Stratégia udržateľného rozvoja cestovného ruchu v Košickom samosprávnom kraji do roku 2027

CE-Traffic, a.s.

OBSAH

1 Úvod 4
1.1 Metodika spracovania 5
2 Analytická časť stratégie 7
2.1 Makroekonomická analýza CR Košického kraja 7
2.1.1 Základné údaje o kraji a jeho predstavenie 7
2.1.2 CR vo svete, na Slovensku a v EÚ 9
2.1.3 Analýza fungovania CR v Košickom kraji z ekonomického pohľadu 13
2.1.4 Analýza strategických dokumentov na lokálnej, regionálnej a národnej úrovni 31
2.1.5 Analýza partnerstiev v CR lokálnych, regionálnych, národných, cezhraničných 36
2.1.6 Zhodnotenie súladu výstupov analýzy a Územný plán veľkého územného celku Košický kraj (ÚPN VÚC) 38
2.2 Dopyt po cestovnom ruchu 39
2.2.1 Analýza turistických prúdov a identifikácia prirodzených destinácií v rámci Košického kraja 39
2.2.2 Analýza potrieb návštevníkov 45
2.2.3 Analýza trendov v CR 59
2.2.4 Dopady pandémie koronavírusu 61
2.2.5 Záverečné zhodnotenie dopytu po cestovnom ruchu 66
2.3 Ponuka cestovného ruchu 68
2.3.1 Primárna ponuka 69
2.3.2 Sekundárna ponuka 77
2.4 Ľudské zdroje 87
2.4.1 Prístup k vzdelaniu 88
2.4.2 Zamestnanosť 88
2.4.3 Záver 90
2.5 Dopravná dostupnosť 91
2.5.1 Analýza možností dopravy do kraja 91
2.5.2 Analýza prepravy v kraji 94
2.5.3 Kvalita dopravy návštevníka 95
2.5.4 Záver 96
2.6 Analýza Košického kraja ako prostredia pre rozvoj CR 97
2.6.1 Analýza bezpečnosti kraja ako destinácie 97
2.6.2 Analýza stakeholderov 98
2.6.3 Záverečné vyhodnotenie 109

2.7 Vyhodnotenie dotazníkového prieskumu a rozhovorov 111
2.7.1 Vyhodnotenie prieskumu medzi odbornou verejnosťou 111
2.7.2 Vyhodnotenie prieskumu medzi miestnymi obyvateľmi 113
2.7.3 Vyhodnotenie prieskumu medzi návštevníkmi a potenciálnymi návštevníkmi 114
2.7.4 Vyhodnotenie riadených rozhovorov so zástupcami záujmových skupín 118
2.8 Záver analytickej časti 119
3 Návrhová časť 124
3.1 Nastavenie vývoja vízie a CR 125
3.1.1 VÍZIA 2030 126
3.1.2 Strategické ciele 127
3.1.3 Rozvojové programy 128
3.2 Stratégia a akčný plán 129
3.2.1 Regionálna úroveň 129
3.2.2 Územná úroveň 146
3.3 Zóny rozvoja v Košickom kraji 151
3.4 Monitorovanie vývoja a nastavenie spolupráce 156
3.4.1 Organizačné zabezpečenie implementácie 156
3.4.2 Ako sa stratégia hodnotí a aktualizuje 158
3.4.3 Vybrané nástroje finančnej implementácie 159
3.4.4 Plán činnosti - prehľad 159

Analytická časť

Aktivita bola realizovaná s finančnou podporou Ministerstva dopravy a výstavby Slovenskej republiky

1 Úvod

Strategické plánovanie je nevyhnutným predpokladom trvalo udržateľného rozvoja v ktoromkoľvek odvetví ekonomiky. V odvetví cestovného ruchu, ktoré je špecifické úzkym vzťahom medzi prichádzajúcim návštevníkom a miestnym obyvateľstvom žijúcim v destinácii, je strategické plánovanie kľúčovým nástrojom budovania vzájomne výhodného a zároveň trvalo udržateľného rozvoja, ktorý v destinácii zabezpečí nielen uspokojenie aktuálnych i budúcich potrieb návštevníka, ale ktorý tiež zachová a následne i zlepší kvalitu života miestneho obyvateľstva.

Spracovanie krajskej stratégie rozvoja cestovného ruchu je v kompetencii vyššieho územného celku (VÚC). Pripravovaná stratégia sa spracováva v rámci aktualizácie koncepcie rozvoja cestovného ruchu KSK vzhľadom na to, že sa končí obdobie platnosti existujúcej stratégie. Cieľom novo vypracovanej stratégie bude systémové naplnenie vízie KSK posilniť postavenie CR v ekonomike kraja podporou využívania existujúceho potenciálu územia destinácie a zároveň snaha o aktualizáciu spoločnej vízie aktérov cestovného ruchu ohľadom možností ďalšieho rozvoja, vzhľadom na zmenu celospoločenského nastavenia za uplynulých 5 rokov.

1.1 Metodika spracovania

Pre spracovanie dokumentu boli využité platné metodické postupy pre tvorbu strategických dokumentov cestovného ruchu, ktorými sú predovšetkým "Doporučený metodický postup tvorby strategických dokumentů v turismu Ministerstva pro místní rozvoj ČR a agentury CzechTourism". Využitá bola ďalej "Metodika tvorby veřejných strategií" a medzinárodné odporúčania pre tvorbu strategických dokumentov cestovného ruchu medzinárodných organizácií. Za účelom zjednotenia boli použité klasifikácie a delenie podľa "Marketingovej stratégie SACR 2014-2020" konfrontované s poznatkami zodpovedajúcich oblastí od CzechTourism.

Zisťovanie postojov a potrieb záujmových strán bolo vykonané niekoľkými metódami. Prvé bolo dotazníkové šetrenie rozdelené do troch častí:

- Dotazníkový prieskum medzi odbornou verejnosťou: bol kľúčovým dotazníkom na získanie informácií o konkrétnych postojoch, názoroch a reálnom fungovaní organizácií cestovného ruchu v jednotlivých destináciách, ďalej napomohol k identifikácii oblastí, ktoré môžu byť zlepšené a konkrétnych výziev, s ktorými sa zainteresované strany stretávajú. Informácie z dotazníkového prieskumu slúžili ako jeden zo vstupov pri návrhu strategických opatrení, ako pre koordináciu aktivít destinačného manažmentu, tak pre ich realizáciu.
- Dotazník pre miestnych obyvateľov: Cieľom bolo, podobne ako pri odbornej verejnosti, zistiť informácie o ich postojoch voči cestovnému ruchu v danej lokalite, s akými výzvami sa obyvatelia stretávajú a aká je ich otvorenosť k rozvoju cestovného ruchu.
- Dotazník pre návštevníkov: Cieľom bolo zistiť názor čo najviac variabilnej skupiny respondentov na ich pobyt v Košickom kraji a konkrétne výhrady, s ktorými sa stretli. Oslovená bola tiež skupina respondentov, ktorí Košický kraj nikdy

nenavštívili. U nich sa potom zisťovali dôvody, prečo kraj nenavštívili, a ich vonkajšie vnímanie regiónu.

Z dôvodu prebiehajúcich protiepidemiologických opatrení prebehli všetky dotazníky online. Dotazník pre návštevníkov bol realizovaný formou panelu respondentov medzi predchádzajúcimi návštevníkmi kraja.

S vybranou skupinou predstaviteľov kľúčových subjektov cestovného ruchu (najmä zástupcov jednotlivých destinácií / OOCR, prevádzkovateľov služieb a krajskej samosprávy) prebehli riadené rozhovory na témy súvisiace s rozvojom cestovného ruchu v Košickom kraji.

Ďalej prebehol interaktívny workshop participatívneho plánovania pre širšiu skupinu zástupcov záujmových skupín, ktorého cieľom bolo nájdenie konsenzu v otázke vízie a ďalšieho smerovania rozvoja cestovného ruchu v Košickom kraji. Cieľom bolo definovať takú víziu, s ktorou sa budú môcť stotožniť všetci aktéri, a na ktorej tak budú ochotní participovať.

Medzi ďalšie použité zdroje patria strategické dokumenty lokálnych, regionálnych a národných subjektov, už realizované marketingové prieskumy a dotazníkové prieskumy, štatistické údaje Štatistického úradu SR a pod.

Na základe získaných informácií boli, podľa už spomínaných metodických postupov, vytvorené ciele a opatrenia na regionálnej a lokálnej úrovni.

2 Analytická časť stratégie

2.1 Makroekonomická analýza CR Košického kraja

Makroekonomická analýza cestovného ruchu mapuje postavenie tohto odvetvia, jeho vplyv na regionálny rozvoj a trendy, a to vo svete, EÚ a na Slovensku. Kapitola ďalej zahŕňa analýzu strategických dokumentov a v neposlednom rade tiež analýzu partnerstva v rámci cestovného ruchu. Najprv je však kvôli potrebe širšieho kontextu predstavený Košický kraj najmä z pohľadu geografického.

2.1.1 Základné údaje o kraji a jeho predstavenie

Košický kraj leží v juhovýchodnej časti Slovenska. Podľa počtu obyvateľov je druhým najľudnatejším krajom Slovenska s 801 460 obyvateľmi k roku 2020. Čo sa týka rozlohy je kraj štvrtým najväčším v rámci Slovenska. So 6 754,5 km² zaberá 13,8% rozlohy krajiny. Hustota obyvateľstva v Košickom kraji k roku 2020 teda bola 118,66 obv./km², pričom priemerná hustota obyvateľstva Slovenska bola 111,23 obv./km². Košický kraj zdieľa štátne hranice s dvoma susednými štátmi. Na juhu s Maďarskom a na východe s Ukrajinou (viď obr. č. 1). Ďalej hraničí s Prešovským krajom na severe a s Banskobystrickým krajom na západe svojho územia.

Obrázok : Košický kraj so znázornením hraníc susedných štátov

Zdroj: Zborovna.sk

Kraj tvorí 11 okresov – Gelnica, Košice I, Košice II, Košice III, Košice IV, Košice - okolie, Michalovce, Rožňava, Sobrance, Spišská Nová Ves a Trebišov. Krajským mestom sú Košice. S približne 240 000 obyvateľmi sú druhým najväčším mestom na Slovensku. V kraji sa nachádza spolu 440 obcí, z ktorých je 17 miest, kde žije 54,7% obyvateľov kraja, čo značí vidiecky ráz kraja. Historicky kraj tvoria štyri regióny – Spiš, Gemer, Abov a dolný Zemplín, ktoré sa od seba líšia tradíciami a zvykmi.

Geograficky ide o členitý kraj. Na západe sa rozprestiera Slovenské rudohorie, kde je vyšší potenciál pre rozvíjanie zimných športov a horskej turistiky. Najvyšším bodom kraja je 1

476 m vysoký vrch Stolica. Na východe potom leží sopečné pohorie Vihorlat, Slanské a Zemplínske vrchy. Medzi kotliny Košického kraja patria Košická, Hornádska a Rožňavská kotlina. V Košickej kotline sa nachádza významný zdroj geotermálnych vôd. Zvlášť zalesnené oblasti sú horského a podhorského charakteru v severnej a juhozápadnej časti kraja. Okres Gelnica je zalesnený z troch štvrtín a je tiež najzalesnenejším okresom Slovenska. Lužné lesy môžeme nájsť v juhovýchodných oblastiach kraja.

Na juhovýchodnom území kraja leží Východoslovenská nížina s najnižším bodom kraja a tiež celého Slovenska. Pri obci Klin nad Bodrogom klesá nadmorská výška na 94 metrov. Celkovo sa nadmorská výška Východoslovenskej nížiny pohybuje v rozmedzí 150-200 metrov a poskytuje tak perfektné podmienky pre poľnohospodárstvo, ovocinárstvo a vinohradníctvo. Práve Vinohradnícka oblasť Tokaj preslávila túto časť kraja.

Krajinu odvodňujú napríklad rieky Bodrog, Hornád, Slaná a Tisa. Z hospodárskeho a rekreačného hľadiska sú významné obzvlášť vodné plochy – Zemplínska šírava, Ružín či Palcmanská Maša. Všeobecne platí, že severné oblasti kraja sú chladnejšie, pričom k jeho juhovýchodnej časti môžu zasahovať až klimatické podmienky vnútrozemských subtrópov.

Obrázok : Územie Košického kraja

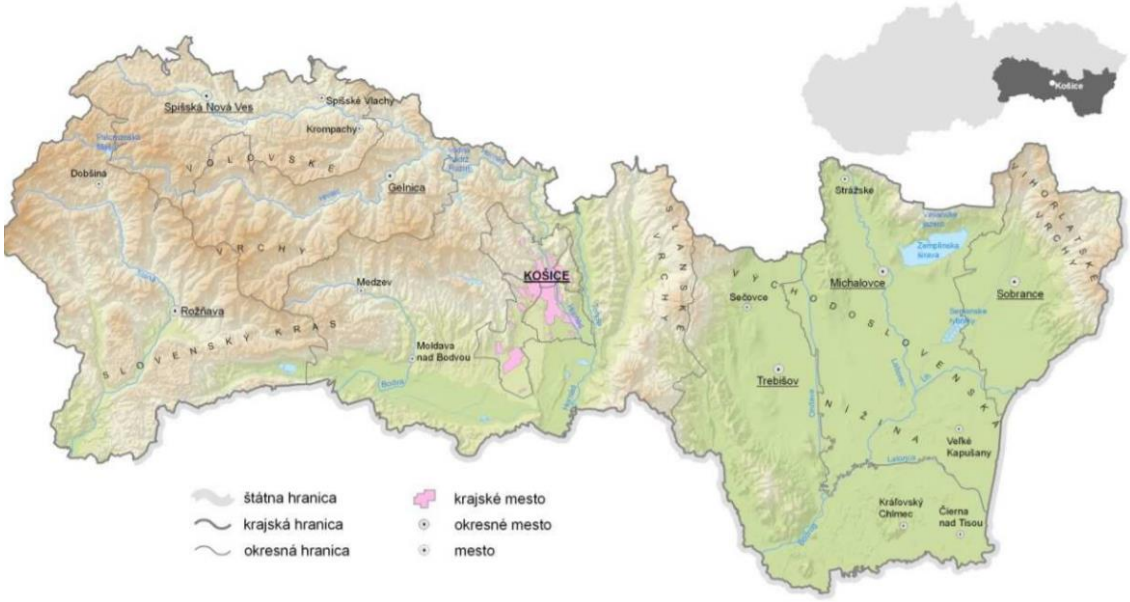

Zdroj: AIP KSK_brožúrka

Vďaka svojej polohe boli Košice zvlášť v minulosti významnou obchodnou križovatkou a ich geografická poloha hrá významnú rolu v rozvoji kraja, a teda aj cestovného ruchu dodnes. Z pohľadu turizmu sú dôležité národné parky, ktoré sa v kraji nachádzajú. Sú nimi Slovenský raj a Slovenský kras. Košický kraj sa môže ďalej pochváliť 6 sprístupnenými jaskyňami zapísanými na Zozname svetového dedičstva UNESCO. V kraji sú aj 2 chránené krajinné oblasti – Latorica a Vihorlat, 31 národných prírodných rezervácií, 43 prírodných rezervácií, 23 národných prírodných pamiatok, 25 prírodných pamiatok. Košický kraj ďalej ponúka spolu 3 449 km označených turistických chodníkov a 1 307 km cykloturistických trás.

Obrázok : Schéma súčasných širších dopravných vzťahov Košíc a diaľnice a rýchlostné cesty na Slovensku

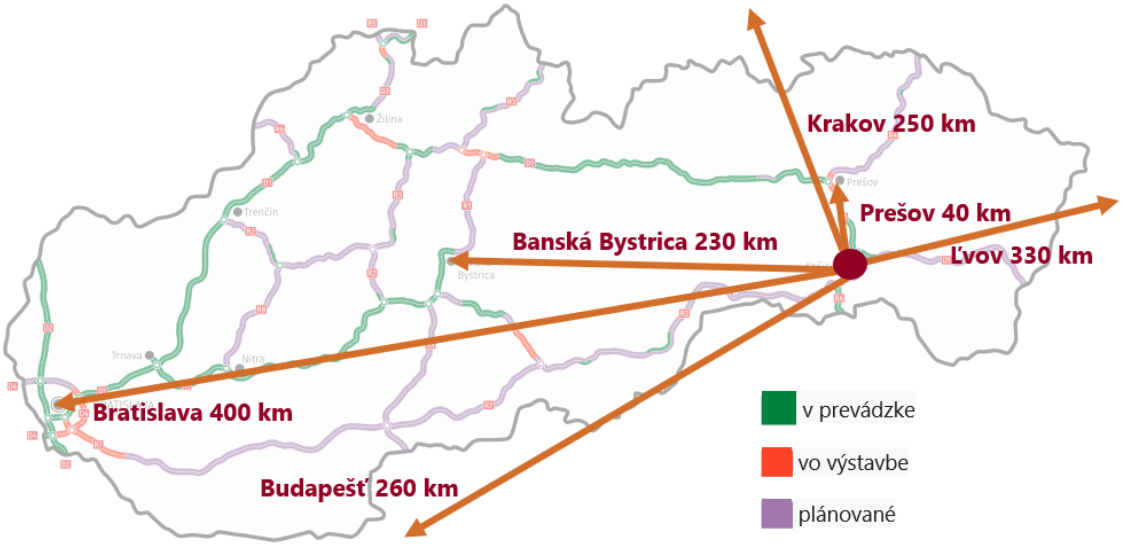

Zdroj podkladového obrázku: Národná diaľničná spoločnosť, a.s., 2019

Na obrázku č. 3 sú znázornené súčasné dojazdové vzdialenosti do väčších centier na Slovensku a v rámci širších cezhraničných vzťahov. Schéma zasadzuje polohu krajského mesta Košice do kontextu Slovenska a susedných krajín. Hranice s Maďarskom sú od mesta vzdialené 20 km, hranice s Ukrajinou 80 km a Poľskom 90 km. Dopravnej infraštruktúre a jej kvalite je však venovaná kapitola 2.5 Dopravná dostupnosť.

Priemysel kraja značne ovplyvňuje jeho geografická poloha a tiež náleziská surovín, zvlášť železa, striebornej rudy (okres Rožňava a Spišská Nová Ves) či magnezitu (okolie Košíc). Historicky silné zastúpenie tu má preto spracovateľský a strojársky priemysel. Jeho vlajkovou loďou sú košické železiarne US Steel. Čo sa týka energetických surovín, v kraji sa nachádza tiež ropa a zemný plyn (okres Trebišov a Michalovce). Potravinársky priemysel sa nachádza hlavne na dolnom Zemplíne. Okrem týchto odvetví sa silnou súčasťou ekonomiky Košického kraja postupne stáva aj sektor informačných technológií, reprezentovaný početnými medzinárodnými i domácimi spoločnosťami.

2.1.2 CR vo svete, na Slovensku a v EÚ

Odvetvie cestovného ruchu je celosvetovo jedným z najvýznamnejších hospodárskych odvetví. Má značné ekonomické a rozvojové dopady a podieľa sa na vytváraní pracovných príležitostí a príjmov. Cestovný ruch je jedným z rozhodujúcich nástrojov súčasného regionálneho rozvoja a znižovania nezamestnanosti, obzvlášť vďaka svojej nízkej investičnej a importnej náročnosti, a tiež potrebe vysokého podielu živej práce. Využitie cestovného ruchu ako kľúčového sektora pre rozvoj sa ponúka v územiach, ktoré nie sú priemyselne či poľnohospodársky silné, a pritom disponujú väčším podielom menej kvalifikovanej pracovnej sily. Najvýznamnejším prínosom cestovného ruchu je jeho potenciál multiplikačného efektu. Rozvoj cestovného ruchu má za cieľ nielen zvýšiť atraktivitu územia pre návštevníkov, ale najmä jeho rozvoj ako miesta pre život, a teda i ďalších investícií a príjmov pre obyvateľov.

Cestovný ruch ako odvetvie niekoľko dekád rástlo (viď graf č. 1), pričom v krajinách OECD sa v priemere podieľalo 4,4% na tvorbe HDP, 6,9% na zamestnanosti a domáci cestovný ruch priemerne tvorí 75% výdavkov za turizmus. Z grafu č. 1 je tiež zrejmé, že Európa je vďaka svojej rozmanitosti a kultúrno-historickému a prírodnému dedičstvu najnavštevovanejším makroregiónom sveta a tvorí približne polovicu príchodov v cestovnom ruchu.

Graf 1: Vývoj medzinárodných príjazdov v cestovnom ruchu podľa makroregiónov sveta

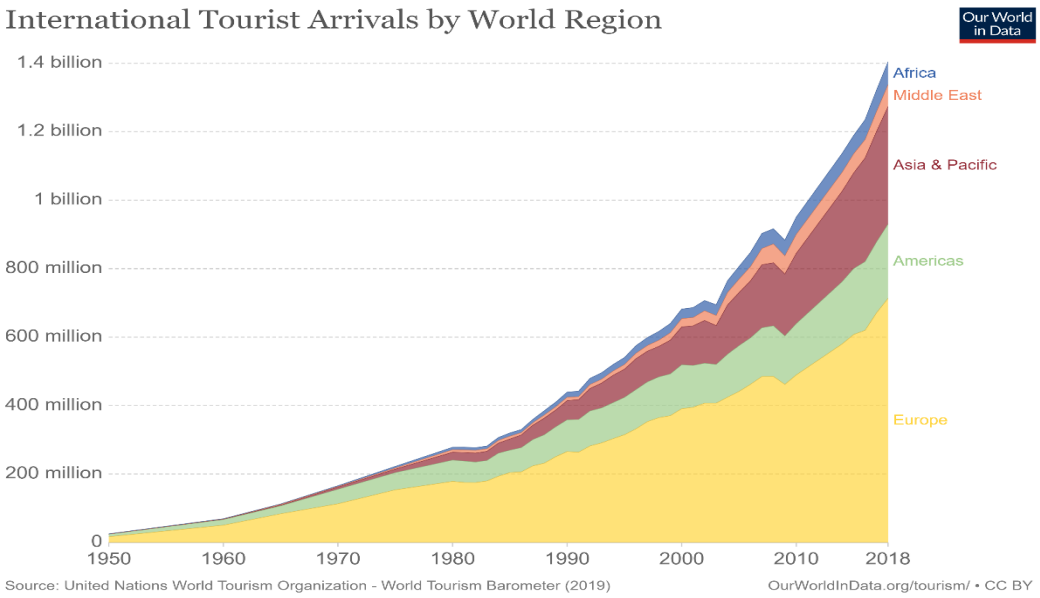

Zdroj: Our World in Data, 2021

Globalizácia a technologický vývoj dynamicky mení cestovný ruch. Dochádza k uvoľňovaniu ľudských zdrojov, a teda k pribúdaniu voľného času ľudí. Dôsledkom rastu odvetvia cestovného ruchu sú tiež zvyšujúce sa nároky návštevníkov. Všeobecne sa odkláňajú od masového turizmu smerom k väčšiemu dôrazu na autenticitu zážitku. Čím ďalej viac návštevníkov vyhľadáva tiež ekologickejšie a udržateľné formy cestovania a trávenia voľného času. Zvlášť vidiecke oblasti môžu oslovovať návštevníkov poznávaním lokálneho spôsobu života. V reakcii na digitalizáciu sa väčšina predaja v rámci cestovného ruchu odohráva online (v krajinách OECD priemerne 77%), do online prostredia sa do veľkej miery presunul aj marketing. Trendom je personalizovaný marketing, ktorý však vytláča z trhu tie subjekty, ktoré do digitálneho prostredia neprešli. Ďalšími zmenami ovplyvňujúcimi cestovný ruch je tiež vzostup zdieľanej ekonomiky. Navyše globalizácia a technologický vývoj znamená ďalší tlak na menej rozvinuté krajiny/regióny, aby sa vyrovnávali s očakávanou úrovňou služieb, čo si vyžaduje investície. Zároveň má však cestovný ruch predpoklad pre udržateľný socioekonomický rozvoj.

Súčasný vývoj však prináša aj pomerne značné riziká, ktorých pôsobenie môže mať výrazný vplyv na miestne ekonomiky s vysokou závislosťou od cestovného ruchu. Tieto riziká môžu mať rôznu podobu a závažnosť z hľadiska ich dopadov. Čiastkové riziká súvisia najčastejšie s ekonomickým, politickým a bezpečnostným vývojom zdrojových trhov alebo môžu byť ovplyvnené zmenou politiky štátov v danej oblasti (napr. kúpeľníctvo). Masový turizmus môže v niektorých lokalitách viesť k neprimeranému

zaťažovaniu územia. Fatálne dopady na cestovný ruch môžu byť spojené s rizikom živelných katastrof (záplavy, požiare, ekologické škody) alebo rizikami, ktoré majú globálny charakter, akými je v súčasnosti pandémia COVID-19. Podľa informácií Svetovej organizácie cestovného ruchu (UNWTO) zasiahne dopad tejto udalosti až 96% všetkých turistických destinácií vo svete. Na grafe č. 2 je znázornený celosvetový prepad prichádzajúcich turistov, ktorý bol spôsobený pandémiou COVID-19 v roku 2020.

Graf 2: Príjazdy medzinárodných turistov v miliónoch

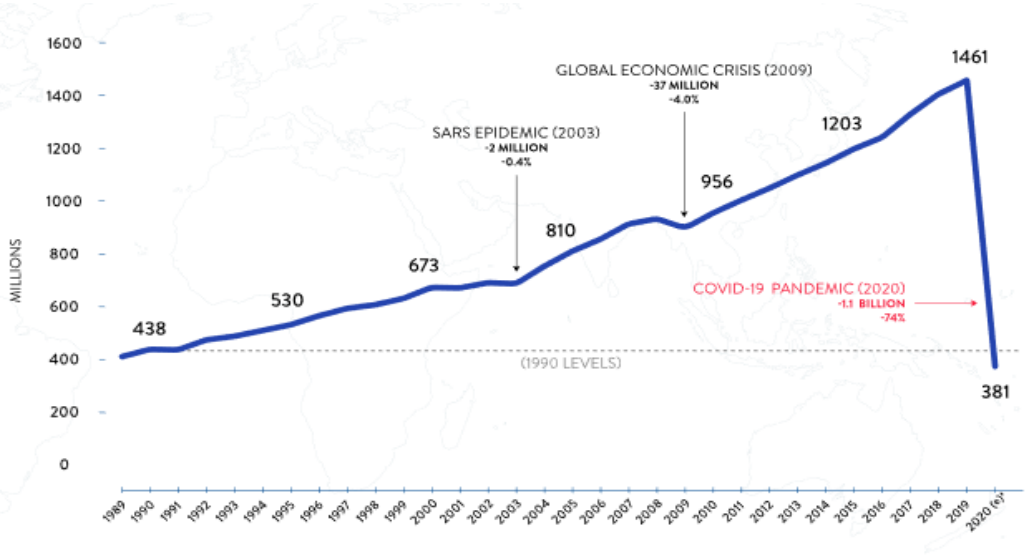

Zdroj: UNWTO, 2021

Podľa Svetovej organizácie cestovného ruchu (UNWTO) došlo k zníženiu príjazdu medzinárodných turistov o 74%. Organizácia tiež odhaduje straty na celosvetovom HDP cez 2 miliardy USD a ohrozenie 100 až 120 miliónov pracovných miest priamo spojených s turizmom.

Hoci je v súčasnosti budúcnosť cestovného ruchu neistá nielen kvôli ekonomickým či zdravotným krízam, ale aj pre možnosti výskytu extrémnych javov počasia, v dlhodobom meradle Svetová organizácia cestovného ruchu (UNWTO) očakáva, že bude odvetvie ďalej rásť, avšak s určitými zmenami. Ako následok zdravotnej krízy je očakávané, že sa zvýšia nároky na hygienu a bezpečnosť v destináciách a v rámci ponúkaných služieb. Posun od zahraničného k väčšiemu podielu domáceho turizmu je ďalšou zmenou, ktorá je v súčasnej dobe pozorovaná celosvetovo. Svetová organizácia cestovného ruchu tiež vyzdvihuje trend väčšieho podielu vidieckeho turizmu a výletov do prírody a zaznamenáva tiež zmenu v demografickom rozložení turistov, keď viac cestujú mladší ľudia a vplyv pandémie na mladšiu vekovú skupinu turistov je menší ako na skupinu staršiu. Súčasné zmeny v cestovnom ruchu i napriek nejasným konečným výstupom zdravotnej krízy poukazujú na príležitosti pre rurálne oblasti a ich zvýšenú návštevnosť zo strany domácich turistov.

Dopyt po turizme zo strany rezidentov Slovenska tiež kopíruje globálne trendy, ako bola kríza po roku 2008 či ďalšie socio-ekonomické javy spoločnosti. Je to zrejmé aj z grafu č. 3, ktorý znázorňuje rast počtu prenocovaní domáceho obyvateľstva mimo trvalého

bydliska v posledných rokoch, a to ako v rámci štátu, tak aj v zahraničí. Zahrnuté sú dlhodobé aj krátkodobé cesty a môžeme pozorovať zvyšujúci sa záujem o domáci turizmus v rámci Slovenska už od roku 2013.

Graf 3: Domáci a výjazdový cestovný ruch rezidentov – dlhodobé a krátkodobé cesty, počet prenocovaní (v miliónoch)

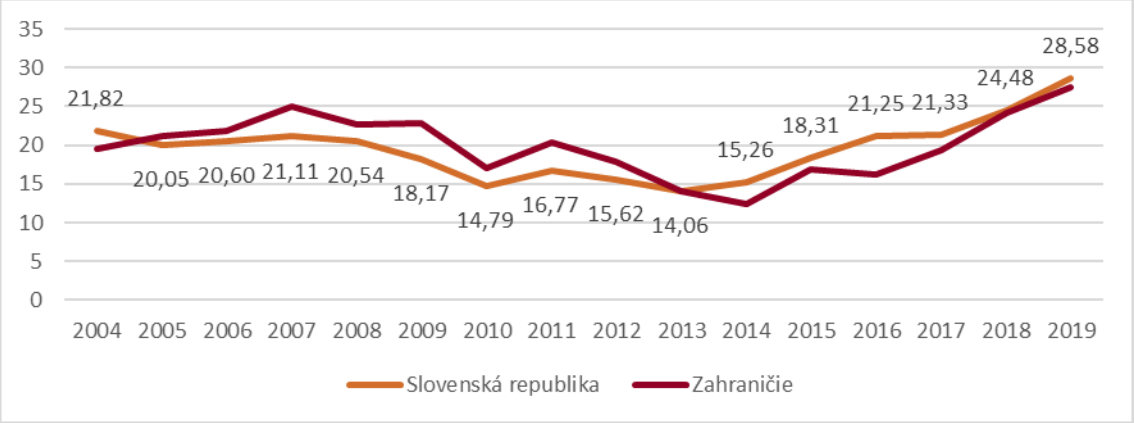

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky, Regionálna databáza, vlastné spracovanie

Dôvera účastníkov cestovného ruchu prichádzajúcich zo zahraničia môže byť v dôsledku pandémie COVID-19 otrasená, avšak pre Slovensko je pozitívom, že najvýznamnejšie zdrojové trhy sú susedné krajiny, kde možno predpokladať v prvej polovici nasledujúceho desaťročia obnovenie cestovania v rámci kratších vzdialeností. Podľa údajov z roku 2018[1] zo zahraničných turistov najviac Slovensko navštevujú Česi, Poliaci, Maďari a Nemci. Dohromady tieto národnosti tvorili 54% zahraničných návštevníkov Slovenska. Navyše je Košický kraj primárne destináciou pre domácich turistov. V súvislosti s obmedzením cestovania zapríčineným zdravotnou krízou je preto očakávaný zvýšený záujem o domáci cestovný ruch, čo je možné proaktívne využiť pre rozvoj cestovného ruchu v Košickom kraji.

Aj keď o budúcom dopyte po cestovaní rozhodne predovšetkým subjektívne vnímanie rizík spojených s pandémiou a dôvera obyvateľov v ekonomický vývoj, Svetová organizácia cestovného ruchu (UNWTO) napriek tomu predikuje do roku 2030 ďalší rast medzinárodných príjazdov, na ktorom sa bude podstatným spôsobom podieľať tiež Európa.

2.1.2.1 Záver

Odvetvie cestovného ruchu môže značne ovplyvniť celkovú životnú úroveň obyvateľov územia, keďže jeho najväčším prínosom je potenciál multiplikačného efektu. Hlavným cieľom rozvoja cestovného ruchu je nielen zvýšiť atraktivitu oblasti pre návštevníkov, ale najmä rozvoj oblasti ako miesta k životu. Prepojenosť dnešného sveta sa tiež podpisuje na trendoch v cestovnom ruchu. Globálne zaznamenávame odklon od masového turizmu

[1] Rok 2019 bol z pohľadu návštevnosti veľmi výnimočný z dôvodu konania Majstrovstiev sveta v ľadovom hokeji, v roku 2020 sa zas na sezónnosti a cestovnom ruchu prejavili dopady protiepidemiologických opatrení. Aby tak údaje vypovedali o obvyklom dopyte po cestovnom ruchu, sú uvádzané údaje za rok 2018.

k vyhľadávaniu autentického zážitku a čím ďalej väčšiu rolu hrá v marketingu a predaji online prostredie.

Hoci zdravotná kríza bezprecedentne pozastavila cestovný ruch, v dlhodobom meradle Svetová organizácia cestovného ruchu (UNWTO) očakáva, že bude odvetvie cestovného ruchu ďalej rásť. Bude však podliehať zmenám v súvislosti s ekonomickými, ekologickými i zdravotnými krízami a inými výzvami. Očakáva sa, že bude uprednostňovaný domáci turizmus, čo by mohlo byť pre Košický kraj pozitívnym stimulom pre rozvoj tohto odvetvia.

2.1.3 Analýza fungovania CR v Košickom kraji z ekonomického pohľadu

Geografickou polohou a historickým vývojom je Košický kraj predurčený k potrebe vyrovnania sa s niekoľkými faktormi, ktoré bránia jeho výraznejšiemu rozvoju. Nevyskytujú sa tu veľké mestá, infraštruktúra nie je plne rozvinutá alebo dostatočne kvalitná a ani blízkosť iných nerozvinutých regiónov v Poľsku a Maďarsku neprináša do oblasti mnoho investícií.

Tiež regionálne rozdiely v rámci Slovenska pôsobia spoločensky a podnikateľsky destabilizačne. Východné Slovensko sa musí pri plánovaní efektívnych stratégií cestovného ruchu vysporiadať s väčším množstvom prekážok, než je to v západnej časti krajiny, pričom ide najmä o ekonomické a technologické zaostávanie, poddimenzované investície a horšiu dopravnú dostupnosť. Z dvadsiatich vymedzených menej rozvinutých okresov Slovenska sa ich šesť nachádza práve v Košickom kraji, pričom celé Slovensko má dohromady 79 okresov. Najmenej rozvinuté okresy vymedzuje Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie Slovenskej republiky (MIRRI SR) a spadajú pod špeciálny program podpory.

Podľa Ministerstva dopravy a výstavby má Košický región v súvislosti s cestovným ruchom strednodobý národný význam a ďalšie regióny Košického kraja buď nadregionálny (Spišský región) alebo regionálny význam (Dolnozemplínsky región), s tým, že dlhodobý turistický význam jednotlivých regiónov kraja by sa mohol zvýšiť. Pre výrazné oživenie regionálneho hospodárstva má teda najväčší potenciál mesto Košice s mestským a kultúrnym cestovným ruchom. Ďalšie územia kraja sú v ovplyvňovaní regionálnej ekonomiky limitované. Zároveň ale ponúkajú ďalšie žiadané formy cestovného ruchu – letnú a zimnú turistiku, zdravotne orientovaný a wellness cestovný ruch, či vidiecku turistiku spojenú s agroturistikou.

V rámci celého Slovenska sa podiel cestovného ruchu na HDP pohyboval v posledných rokoch (pred zdravotnou krízou) okolo úrovne 2,6 %. Pre porovnanie je priemer podielu cestovného ruchu na HDP v krajinách OECD 4,4 %, v rámci Českej republiky bol v roku 2018 2,9%, v Poľsku sa pohybuje okolo 2 % a v Rakúsku má turizmus najväčší prínos, keď tvorí približne 5,7 % HDP. V priestore strednej Európy tak cestovný ruch na Slovensku nevybočuje, čo sa týka podielu na HDP .

Košický kraj je atraktívny zvlášť pre domáci turizmus. Graf č. 4 znázorňuje, že na tržbách z aktívneho turizmu, konkrétne na tržbách plynúcich od zahraničných turistov, sa Košický kraj v roku 2019 podieľal čiastkou 3,75 %.

Graf 4: Podiel na tržbách z aktívneho cestovného ruchu v roku 2019 (v %)

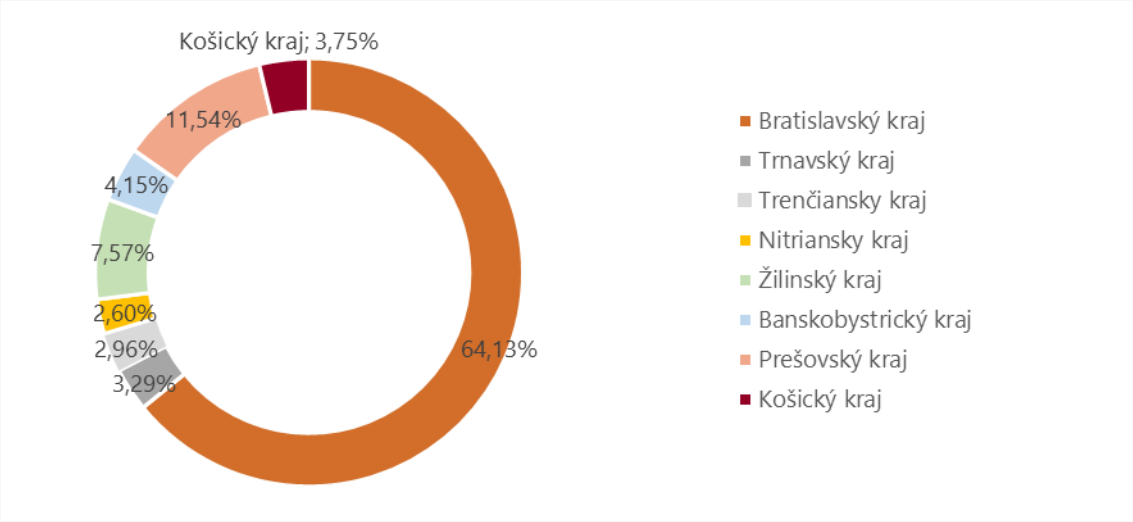

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky, vlastné spracovanie

Oproti tomu je Košický kraj pomerne silný, čo sa týka tržieb plynúcich z domáceho cestovného ruchu. Slováci v Košickom kraji v roku 2019 minuli za služby a aktivity spojené s organizovaným cestovným ruchom 3 milióny EUR, čo predstavuje takmer 16 % z tržieb v rámci celého Slovenska. Košický kraj sa teda umiestňuje na treťom mieste po krajoch, kde sú najväčšími atraktivitami hlavné mesto a Tatry. Treba tiež podotknúť, že nárast turistov v Košickom kraji medzi rokmi 2018 a 2019, ktorý je znázornený v kapitole 2.2.1 - Vývoj počtu návštevníkov v Košickom kraji medzi rokmi 2009-2019, sa na tržbách z aktívneho ani domáceho cestovného ruchu neprejavil.

Graf 5: Podiel na tržbách z domáceho cestovného ruchu v roku 2019 (v %)

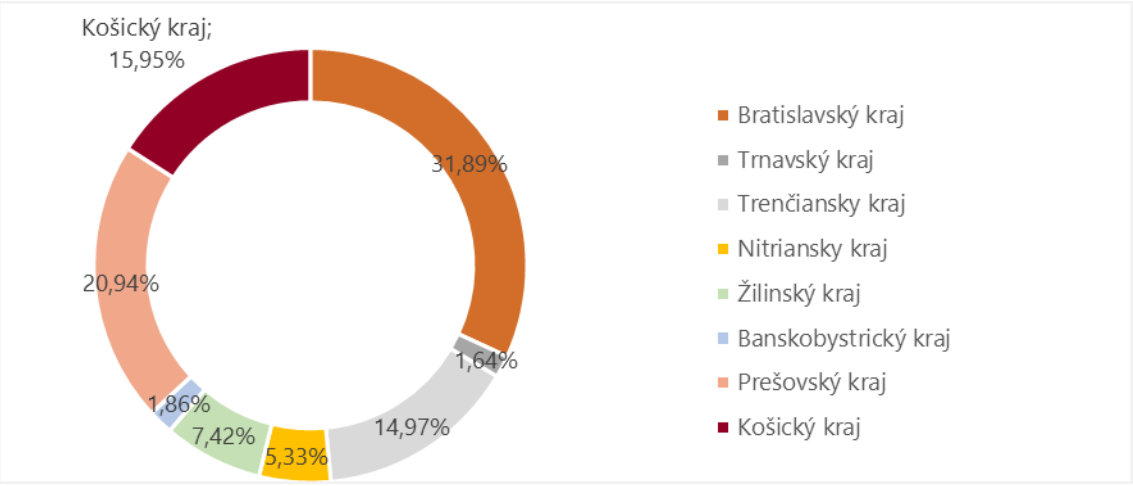

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky, vlastné spracovanie

Potenciál zistení pre cestovný ruch: Košický kraj má z pohľadu tržieb z cestovného ruchu dobrú východiskovú pozíciu, najmä čo sa týka domáceho turizmu. Vďaka svojej geografickej polohe sa ponúka zameranie na zahraničných turistov z priľahlých susedných krajín a zároveň tiež z Poľska a Česka, napríklad väčším sprístupnením kraja jazykovými mutáciami na webových stránkach cestovného ruchu, aby sa zahraniční návštevníci ľahšie orientovali v ponuke Košického kraja.

2.1.3.1 Financovanie rozvoja cestovného ruchu

Jednou z foriem podpory rozvoja cestovného ruchu je finančná podpora. Ďalšími sú napríklad marketing alebo tvorba strategických koncepcií. Všetky tieto formy podpory sú realizované na rôznych úrovniach. Štátny rozpočet podporuje cestovný ruch prostredníctvom **rozpočtovej kapitoly Ministerstva dopravy a výstavby SR**. Tieto prostriedky väčšinou neplynú na rozvojové aktivity. Na rozvoj sú zamerané dotácie na:

- propagáciu a marketing
- dotácie pre Organizácie cestovného ruchu (najväčší podiel)
- Slovakia.travel

Graf č. 6 znázorňuje výšku prostriedkov plynúcich z rozpočtovej kapitoly MDV. Výška podpory pre rok 2020 bola stanovená na 11 560 004,00 €, čo je pod hodnotou vymedzenou pre cestovný ruch v roku 2016. Ako už bolo spomenuté, podiel cestovného ruchu na HDP sa v posledných rokoch pohyboval okolo hodnoty 2,6 %. Podiel výdavkov na cestovný ruch bol však v rokoch 2017-2020 iba okolo hodnôt 0,05 % - 0,07 %.

Graf 6: Podpora cestovného ruchu z rozpočtovej kapitoly Ministerstva dopravy a výstavby SR

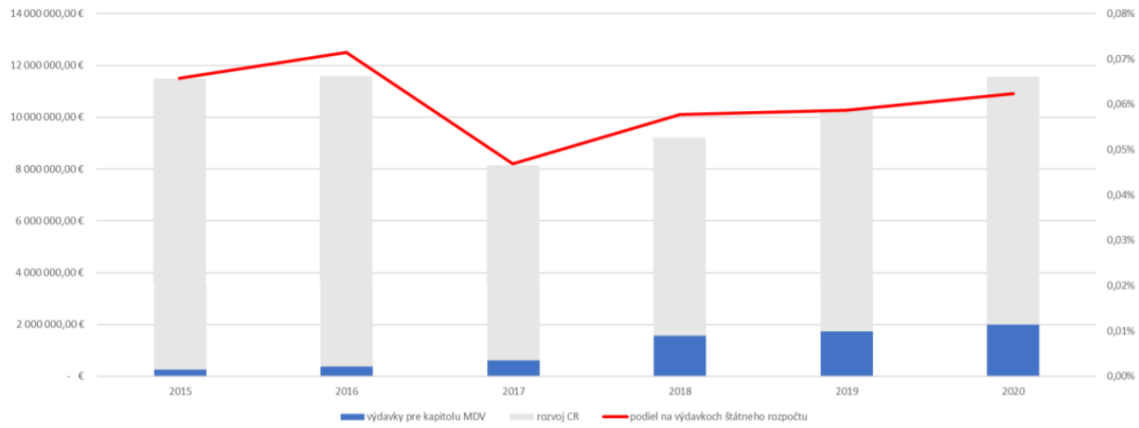

Zdroj: Postavenie MSP v cestovnom ruchu s ohľadom na súčasný vývoj v odvetví, 2020

Rozdelenie finančných prostriedkov na podporu cestovného ruchu vyplýva zo Zákona č.91/2010 o podpore cestovného ruchu. Táto dotačná podpora cestovného ruchu sa veľmi líši medzi jednotlivými turistickými oblasťami vzhľadom na to, že primárnou premennou určujúcou výšku dotácie je vybraná ubytovacia daň, nezávisle od potrieb územia. Prehľad dotácií pre OOCR pre rok 2020 je uvedený v nasledujúcej tabuľke:

Tabuľka 1: Dotácia pre KOCR/OOCR s uvedenými vybratými položkami rozpočtu, 2019

OOCR	Nárok na dotáciu v €	Vybrané položky rozpočtu v €		
		Marketing	Produkty CR	Infraštruktúra
Bratislavská OCR	1 048 100,00	632 914,29	170 000,00	82 000,00
Horný Zemplín a Horný Šariš	20 761,60	13 061,60	4 000,00	0,00
Klaster Orava	62 020,00	23 620,00	3 000,00	35 400,00
Košice Turizmus	286 791,68	153 291,68	0,00	0,00
Malá Fatra	180 190,25	47 500,00	14 500,00	100 190,25
Nitrianska OCR	72 600,00	41 100,00	23 000,00	0,00
OOCR Malé Karpaty	59 057,70	45 057,70	0,00	0,00
OOCR Trenčín a okolie	80 000,00	32 080,00	47 920,00	0,00
OOCR Dudince	324 435,00	36 800,00	10 700,00	114 430,00 + 26 250,00
OOCR Gemer	29 703,09	21 800,00	0,00	0,00
OOCR Tekov	24 251,19	20 001,19	2 000,00	2 250,00
OOCR Turiec	24 150,00	11 500,00	3 000,00	9 650,00
OOCR Záhorie	26 688,61	22 004,04	0,00	4 574,74
OOCR Žitný ostrov	237 000,00	165 500,00	42 700,00	5 000,00
OOCR Šariš - Bardejov	49 271,40	47 271,00	0,00	2 000,00
OOCR Trenčianske Teplice	311 977,47	100 400,00	142 296,00	56 680,00
OCR Kysuce	44 045,62	5 220,00	6 000,00	19 013,62
Podunajsko	58 282,33	13 162,33	8 600,00	17 020,00
Rajecká dolina	55 431,50	20 101,50	0,00	16 930,00
Región Banská Štiavnica	90 989,00	14 018,79	374,29	55 142,85 + 17 714,42
Región Gron	16 472,11	10 472,11	1 500,00	4 500,00
Región Horehronie	108 651,06	53 261,24	12 923,70	4 177,84
Región Horná Nitra - Bojnice	189 891,60	96 394,62	46 305,14	17 312,43
Región Horné Považie	10 910,44	10 910,44	0,00	0,00
Región Liptov	1 003 852,00	536 532,00	280 884,00	51 080,00
Región Senec	118 500,00	69 500,00	12 000,00	37 000,00
Región Šariš	32 599,54	15 899,56 + 6 250,00	0,00	5 368,74
Región Vysoké Tatry	1 187 469,12	563 366,55	189 343,42	290 796,00
Rezort Piešťany	128 000,00	88 800,00	17 500,00	2 500,00
Severný Spiš - Pieniny	46 255,00	19 755,00	0,00	22 000,00
Slovenský raj & Spiš	52 040,00	37 500,00	3 000,00	11 540,00
Stredné Slovensko	193 812,00	69 312,00	107 000,00	13 500,00

Tatry-Spiš-Pieniny	26 733,00	14 022,00	0,00	12 711,00
Trnava Tourism	90 706,80	79 524,91	0,00	0,00
Turistický Novohrad a Podpoľanie	72 152,20	35 700,00	9 900,00	16 900,00
Vysoké Tatry - Podhorie	23 400,00	13 700,00	6 000,00	
Zemplínska OOCR	42 100,00	18 500,00	6 200,00	15 400,00
SPOLU OOCR	**6 429 291,31**	-	-	-
KOCR	**Nárok na dotáciu (2020)**	**Vybrané položky rozpočtu:**		
		Marketing	**Produkty CR**	**Infraštruktúra**
Turizmus regiónu Bratislava	512 292,78	297 100,00	118 500,00	8 000,00
Trenčín región	77 477,10	57 077,00	0,00	0,00
KOCR Žilinský turistický kraj	226 087,86	133 467,60	0,00	66 000,00
Severovýchod Slovenska	209 660,49	171 010,00	0,00	32 480,00
KOCR Košice Región Turizmus	68 784,13	53 284,13	0,00	5 000,00
Banskobystrický kraj Turizmus	100 000,00	83 853,80 + 10 626,65	0,00	4 992,86
SPOLU KOCR	**7 623 593,67**	-	-	-

Zdroj: Ministerstvo dopravy a výstavby, vlastné spracovanie

Z tabuľky je zrejmé, že medzi finančnou podporou jednotlivých oblastí sú veľké disparity, čo potvrdzuje tiež veľký rozdiel medzi priemernou výškou dotácie 177 146 € a strednou hodnotou dotácie 67 086 €. Z toho vyplýva, že oblastné organizácie cestovného ruchu spadajúce do Košického kraja nedosiahnu (s výnimkou Košice Turizmus) na priemernú ani strednú hodnotu finančnej dotácie. Zároveň Košice Región Turizmus získal v roku 2020 najnižší príspevok zo všetkých KOCR.

2.1.3.2 Podpora cestovného ruchu zo strany krajov

Trendom posledných rokov je rast dotácií na podporu krajských alebo oblastných organizácií cestovného ruchu. Ďalej prostriedky plynú na udržiavanie existujúcej a budovanie novej infraštruktúry (napríklad cyklistickej infraštruktúry či turistického značenia) a na marketing.

V porovnaní s ostatnými krajmi vymedzil Košický kraj v roku 2020 na podporu cestovného ruchu najväčší podiel výdavkov - 0,92 %, čo predstavovalo 1 951 000 EUR. Na grafe č. 7 je znázornené čerpanie prostriedkov pre cestovný ruch vybraných krajov medzi rokmi 2014-2019. V prípade Košického kraja je rastový trend výšky prostriedkov vyčlenených na cestovný ruch zrejmý. Pre kontext je vhodné spomenúť, že prostriedky plynúce do

cestovného ruchu v Trenčianskom kraji sú spojené s rozvojom cykloturistiky a veľkými investíciami.

Graf 7: Čerpanie prostriedkov na rozvoj cestovného ruchu vo vybraných VÚC SR v rokoch 2014–2019

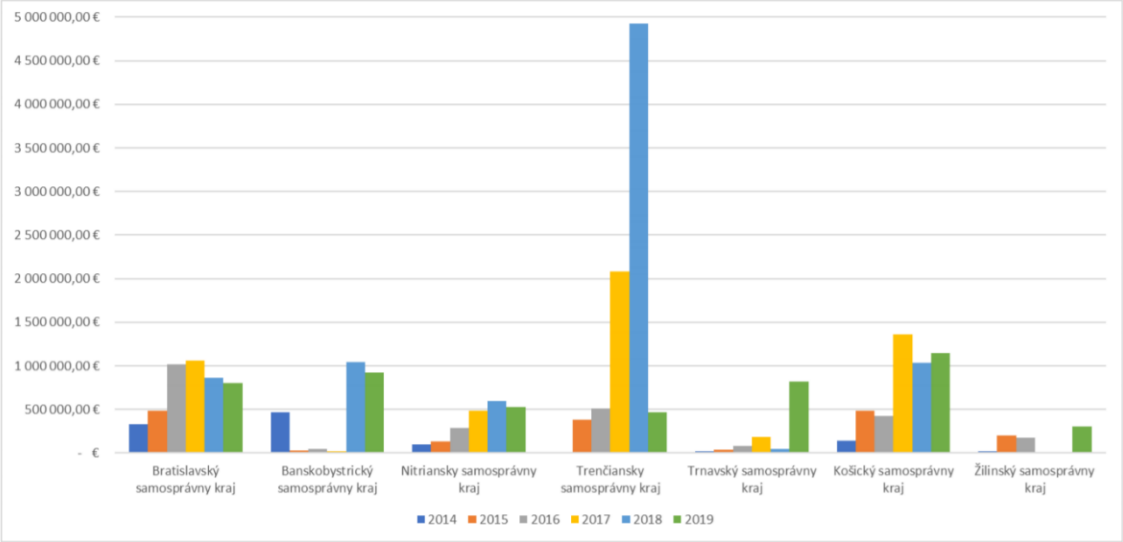

Zdroj: Postavenie MSP v cestovnom ruchu s ohľadom na súčasný vývoj v odvetví, 2020

Suma 1 951 000 EUR je rozdelená do niekoľkých bežných výdavkových skupín. Na dotačnú a účelovú podporu programu Terra Incognita bolo alokovaných 840 000 eur a na implementáciu tohto programu 163 000 EUR. 790 000 EUR mala byť suma príspevku pre KOCR KRT a 158 000 EUR malo byť využitých v rámci Úradu KSK na aktivity cestovného ruchu. Organizácii finančnej podpory cestovného ruchu konkrétne v Košickom kraji sa venuje kapitola 2.6 Analýza Košického kraja ako prostredia pre rozvoj CR.

Krajské dotačné schémy závisia prakticky výhradne od náklonnosti politického predstavenstva kraja, v akej výške a na ktoré projekty sú dotácie poskytované. Nižšie je uvedená tabuľka s príkladmi regionálnych dotačných schém s uvedenou alokáciou/čerpaním, pokiaľ boli údaje zistené.

Tabuľka 2: Prehľad krajských dotačných schém, 2019/2020

Krajské dotačné schémy mimo podpory plynúcej zo zákona o cestovnom ruchu			
Kraj	**Dotačná schéma**	**Oblasti podpory a iné poznámky**	**Alokácia**
Bratislavský kraj	2020: BA regionálnej dotačnej schémy	- Podpora vzniku a rozvoja regionálnych produktov a služieb generujúcich rozvoj CR - Podpora doplnkovej infraštruktúry pre skvalitnenie služieb CR	140 000 €
	2019: Dotačná schéma	34 projektov	177 866 €

		- Podpora vzniku a rozvoja regionálnych produktov a služieb generujúcich rozvoj CR - Podpora doplnkovej infraštruktúry pre skvalitnenie služieb CR - Podpora pre tematické podujatia s dôrazom na cestovný ruch a propagácia destinácie generujúca návštevnosť a rozvoj cestovného ruchu	
Trnavský kraj	2020: Dotácie pre regionálny rozvoj	Podpora regionálneho rozvoja v Trnavskej župe - všeobecne prospešných služieb, všeobecne prospešných alebo verejnoprospešných účelov, podpora podnikania a zamestnanosti na území TTSK a podpora projektov zameraných na zvyšovanie atraktivity územia a na rozvoj cestovného ruchu v regiónoch TTSK	500 000 €
	2019: Dotácie pre regionálny rozvoj	Regionálny rozvoj, výzvy rozdelené pre organizácie a obce	500 000 €
Banskobystrický kraj	2019 a ďalej: Dotačná schéma	Dotácie na podporu aktivít/táborov pre deti a mládež	300 000 €
	2019: Dotácie poskytované na regionálny rozvoj a rozvoj cestovného ruchu v Banskobystrickom kraji	Obnova, budovanie a podpora doplnkovej infraštruktúry pre trasy cestovného ruchu (19 projektov)	102 500 €
		Rozvoj zelenej infraštruktúry a vodozádržných opatrení vrátane budovania biokoridorov a alejí, obnova prameňov (5 projektov)	27 621 €
		Obnova a rekonštrukcia kultúrneho dedičstva (19 projektov)	118 400 €
		Marketingové aktivity regionálnych značiek a regionálnych producentov (20 projektov)	51 457 €
Trenčianský kraj	2020: Dotácie na Všeobecne prospešné služby	Služby na podporu regionálneho rozvoja a zamestnanosti - podpora spoločenských akcií, resp. programov rozvoja, ktoré sa podieľajú na prezentácii	-

		samosprávneho kraja, šíria jeho pozitívny obraz v rámci Trenčianskeho kraja, Slovenska i zahraničia. Podporené stovky programov s výškou dotácie do 3 300 €.	
Žilinský kraj	2020: Dotácie predsedníčky	Individuálne dotácie: podpora všeobecne prospešných služieb, min. 700 €, max 6 000 €, podporených desiatky projektov	-
	2020: Participatívne dotácie (rozhoduje verejnosť)	rozvoja a skvalitnenia komunitnej infraštruktúry, skvalitnenia životného prostredia, zachovania kultúrneho dedičstva, min.1000 €, max. 4.000 €	195 000 €
	2019: Regionálne dotácie	vytvárať podmienky pre vyvážený rozvoj prirodzených regiónov kraja podporou činností v oblasti kultúry, športu a kvalitného trávenia voľného času, či kultúrnych a náboženských aktivít	150 000 €
Nitrianský kraj	2020: Dotácie	- pre podporu rozvoja cestovného ruchu: - kultúry a športu:	15 000 € 70 000 €
	2020: Nástroj 1 LEADER NSK	Rozvoj vidieka	198 354 €
	2021: podpora rozvoja cestovného ruchu	Stovky drobných projektov, podpora regionálneho rozvoja	1 110 178 €
Košický kraj	2021: Rozpočtový výdavok	Výdavky na aktivity cestovného ruchu – najmä schéma Terra Incognita	877 400 €
	2019: Dotačná schéma, projekty schválené v roku 2019	Rekonštrukcia kultúrnych pamiatok	28 000 €
		Kultúra (podujatia a iné všeobecne)	247 650 €

Zdroj: Podklad od zadávateľa, webové stránky krajov, vlastné spracovanie

Dotačné schémy uvedené v tabuľke vyššie sa týkajú najmä výdavkov krajských samospráv na menšie projekty spojené s verejnoprospešnými činnosťami, regionálnym rozvojom a cestovným ruchom. Relatívne vyššiu zistenú hodnotu dotačných schém (nad cca 500 000 € ročne) poskytuje Trnavský, Banskobystrický, Nitriansky a Košický kraj, pričom podpora

je spravidla implementovaná priamo krajskou samosprávou, v prípade Košického kraja prostredníctvom KOCR KRT.

Taktiež výnosová stránka rozpočtu KOCR sa medzi krajmi líši tým, že rozdiely aj v tomto prípade vychádzajú z výšky prioritizácie cestovného ruchu v kraji. V prípade niektorých KOCR (Bratislava, Žilina) pochádzajú zdroje výnosov iba z vopred stanovených členských príspevkov členov KOCR. V Trenčíne je pomerne vysoká suma výnosov získavaná ako účtovný prevod nevyčerpaných zdrojov. Zďaleka najvyššie výnosy z vlastnej činnosti KOCR tvorí Košice Región Turizmus. V sumáre najväčší rozpočet má taktiež Košice Región Turizmus, avšak najmä preto, že jeho súčasťou sú aj prostriedky programu Terra Incognita, ktorého je KRT sprostredkovateľským orgánom a môžu byť použité pre cestovný ruch i kultúru. Bez týchto prostriedkov je hodnota členského príspevku samosprávneho kraja podpriemerná.

U tých KOCR, ktoré mali uvedené explicitne výšku členského príspevku samosprávneho kraja je zrejmé, že tento členský príspevok je zďaleka najvýznamnejší. Zaujímavý prístup pritom zvolil Banskobystrický samosprávny kraj, na ktorého území vznikla KOCR až v polovici roka 2018. Kraj poskytuje finančný príspevok a dotáciu pre KOCR v súhrnnej výške 1 % príjmov rozpočtu samosprávneho kraja, čo z Banskobystrickej KOCR robí vo výsledku "najbohatšiu" KOCR v roku 2019. Čiastka je tak vysoká, že KOCR na konci roka časť prostriedkov vracia na účet samosprávneho kraja (dotáciu podľa zákona o cestovnom ruchu mala KOCR možnosť získať až v roku 2020).

Tabuľka 3: Prehľad výnosov KOCR na Slovensku v rokoch 2017-2019

KOCR Košice Región Turizmus	**2017**	**2018**	**2019**
Tržby z predaja služieb	675 €	31 820 €	212 371 €
Tržby za predaný tovar	15 446 €	17 210 €	28 290 €
Osobitné výnosy	- 67 591 €	17 912 €	32 841 €
Prijaté členské príspevky (vrátane prostriedkov pre program Terra Incognita)	610 840 €	980 906 €	1 038 120 €
Dotácie	118 412 €	148 096 €	57 350 €
Spolu + ostatné	**789 092 €**	**1 202 114 €**	**1 370 038 €**
Turizmus regiónu Bratislava	**2017**	**2018**	**2019**
Vlastné príjmy	730 €	0 €	0 €
Iné ostatné	0 €	73 €	18 €
Prijaté členské príspevky	855 777 €	726 604 €	585 295 €
Dotácie	331 633 €	357 556 €	485 753 €
Spolu + ostatné	**1 188 140 €**	**1 084 232 €**	**1 071 067 €**
Trenčín región	**2017**	**2018**	**2019**
Nevyčerpané zdroje	82 245 €	28 133 €	45 500 €
Ostatné	5 005 €	0 €	0 €
Grant	0 €	0 €	87 440 €
Prijaté členské príspevky OOCR	35 337 €	45 548 €	46 461 €
Prijatý členský príspevok VÚC	350 000 €	500 000 €	350 000 €
Dotácie	51 358 €	67 702 €	73 338 €
Spolu + ostatné	**523 945 €**	**641 383 €**	**515 299 €**

Žilinský turistický kraj	2017	2018	2019
Tržby za predaný nehmotného majetku	1 000 €	0 €	0 €
Prijaté členské príspevky	332 488 €	387 100 €	506 466 €
Dotácie	128 210 €	149 583 €	193 819 €
Spolu + ostatné	461 698 €	536 683 €	700 292 €
Severovýchod Slovenska	**2017**	**2018**	**2019**
Tržby z predaja služieb	**4 461 €**	**2 393 €**	**2 800 €**
Tržby za predaný tovar	157 €	70 €	144 €
Prijaté členské príspevky OOCR	120 759 €	128 759 €	142 918 €
Prijatý členský príspevok VÚC	270 000 €	210 000 €	400 000 €
Dotácie MDVRR SR	149 200 €	152 698 €	159 852 €
Dotácie ostatné	5 042 €	71 026 €	59 178 €
Spolu + ostatné	**549 620 €**	**564 950 €**	**764 901 €**
Banskobystrický kraj Turizmus*	**2017**	**2018**	**2019**
Prijaté členské príspevky VÚC	Vznik 4/2018	0 €	120 000 €
Príjmy z poskytovania zdravotnej starostlivosti		0 €	6 731 €
Finančný príspevok BBSK		167 265 €	140 500 €
Dotácie BBSK (1 % príjmov BBSK)		1 532 735 €	1 439 500 €
Spolu + ostatné		**1 700 000 €**	**1 706 731 €**

**Banskobystrický kraj Turizmus vznikol 04/2018 a prvú dotáciu od MDVRR SR podľa zákona o cestovnom ruchu získal až v roku 2020.*

Zdroj: Výročné správy a účtovné závierky KOCR, vlastné spracovanie

Stupne financovania zo strany ministerstva aj zo strany krajov sa medzi jednotlivými územiami významne líšia. Košický kraj má v porovnaní s ostatnými krajmi najnižšie dotácie plynúce zo zákona o podpore cestovného ruchu. Podpora cestovného ruchu je potom relatívne vysoká jedine vďaka dotačnému programu Terra Incognita. Výška dotácie ministerstva podľa zákona o podpore cestovného ruchu je v danom systéme financovania závislá od vybranej dane z ubytovania. Navýšenie je tak možné iba rozšírením počtu členov OOCR, zvýšením počtu prenocovaní alebo zvýšením dane z ubytovania.

Zaujímavý prístup financovania zvolil susedný Banskobystrický kraj, ktorý financuje rozvoj cestovného ruchu (prostredníctvom dotácie pre KOCR) pevnou výškou 1 % príjmov rozpočtu samosprávneho kraja.

2.1.3.3 Socio-demografické hľadisko

Aj keď geografická poloha a veľkosť regionálnych centier patrí medzi významné faktory regionálneho rozvoja, ďalšími je mobilizácia a zapojenie miestnych aktérov. Pohľad do socio-demografického zázemia kraja je dôležitý pre prehľad o možnostiach využitia miestneho rozvojového potenciálu. V nasledujúcej kapitole preto budú zhrnuté základné socio-demografické dáta. Zamestnanosť v Košickom kraji vo všeobecnosti a tiež v súvislosti s cestovným ruchom rieši kapitola 2. 4 Ľudské zdroje.

Graf č. 8 znázorňuje vekovú štruktúru obyvateľov kraja v roku 2020. Aj keď je viditeľný trend starnutia populácie, v porovnaní s hodnotami za celú krajinu je v Košickom kraji miernejší. Pokiaľ budú v kraji priaznivé pracovné a životné podmienky, bude mať väčší podiel obyvateľov v ekonomicky aktívnom veku. Všeobecne odliv ekonomicky aktívneho obyvateľstva ovplyvňujú najmä príležitosti na trhu práce. V Košickom kraji bola v roku 2020 najvyššia nezamestnanosť medzi obyvateľstvom s úplným stredným vzdelaním. Zo všetkých nezamestnaných to bolo takmer 47 %. Najmenej nezamestnaných bolo medzi vysokoškolsky vzdelaným obyvateľstvom. Z grafu č. 9 je zrejmé, že najmenej pracovných príležitostí bolo v roku 2020 v kraji pre občanov so stredným vzdelaním. Pri porovnaní s rokom 2018 bol výrazne najväčší podiel nezamestnaných medzi ľuďmi so základným vzdelaním a bez vzdelania. Podiel nezamestnaných medzi týmito skupinami však fluktuoval aj v predošlých rokoch. Je tiež nutné podotknúť, že občania so základným alebo nižším vzdelaním sú často najímaní na príležitostné, pomocné či sezónne práce.

Graf 8: Veková štruktúra obyvateľov Košického kraja v roku 2020 (v %)

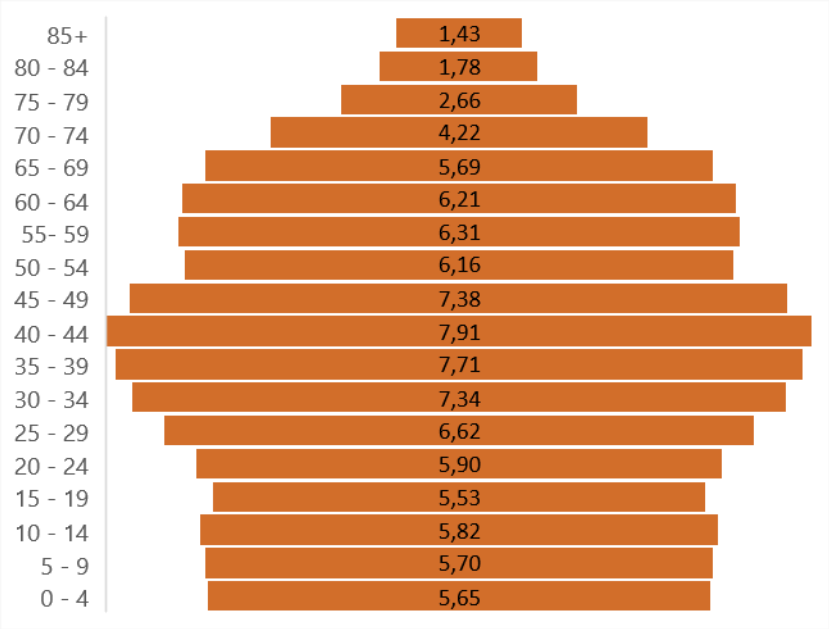

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky, vlastné spracovanie

Graf 9: Štruktúra nezamestnaných podľa vzdelania v roku 2020

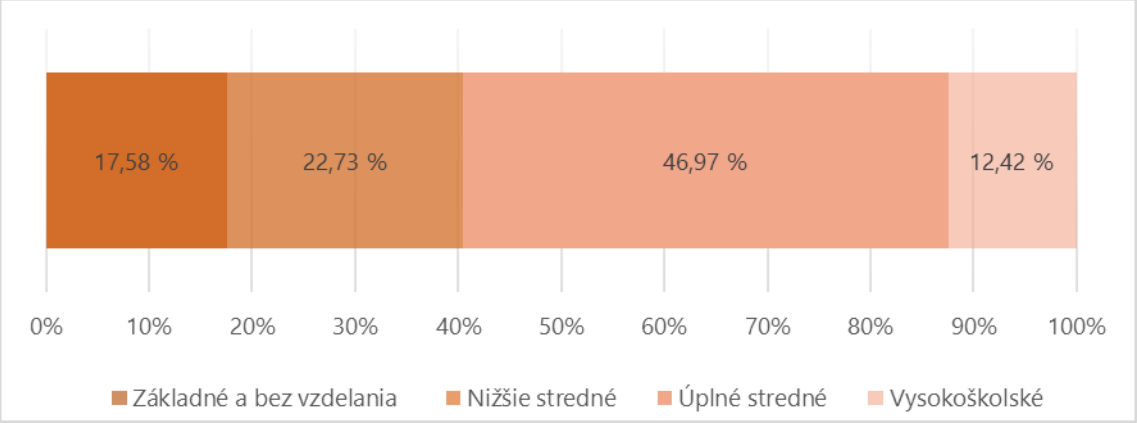

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky, vlastné spracovanie

Graf 10: Štruktúra nezamestnaných podľa vzdelania v roku 2018

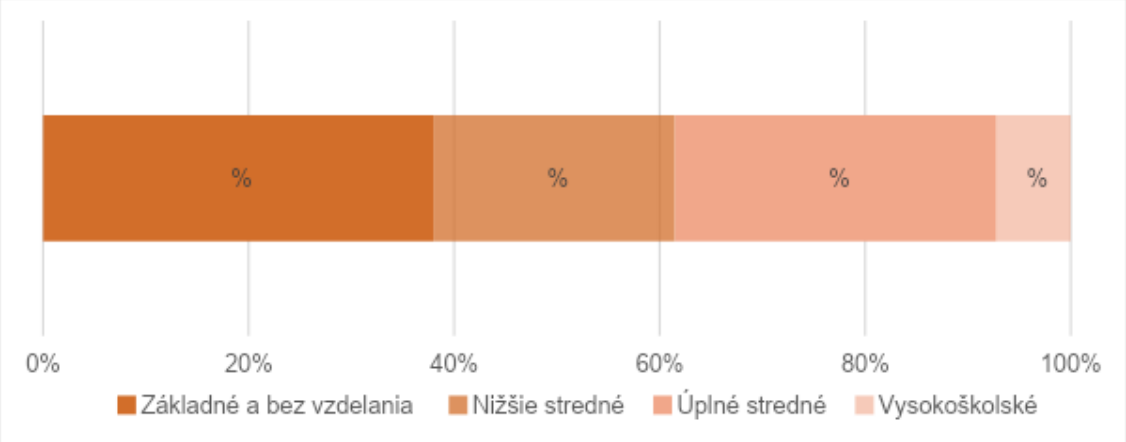

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky, vlastné spracovanie

Graf č. 11 a 12 znázorňuje relatívne vyrovnanú vekovú štruktúru nezamestnaných do 55 roku veku, kedy sa skupiny nezamestnaných pohybujú okolo 20 % a 25 %, a teda nie je tu zrejmá prílišná odlišnosť. V porovnaní s rokom 2018 sa mierne zvýšil podiel nezamestnaných v hraničných skupinách produktívneho veku: 15 - 24 a 55+. Podľa sektora, v ktorom nezamestnaní predtým pôsobili, bolo na Slovensku 25 % nezamestnaných v roku 2020 z priemyslu, 8% z veľkoobchodu a maloobchodu a 7 % z ubytovacích a stravovacích služieb. Na príklade ubytovacích a stravovacích služieb možno sledovať výrazné kvartálne nárasty nezamestnanosti v priebehu roka 2020 ako dôsledok pokračujúcej zdravotnej krízy.

Graf 11 : Veková štruktúra nezamestnaných v roku 2020

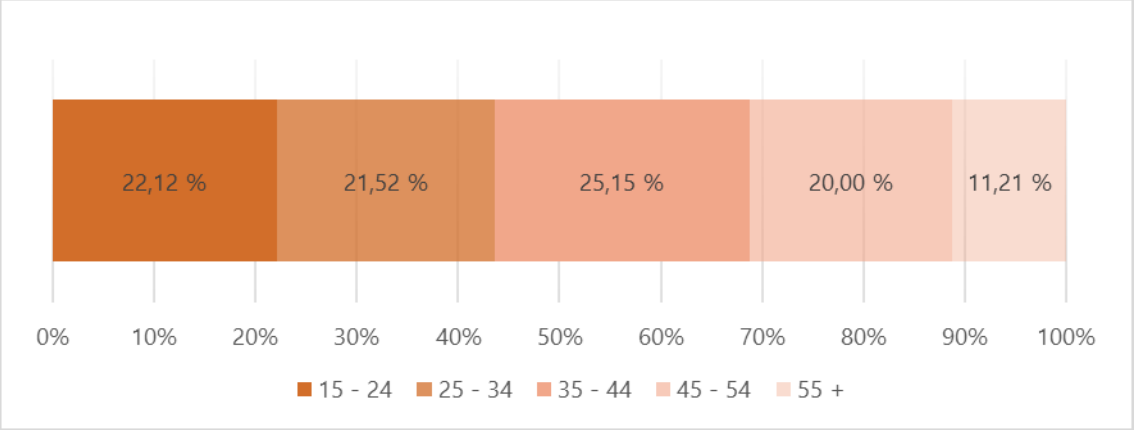

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky, vlastné spracovanie

Graf 12: Veková štruktúra nezamestnaných v roku 2018

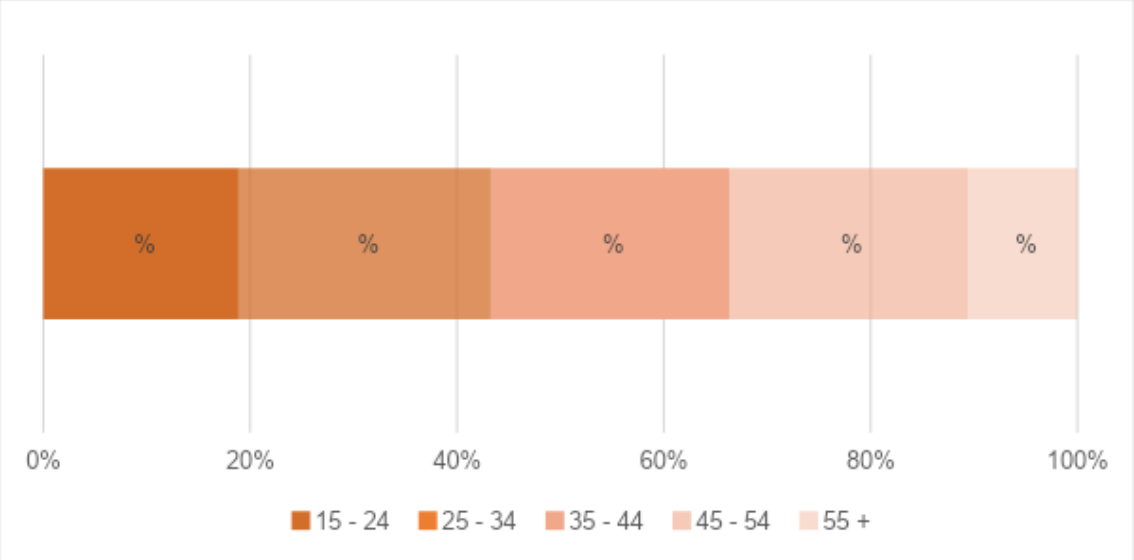

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky, vlastné spracovanie

Na rozdiel od hodnôt za celú krajinu je Košický kraj viac národnostne diverzifikovaný. V roku 2020 sa k slovenskej národnosti hlásilo 74,5 % obyvateľstva oproti 81,7 % za celé Slovensko a v kraji tiež žije väčší podiel maďarského a rómskeho obyvateľstva. Graf č. 13 znázorňuje najpočetnejšie národnostné skupiny v Košickom kraji v roku 2020.

Graf 13: Národnostná štruktúra obyvateľov v Košickom kraji v roku 2020 (v %)

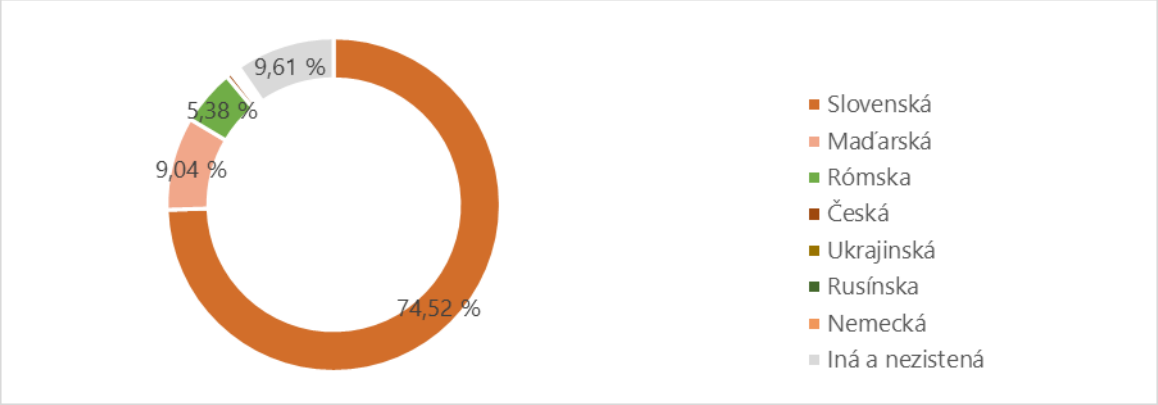

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky, vlastné spracovanie

Zvlášť rómska komunita je často spájaná s problémami so spoločenskou integráciou a tiež marginalizáciou. Na úrovni Košického kraja preto vznikol strategický dokument *Východiská pre integráciu marginalizovaných rómskych komunít na roky 2016-2020*. Je to základný rozvojový dokument, na ktorý je nutné prihliadať pri realizovaní všetkých rozvojových zámerov.

Potenciál zistení pre cestovný ruch: Keďže je posilňovanie sociálnej súdržnosti obyvateľov kraja prioritou a zároveň je autenticita jedným z najvýraznejších trendov cestovného ruchu súčasnosti, bolo by vhodné toto spojiť a uprednostňovať i v cestovnom ruchu riešenia, ktoré zvyšujú participáciu obyvateľov marginalizovaných rómskych komunít. Takto by sa mohla posilňovať identita občanov, ako aj kultúrneho dedičstva a unikátnosti kraja. Zároveň by takto zamerané aktivity mohli pomôcť k vytvoreniu nových pracovných miest pre týchto občanov. Ponúka sa hľadanie možnej spolupráce medzi organizáciami destinačného manažmentu s komunitnými centrami pôsobiacimi v jednotlivých obciach.

2.1.3.4 Politické hľadisko

Politický pohľad na rozvoj cestovného ruchu sa odráža najmä v strategických dokumentoch kraja, ktoré sa potom prepisujú do rozpočtu kraja a tiež jeho aktivít. Zo zvyšovania prostriedkov určených na cestovný ruch je zrejmá vnímaná dôležitosť tohto odvetvia a dopadov rozvoja cestovného ruchu na celý kraj (viď graf č. 7). Rozpočet KSK na roky 2020-2022 vymedzuje sumu 1 951 000 EUR na rok 2020 a v rozpočtovo vymedzených rokoch 2020-2022 mieri každý rok na 5 % rast výkonnosti cestovného ruchu meraný rôznymi štatistickými ukazovateľmi. Okrem zvýšenia výkonnosti patrí medzi ciele tiež:

- skvalitniť plánovanie a koordináciu v oblasti cestovného ruchu
- zefektívniť nástroje na podporu rozvoja turistických destinácií
- zintenzívniť cezhraničnú a medzinárodnú spoluprácu.

Rozvoj cestovného ruchu má vplyv na rôzne aspekty kraja, ale takto to funguje i naopak, a to v zmysle prienikov aktivít, ktoré môžu pôsobiť synergicky. Preto je dôležité hľadať pri organizácii cestovného ruchu prieniky s ďalšími podporovanými oblasťami. Najviac sa ponúka napríklad doprava, kultúra, vzdelávanie či šport. Výdavky na tieto časti rozpočtu môžu byť vyššie než v prípade programu cestovného ruchu samotného. Niektorými z programov, ktorých prostriedky možno využiť pre rozvoj cestovného ruchu v kraji, sú tieto:

Tabuľka 4: Návrh rozpočtu KSK na roky 2020–2022

Cyklistické komunikácie	1 000 000 €
Doprava	22 713 196 €
Kultúra	12 889 058 €
Jazykové školy - Vzdelávanie	505 600 €
Celkom	37 107 854 €

Zdroj: Obsah Návrhu rozpočtu KSK na roky 2020–2022

Potenciál zistení pre cestovný ruch: Najvýznamnejším prínosom cestovného ruchu je práve potenciál multiplikačného efektu. Rozvoj turizmu má za cieľ nielen zvýšiť atraktivitu oblasti pre návštevníkov, ale najmä rozvoj oblasti ako miesta pre život. Ak prosperujú iné oblasti rozvoja kraja, potom to môže mať i veľmi pozitívny vplyv na turizmus. V prípade programov na podporu cyklistickej infraštruktúry a dopravy je celkovo vhodné komunikovať napríklad o prioritách, trasách a časovom horizonte s príslušnými odbormi a inštitúciami. Kultúra môže tiež prilákať nových návštevníkov, keď bude reagovať napríklad na trend autenticity. Zároveň sa zistilo, že slabá jazyková vybavenosť pracujúcich v odvetví cestovného ruchu býva v kraji výraznou bariérou. Dôraz na zabezpečenie kvalitného jazykového vzdelania pre týchto pracovníkov je kľúčový pre úspech pri medzinárodných návštevníkoch.

2.1.3.5 Technologické hľadisko

V Košickom kraji dominuje priemysel odvetvia hutníckeho a elektrotechnického. Podľa hodnôt z roku 2019 je najviac ekonomicky aktívnych obyvateľov zamestnaných práve v priemyselnej výrobe – 20,3 %. Informácie a komunikácia sú technologicky náročnejšie odvetvia, pričom v týchto odvetviach pracuje 3,9 % populácie kraja (pre porovnanie – 2,8 % je podiel v rámci Slovenska) a IT odvetvie je najviac sa rozvíjajúcim sektorom v Košickom kraji. V minulosti sa kraj rozvíjal hlavne vďaka ťažbe a spracovaniu železnej rudy v okolí Spiša a Gemera, kde korene banskej činnosti siahajú do 13. storočia a napríklad v 19. storočí boli Krompachy jedným z kľúčových železiarskych podnikov v Uhorsku. Ďalšie odvetvia priemyslu boli v kraji rozvíjané za doby socialistickej industrializácie. V Košickom kraji sa vtedy niektoré podniky stali symbolmi určitého mesta. Z tých najvýznamnejších to boli napríklad Košice – Východoslovenské železiarne, Michalovce – Michalovské elektrotechnické závody, Strážske – Chemko, Trebišov – Deva, mlyny, vinárske závody a Krompachy – Slovenské elektrotechnické závody.

Aj keď sa v kraji nachádzajú ložiská mnohých nerastných surovín, väčšina z nich sa v súčasnosti nevyužíva z dôvodu ich nerentabilnosti. Najpriemyselnejšími mestami sú stále Košice, Michalovce a Spišská Nová Ves. Okres Rožňava je okrem baníctva tiež významný ťažbou a spracovaním stavebného materiálu. Farebná metalurgia je zase koncentrovaná do Krompách a okresu Gelnica.

Potenciál zistení pre cestovný ruch: Výrazné zameranie kraja na priemyselné odvetvia by sa mohlo viac premietnuť do ponuky atraktivít kraja. Vzhľadom na stúpajúcu obľubu priemyselnej turistiky sa ponúka preskúmanie možnosti spolupráce medzi organizáciami destinačného manažmentu a priemyselnými podnikmi, ktoré v kraji pôsobia. Najmä priemyselné podniky s dlhou históriou bývajú veľmi populárnymi atraktivitami priemyselnej turistiky. Ikonickým podnikom v Košickom kraji je U. S. Steel Košice, vyrábajúci a spracovávajúci oceľ. V kraji pôsobí od 60. rokov. Do roku 2000 spoločnosť vystupovala pod menom Východoslovenské železiarne. V súčasnosti je najväčším zamestnávateľom v kraji a tiež vo východoslovenskom regióne. Podnik teraz ponúka exkurzie pre svojich zákazníkov a dodávateľov, študentov, zamestnancov a partnerov. Ďalšia spolupráca a rozšírenie ponuky exkurzií aj pre turistov by mohli k podobnému kroku inšpirovať aj ďalšie podniky v regióne.

2.1.3.6 Ekologické hľadisko

Environmentálne otázky sa stále viac dostávajú do popredia záujmu strategických dokumentov a projektov, aj keď veľký dôraz je smerovaný najmä na hospodársky rozvoj územia, zamestnanosť, dopravu, vzdelávanie či sociálnu súdržnosť, a teda trvalé zvyšovanie životnej úrovne obyvateľov. Udržiavanie a ochrana kvalitného životného prostredia je pre Košický kraj taktiež nástrojom na upevnenie krajskej identity. Územie kraja bolo v minulosti extenzívne priemyselne využívané, čo je na krajine viditeľné dodnes. V Košickom kraji je podľa Štatistického úradu stále najvyššia produkcia rôznych druhov emisií na Slovensku. Napríklad sa tu v roku 2018 vytvorilo 54,4 % ročnej produkcie tuhých emisií celej krajiny (viď graf č. 12) a podobne vysoký podiel mal kraj na produkcii tuhých emisií aj v minulých rokoch. Zdrojom jemných tuhých emisií sú fosílne palivá či napríklad tavenie a rafinácia rúd. Hrubé tuhé emisie vznikajú spaľovaním uhlia, benzínu, v stavebníctve alebo v cementárňach. Je však potrebné povedať, že od roku 2001 celková produkcia tuhých emisií na Slovensku klesla viac ako 7-krát – z viac ako 34 000 ton (2001) na cca 4 750 ton v roku 2018. Aj v Košickom kraji produkcia z 25 209 ton tuhých emisií v roku 2001 klesla na cca 2 600 ton v roku 2018.

Graf 12: Podiel produkcie tuhých emisií podľa krajov v roku 2018 (v tonách)

Zdroj: Štatistický úrad Slovenskej republiky, vlastné spracovanie

Oxid dusíka a oxid siričitý sú ďalšími látkami vznikajúcimi pri spaľovaní fosílnych palív a sú produkované v Košickom kraji s podielom viac ako 30% na celkovej produkcii Slovenska. Súčasne je potrebné zdôrazniť, že produkcia oxidu siričitého na Slovensku do roku 2018 klesla 6-krát a oxidu dusíka viac ako 2-krát oproti hodnotám v roku 2001. Produkcia oxidu uhoľnatého podľa krajov na rozdiel od ďalších sledovaných znečisťovateľov vzduchu v minulých rokoch neklesali, ale naopak rástli. V Košickom kraji navyše vzniká vyše 70% celkovej produkcie oxidu uhoľnatého na Slovensku. Oxid uhoľnatý (CO) vzniká predovšetkým spaľovaním v doprave a priemysle. Košický kraj ako výrazne priemyselná oblasť má teda značný podiel na celkovej produkcii znečisťujúcich látok štátu, a aj keď je zvyšovanie hospodárskej konkurencieschopnosti kraja stále hlavnou prioritou, snahou je využívať moderné technológie na zníženie dopadov na životné prostredie.

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Košického samosprávneho kraja na roky 2016 až 2022 adresuje zaťaženie kraja priemyslom a hovorí o potrebe udržateľného vývoja hospodárstva. Ako hlavné priority pre zvýšenie kvality prostredia označuje technickú a sociálnu infraštruktúru, hospodárenie s vodou či zníženie množstva vznikajúcich komunálnych aj priemyselných odpadov. Za špecifické ciele si vytyčuje:

- budovanie technickej a sociálnej infraštruktúry (okrem dopravy aj skvalitňovanie energetických a komunikačných sietí, sociálnych a zdravotných služieb)
- zlepšenie kvality povrchových a podzemných vôd (tiež zadržiavanie vody v krajine a hospodárenie s vodou v intraviláne obcí)
- zvýšenie kvality ovzdušia, napríklad využívaním obnoviteľných zdrojov energie (lokálne zdroje ako napr. využívanie geotermálnej energie, BAT technológie v ťažkom priemysle)
- zvýšenie objemu materiálového zhodnocovania odpadov (dobudovanie siete zberných dvorov, recyklácia odpadu, environmentálna výchova na školách)
- uchovanie, ochrana a zveľaďovanie prírodného dedičstva (podpora biologickej rozmanitosti prírody, zvýšenie hodnoty krajiny).

Všeobecne je príjemné a zdravé prostredie významným predpokladom pre rozvoj cestovného ruchu. Z podpory jednotlivých aspektov prostredia, ako boli definované v

Programe hospodárskeho a sociálneho rozvoja Košického samosprávneho kraja na roky 2016 až 2022, budú profitovať nielen miestni obyvatelia, ale aj návštevníci. Zvlášť prínostné môže byť pre turistov i miestnych zakomponovanie hospodárenia s vodou ako priority pre zlepšenie prostredia. Takéto opatrenia sú väčšinou spojené so zvýšením podielu zelene, ktoré môže pozitívne vplývať na estetickú hodnotu prostredia. Klimatické zmeny sprevádzané zvyšovaním teplôt a početnosti extrémnych javov počasia sú jednou z hlavných hrozieb pre rozvoj cestovného ruchu v budúcnosti a samozrejme aj ďalších aspektov života v konkrétnom regióne.

Zlepšovanie mikroklímy v mestách má výrazné dopady na pocitovú teplotu. Zeleň spojená so vsakovaním vody zvyšuje vlhkosť vo svojom okolí, slúži ako protihluková a protiprachová bariéra a môže mať tiež vysokú estetickú hodnotu. V krajine sa pomocou hospodárenia s vodou zmierňujú dopady klimatických zmien, čo bude v niektorých oblastiach životne dôležité. Tiež sa zvyšuje biodiverzita a odolnosť poľnohospodárskej pôdy. Takéto prostredie takisto pozitívne pôsobí na psychiku obyvateľov a návštevníkov a v prípade cestovného ruchu poskytuje konkurenčnú výhodu.[2] Klíma tiež ovplyvňuje dĺžku turistickej sezóny a prevádzkové náklady budov – vykurovanie a chladenie, zavlažovanie či zásobovanie vodou.

Potenciál zistení pre cestovný ruch: Skvalitňovanie životného prostredia a zvyšovanie odolnosti krajiny a sídel voči klimatickým zmenám by mali byť jednou z prioritných oblastí záujmu aj pre cestovný ruch. Výber destinácie návštevníka bude stále viac ovplyvňovať práve mikroklíma lokality a pokiaľ destinácia nepodcení túto problematiku, môže mať značnú konkurenčnú výhodu. To platí aj pre Košický kraj, ktorého návštevníci prichádzajú z podobných klimatických podmienok, keďže tu dominuje domáci turizmus a zdrojovými krajinami príjazdového cestovného ruchu sú hlavne susedné krajiny. Destinácie môžu využiť zvyšujúci sa záujem spoločnosti o environmentálne otázky a znižovanie dopadov klimatických zmien. Potenciál organizácií cestovného ruchu ako inštitúcií rozvoja konkrétneho územia môže byť v tomto smere využitý pre akcentovanie dôležitosti skvalitňovania environmentálneho prostredia, a teda i presadzovania aktivít a projektov podporujúcich kvalitu životného prostredia a adaptáciu na klimatické zmeny. Súčasne môžu budovať značku svojho územia nielen ako priemyselného, ale aj environmentálne zodpovedného s ponukou ekologicky a environmentálne zameraných produktov.

2.1.3.7 Záver

Košický kraj, sám považovaný za menej rozvinutý, je navyše obklopený menej rozvinutými územiami či už na Slovensku alebo za hranicou v Maďarsku a na Ukrajine. Musí sa teda vysporiadať s ekonomickými a sociálnymi problémami, ktoré s rozvinutosťou kraja a priľahlých území súvisia. Košický kraj má niekoľko špecifík v rámci Slovenska a susediaceho cezhraničného územia. Sú nimi napríklad národnostná diverzita a priemyselné zameranie kraja, pričom obe tieto špecifiká je možné využiť v rozvoji

[2] Téme vody v krajine sa na úrovni kraja venuje koncepčný dokument Program obnovy krajiny košického kraja.

cestovného ruchu. Jedným z možných smerov rozvoja autentického cestovného ruchu je nadväzovanie spolupráce napríklad s rómskymi komunitnými centrami, a tak zároveň prispievať k zvýšeniu participácie obyvateľov marginalizovaných rómskych komunít. Ďalej je tiež možné sprístupniť viac priemyselných podnikov s ponukou aktivít priemyselnej turistiky.

Čerpanie prostriedkov na rozvoj cestovného ruchu má v Košickom kraji vzostupný charakter a na úlohu cestovného ruchu pre celkový rozvoj kraja je kladený väčší dôraz. Ďalšou možnosťou pre synergický efekt v rámci tohto odvetvia je hľadanie prienikov s ďalšími finančne podporovanými projektmi – napr. výstavba infraštruktúry, zvyšovanie jazykovej kompetencie obyvateľov či podpora kultúry.

2.1.4 Analýza strategických dokumentov na lokálnej, regionálnej a národnej úrovni

Strategický prístup k cestovnému ruchu je kľúčový nielen pre nasmerovanie efektívneho rozvoja odvetvia, ale aj pre organizáciu aktivít k nemu vedúcich. Uľahčuje spoluprácu a koordináciu organizácií destinačného manažmentu a marketingu, a dáva priestor na reflexiu minulých skúseností v oblasti cestovného ruchu.

Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky má hlavnú zodpovednosť za cestovný ruch a jeho rozvoj. Pripravuje legislatívu a predpisy, formuluje stratégie, implementuje zákony o podpore cestovného ruchu, zhromažďuje štatistické údaje a spravuje register organizácií cestovného ruchu. Medzi rokmi 1995 a 2017 zriaďovalo Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskú agentúru pre cestovný ruch. Po jej zrušení v roku 2017 prevzala kompetencie Sekcia cestovného ruchu v rámci ministerstva. Tá bola tiež zodpovedná za marketing a propagáciu. Zodpovednosť za implementáciu výstupov strategických dokumentov je ďalej delegovaná na krajské a oblastné organizácie cestovného ruchu. Tieto organizácie vytvárajú konkrétne produkty a následne majú pracovať na ich vhodnej propagácii.

V roku 2021 vznikla nová agentúra - Slovakia Travel, ktorá funguje ako zastrešujúca inštitúcia na podporu a propagáciu cestovného ruchu. Agentúra na národnej úrovni nadväzuje na už existujúce štruktúry OOCR a KOCR a zameriava sa najmä na spracovanie a analýzu dát cestovného ruchu. Na základe týchto analýz bude prinášať návrhy riešení ku skvalitneniu cestovného ruchu, a tak aj zvýšenie synergie plynúce z tohto sektora. Agentúra bude zabezpečovať, že informácie z praxe budú využité na ďalší rozvoj cestovného ruchu a jeho plánovanie.

2.1.4.1 Národná úroveň

Vízia a stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030 zahŕňa do svojich priorít v súvislosti s cestovným ruchom potrebu podpory rozvoja trvalo udržateľného cestovného ruchu s dôrazom na prírodný a ekologický cestovný ruch.

Základným strategickým dokumentom vychádzajúcim z koncepčných dokumentov prijatých vládou Slovenskej republiky a zameriavajúcim sa na cestovný ruch na národnej

úrovni je Stratégia rozvoja udržateľného cestovného ruchu. V súčasnej dobe nie je stratégia do roku 2030 dopracovaná do finálnej podoby. Podľa Oznámenia o strategickom dokumente možno predpokladať hlavné piliere stratégie.

Stratégia rozvoja udržateľného cestovného ruchu do roku 2030

Hlavný cieľ tohto dokumentu bol vytýčený takto: "Znižovanie sezónnych disparít vytváraním komplexnej ponuky cestovného ruchu udržateľným využívaním potenciálu krajiny pri zvyšovaní ekonomického rastu regiónov a zlepšením rozpoznateľnosti Slovenska ako atraktívnej a autentickej dovolenkovej destinácie".

Medzi hlavné body Stratégie rozvoja trvalo udržateľného cestovného ruchu do roku 2030 sú zaradené nasledujúce:

- **Partnerstvo** – dokument akcentuje potrebu rozvíjania partnerskej spolupráce najmä v prierezových činnostiach
- **Produkt** – dokument rozlišuje ako dôležitú súčasť efektívnej stratégie skvalitňovanie produktov cestovného ruchu za aktívnej spolupráce medzi aktérmi
- **Prezentácia** – jednotná prezentácia Slovenska a budovanie značky SLOVENSKO patrí medzi ďalšie ciele, ktoré boli vytýčené ako hlavné pre nasledujúce desaťročie
- **Profesionalita** – v zmysle vytváranie dobrých podmienok pre absolventov a ich postavenia na trhu práce

Marketingová stratégia cestovného ruchu Slovenskej republiky na roky 2021-2025

Táto stratégia vychádza zo Stratégie rozvoja udržateľného cestovného ruchu do roku 2030 a dopĺňa vymedzené produkty o produktové línie propagácie a ich komunikačné stratégie. V dobe spracovania tohto dokumentu nebola zverejnená.

2.1.4.2 Krajská úroveň

Vstupná správa pre spracovanie PHRSR/IUS VUC

Vstupná správa pre spracovanie programu hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja Košického samosprávneho kraja (PHRSR KSK) určuje základné potenciály, problémy a hlavné ciele rozvoja kraja na roky 2022-2027 s výhľadom do roku 2030. Vstupná správa reaguje tiež na nové programové obdobie Európskej únie na roky 2021-2027 a novú národnú stratégiu regionálneho rozvoja Slovenskej republiky v zmysle zákona č. 539/2008 Z. z. o podpore regionálneho rozvoja v znení neskorších predpisov s názvom Vízia a stratégia rozvoja Slovenska do roku 2030.

Pripravovaný dokument PHRSR KSK by sa mal zamerať najmä na environmentálne a sociálne problémy oblasti, ktoré sú jednoznačnými prioritami jednotlivých strategicko-plánovacích regiónov (SPR). Tie boli určené podľa administratívnych území kraja. Podľa okresov je definovaných 6 SPR a sú vymedzené tiež 2 mikroregióny pre mestský udržateľný rozvoj (UMR) - UMR1 Košice a okolie a UMR2 Michalovce a okolie. Víziou pre

rozvoj do roku 2030 je: *Do roku 2030 chceme sociálnejší, zelenší, inteligentnejší a pracovne atraktívnejší kraj*. Hlavná pozornosť smeruje k sociálnej, environmentálnej a tiež ekonomickej problematike.

Dlhodobými problémami KSK sú podľa *Vstupnej správy pre spracovanie PHRSR KSK* tieto:

- technická infraštruktúra v obciach
- dobudovanie a rekonštrukcia cestnej infraštruktúry
- eliminácia negatívnych environmentálnych dopadov na ŽP
- obnova verejných a verejnoprospešných budov
- nerovnosti medzi majoritou a minoritami obyvateľstva
- odliv vysokokvalifikovaných ľudských zdrojov
- nedostatočne využívaný inovačný ekosystém

Hrozbou pre Košický kraj v environmentálnej oblasti je zraniteľnosť územia voči klimatickým zmenám, ďalej znečistenie životného prostredia a produkcie skleníkových plynov. Tiež sa upozorňuje na nadmernú produkciu odpadov. Obzvlášť v UMR Michalovce sú zaznamenávané negatívne dopady na zdravie občanov zapríčinené znečisteným životným prostredím. Preto sú hlavnými environmentálnymi témami rozvoj cirkulárnej ekonomiky a zefektívnenie odpadového hospodárstva, efektívnejšie zadržiavanie vody v krajine či obnova biodiverzity a ekosystémov za použitia zásad zelenej infraštruktúry.

Čo sa týka sociálnej oblasti, správa upozorňuje na nízku kvalitu sociálnych služieb či absenciu služieb krízovej intervencie. Kvôli nedostatku pracovných pozícií s vyššou pridanou hodnotou aj v mnohých mikroregiónoch dochádza k odlivu mladých a vzdelaných ľudí. Témami pre sociálny rozvoj, ktoré sa tiež dotýkajú cestovného ruchu, sú podpora vzdelania, digitalizácia spoločnosti, rozvoj dopravného systému, budovanie nekomerčnej infraštruktúry cestovného ruchu a rozvoj funkcií kultúry a kultúrnych služieb. Jednou z priorít je aj posilňovanie bezpečnosti obyvateľov a návštevníkov. Z ekonomického hľadiska je dôraz kladený na intenzívnejšiu podporu regionálnej ekonomiky a lokálnych ekonomík, rozvoj kreatívneho priemyslu a šírenie inovácií.

Vstupná správa pre spracovanie PHRSR KSK v súvislosti s cestovným ruchom hovorí o rozvoji vodnej turistiky (v oblastiach Slaná, Izra, Byšta, Hornád atď.) A tiež o zameraní sa na filmový cestovný ruch (oblasti Slovenský kras, Spišský hrad, NP Slovenský raj, Dobšinská ľadová jaskyňa, ...). Pri jednotlivých strategicko-rozvojových regiónoch sú konkrétne stanovené tieto návrhy.

Tabuľka 5: Jednotlivé SPR a návrhy rozvojových línií pre cestovný ruch:

SPR Gemer	rozvoj konskej turistiky
	obnova vidieckych domov
	komplexný rozvoj Turnianskej vínnej cesty geotermálny vrt (Meliata)
SPR Hnilec	komplexný rozvoj rekreačnej destinácie Ružín a Uhorná
	komplexný rozvoj oblasti Hradný kopec Zámčisko
	obnova NTP Margeciansky tunel
SPR Spiš	komplexný rozvoj destinácie Slovenský raj, Galmus, Zahura
	transformácia lyžiarskych stredísk - Plejsy
SPR Abov	rozvoj globálneho logistického a industriálneho parku
	komplexný rozvoj areálov kaštieľov (kúrií) Abova
	rozvoj medicínskej turistiky (Štós)
SPR DZ:Trebišovsko	rozvoj tematickej vínnej cesty Tokaj
SPR DZ:Sobranecko - Michalovsko	komplexný rozvoj destinácie Zemplínska šírava (zážitkové atrakcie, loď, vodné športy golf, camping, ...)

Zdroj: Vstupná správa pre spracovanie PHRSR KSK, vlastné spracovanie

Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja Košického samosprávneho kraja na roky 2016 až 2022

Tento celokrajský dokument sa dotýka cestovného ruchu ako nástroja pre vytvorenie pracovných miest, konkrétne je to Špecifický cieľ č. 1.5 Tvorba nových pracovných miest v oblasti cestovného ruchu. Konštatuje nedostatočnú organizáciu informačného a rezervačného systému a tiež nedostatočnú spoluprácu tak na krajskej, ako aj na lokálnej úrovni. Individualizmus v organizácii cestovného ruchu má potom za následky malú efektivitu marketingu a jednostranne zameranú ponuku produktov cestovného ruchu. Na tieto zistenia reaguje vytýčením týchto cieľov: "*zintenzívnenie komunikácie s podnikateľmi v tomto segmente, budovanie partnerstiev, zvýšenie odbornosti aktérov v cestovnom ruchu, zvyšovanie kvality poskytovaných služieb (napr. zavedenie systému certifikácie), zlepšenie informačného systému a najmä rozširovanie ponuky, tvorby produktov v cestovnom ruchu a posilnenie propagačných a marketingových aktivít.*" Ciele ohľadom smerovania rozvoja v rámci cestovného ruchu tohto programového dokumentu sa do značnej miery prekrývajú s dokumentom na národnej úrovni – Stratégiou rozvoja udržateľného cestovného ruchu do roku 2030.

2.1.4.3 Lokálna úroveň

Na lokálnej úrovni vzniklo v minulosti niekoľko strategických dokumentov zameriavajúcich sa na rozvoj cestovného ruchu. Tabuľka nižšie sumarizuje hlavné nedostatky týkajúce sa cestovného ruchu, na ktoré tieto strategické dokumenty poukazovali.

Z tabuľky vyplývajú základné problémy a bariéry rozvoja cestovného ruchu tak, ako sú lokálne vnímané v konkrétnych územiach. Stratégie sa všeobecne zhodujú na potrebe

zamerania sa na základnú infraštruktúru cestovného ruchu – dopravu a ubytovanie, zvýšenie jej kvality a tiež kvality ponúkaných služieb. K hlbšiemu porozumeniu aktuálnej situácie a problémov, ktoré sú vnímané na lokálnej úrovni, prispel dotazníkový prieskum medzi obyvateľmi, návštevníkmi a odbornou verejnosťou.

Tabuľka 6: Nedostatky a bariéry rozvoja cestovného ruchu definované v strategických dokumentoch konkrétnych území

NEDOSTATKY CR	Slovenský raj	Slovenský kras	Tokaj	Dolný Zemplín
Produkty CR a infraštruktúra				
nízka kvalita poskytovaných služieb	x	x	x (vybavenosť stredísk)	x
nedostatok komplexných produktov	x	x	x (1 hl. produkt)	x
nedostatky v tvorbe tematických regionálnych balíkoch služieb	x	x (individ. návštevníci)		
príliš ná koncentrácia produktov v území		x		
sezónnosť produktu	x			x
vysoká cena miestnych výrobkov		x		
nízky počet výrobcov remes. výrobkov		x		
málo rozvinutý vidiecky turizmus a agroturizmus		x	x	x
obmedzené využívanie pamiatkovo chránených objektov			x	x
málo aktivít pre udržanie turistov v destinácii	x			x
slabá ponuka gastroturizmu	x			x
slabá ponuka pre wellness a zdravotný turizmus	x			x
absencia oddychovo-relaxačných a rekreačných zón			x	x
Marketing				
nedostatočne vybudovaný pozitívny imidž	x (cezpoľný návštevníci)			x
nedostatočná propagácia	x	x	x	x
absentuje jednotná prezentácia	x (fyzicky aj online)	x (na webe)		x
nedostatočný obsah aj úroveň marketingu	x	x	x	x
nedostatočné cudzojazyčné mutácie	x			
nepresvedčivá prezentácia ponuky	x	x		
koordinácia aktivít a spolupráca, partnerstva	x			x
Dopravná dostupnosť				
nedostatočná dopravná infraštruktúra	x (autobusové spojenia)		x	x
nedostačujúca verejná hromadná doprava	x (sviatky a víkendy)	x		x
dostupnosť len s vlastným automobilom		x		
nedostatočné parkovacie plochy	x		x	
absencia cyklotrás				x
Ubytovacie zariadenia				
málo rozvinuté ubytovacie služby	x	x	x	x
nedostatok ubytovacích zariadení vyšších tried	x	x		
nedostatok ubytovacích zariadení všetkých kategórií	x			x
málo možností ubytovania v prírode	x			
Ľudské zdroje				
nízka odborná úroveň		x	x	x
nedostatočná znalosť cudzích jazykov		x	x	x
vysoký podiel neprispôsobivých občanov obcí - negatívny vplyv na rozvoj cestovného ruchu	x		x	x
Environmentálni problémy				
aktivity znečisťujúce životné prostredie			x	x
Bezpečnosť				
vysoký počet úrazov turistov	x			
nesystémová starostlivosť, údržba a rekonštrukcie technických turistických zariadení	x			
vysoký počet krádeží	x			
chýbajúca bezbariérovosť zariadení	x			

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe regionálnych stratégií[3]

[3] Stratégia rozvoja územia Slovenský raj s dôrazom na rozvoj cestovného ruchu na obdobie rokov 2015 – 2020; Spoločný marketingový plán Slovenského a Aggtelekského krasu (2010); Stratégia rozvoja cestovného ruchu v regióne Tokaj (2014) a Stratégia rozvoja cestovného ruchu v regióne Dolný Zemplín (2009)

2.1.4.4 Záver

Strategický dokument na úrovni kraja nadväzuje na stratégie a ciele stanovené na vyšších úrovniach. Súčasne ale musí zodpovedať špecifikám regiónov, ktoré kraj tvoria. Špecifické potreby a nedostatky cestovného ruchu jednotlivých regiónov konkrétne mapuje tabuľka č. 6 vyššie, rozhovory s odbornou verejnosťou a tiež dotazníky, ktorých vyhodnotenie je tiež súčasťou analytickej časti tohto dokumentu v kapitole č. 2.7. Všeobecne sa dá zhrnúť, že v kraji je pociťovaná potreba rozvoja a skvalitnenia základnej infraštruktúry cestovného ruchu – dopravy a ubytovania, ďalej zvýšenia kvality ponúkaných služieb a produktov cestovného ruchu.

2.1.5 Analýza partnerstiev v CR lokálnych, regionálnych, národných, cezhraničných

Cezhraničné partnerstvo v oblasti cestovného ruchu je v prípade Košického kraja pevné najmä v oblasti Tokaja, kde spolupráca spája slovenskú a maďarskú časť oblasti. Tokaj má silnú značku a jeden hlavný produkt cestovného ruchu – vínny turizmus. Slovenská časť vinohradníckej oblasti Tokaj tvorí približne 10 % jej celkovej rozlohy, pričom najznámejšia je práve oblasť na hraniciach medzi oboma krajinami. Aj preto by mala byť cezhraničná spolupráca súčasťou stratégie tohto regiónu. Jedným z hlavných cieľov dokumentu *Stratégia rozvoja cestovného ruchu v regióne Tokaj* je do roku 2023 vytvoriť región "bez hraníc", kedy bude návštevníkom oblasť prezentovaná ako jeden región so spoločným marketingom a koordinovanými produktmi cestovného ruchu.

Spolupráca medzi Košickým krajom a maďarskou stranou ďalej prebieha aj pri ďalších produktoch a službách. Košice Región Turizmus spolupracuje s Tourist Association of Ivano-Frankivsk Region, ABA Tourism Association či so Zöld Kor a ďalšími na projektoch podporujúcich rozvoj cestovného ruchu a rozširovanie jeho ponuky. Tieto projekty vznikajú za podpory EÚ s cieľom zvýšiť atraktívnosť pohraničných oblastí a podporiť cezhraničnú spoluprácu.

- Projekt EcoVeloTour je zameraný na ekoturistiku a budovanie cyklistickej infraštruktúry. V rámci Košického kraja by mali vzniknúť na trase EuroVelo 11 tri Bike and Rest odpočívadlá, projekt napríklad tiež zahŕňa obnovovanie cyklistického značenia a sčítače cyklistov.
- Projekt BirdTour je zameraný na ekoturizmus, rozvoj prírodného dedičstva a jeho hlavnou náplňou je sprostredkovať tzv. bird-watching. V Košickom kraji je projekt zameraný na tieto lokality: oblast Natura 2000 – Senianske rybníky, CHVÚ Medzibodrožie, Ondavská rovina a Slanské vrchy. V týchto lokalitách bude projektom posilnený rozvoj komplexných balíčkov cestovného ruchu, ktoré budú ponúkané v novovzniknutých návštevníckych centrách.
- Projekt 52 zážitkov v Karpatskom regióne má za úlohu podporiť miestne zvyky a tradície a prezentovať ich, čo prispieva k diverzifikácii ponuky CR.

- Projekt ABAKE spája Košický kraj a Abovský región k vytvoreniu koncepčného marketingu a nadviazaniu spolupráce pre rozvoj turizmu v týchto dvoch prihraničných oblastiach.
- Projekt Nyke sa zameriava na rozvoj a využívanie moderných propagačných nástrojov, aby tak destinačné organizácie v slovensko-maďarskom pohraničí zvyšovali svoju konkurencieschopnosť na trhu cestovného ruchu. Projekt má za cieľ tvorbu propagačných videí a vzdelávanie v oblasti destinačného brandingu.

Medzi partnerské regióny v odvetví cestovného ruchu Košického kraja patria:

- Župa Borsod-Abaúj-Zemplén a župa Nógrád (Maďarsko)
- Umbria (Taliansko)
- Zakarpatská oblasť (Ukrajina).

Na **národnej úrovni** sa spolupráca Košického kraja zameriava na susedné kraje – Prešovský a Banskobystrický kraj. V tomto smere funguje Zemplínska OOCR spolupracujúca s OOCR Horný Zemplín a Horný Šariš. Spolupráca s Horným Zemplínom však bola doteraz obmedzená. Do budúcnosti je cieľom vytvorenie propagačnej kampane zjednocujúcej tieto dve oblasti. Ďalšia OOCR spolupracujúca s organizáciami v krajoch okrem Košického kraja je Slovenský raj & Spiš, ktorý má geograficky blízko k OOCR TATRY - SPIŠ - PIENINY.

Regionálna úroveň spolupráce predstavuje partnerstvo medzi KSK, KOCR Košice Región Turizmus a jednotlivými organizáciami. Kladne bolo hodnotené fungovanie KOCR, najmä s ohľadom na aktivity v propagácii a marketingu oblasti. Ďalej boli pozitívne hodnotené činnosti KOCR Košice Región Turizmus spojené s programom Terra Incognita. S ohľadom na propagáciu a tvorbu produktov je vnímané, že sa KOCR viac zameriava na oblasti mimo krajského mesta, v ktorého prípade nie je nízka návštevnosť problémom. Regionálna úroveň partnerstva bola hodnotená naskrz kladne, KOCR Košice Región Turizmus pôsobí v cestovnom ruchu podnetne. Niektoré OOCR by ale uvítali väčšiu nezávislosť pri vytváraní produktu a zmenu vo financovaní, aby mali viac príležitostí na realizáciu svojich projektov.

Kvalita spolupráce a partnerstva na **lokálnej úrovni** sa líši oblasť od oblasti. Podľa zástupcu NP Slovenský raj funguje spolupráca medzi obcami, kedy spolu obce tvoria produkty a NP ich ďalej rozvíja. Viac ale prevažoval názor, že systematická spolupráca medzi OOCR chýba a medzi niektorými subjektmi a aktérmi sa objavuje viac súťaživosť než partnerstvo. Z rozhovorov vyplynula potreba bližšieho poznania sa medzi jednotlivými OOCR, ako aj ďalšími aktérmi cestovného ruchu. Respondenti tiež upozorňovali na obmedzený rozpočet jednotlivých OOCR, ktorý výrazne limituje ich aktivity. Základné negatíva a pozitíva súčasného partnerstva na regionálnej a lokálnej úrovni sú zhrnuté v tabuľke č. 7.

Tabuľka 7: Subjektívne hodnotenie partnerstva a spolupráce odbornou verejnosťou

	Regionálna úroveň - KOCR KRT	Lokálna úroveň - OOCR a ďalší aktéri
Košice	kladne hodnotený marketing zo strany KOCR	chýba systematická spolupráca medzi OOCR
	nastavená komunikácia a Terra Incognita	nedostatočná spolupráca na tvorbe produktov
	informácie nie sú vždy synchronizované smerom k OOCR	niekedy sa objavuje súťaživosť namiesto spolupráce
Zemplín	pozitívne hodnotená komunikácia s KOCR	nedostatočná spolupráca s lokálnymi aktérmi, snahy o zmenu prerušila pandémie COVID-19
Slovenský raj & Spiš	kladne hodnotený marketing zo strany KOCR	komunikácia a spolupráca na dobrej úrovni
		nízky rozpočet OOCR a s ním súvisiace obmedzenia v aktivitách organizácie
Rožňava	špecifická situácia - bez členstva v KOCR, problematické najmä finančne	spolupráca nie je inštitucionálne organizovaná - problém pre marketing
KSK	pozitívne hodnotená komunikácia s KOCR	● s OOCR nie je nadviazaná spolupráca, KSK komunikuje s KOCR KRT
	pozitívne hodnotená tvorba nových produktu CR	

Zdroj: vlastné spracovanie

Štruktúra podpory cestovného ruchu a Schéma hierarchie organizácií cestovného ruchu v Košickom kraji sú ďalej uvedené v kapitole 2.6 Analýza Košického kraja ako prostredia pre rozvoj CR.

2.1.5.1 Záver

Z prieskumu medzi subjektmi vyplynulo, že sú partnerstvá v rámci cestovného ruchu slabé hlavne na lokálnej úrovni, keďže medzi subjektmi nie je koordinovaná spolupráca. Komunikácia lokálnych aktérov cestovného ruchu je obmedzená a väčšinou spoločne nevytvárajú ponuku a produkty cestovného ruchu. Z rozhovorov s odbornou verejnosťou bola všeobecne lokálna úroveň partnerstva vnímaná ako nedostatočná. Na regionálnej úrovni boli kladne hodnotené marketingové aktivity KOCR Košice Región Turizmus. Súčasne však niektorí zástupcovia OOCR hovorili o limitujúcom rozpočte, s ktorým OOCR hospodária. Tiež cezhraničná a národná spolupráca nie je podľa prieskumov plne rozvinutá a poskytuje teda priestor pre zlepšenie a nadväzovanie hlbších partnerstiev.

2.1.6 Zhodnotenie súladu výstupov analýzy a Územný plán veľkého územného celku Košický kraj (ÚPN VÚC)

Záväzná časť ÚPN VÚC sa, rovnako ako analytická časť tohto strategického dokumentu, zameriava na tieto problematiky:

- rovnovážny rozvoj oblasti v zmysle osídlenia, sociálno-ekonomických podmienok, technickej infraštruktúry a životného prostredia.

Stratégia udržateľného rozvoja cestovného ruchu v Košickom samosprávnom kraji do roku 2027 reflektuje potrebu rovnomerného rozvoja v celom kraji, nie iba niektorých jeho častí

a upozorňuje na nutnosť rozširovania a skvalitňovania ponuky cestovného ruchu a infraštruktúry naprieč územím, a tak aj smeruje k zvyšovaniu životnej úrovne obyvateľov celého kraja. Oba dokumenty sa tiež zameriavajú na udržanie a rozvoj vidieckeho osídlenia, pričom ÚPN VÚC konkrétne označuje stagnáciu ohrozenej oblasti (bod 2.21 v ÚPN VÚC).

ÚPN VÚC označuje za významné oblasti turistického rozvoja Zemplínsku šíravu, Slovenský raj, Slovenský kras, priestory Domice – Aggtelek (hranica s MR), Betliara – Rožňavy – Krásnohorského Podhradia, Jasova, Medzeva a okolia, Košíc a okolia (Kojšovská hoľa, Kavečany, Jahodná), Krompách – Plejsy, Spišského kultúrno-historického komplexu a Tokajskej vinohradníckej oblasti. ÚPN VÚC zmieňuje aj rozvoj oblasti Štós ako kúpeľného miesta. Konkrétne územný plán podporuje takisto vznik regionálnych rehabilitačných centier na báze termálno-minerálnych vôd v okrese Trebišov, Sobrance, Košice – okolie či napríklad Spišská Nová Ves. Pre zabezpečenie územno-technickej a dopravnej infraštruktúry označuje ÚPN VÚC priestor Kojšovská hoľa – Zlatá Idka za oblasť rozvoja. Dokumenty sa zhodujú pri výpočte oblastí, kde je nutné vytvárať podmienky pre rozvoj poznávacieho turizmu, a akcentujú tiež potrebu zvyšovania kvality ponuky a služieb cestovného ruchu.

2.1.6.1 Záver

Analytická časť *Stratégie udržateľného rozvoja cestovného ruchu v Košickom samosprávnom kraji do roku 2027* vychádza z platných strategických a plánovacích dokumentov a všeobecne s nimi zdieľa smerovanie rozvojových aktivít. Analytická časť *Stratégie* neodporuje platnému ÚPN VÚC a ďalej skúma rozvojové priority na základe súčasných potrieb oblasti.

2.2 Dopyt po cestovnom ruchu

Dopyt po cestovnom ruchu v Košickom kraji je dlhodobo optimistický a niekoľko rokov stabilne rastie, rovnako tak dopyt po cestovnom ruchu na celom Slovensku. Každoročne návštevníci prinesú do Košického kraja okolo 30 mil. EUR, a to len čo sa týka priamych tržieb z cestovného ruchu, teda najmä z ubytovania.

Napriek tomu však relatívny podiel počtu návštevníkov Košického kraja v porovnaní so SR klesá (medzi rokmi 2009-2019 takmer o pätinu) a ukazuje sa tak medzera medzi aktuálnym dopytom a potenciálom cestovného ruchu v kraji. Analýza dopytu tak pomáha identifikovať oblasti, ktoré môžu cestovný ruch podporiť.

2.2.1 Analýza turistických prúdov a identifikácia prirodzených destinácií v rámci Košického kraja

Metodický prístup k analýze turistických prúdov spočíva v analýze štatistických údajov o návštevnosti okresov Košického kraja, ubytovacích kapacitách a tržbách cestovného ruchu.

Destinácie návštevníkov Košického kraja sú dlhodobo rovnaké, a ak opomenieme výnimočný rok 2019, keď sa konali MS v ľadovom hokeji, tak aj zdroje turistických prúdov sa temer nemenia.

2.2.1.1 Destinácie v Košickom kraji

Väčšinu dopytu po cestovnom ruchu v Košickom kraji spoločne pokrýva len niekoľko okresov: Košice (okres Košice I-IV), okres Spišská Nová Ves a okres Michalovce dohromady ročne ubytovávajú približne 4/5 všetkých návštevníkov kraja. Podľa záujmu návštevníkov o ubytovacie služby možno rozlíšiť tri významné prírodné destinácie v kraji:

- vodná nádrž Zemplínska šírava,
- Spišský hrad a Národný park Slovenský raj
- mesto Košice.

Graf 13: Počet návštevníkov a prenocovania v okresoch Košického kraja, údaje za rok 2018[4]

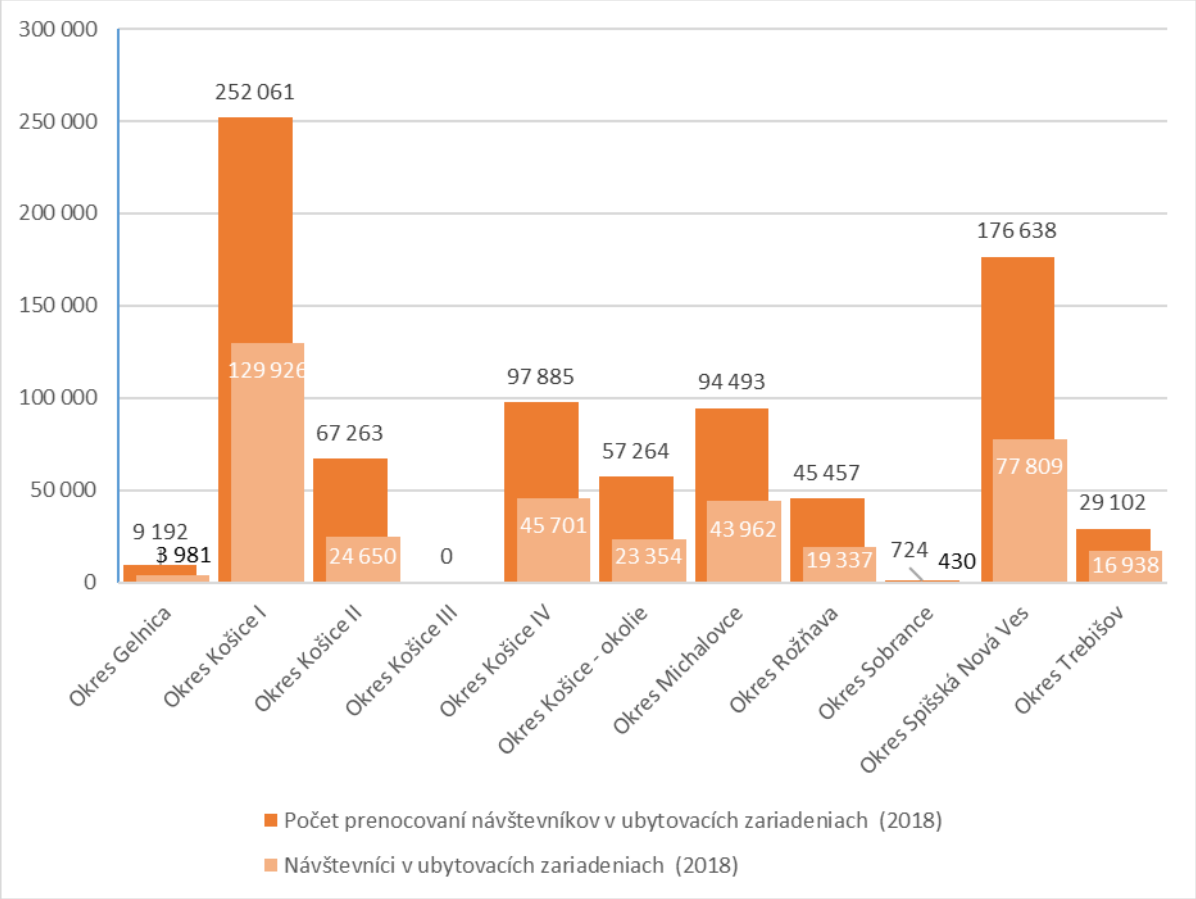

Zdroj: Štatistický úrad SR

Z pohľadu návštevnosti sa najviac rozvinulo mesto Košice, ktoré sa stáva čím ďalej tým viac obľúbenou destináciou (a to aj pred konaním MS v ľadovom hokeji, ktoré

[4] Rok 2019 bol z pohľadu návštevnosti veľmi výnimočný z dôvodu konania Majstrovstiev sveta v ľadovom hokeji, v roku 2020 sa zas na sezónnosti a cestovnom ruchu prejavili dopady protiepidemiologických opatrení. Aby tak údaje vypovedali o obvyklom dopyte po cestovnom ruchu, údaje sú uvádzané za rok 2018.

návštevnosť významne zvýšili). Návštevnosť Spiša a Slovenského raja sa zvýšila na úkor návštevnosti ich južného suseda - Rožňavy, resp. oblasti Gemera. Medzi dôvody môže patriť väčšia aktivita v rozvoji cestovného ruchu severných regiónov, lepšia dopravná dostupnosť ako z iných častí Slovenska, tak k iným atraktivitám, a v neposlednom rade (dočasná) neprístupnosť hradu Krásna Hôrka. Okres Sobrance síce zaznamenáva veľký prepad, avšak ide o najmenej navštevovanú lokalitu Košického kraja.Prepad je teda v počte stoviek návštevníkov.

Graf 14: Nárast/pokles počtu návštevníkov v okresoch Košického kraja v rokoch 2009-2018

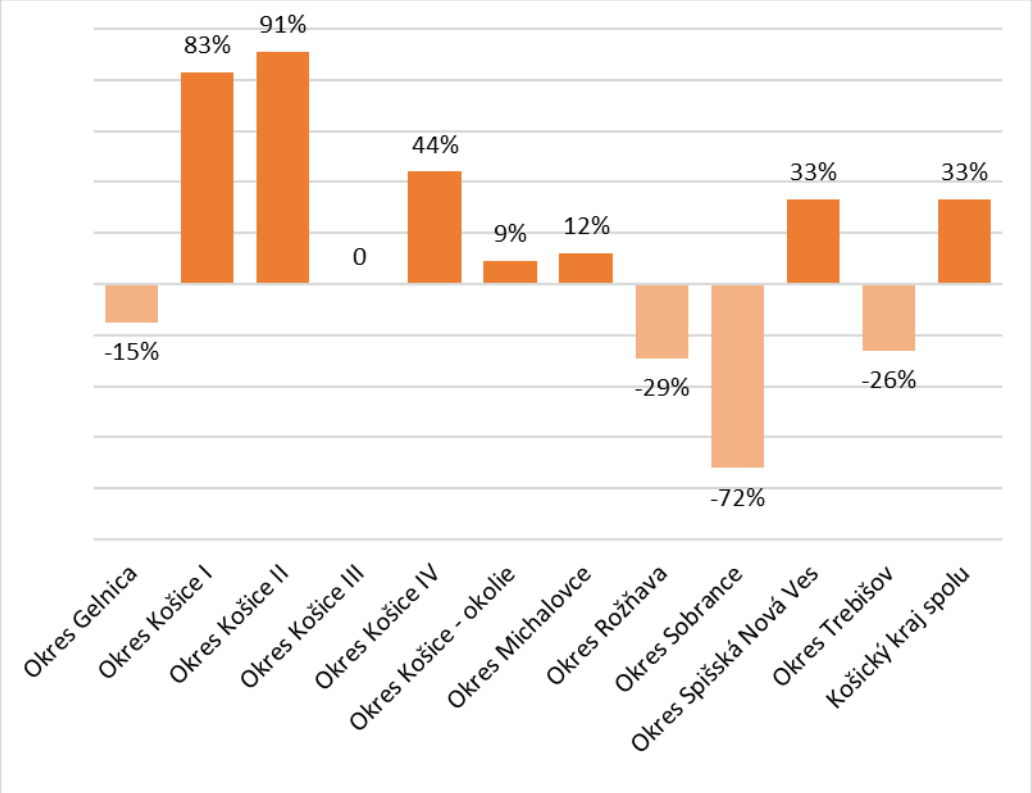

Zdroj: Štatistický úrad SR

Graf 15: Vývoj počtu návštevníkov v Košickom kraji v rokoch 2009-2019

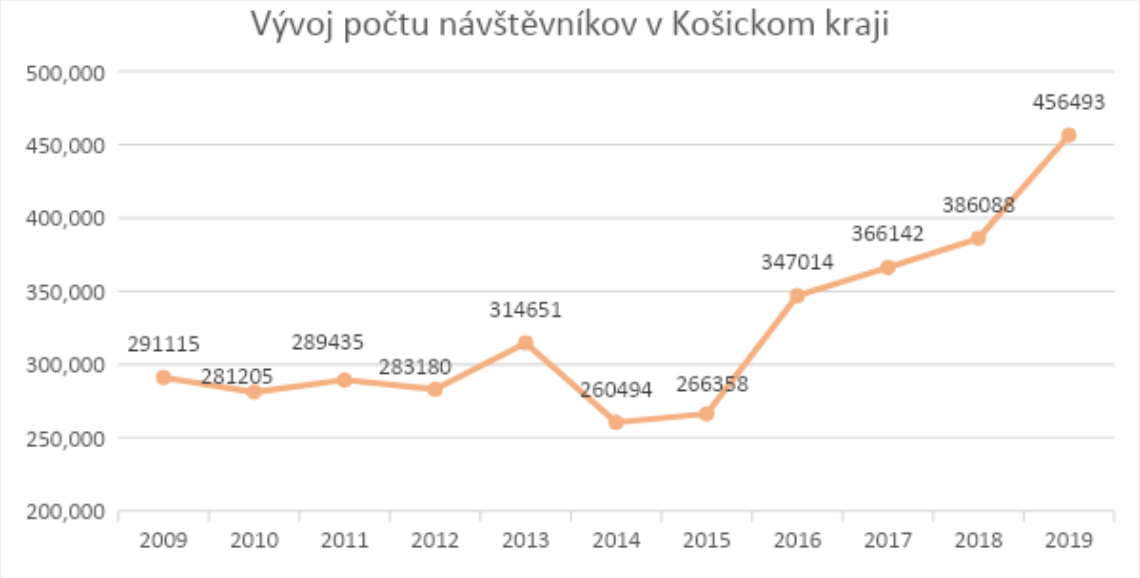

Zdroj: Štatistický úrad SR

V porovnaní s ostatnými krajmi sú v Košickom kraji ubytovacie kapacity relatívne vyššie v pomere k počtu návštevníkov, ktorí v týchto ubytovacích zariadeniach prespávajú. Dôvodom je napríklad sezónnosť cestovného ruchu, keď väčší počet návštevníkov prichádza v určitú časť roka (v lete na Zemplínsku šíravu, v lete / zime do Slovenského raja), po zvyšok roka sú však kapacity využité menej. Geografické rozloženie ubytovacích kapacít zodpovedá dopytu po cestovnom ruchu, menovite sa najviac lôžok nachádza v okrese Michalovce na Dolnom Zemplíne, ďalej v Košiciach (najmä v okrese Košice I) a v okrese Spišská Nová Ves.

Tabuľka 8: Ubytovacie kapacity v okresoch Košického kraja, údaje za rok 2019

Okres	Počet ubytovacích zariadení	Počet lôžok v ubytovacích zariadeniach	Podiel počtu lôžok v rámci Košického kraja (2019)	Nárast počtu lôžok medzi rokmi 2009-2019
Okres Gelnica	19	562	2 %	10 %
Okres Košice I	46	3 939	17 %	107 %
Okres Košice II	20	1 877	8 %	12 %
Okres Košice III	*N/A*	*N/A*	*N/A*	*N/A*
Okres Košice IV	18	1 171	5 %	32 %
Okres Košice - okolie	37	1 548	7 %	-33 %
Okres Michalovce	42	8 628	37 %	-27 %
Okres Rožňava	71	1 511	7 %	30 %
Okres Sobrance	5	125	1 %	-33 %
Okres Spišská Nová Ves	56	2 677	12 %	-23 %
Okres Trebišov	30	1 185	5 %	-13 %

Košický kraj celkom	**344**	**23 223**	**100 %**	**-13 %**

Zdroj: Štatistický úrad SR

Sezónnosť prenocovaní v ubytovacích zariadeniach sa líši podľa ich typu. Podľa očakávania sú kempy a táboriská obsadené prevažne v lete (júl - september), zatiaľ čo u iných typov ubytovaní je vyťaženosť viac časovo rozložená. Návštevnosť v zime (január - marec) je oproti letu (júl - september) v priemere polovičná.

Graf 16: Počet prenocovaní v Košickom kraji podľa typu ubytovania a obdobia v roku (kvartálne), r. 2018[5]

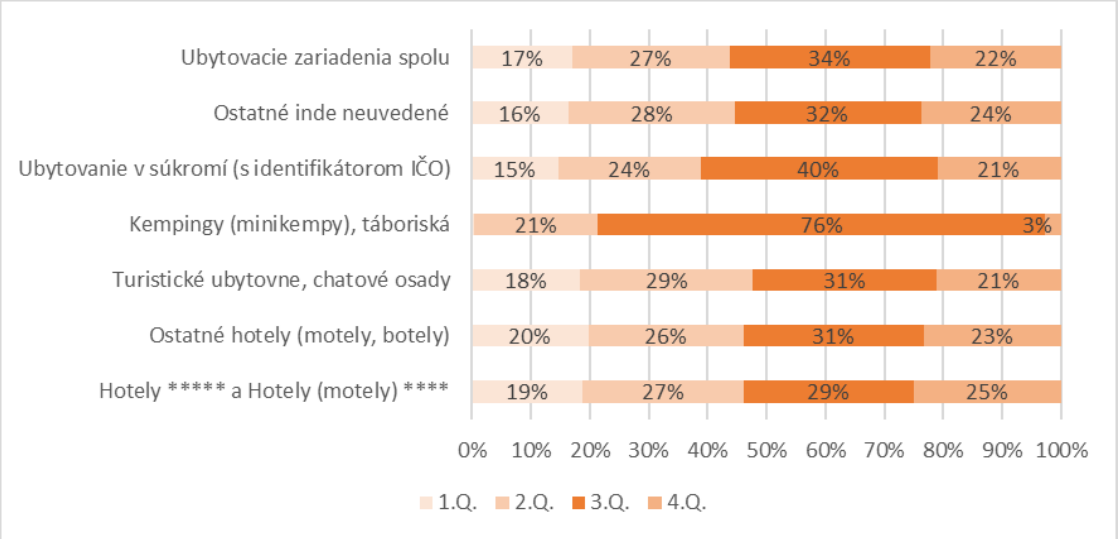

Zdroj: Štatistický úrad SR

2.2.1.2 Turistické prúdy

Košický kraj je primárne destináciou pre domácich turistov. Slováci sem prichádzajú najčastejšie zo susedného Prešovského kraja, a zároveň tiež z Bratislavského kraja aj napriek vzdialenosti. Z ostatných vzdialených krajov nie je návštevnosť tak vysoká.

Podiel zahraničných návštevníkov tvorí 35 % zo všetkých turistov. Zdrojové krajiny návštevnosti Košického kraja sú dlhodobo rovnaké - predovšetkým sa jedná o krajiny susediace so Slovenskou republikou - najviac návštevníkov prichádza z Česka, ďalej z Poľska, Maďarska, Nemecka a Ukrajiny. Z mimoeurópskych krajín patria k hlavným zdrojovým krajinám Spojené štáty, Izrael a Japonsko. Po dobu konania MS v ľadovom hokeji 2019 tiež skokovo narástla návštevnosť z účastníckych krajín - predovšetkým u Fínska, Kanady, Slovinska, Nórska či Švédska.

Tabuľka 9: Vybrané zdrojové krajiny návštevníkov Košického kraja, 2018[6]

Zdrojová krajina	Počet návštevníkov v roku 2018

[5] Rok 2019 bol z pohľadu návštevnosti veľmi výnimočný z dôvodu konania Majstrovstiev sveta v ľadovom hokeji, v roku 2020 sa zas na sezónnosti a cestovnom ruchu prejavili dopady protiepidemiologických opatrení. Aby tak údaje vypovedali o obvyklom dopyte po cestovnom ruchu, sú uvádzané údaje za rok 2018.

[6] Dtto

Česko	32 090
Poľsko	18 205
Maďarsko	13 688
Nemecko	12 410
Ukrajina	9 645
Rakúsko	3 844
Izrael	3 434
Spojené kráľovstvo	3 409
Spojené štáty	3 138
Taliansko	3 012
Rumunsko	2 565
Rusko	2 533
Francúzsko	2 419
Japonsko	769
Cudzinci spolu	**135 430**

Zdroj: Štatistický úrad SR

Český návštevník je spravidla aktívny, flexibilný a na Slovensko cestuje na vlastnú päsť bez cestovnej kancelárie. Často ide o cesty za rodinou a kamarátmi či pracovné cesty na kratšiu dobu (1-2 dni či predĺžený víkend). Volí skôr ubytovanie nižšej kategórie alebo u rodiny / známych. Pri pobyte navštevuje prírodné lokality spojené s rekreačnými športmi, jazdí za relaxom a kultúrou.

Poľskí návštevníci volia Slovensko pre nenáročnú krátkodobú dovolenku, často aj v zimných mesiacoch na lyžovanie. Väčšinou ide o víkendové výlety či predĺžené víkendy. V porovnaní s inými národmi sú viac dobrodružní a vyhľadávajú aktívnu dovolenku. V prevažnej väčšine cestujú bez sprostredkovateľa sami autom za dovolenkou v prírode - za turistikou, adrenalínovými športmi či sezónnym vyžitím pre rodiny s deťmi.

Maďarskí turisti vyhľadávajú Slovensko kvôli prírode a historickým zaujímavostiam, je medzi nimi však i dopyt po nočnom živote. Najviac je zastúpená skupina turistov okolo 30 rokov, tomu zodpovedajú ich požiadavky. Slovensko vnímajú ako destináciu s primeraným pomerom ceny za ponúkanú kvalitu. V Košickom kraji sa navyše nachádzajú miesta, kde nepociťujú jazykovú bariéru, a preto sú, z ich pohľadu, dostupnejšie.

Nemeckí turisti prichádzajú aj napriek jazykovej a vzdialenostnej bariére. Láka ich cenová politika a primárna ponuka. Prichádzajú najčastejšie prostredníctvom cestovných kancelárií a agentúr na dlhší pobyt. Vyhovuje im gastronómia a pohostinnosť a vyhľadávajú kvalitné služby, ktoré sú ochotní zaplatiť. Nemci sú zameraní na kvalitu viac ako iné národy. Ako negatívum však vnímajú nedostatočnú jazykovú vybavenosť v zariadeniach sekundárnej ponuky, nedostatočnú bezpečnosť, hygienické podmienky a celkovú úroveň služieb.

Ukrajinskí návštevníci majú ľahkú dostupnosť do Košického kraja. Atraktívna je blízkosť Dolného Zemplína. Najviac cestuje veková skupina 35-40 rokov, ktorá preferuje destinácie bez jazykovej bariéry (personál sa dohovorí ukrajinsky / rusky), cestujú za

aktívnymi zážitkami a dovolenku spravidla vyberajú pomocou CK alebo s priateľmi. Mladší cestovatelia vyhľadávajú adrenalínové zážitky a mestský nočný život. Všeobecne považujú Slovensko za bezpečnú, zaujímavú a cenovo stále dostupnú krajinu.

2.2.2 Analýza potrieb návštevníkov

Potreby návštevníkov sa odvíjajú od ich motivácie a očakávaní a v súvislosti s trendmi dopytu v cestovnom ruchu (viď nasledujúca podkapitola). Návštevy Košického kraja boli preto rozdelené do cieľových skupín v súlade so strategickým dokumentom SACR. Táto segmentácia návštevníkov bola ďalej konfrontovaná s podrobným archetypálnym rozdelením návštevníkov, ktorú spracoval CzechTourism. Každá cieľová skupina má svoje typické charakteristiky vzťahujúce sa k veku, sociodemografickému postaveniu, očakávaniam, spôsobu trávenia času a pod. Segmentáciu návštevníkov, ich podrobný popis a potenciál k využitiu ukazuje nasledujúci prehľad.

2.2.2.1 Segmentácia zahraničného cestovného ruchu

Aktívny návštevník	Popis správania
Popis skupiny	Aktívni návštevníci vyhľadávajú športový spôsob trávenia dovolenky, najčastejšie ide o prírodné lokality s dobrou možnosťou športového vyžitia (turistika, lyžovanie, vodné športy, cyklistika, jaskyne), jednorazovo potom navštevujú väčšie športové udalosti buď ako účastníci, alebo ako fanúšikovia. Hľadajú nevšedné destinácie s možnosťou nových zážitkov.
Typický vek	Osoba v mladej dospelosti / strednom veku / aktívni seniori / rodiny s deťmi. Často ide o skupiny priateľov, častejšie ide o mužov.
Miesta a spôsoby trávenia dovolenky	- Turistika, horská turistika - Cykloturistika - Vodné športovanie - Lyžovanie a ďalšie zimné športy - Outdoorové a adrenalínové športy a aktivity - Stretávanie sa s priateľmi, návšteva reštaurácií a barov
Predpokladané destinácie	Slovenský raj, Vihorlat, jaskyne (Ochtinská, Domica, Gombasecká, Dobšinská ľadová, Jasovská, Krásnohorská), pobyt na Zemplínskej šírave, Palcmanská Maša, cykloturistika na Tokaji, Medzinárodný maratón mieru apod.
Spôsob cestovania	Prevažne si cestu organizujú sami, na presun používajú auto a ubytovanie si zaisťujú vopred, pokiaľ možno lacno.
Motivácia	Motiváciou je aktívne si odpočinúť, získať nové zážitky, stráviť čas v prírode a uvoľniť sa s kamarátmi.

Potreby	Potrebujú dostatočné zázemie pre športovanie, ponuku športovísk, požičovne a servisy športového náčinia, dostatočnú podpornú infraštruktúru (toalety, reštaurácie, odpočinkové miesta), dobrú dopravnú dostupnosť od ubytovania.
Obmedzenia	Jazyková bariéra. Je vhodné pripraviť prostredie na športoviskách pre osoby s obmedzením pohybu a orientácie, zároveň im môžu byť prispôsobené vybrané turistické chodníky.
Typická dĺžka cesty	Predĺžený víkend či týždeň, podľa typu športu je návštevnosť rozložená v priebehu roku.
Marketingová stratégia	Dostupnosť prehľadných informácií pre možnosť vlastného plánovania (online alebo v tlačených brožúrach), informácie o aktuálnych udalostiach na sociálnych sieťach aj na weboch organizácií, dobre popísané mapové podklady dostupné pre mobil. Miesta na výlety často plánujú až v destinácii.
Produktové témy	Voda a zábava, Hory a turistika, Zimné športy, Zábava v zime, Krásy vidieka a pokoj v prírode.

Návštevník zameraný na poznávanie	**Popis správania**
Popis skupiny	Návštevníci zameraní na poznávanie vyhľadávajú zaujímavé miesta, či už historicky, kultúrne, architektonicky či inak, a tieto miesta postupne navštevujú. Podnikajú prechádzky a výlety s jasným cieľom.
Typický vek	Osoba v mladej dospelosti / strednom veku / aktívni seniori / rodina so staršími deťmi. Často ide o vysokoškolsky vzdelaných ľudí s dobrým finančným zázemím.
Miesta a spôsoby trávenia dovolenky	- Návštevy hradov, zámkov, kultúrneho dedičstva, UNESCO pamiatok - Turistika za kultúrnymi a folklórnymi zaujímavosťami - Návšteva historických, technických a architektonických pamiatok - Mestská turistika - Gastroakcie, festivaly, kultúrne a folklórne podujatia - Nákupy suvenírov a regionálnych výrobkov
Predpokladané destinácie	Spišský hrad, kostol sv. Ducha v Žehre, Herliansky gejzír, Rastlinný kostol Sv. Ladislava, mesto Košice so svojimi gotickými, barokovými a klasicistickými pamiatkami, Východoslovenské múzeum, rôzne akcie typu Vôňa agátu, Jánske ohne nad Šíravou, Zemplín Veterán Rallye, Krásnohorské hradné hry a pod.

Spôsob cestovania	Pokiaľ sú pamiatky dostupné, nevyužívajú príliš služby organizovanej turistiky, preferujú akýkoľvek spôsob dopravy, ktorý je v mieste dobre dostupný. Neboja sa zaplatiť za kvalitné služby.
Motivácia	Motiváciou je spoznávať nové veci, vzdelávať sa, dozvedieť sa zaujímavé informácie o regióne a ľahko aktívne si oddýchnuť.
Potreby	Potrebujú dostatočnú ponuku informácií o miestach, ktoré navštevujú (v rôznych jazykoch), prehliadky a poznávacie programy, organizáciu kultúrnych podujatí. Dopyt tejto skupiny podporí okrem iného ponuka alternatívnych, seba objavných či interaktívnych zážitkov, ktoré odlíšia ich návštevu kraja od iných miest. Pre absolvovanie všetkých aktivít vyžadujú podpornú infraštruktúru (toalety, reštaurácie, odpočinkové miesta), dobrú dopravnú a časovú dostupnosť od ubytovania.
Obmedzenia	Jazyková bariéra. Skupina môže mať ďalej obmedzenia vyžadujúce dobrú dostupnosť pre osoby s horšou mobilitou - bezbariérový prístup, dobrú dopravnú dostupnosť, ideálne ponuku viacerých druhov dopravy, a dostatočnú podpornú ponuku služieb.
Typická dĺžka cesty	Minimálne predĺžený víkend, často aspoň týždeň, v teplých mesiacoch.
Marketingová stratégia	Tradičné marketingové kanály, dostupnosť prehľadných informácií pre možnosť vlastného plánovania (online alebo v tlačených brožúrach), informácie o aktuálnych udalostiach na sociálnych sieťach aj na weboch organizácií, dokumenty o zaujímavých miestach v destinácii.
Produktové témy	Kultúrne dedičstvo, Mestá a kultúra, Zážitková gastronómia.

Návštevník vyhľadávajúci zábavu	**Popis správania**
Popis skupiny	Návštevníci vyhľadávajúci zábavu hľadajú zaujímavé, netradičné zážitky, chcú si užívať, vyskúšať nové veci a stráviť čas s priateľmi, narušiť svoj stereotyp.
Typický vek	Osoby v mladej dospelosti a strednom veku.
Miesta a spôsoby trávenia dovolenky	- Návšteva reštaurácií a barov - Návšteva kultúrnych / športových udalostí, festivalov a gastroakcií - Outdoorové a adrenalínové športy - Turistika, horská turistika

	- Cykloturistika - Mestská turistika a návšteva vybraných pamiatok - Stretávanie s rodinou
Predpokladané destinácie	Mesto Košice, Slovenský raj a ďalšie prírodné lokality, oblasť Tokaj, netradičné miesta ako napríklad Malá Tŕňa, rôzne akcie typu Vôňa agátu, Jánske ohne nad Šíravou, Zemplín Veterán Rallye, Krásnohorské hradné hry a pod.
Spôsob cestovania	Cestujú v každom prípade na vlastnú päsť, najlepšie so skupinou priateľov s prenocovaním u známych alebo v hosteloch.
Motivácia	Motiváciou je užiť si lacnú a ľahkú zábavu, vytvoriť si nové zážitky a stráviť čas s priateľmi.
Potreby	Potrebujú širokú ponuku zaujímavých akcií, ktoré môžu navštíviť. Ďalej vyhľadávajú nové, interaktívne či seba objavné spôsoby trávenia času, dostatočnú ponuku kvalitných služieb v pohostinstve a možnosť variabilne tráviť čas.
Obmedzenia	Skupina nemá zásadné obmedzenia, vníma však jazykovú bariéru a necestuje do miest, kde je administratívne náročné sa dostať (víza), či tam, kde sú vysoké ceny.
Typická dĺžka cesty	Predĺžený víkend, rozložený počas roka.
Marketingová stratégia	Sociálne siete a ďalšie online kanály, osobné odporúčania.
Produktové témy	Mestá a kultúra, Spoločenské podujatia, Zážitková gastronómia

Pasívny návštevník	**Popis správania**
Popis skupiny	Typicky ide o návštevníka zameraného na oddych a relaxáciu, často v kúpeľných a relaxačných pobytoch. V kontexte Košického kraja tak ide o návštevu relaxačných hotelov či odpočinkových hotelov v prírode. Skupinu možno ďalej rozdeliť na dve podkategórie - na pôžitkárov s vysokými nárokmi a veľkým rozpočtom a rekreantov, ktorí naopak hľadajú lacný spôsob trávenia dovolenky.
Typický vek	Seniori, mladé páry, rodiny s malými deťmi, skupiny rodín.
Miesta a spôsoby trávenia dovolenky	- Návšteva aquaparkov a prírodných vodných plôch - Pobyt v relaxačných hoteloch - Ľahká pešia turistika - Stretávanie s rodinou - Gastroturizmus - Mestská turistika a návšteva vybraných pamiatok

	- Návšteva kultúrnych a spoločenských akcií
Predpokladané destinácie	Jasovská jaskyňa, Herliansky gejzír, Zemplínska šírava, Thermal Šírava, mesto Košice, Rožňavská oblasť, Slovenský raj
Spôsob cestovania	Väčšinou využívajú služby cestovných kancelárií, ak majú dostatočné finančné prostriedky, tak vrátane dokúpených výletov v destinácii.
Motivácia	Motiváciou je oddýchnuť si, stráviť čas v pokojnom prostredí v prírode s rodinou či priateľmi. Chcú si vychutnať miestne pochúťky a ponuku, vždy podľa svojich cenových možností.
Potreby	Potrebujú dostatočnú ponuku relaxačných služieb, pobytové balíčky, organizované výlety a služby vytvorené tak, aby návštevník pokiaľ možno nemusel nič pripravovať. Pre časť rodín s deťmi je vhodné mať pripravené dostatočné zázemie pre deti a mať prispôsobené kratšie, interaktívne prehliadky. Ďalej potrebujú dobrú dopravnú a časovú dostupnosť atraktivít. Očakávajú vysokú úroveň hygieny, bezpečnosti a kvality služieb.
Obmedzenia	Jazyková bariéra. V skupine ďalej môžu byť osoby so zdravotným obmedzením a skupiny detí. Je preto nutné zabezpečiť bezbariérový prístup, prostredie prispôsobené pre deti, prispôsobené toalety, detské kútiky v reštauráciách, odpočinkové kútiky, prispôsobené prehliadky pamiatok a pod. Cestujúci seniori zo zahraničia medzi aktivitami potrebujú dostatočný priestor pre presun / odpočinok.
Typická dĺžka cesty	1-2 týždne, spravidla v čase prázdnin
Marketingová stratégia	Tradičné marketingové kanály, informácie z cestovných kancelárií a agentúr, osobné odporúčania, dostupnosť prehľadných informácií pre možnosť vlastného plánovania, informácie o aktuálnych udalostiach v tlačenej podobe alebo na sociálnych sieťach či weboch organizácií.
Produktové témy	Zdravotný cestovný ruch, Wellness

Návštevník vyhľadávajúci obchod a vzdelávanie	**Popis správania**
Popis skupiny	Ide najmä o návštevníkov zúčastňujúcich sa kongresového turizmu. Destináciou je najmä mesto Košice vďaka najlepšej dopravnej dostupnosti. Títo návštevníci využívajú služby

	pohostinstva v mieste pracovnej / vzdelávacej akcie a vo voľnom čase do určitej miery realizujú mestský turizmus.
Typický vek	Osoby v produktívnom veku, často veľké skupiny naraz.
Miesta a spôsoby trávenia dovolenky	- Účasť na veľtrhoch, kongresoch, pracovných a vzdelávacích akciách - Mestská turistika a návšteva vybraných pamiatok - Návšteva barov a nočný život
Predpokladané destinácie	Mesto Košice, rôzne oblasti pre teambuildingy.
Spôsob cestovania	Organizované cestovanie prostredníctvom zamestnávateľa či usporiadateľa akcie (často vo veľkých hoteloch vyššej cenovej kategórie), čím menej je toho nutné z pohľadu návštevníka zariadiť, tým lepšie.
Motivácia	Motiváciou je sebavzdelávanie či sebaprezentácia, nadviazanie obchodných príležitostí.
Potreby	Medzi potreby patrí pestrá ponuka pohostinských služieb, dostatočné zázemie pre veľké akcie a súvisiaca infraštruktúra.
Obmedzenia	Skupina môže mať členov, ktorí majú obmedzenia v pohybe či obmedzenú orientáciu v priestore a potrebujú tak príslušnú úpravu svojho okolia, bezbariérové vstupy, vodiace prvky, informácie dostupné s ohľadom na možné obmedzenia.
Typická dĺžka cesty	Rôzne dlhé podľa typu aktivity, spravidla 3-4 dni v priebehu celého roka.
Marketingová stratégia	Tradičné marketingové kanály, brožúry s informáciami, osobné odporúčania.
Produktové témy	MICE

2.2.2.2 Segmentácia domáceho cestovného ruchu

Mladí ľudia a ľudia v produktívnom veku	Popis správania
Popis skupiny	Títo návštevníci sú slobodní, bez záväzkov, chcú si užiť a získať nové, netradičné zážitky. Vyhľadávajú zábavu a zaujímavé, netradičné zážitky, majú záujem stráviť čas s priateľmi, narušiť svoj stereotyp. Sú otvorení, prístupní a rýchlo reagujú na zmenu. Zaujímajú sa o technológie, nové trendy, nové kultúrne smery.

Typický vek	Osoby v mladej dospelosti a strednom veku.
Miesta a spôsoby trávenia dovolenky	- Outdoorové a adrenalínové športy - Pobyt v prírode ako kontrast ku kancelárii v meste - Návšteva reštaurácií a barov - Návšteva kultúrnych / športových udalostí, festivalov a gastroakcií - Mestská turistika a návšteva vybraných pamiatok
Predpokladané destinácie	Mesto Košice, Slovenský raj a ďalšie prírodné lokality, oblasť Tokaj, Rožňava, netradičné miesta, rôzne akcie typu Vôňa agátu, Jánske ohne nad Šíravou, Zemplín Veterán Rallye, Krásnohorské hradné hry a pod.
Spôsob cestovania	Cestujú najčastejšie sami bez cestovnej kancelárie, autom. Ubytovanie si zaisťujú dopredu, pokiaľ možno kvalitné, sú ochotní si priplatiť za splnenie svojich požiadaviek.
Motivácia	Motiváciou je užiť si, vytvoriť si nové zážitky a stráviť čas s priateľmi.
Potreby	Potrebujú širokú ponuku zaujímavých akcií, ktoré môžu navštíviť. Ďalej vyhľadávajú nové, interaktívne či seba objavné spôsoby trávenia času, dostatočnú ponuku kvalitných služieb v pohostinstve a možnosť variabilne tráviť čas.
Obmedzenia	Skupina nemá zásadné obmedzenia.
Typická dĺžka cesty	Predĺžený víkend, rozložený v priebehu roku.
Marketingová stratégia	Sociálne siete a ďalšie online kanály, osobné odporúčania, zaujmú ich netradičné spôsoby prezentácie.
Produktové témy	Ide o generáciu cestovateľov, ktorá si práve vytvára návyky a zisťuje, či sa zabaví aj pri cestách po Slovensku. Možnosť pokrytia ponuky menej exponovaných miest a termínov.

Rodiny s deťmi	**Popis správania**
Popis skupiny	Rodiny s deťmi prispôsobujú svoje plány potrebám detí v rámci finančných obmedzení. Cestujú často za oddychom s deťmi či za účelom poznávania a vzdelávania.
Typický vek	Rodiny s deťmi.
Miesta a spôsoby trávenia dovolenky	- Ľahká turistika a cykloturistika - Vodné športy, odpočinok pri vode - Zimné športy

	- Návštevy hradov, zámkov, kultúrneho dedičstva, UNESCO pamiatok - Mestská turistika - Návšteva programov pre deti - Gastroakcie, festivaly, kultúrne a folklórne podujatia - Nákupy suvenírov
Predpokladané destinácie	Pamiatky UNESCO, mesto Košice, Spišská Nová Ves, Rožňava, Zemplínska šírava, Slovenský kras, Slovenský raj, prírodné lokality a pod.
Spôsob cestovania	Pre zaistenie dovolenky využívajú služby cestovných kancelárií či rôznych cestovných balíčkov, často však tiež rezervujú lacné skupinové ubytovanie (napr. chatu v horách), často v skupine rodín.
Motivácia	Motiváciou je oddýchnuť si s deťmi, získať zážitky a spoznať niečo nové.
Potreby	Potrebujú dostatočnú ponuku informácií o navštívených miestach, ubytovanie a jeho okolie prispôsobené deťom, ocenia organizáciu kultúrnych podujatí pre deti. Pre absolvovanie všetkých aktivít vyžadujú dostatočnú podpornú infraštruktúru (toalety, reštaurácie, odpočinkové miesta, všetko s prihliadnutím na deti), dobrú dopravnú a časovú dostupnosť z miesta ubytovania. Rodiny so staršími deťmi ocenia prehliadky a poznávacie programy prispôsobené deťom.
Obmedzenia	Skupina môže mať pohybové obmedzenia a malú časovú flexibilitu s ohľadom na režim detí. Vyhľadávajú cenovo dostupné možnosti. Potrebujú služby a infraštruktúru prispôsobenú pre deti, bezbariérový prístup, dobrú dopravnú dostupnosť.
Typická dĺžka cesty	Spravidla aspoň týždeň v čase letných prázdnin či iných prázdnin.
Marketingová stratégia	Tradičné marketingové kanály, dostupnosť prehľadných informácií pre možnosť vlastného plánovania (online alebo v tlačených brožúrach), informácie o aktuálnych udalostiach na sociálnych sieťach aj na weboch organizácií, odporúčania konkrétnych miest či ubytovacích zariadení vhodných pre deti od známych či zo sociálnych sietí.
Produktové témy	Klientela vhodná k obsadzovaniu menej známych stredísk v čase, keď sú prázdniny (nielen v teplých mesiacoch), využívajú dlhšie pobyty a pri vhodnej kombinácii sekundárnej ponuky (ubytovanie vhodnej veľkosti a vybavenia, zábava pre deti v mieste ubytovania - ihrisko, herňa, trampolína, bazén, zvieratá) nemusí byť primárna ponuka silná, "postačí" kúsok prírody.

Školská mládež (ZŠ, SŠ)	Popis správania
Popis skupiny	Ide o organizované skupiny výletníkov v rámci škôl či iných zariadení pre deti a mládež.
Typický vek	Deti v školskom veku.
Miesta a spôsoby trávenia dovolenky	- Využitie táborových zariadení - Vodné športy - Lyžovanie a snowboard - Exkurzie do kultúrne, historicky či inak zaujímavých miest
Predpokladané destinácie	Pamiatky UNESCO, Východoslovenské múzeum, Banícke múzeum, Zemplínska šírava, Slovenský raj, Slovenský kras.
Spôsob cestovania	Cestujú zásadne hromadne do miest hromadného ubytovania, cesta sa plánuje často dlho vopred, rovnaké vzdelávacie zariadenia spravidla navštevujú periodicky rovnaké miesta. Dopravujú sa autobusmi.
Motivácia	Motiváciou je zabaviť deti novými zážitkami.
Potreby	Potrebujú dostatočnú ponuku služieb pre väčšie skupiny detí, komentované prehliadky, exkurzie, poznávacie programy, organizáciu kultúrnych podujatí.
Obmedzenia	Skupina potrebuje dostatočné zabezpečenie dopravy pre väčšie skupiny.
Typická dĺžka cesty	Spravidla aspoň týždeň v čase letných prázdnin či iných školských prázdnin, Výlety počas školského roka.
Marketingová stratégia	Tradičné marketingové kanály, budovanie osobných vzťahov, ďalej brožúry, dostupnosť prehľadných informácií pre možnosť vlastného plánovania (online alebo v tlačených brožúrach), osobné odporúčania.
Potenciál segmentu	Klientela má potenciál pre dlhodobú stabilnú spoluprácu a pokrytie miest s inak menšou primárnou ponukou - napr. atraktivitami typu tábory v prírode, agroturistika, detské programy.

Starí rodičia s vnúčatami	Popis správania
Popis skupiny	Typicky ide o prarodičov starajúcich sa o vnúčatá v čase letných či iných prázdnin. Spravidla realizujú jednodňové či krátkodobé výlety.

Typický vek	Seniori a deti.
Miesta a spôsoby trávenia dovolenky	- Ľahká pešia turistika - Gastroturizmus - Mestská turistika a návšteva vybraných pamiatok - Návšteva kultúrnych a spoločenských akcií - Stretávanie s rodinou
Predpokladané destinácie	Pamiatky UNESCO, mesto Košice, Spišská Nová Ves, Rožňava, Slovenský kras, Slovenský raj, prírodné lokality,
Spôsob cestovania	Presúvajú sa buď autom, často ale aj hromadnou dopravou, na ktorú sa oveľa viac spoliehajú. Ubytovanie volia podľa dobrej dostupnosti k atraktivitám, najčastejšie sú to penzióny. Služby cestovných kancelárií spravidla nevyužívajú, vybrané jednodňové výlety či exkurzie však môžu absolvovať prostredníctvom cestovnej kancelárie.
Motivácia	Motiváciou je oddýchnuť si, spoznať nové miesta, stráviť čas s rodinou.
Potreby	Potrebujú dobrú dopravnú dostupnosť verejnou dopravou, ponuku zaujímavých atraktivít pre deti rôzneho veku a dostatočnú ponuku pohostinských služieb v okolí.
Obmedzenia	Obmedzením môže byť dopravná mobilita. Zároveň potrebujú aktivity, ktoré je možné časovo prispôsobiť aktuálnemu rozpoloženiu detí.
Typická dĺžka cesty	1-2 dni, spravidla v období prázdnin
Marketingová stratégia	Tradičné marketingové kanály, osobné odporúčania, dostupnosť prehľadných informácií pre možnosť vlastného plánovania, informácie o aktuálnych udalostiach v tlačenej podobe alebo na sociálnych sieťach či weboch organizácií.
Potenciál segmentu	Ide o generáciu seniorov s vlastnými cestovateľskými návykmi, pri vhodnom prispôsobení ponuky môžu vytvoriť dopyt v priebehu celého roka mimo školských dní. Majú potenciál pre opakovanú návštevu či osobné odporúčania.

Spoločnosti, organizácie, súkromné firmy a ich zamestnanci	**Popis správania**
Popis skupiny	Ide predovšetkým o návštevníkov zúčastňujúcich sa kongresového turizmu, destináciou je najmä mesto Košice vďaka najlepšej dopravnej dostupnosti. Títo návštevníci využívajú

	služby pohostinstiev v mieste pracovnej / vzdelávacie akcie a vo voľnom čase do určitej miery realizujú mestský turizmus.
Typický vek	Osoby v produktívnom veku, často veľké skupiny naraz.
Miesta a spôsoby trávenia dovolenky	- Účasť na veľtrhoch, pracovných a vzdelávacích akciách - Mestská turistika a návšteva vybraných pamiatok - Návšteva barov a nočný život
Predpokladané destinácie	Mesto Košice, mesto Rožňava, rôzne oblasti pre teambuildingy
Spôsob cestovania	Organizované cestovanie cez zamestnávateľa či organizátora akcie (často vo veľkých hoteloch vyššej cenovej kategórie), čím menej toho treba z pohľadu návštevníka zariadiť, tým lepšie.
Motivácia	Motiváciou je sebavzdelávanie či sebaprezentácia, nadviazanie obchodných príležitostí.
Potreby	Medzi potreby patrí pestrá ponuka pohostinských služieb, dostatočné zázemie pre veľké akcie a súvisiaca infraštruktúra.
Obmedzenia	Skupina môže mať členov, ktorí sú obmedzení v pohybe či orientácii v priestore a potrebujú tak príslušnú úpravu svojho okolia, bezbariérové vstupy, vodiace prvky, informácie dostupné s ohľadom na možné obmedzenia.
Typická dĺžka cesty	Rôzne dlhá podľa typu aktivity, spravidla 3-4 dni v priebehu roka.
Marketingová stratégia	Tradičné marketingové kanály, brožúry s informáciami, osobné odporúčania.
Potenciál segmentu	Využívajú ponuku cestovného ruchu v pracovné dni - pomáhajú pokryť obdobie s inak nižším počtom návštevníkov. Majú potenciál pre zopakovanie návštevy pre rekreáciu alebo osobné odporúčanie destinácie známymi.

2.2.2.3 Záver analýzy potrieb

Miera spokojnosti návštevníkov s tým, ako dokázal ich pobyt v Košickom kraji naplniť očakávania, teda i potreby, je pravidelne monitorovaná a vyhodnocovaná pomocou rôznych prieskumov a dotazníkových prieskumov. S využitím výstupov z dotazníkov a vyhodnotenia aktuálneho dopytu možno odhadnúť naplnenie potrieb u konkrétnych skupín návštevníkov, delených podľa rôznych sociodemografických faktorov. Nasledujúci

prehľad ukazuje, nakoľko sú naplnené potreby návštevníkov Košického kraja s ohľadom na tieto faktory.

Tabuľka 10: Miera naplnenia potrieb návštevníkov Košického kraja, segmentácia podľa demografických, sociálno-ekonomických a geografických faktorov.

Kategórie	Naplnenie potrieb
Demografická segmentácia	
Vek	
0 – 17 rokov	●●●●O
18 – 29 rokov	●●●●O
30 – 44 rokov	●●●●●
45 – 59 rokov	●●●●O
60 rokov +	●●●OO
Pohlavie	
Muž	●●●●●
Žena	●●●●●
Socioekonomická segmentácia	
Spoločenská trieda	
Underclass - ľudia závislí na soc. dávkach, nezamestnaní, veľmi rozčlenená skupina - podľa príjmu, morálneho správania, vzdelania	●●●OO
Robotnícka trieda - vyššia robotnícka trieda - kvalifikovaní robotníci, nižšia robotnícka trieda - nekvalifikovaní robotníci	●●●●●
Nižšia stredná trieda - úradníci, zdravotné sestry, učitelia	●●●●●
Vyššia stredná trieda - odborníci a pracovníci na vyšších pozíciách	●●●●O
Stará stredná trieda - živnostníci, malí podnikatelia	●●●●O
Vyššia trieda - 1% populácie, ľudia s prístupom k vedúcim pozíciám politiky, vo vzdelávacej, kultúrnej sfére, vlastníci i vyšší manažéri	●●●OO
Vzdelanie	
základné	●●OOO
stredoškolské	●●●●●
vysokoškolské	●●●●●
Čistý príjem domácnosti	
do 1 000 EUR	●●●●O
1 001 EUR – 1 500 EUR	●●●●●
1 501 EUR – 2 000 EUR	●●●●●
2 001 EUR – 3 000 EUR	●●●●O
3 001 EUR a viac	●●●OO
Geografická segmentácia	
Počet obyvateľov v mieste bydliska	
Malé obce – do 1 000 obyvateľov	●●●●O
Väčšie obce – do 3 000 obyvateľov	●●●●●
Malé mestá – do 10 000 obyvateľov	●●●●●
Stredne veľké mestá od 10 000 – 39 999 obyvateľov	●●●●●
Veľké mestá – 40 000 a viac obyvateľov	●●●●●
Metropoly – 150 000 a viac obyvateľov	●●●●●
Zemepisný pôvod	

Miestni obyvatelia (obyvatelia regiónu)	●●●●O
Obyvatelia z okolitých regiónov (Prešovský a Banskobystrický kraj)	●●●●●
Obyvatelia SR a vzdialenejších regiónov	●●●●O
Ukrajinské a maďarské pohraničie	●●●●●
Okolité krajiny (časť Ukrajiny, Maďarska, ďalej Poľsko, Rakúsko a Česko)	●●●●O
Zostávajúca Európa	●●●OO
Vzdialené trhy (napr. USA, Japonsko, Izrael, Kórea, Čína)	●●OOO

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov o návštevnosti a prieskumu spokojnosti

Z analýz návštevnosti a spokojnosti návštevníkov vyplýva, že Košický kraj navštevujú skôr mladší dospelí a ľudia v strednom veku, ktorí sú tiež spokojní s množstvom nedotknutých a rozľahlých prírodných lokalít. Zároveň je kraj výrazne viac zaujímavý pre osoby s vyšším vzdelaním (aspoň maturitou), ktoré majú lepšie finančné možnosti pre pobyt a vyšší záujem aj o historické a kultúrne pamiatky. Najčastejšími dôvodmi pre pobyt v kraji je rozmanitá primárna ponuka turistických atraktivít spojená s priaznivou cenou ubytovania a ďalších služieb.

Z analýzy cieľových skupín návštevníkov vyplýva konkrétny súbor potrieb a obmedzení, ktoré jednotlivé skupiny majú. S využitím údajov o spokojnosti, resp. miere naplnenia potrieb je možné zostaviť aj súčasnú mieru naplnenia potrieb u konkrétnych cieľových skupín. Tento prístup umožňuje odhaliť slabé miesta a oblasti s potenciálom k ďalšiemu rozvoju.

Tabuľka 11: Existencia potrieb a miera naplnenia potrieb u návštevníkov Košického kraja, segmentácia podľa cieľových skupín.

			Cieľové skupiny - existencia potreby									
	Potreby	**Miera naplnenia potrieb (1-5b.)**	**Mladí ľudia a ľudia v produktívnom veku**	**Rodiny s deťmi**	**Školská mládež**	**Starí rodičia s vnúčatami**	**Spoločnosti, súkromné firmy a ich zamestnanci**	**Aktívny návštevník**	**Návštevník zameraný na poznávanie**	**Návštevník vyhľadávajúci zábavu**	**Pasívny návštevník**	**Návštevník vyhľadávajúci obchod a vzdelávanie**
Subjektívne potreby	Spoľahlivosť	●●●●●	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓
	Pripravenosť	●●○○○		✓		✓	✓		✓		✓	✓
	Bezpečnosť	●●●○○		✓	✓	✓	✓		✓		✓	✓
	Pokoj a mier, relaxácia	●●●●○		✓		✓			✓		✓	
	Podnety, zábava	●●●●○	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
	Objavovanie samého seba	●●●●●	✓					✓	✓	✓		✓
	Individualizácia programu	●●●●●	✓	✓			✓	✓		✓		✓
	Komfort, minimálna nutnosť niečo vybavovať	●●●●●		✓	✓	✓	✓		✓		✓	✓
Infraštruktúrne potreby	Kvalitné služby	●○○○○	✓			✓	✓		✓	✓	✓	✓
	Dopravná dostupnosť	●○○○○	✓	✓		✓	✓	✓	✓		✓	✓
	Nízka cena	●●●●●		✓	✓	✓		✓		✓		
	Infraštruktúra pre rodiny	●●●○○		✓		✓			✓		✓	
	Jazyková vybavenosť personálu	●○○○○					✓	✓	✓	✓	✓	✓
	Gastronomické zázemie, reštaurácie, bary	●●●○○	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
	Systém informácií v destinácii	●●●○○	✓	✓		✓	✓	✓	✓		✓	✓
	Zaistenie infraštruktúry u atraktivít (WC, občerstvenie, odpočívadlá)	●●○○○	✓	✓	✓	✓			✓		✓	✓
	Čisté prostredie v prírode	●●●●●	✓	✓	✓	✓		✓		✓	✓	✓
	Veľkokapacitné priestory	●●●●○			✓		✓					✓
	Ponuka cyklotrás, športovísk, požičovní a servisov	●○○○○	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓
	Nové, alternatívne, inovatívne zážitky	●●●○○	✓				✓	✓	✓	✓		✓
	Uľahčený prístup (bezbariérový či inak zjednodušený)	●●○○○		✓		✓	✓		✓		✓	✓
	Kultúrne a spoločenské podujatia, ruch	●●●●●	✓	✓		✓		✓	✓	✓	✓	✓
	Výsledná priemerná miera naplnenia potrieb u cieľových skupín		**3,3**	**3,4**	**3,8**	**3,2**	**2,9**	**3,5**	**3,1**	**3,5**	**2,9**	**3,1**

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa údajov o návštevnosti a prieskumov spokojnosti

Najviac sú naplnené potreby nenáročných návštevníkov a osôb vyhľadávajúcich prírodu a aktivity s ňou spojené. Ide najmä o potrebu pokoja, prírody, samostatného plánovania (športového) programu a k tomu je motiváciou relatívne nízka cena služieb (mimo mesta Košice). Dostupné služby sú spoľahlivé a návštevníci oceňujú tiež organizovanie rôznych podujatí. Na druhú stranu zahraniční návštevníci narážajú na nedostatočnú jazykovú vybavenosť personálu v zariadeniach služieb cestovného ruchu, nedostatočnú dopravnú dostupnosť a vybavenosť v okolí atraktivít. Sekundárna ponuka služieb je v mnohých miestach nedostatočne vybudovaná, nespĺňa kvalitatívne očakávania návštevníkov či nemá očakávané vybavenie a informácie. Pripravenosť na cestovný ruch v zmysle spolupráce subjektov pri starostlivosti o návštevníka v mnohých miestach kraja nezodpovedá požiadavkám návštevníkov.

Miera naplnenia potrieb u popísaných cieľových skupín je najvyššia u školskej mládeže, ktorá nie je náročná na kvalitu služieb, ale skôr na cenu, okolitú prírodu a možnosť ubytovania väčšieho počtu detí. Medzi ďalších relatívne spokojných návštevníkov patria zahraniční návštevníci vyhľadávajúci zábavu v Košiciach, ktorí sú na taký druh turizmu pripravení, a aktívni návštevníci, vychutnávajúci si krásy prírody. Naopak návštevníci zameraní na kvalitu služieb a dostatočnú infraštruktúru bez ohľadu na jej cenu, majú mieru naplnenia potrieb nižšiu.

Tento prehľad naplnenia potrieb sa však vzťahuje na celý kraj. Pretože je však ponuka Košického kraja pestrá, je vhodné využiť analýzu potrieb ďalej v čiastkových regionálnych stratégiách s konkrétnym dopadom.

2.2.3 Analýza trendov v CR

V cestovnom ruchu sa prejavuje viacero trendov. Pre tento účel sú vybrané a popísané tie, ktoré sú relevantné pre Košický kraj, vrátane dopadov na príjazdový cestovný ruch.

Pandémia koronavírusu: V aktuálnej dobe získala bezprecedentný vplyv na cestovný ruch pandémia koronavírusu. Krátkodobo je cestovanie významne obmedzené protiepidemickými opatreniami, avšak je možné očakávať, že následky budú dlhodobé a možno ich tak považovať za samostatný trend. Vo chvíli, keď budú opatrenia uvoľnené, možno predpokladať väčší dôraz návštevníkov na hygienické štandardy poskytovaných služieb, požiadavky na obmedzenie kontaktu s ďalšími osobami a zvýšený tlak na flexibilné možnosti rezervácií. Zároveň sa budú meniť cieľové skupiny návštevníkov v súlade s tým, ako sa zmenia finančné možnosti potenciálnych návštevníkov a ich ochota cestovať do zahraničia.

Ako trend využiť v Košickom kraji: Predpokladom k využitiu trendu je ochota poskytovateľov služieb prispôsobiť sa novým požiadavkám návštevníkov. Investícia do ich naplnenia nemusí byť vysoká - nastavenie a propagácia hygienických zásad prevádzky, snaha o rozloženie počtu návštevníkov v čase tak, aby nedochádzalo k preľudneniu u atraktivít kraja, zavedenie technológií do systému rezervácií (aplikácia na objednávku ubytovania či jedla, online rezervácie návštev múzeí pre obmedzený počet návštevníkov), a pod. Ďalej je v Košickom kraji mnoho príležitostí pre cestovný ruch mimo

masových atraktivít, v prírode či v málo "objavených" lokalitách, čo môže otvoriť možnosť osloviť širšiu skupinu potenciálnych návštevníkov.

Udržateľný cestovný ruch (šetrný k životnému prostrediu): Povedomie o ekológii a klimatických zmenách všeobecne rastie a silnie tiež snaha cestovať s čo najmenším dopadom na životné prostredie. Príkladom môže byť to, že návštevníci zostávajú v destinácii dlhšie (tzv. "slow travel") a využívajú miestne zdroje s cieľom znížiť dopad na životné prostredie. V súvislosti s týmto trendom tiež vznikajú nové formy cestovného ruchu - napríklad ekoturizmus a dobrovoľnícky cestovný ruch.

Ako trend využiť v Košickom kraji: V Košickom kraji je mnoho príležitostí na uplatnenie udržateľných princípov, či už ide o podporu regionálnej produkcie, dôraz na prírodu v národnom parku aj inde, propagáciu agroturistiky a ekoturizmu či žiadosť o spoluprácu pri udržiavaní prírodných lokalít a vodných plôch v čistote. Najmä vďaka početným lokalitám, v ktorých ešte len dochádza k vytváraniu produktov cestovného ruchu, je možné sa zamerať na aplikácie princípov ekoturizmu inovatívnym spôsobom.

Dôraz na zážitky a autentickosť: Komplementárny k trendu udržateľnosti je dôraz na autentickosť pri cestovaní. Návštevníci vyhľadávajú miestnu kuchyňu, miestne tradície, oslavy sviatkov atď. V spoločnosti sa tiež ľudia pri cestovaní odkláňajú od materializmu a snažia sa svoj rozpočet minúť na zážitky a emócie namiesto vecí. Ešte viac je tento trend zrejmý vo chvíli, keď je značná časť vecí dostupná na kúpu online a prehliadky miest, umenia či historických predmetov sú čím ďalej viac dostupné vo virtuálnej podobe.

Ako trend využiť v Košickom kraji: Košický kraj má bohatú regionálnu kultúru s mnohými miestnymi tradíciami a špecialitami. Trend teda možno využiť tak, že poskytovatelia služieb sa budú zameriavať na ponuku miestnej gastronómie, organizáciu tradičných osláv a kultúrnych podujatí a predaj výrobkov od lokálnych remeselníkov.

Cestovanie sólo: Zmeny v sociodemografickej štruktúre spoločnosti a nárast jednočlenných domácností majú za následok tiež nárast návštevníkov, ktorí cestujú sami. Ich cieľom môže byť chuť sa venovať osobnému rozjímaniu a pokoju, ale aj zoznamovaniu sa s ďalšími cestovateľmi, a to najmä využitím zdieľanej ekonomiky.

Ako trend využiť v Košickom kraji: Využitie tohto trendu spočíva v zacielení marketingu na sólo cestovateľov a prispôsobenie ponuky služieb, spolu s trendom zdieľanej ekonomiky.

Individualizácia: Návštevníci majú rôzne motívy a ciele pre cestovanie a čoraz viac požadujú, aby boli uspokojené ich individuálne potreby. Zvyšuje sa tak dopyt po prispôsobení služieb na mieru zákazníkovi.

Ako trend využiť v Košickom kraji: Najprv je potrebné pochopiť potreby konkrétnych skupín návštevníkov a na základe toho prispôsobiť poskytované služby. Potrebná je najmä flexibilita a modularita ponuky tak, aby si zákazník mohol "poskladať" výsledný produkt sebe na mieru.

Využitie moderných technológií: Cestovný ruch rozhodne nestojí bokom pri vývoji technológií a rastie dopyt po možnosti využitia nových technologických trendov - napr. získavanie informácií zo sociálnych sietí, možnosti navigačných systémov, online rezervácie, interaktívne aktivity (napr. systém QR kódov na poskytovanie informácií o atraktivitách) či spoplatnené sprístupnenie virtuálnych prehliadok zaujímavých destinácií. V súvislosti s pandémiou koronavírusu možno tiež očakávať dopyt po online objednávke služieb v ubytovacích zariadeniach, či už za pomoci vlastnej aplikácie, alebo prostredníctvom tabletov v izbách.

Ako trend využiť v Košickom kraji: V podstate jedinou možnosťou využitia trendu je investícia do technologických zmien, ktorá sa v mnohých prípadoch oplatí vykonávať v spolupráci viacerých subjektov. Zároveň je nutné realizovať a stále aktualizovať stratégie marketingu na sociálnych sieťach. S tým súvisí aj kvalitné spracovanie audiovizuálnych materiálov, spolupráca s influencermi a dôraz na obojstrannú interakciu so zákazníkom.

Zdieľaná ekonomika: veľkej popularite sa tešia podniky založené na princípe zdieľanej ekonomiky (Airbnb, Uber). V cestovnom ruchu predstavujú konkurenciu tradičným službám ako sú hotely a taxi služba.

Ako trend využiť v Košickom kraji: Hoci legislatívne ukotvenie zdieľaných služieb nie je vždy zrejmé, majú veľký potenciál osloviť novú skupinu potenciálnych návštevníkov. Je tak vhodné nájsť spoločnú cestu symbiotickej spolupráce tradičných a zdieľaných poskytovateľov služieb tak, aby obe skupiny profitovali.

2.2.4 Dopady pandémie koronavírusu

Vplyvy pandémie koronavírusu Covid-19 je ťažké predpovedať s presnými výsledkami. Táto podkapitola sa snaží popísať základné kvalitatívne a kvantitatívne charakteristiky s ohľadom na odhadovaný krátkodobý a strednodobý vývoj cestovného ruchu.

2.2.4.1 Kvantitatívne dopady

Kvantitatívne dopady sú posudzované na základe návštevnosti (počtu prenocovaní) v jednotlivých okresoch a z toho vyplývajúcich ekonomických ukazovateľov. Jednotlivé ukazovatele spolu navzájom súvisia, pretože zo spotreby, ktorá je realizovaná v nadväznosti na návštevnosť Košického kraja, vyplývajú tržby v multiplikácii a z nich príjmy pre verejné rozpočty.

Odhad sa vzťahuje na údaje dostupné v apríli 2021.

Správanie domácich a zahraničných turistov sa očakáva rozdielne. Domáci turizmus bude pravdepodobne, najmä v letných mesiacoch, posilnený, kdežto u zahraničných návštevníkov je očakávaný prepad. Pre odhad dopadov preto boli tieto dve skupiny turistov hodnotené zvlášť.

Na účely odhadu je vývoj rozdelený na niekoľko variantov:

- 2019: posledný rok nezaťažený pandémiou koronavírusu.

- 2020: rok, ku ktorému už existujú komplexné údaje o návštevnosti.
- 2021-2022 optimistický variant: predpokladá, že vývoj epidémie umožní od 3.Q roku 2021 voľné domáce cestovanie bez ďalších reštrikcií. Predpokladá mierne vyšší objem domáceho cestovného ruchu v porovnaní s rokom 2019, predovšetkým v letných mesiacoch - na úrovni cca 105-110 % objemu roku 2019. Zvyšok roka 2021 a takmer celý rok 2022 už kopíruje základný rok, okrem leta 2022 (júl-september), kedy je očakávaný vysoký objem domáceho cestovného ruchu na úrovni 120-125 %. Postupný nárast cestovného ruchu z cca 35 % v júli 2021 na cca 65-80 % v zimných mesiacoch. Prvá polovica roku 2022 postupne narastá na úroveň cca 70-80 % v porovnaní s rokom 2019.
- 2021-2022 stredný variant: Predpokladá čiastočné uvoľnenie v 3.Q, avšak následné obmedzenie v poslednom štvrťroku 2021 s objemom domáceho cestovného ruchu na úrovni cca 10 % v porovnaní s rokom 2019. V roku 2022 očakáva postupný nárast na úroveň roku 2019 a vysoký objem na úrovni cca 120-125 % v júli až septembri vzhľadom na to, že časť verejnosti bude preferovať domácu dovolenku. Zvyšok roka zodpovedá základnému roku 2019. Príjazdový cestovný ruch v minimálnom objeme v 3.Q 2021 a postupný nárast od začiatku roka 2022 z cca 15 % na úroveň cca 70-80 % objemu roku 2019 v druhej polovici roka 2022.
- 2021-2022 pesimistický variant: Predpokladá čiastočné uvoľnenie v jarných a letných mesiacoch 2021 a zhoršenie situácie v priebehu septembra 2021 s nutnosťou opätovného zavedenia obmedzení v jesenných mesiacoch ako v roku 2020. Objem domáceho a príjazdového cestovného ruchu v lete je očakávaný na podobnej úrovni ako v prípade variantu "stredného". Odhad objemu pre jeseň 2021 až do leta 2022 však kopíruje prepad objemov v roku 2020-21, až letná sezóna 2022 predpokladá nárast domáceho cestovného ruchu na úroveň 110-115 %, po zvyšok roka je porovnateľný so základným rokom 2019. Príjazdový cestovný ruch je očakávaný v minimálnom objeme 15 % až do 3.Q 2022, keď v lete narastie na 35 % a od októbra sa dostane na 70-80 % úrovne základného roku 2019.

Odhadovaný trend počtu domácich turistov v jednotlivých štvrťrokoch je zrejmý z nasledujúceho grafu.

Graf 17: Odhad počtu prenocovaní domácich turistov po štvrťrokoch 2019-2022, tri scenáre

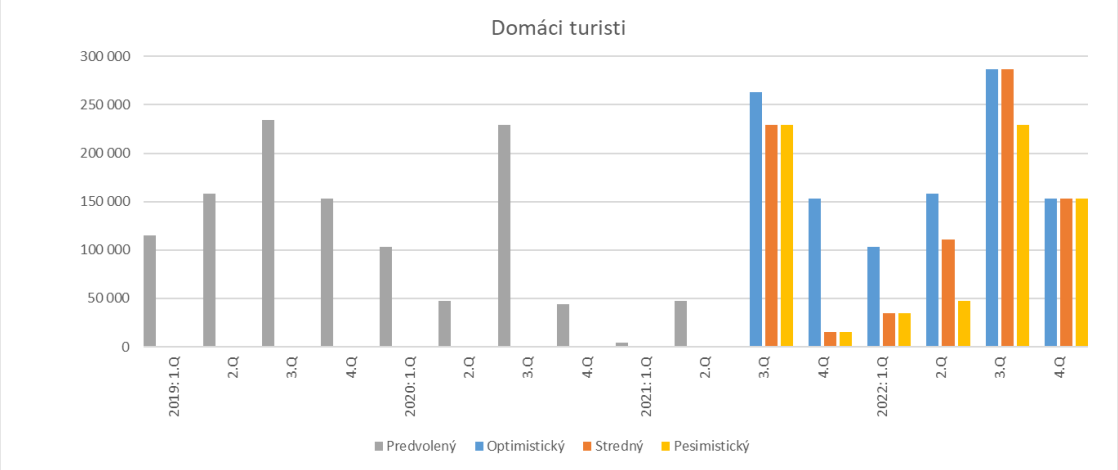

Zdroj: Vlastné spracovanie

Graf 18: Odhad počtu prenocovaní zahraničných turistov po štvrťrokoch 2019-2022, tri scenáre

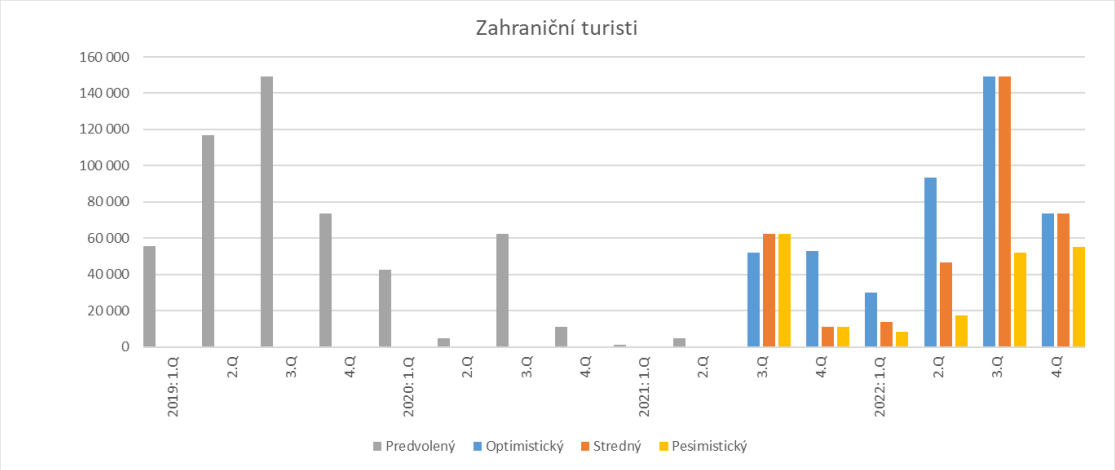

Zdroj: Vlastné spracovanie

Graf 19: Porovnanie vývoja scenárov pre prenocovanie všetkých návštevníkov v rokoch 2021-2022

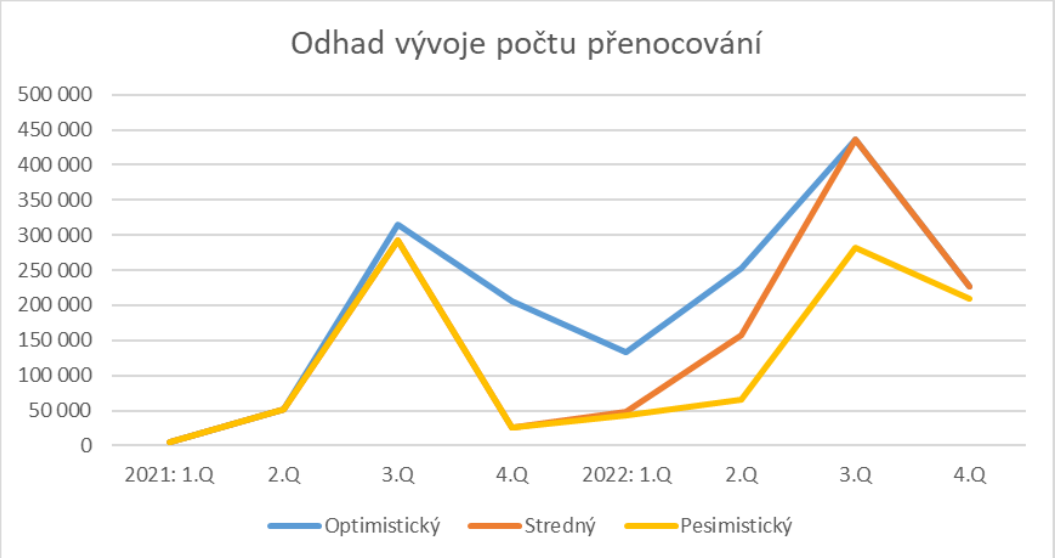

Zdroj: Vlastné spracovanie

Konkrétne odhadované hodnoty prepadu počtu prenocovaní domácich turistov ukazuje tabuľka nižšie. Napriek očakávaným silným letným mesiacom sa do roku 2022 neočakáva návrat návštevníkov na hodnotu pred pandémiou, iba optimistický variant počíta s miernym nárastom v roku 2022 vďaka zvýšenému dopytu po domácom turizme.

Tabuľka 12: Odhad počtu prenocovaní domácich turistov v rokoch 2019-2022, tri scenáre

Odhad počtu prenocovaní	**2019** (základný rok)	**2020**	**2021**	**2022**
Optimistický	660 924	424 139	468 327	701 847
Stredný			296 302	585 328
Pesimistický			296 302	464 552
Porovnanie so základným rokom	**2019** (základný rok)	**2020**	**2021**	**2022**
Optimistický	Základný rok	- 36 %	- 29 %	+ 6 %
Stredný			- 55 %	- 11 %
Pesimistický			- 55 %	- 30 %

Zdroj: Vlastné spracovanie

V prípade zahraničných turistov sa naďalej odhaduje veľký prepad návštevnosti pri všetkých uvažovaných scenároch v roku 2021, avšak ani v roku 2022 sa návštevnosť nedostane na pôvodnú úroveň.

Tabuľka 13: Odhad počtu prenocovaní zahraničných turistov v rokoch 2019-2022, tri scenáre

Odhad počtu prenocovaní	**2019** (základný rok)	**2020**	**2021**	**2022**
Optimistický	394 921	121 700	111 197	345 872
Stredný			79 769	283 089
Pesimistický			79 769	133 096
Porovnanie so základným rokom	**2019** (základný rok)	**2020**	**2021**	**2022**
Optimistický	Základný rok	- 69 %	- 72 %	- 12 %
Stredný			- 80 %	- 28 %
Pesimistický			- 80 %	- 66 %

Zdroj: Vlastné spracovanie

Celkovo je pri strednom variante očakávaný pokles približne 15 % v roku 2022, v nasledujúcich rokoch (za predpokladu uvoľnenia protiepidemiologických opatrení) sa predpokladá návrat hodnôt na úroveň blízku základnému roku.

Tabuľka 14: Odhad počtu prenocovaní všetkých turistov v rokoch 2019-2022, tri scenáre

Odhad počtu prenocovaní	**2019** (základný rok)	**2020**	**2021**	**2022**
Optimistický	1 055 845	545 839	579 524	1 047 719
Stredný			376 071	894 770
Pesimistický			376 071	597 648

Porovnanie so základným rokom	2019 (základný rok)	2020	2021	2022
Optimistický	Základný rok	- 48 %	- 45 %	- 1 %
Stredný			- 64 %	- 15 %
Pesimistický			- 64 %	- 43 %

Zdroj: Vlastné spracovanie

Tu je vhodné poznamenať, že rok 2019 bol z pohľadu návštevnosti aj počtu prenocovaní silnejší ako predchádzajúce roky z dôvodu konania MS v ľadovom hokeji v Košiciach. Išlo však o posledný rok pred pandémiou Covid-19, preto bol označený ako základný rok.

Na základe podrobnej analýzy a odhadu počtu prenocovaní boli načrtnuté aj odhady zmeny spotreby vyplývajúce z cestovného ruchu pre jednotlivé roky a pre každý variant zvlášť. Pri strednom variante sa odhaduje prepad spotreby o 19 % aj v roku 2022, celkový prepad v spotrebe za tri roky v porovnaní so scenárom, keď je spotreba rovnaká po celú dobu, je cca 56 mil. EUR.

Tabuľka 15: Odhad počtu prenocovaní všetkých turistov v rokoch 2019-2022, tri scenáre

Odhad spotreby	2019 (základný rok)	2020	2021	2022
Optimistický	41 mil. EUR	20 mil. EUR	21 mil. EUR	40 mil. EUR
Stredný			14 mil. EUR	33 mil. EUR
Pesimistický			14 mil. EUR	22 mil. EUR
Porovnanie so základným rokom	**2019 (základný rok)**	**2020**	**2021**	**2022**
Optimistický	Základný rok	- 51 %	- 48 %	- 2 %
Stredný			- 66 %	- 19 %
Pesimistický			- 66 %	- 46 %

Zdroj: Vlastné spracovanie

2.2.4.2 Kvalitatívne dopady

V krátkodobom a strednodobom horizonte možno očakávať dopady v rôznych oblastiach, ktoré s cestovným ruchom súvisia.

Predpokladá sa zmena spotrebiteľského správania návštevníkov, najmä väčší dôraz na bezpečnosť, hygienu, informovanosť návštevníkov pred príchodom a menej spontánnych (vopred neplánovaných) návštev a výletov. U väčšiny skupín návštevníkov sa očakáva vyššia miera využitia technológií, a to pri plánovaní cesty, objednávaní služieb, interakcii s poskytovateľmi služieb aj pri samotnej návšteve (virtuálne prehliadky, virtuálni sprievodcovia).

S ohľadom na nepriaznivú ekonomickú situáciu mnohých skupín obyvateľov, ktoré boli protiepidemickými opatreniami priamo zasiahnuté, možno očakávať niekoľko nepriamych vplyvov. Je pravdepodobné, že dôjde k uzavretiu niektorých prevádzok v pohostinstve a môžu byť obmedzené aj ďalšie služby sekundárnej ponuky. Ďalej je

možné, že návštevníci budú vnímať dopady zvýšenej nezamestnanosti a s tým súvisiace sociálne efekty.

Náročnosť protiepidemických opatrení v rozpočte môže mať za následok aj obmedzenie finančných prostriedkov na opravy, investície a rozvoj atraktivít a iných objektov v cestovnom ruchu (v závislosti od priorít verejnej správy).

V prípade, že nastane pesimistický variant a dôjde k dlhodobému útlmu cestovného ruchu, vyvstávajú ďalšie riziká:

- Pokles príjmov plynúcich z výdavkov návštevníkov Košického kraja
- Pokles ziskov v odvetví cestovného ruchu, aj v nadväzujúcich odvetviach
- Útlm kapitálových výdavkov spojených s investíciami do obnovy a rozvoja
- Pokles zamestnanosti
- Zníženie dopytu po službách dodávateľov
- Strata investičného potenciálu
- Pokles príjmov z cestovného ruchu a spotreby obyvateľov Košického kraja
- Strata konkurencieschopnosti a ekonomického významu
- Negatívne saldo migrácie obyvateľstva
- Odliv ekonomicky aktívnych obyvateľov
- Pokles príležitostí pre aktívne trávenie voľného času
- Potenciál nárastu vandalizmu a sociálno-patologických javov
- Nedostatok podnetov pre prilákanie návštevníkov a potenciálnych investorov v Košickom kraji
- Vyššie náklady na propagáciu Košického kraja.

2.2.5 Záverečné zhodnotenie dopytu po cestovnom ruchu

Analýza dopytu cestovného ruchu poukazuje na niekoľko silných a slabých stránok, na základe ktorých možno vytvoriť ciele jeho rozvoja pre sledované obdobie. Vyhodnotenie bolo rozdelené na:

1. Časové rozloženie dopytu, sezónnosť

Celková návštevnosť v zime (január - marec) je oproti letu (júl - september) v priemere iba polovičná. Najvýznamnejší nepomer je na Dolnom Zemplíne, kde sa nachádza veľká koncentrácia kempov a kapacita ubytovania musí uspokojiť všetkých návštevníkov len vo veľmi obmedzenom čase. Tento trend je tiež zrejmý u zahraničných návštevníkov, ktorí preferujú letné mesiace. Ponuka aktivít v zime je veľmi obmedzená. V súhrne sa však sezónnosť dopytu zahraničných návštevníkov významne nelíši od obvyklého rozloženia návštevnosti v roku.

2. Geografické rozloženie dopytu na sledovanom území

Geograficky je dopyt koncentrovaný len do 3 lokalít, kde ročne prespia dokopy 4/5 všetkých ubytovaných návštevníkov, hoci ponuka atraktivít existuje aj v ostatných častiach kraja. Tu je zrejmý potenciál pre podnietenie turistov cestovať do lokalít s aktuálne menšou návštevnosťou - Slovenský kras, okolie mesta Košice, početné mestá mimo hlavných turistických prúdov.

3. Miesta s poddimenzovaným dopytom

Najväčší relatívny nárast dopytu za poslednú dekádu nastal v meste Košice, obzvlášť v centre mesta. Aj na Spiši a v Slovenskom raji vzrástol počet návštevníkov o tretinu za posledných 10 rokov. Naopak v okolí Rožňavy návštevnosť o tretinu klesla, hoci sa v okolí nachádza hneď päť prírodných pamiatok UNESCO a pribudli tu ubytovacie kapacity.

4. Regulácia dopytu vzhľadom na (negatívny) vplyv návštevníkov

K regulácii návštevníkov dochádza v lokalitách, ktoré spadajú pod určitý stupeň ochrany prírody, najviac teda v NP Slovenský raj. Štátna ochrana prírody SR je členom OOCR Slovenský raj & Spiš. Spolupráca medzi sektormi cestovného ruchu a ochrany prírody je tak veľmi úzka a reaguje na potreby oboch strán. Čo sa týka ostatných lokalít, neboli zaznamenané žiadne časti kraja, kde by dochádzalo k významným negatívnym vplyvom návštevníkov na bežný život.

5. Zameranie dopytu na požadované cieľové skupiny segmentácie návštevníkov

Z dostupných údajov o dopyte je zrejmé, že najviac návštevníkov prichádza zo skupiny aktívnych návštevníkov a návštevníkov mesta (či už z dôvodu práce, zábavy alebo poznávania). Skupiny návštevníkov vyžadujúce vysoko kvalitný servis alebo potrebujúce infraštruktúru však nie sú príliš zastúpené. Všeobecne však možno potvrdiť, že pre diverzifikáciu cieľových skupín návštevníkov je vhodné sa zamerať na jazykovú vybavenosť pracovníkov v službách, bezpečnosť a hygienu, dobrú dopravnú dostupnosť a podpornú infraštruktúru, bezbariérový prístup a inovatívnu ponuku programov.

6. Zdrojové trhy

Významné zdrojové trhy sa v Košickom kraji niekoľko rokov nemenia. Poprednú úlohu majú Česko, Poľsko, Maďarsko, Nemecko a Ukrajina. Rozhodujúcimi dôvodmi pre výber Slovenska (Košického kraja) sú u zahraničných návštevníkov primárna ponuka cestovného ruchu, cena, dostupnosť sekundárnej ponuky a spoľahlivosť. V prípade Košického kraja môžu byť problematickými pocit bezpečia a dostupnosť sekundárnej ponuky (podpornej infraštruktúry služieb) v oblastiach mimo súčasné turistické centrá.

7. Naplnenie potrieb návštevníkov

Potreby návštevníkov sú naplnené len do určitej miery. Pre niektoré cieľové skupiny viac, pre niektoré menej. Potreby súvisiace s návštevou prírody, rôznych kultúrnych podujatí a možnosťami prispôsobenia si programu pre vlastné potreby sú považované za najlepšie naplnené. Naopak slabo sú naplnené potreby infraštruktúrne, najmä dopravná dostupnosť do Košického kraja aj v rámci neho, jazyková vybavenosť v miestach mimo hlavných turistických prúdov aj v marketingových kanáloch a pripravenosť poskytovateľov služieb uspokojiť väčšie či neštandardné požiadavky. Priemerne bola vyhodnotená dostupnosť služieb (pohostinstvá, požičovne a servisy športových potrieb, ...) v oblastiach mimo hlavných turistických prúdov aj kvalita služieb, zabezpečenie dostupnosti pre osoby s obmedzením pohybu a orientácie, informačný servis či potreba bezpečnosti.

8. Využitie trendov v cestovnom ruchu

Košický kraj má veľmi dobré predpoklady pre využitie súčasných trendov cestovného ruchu, takmer vo všetkých prípadoch má už základný potenciál pre daný trend. Príroda, ktorá stojí do značnej miery (až na vybrané lokality) mimo masový turizmus, spolu s rozmanitou ďalšou primárnou ponukou umožňujú tvorbu produktov cestovného ruchu zameranú na ekoturizmus, agroturizmus a autentické zážitky v destinácii. Vhodné nastavenie informačných služieb umožňuje individualizáciu cestovania a prispôsobenie sa sólovým návštevníkom. Zdieľané služby, konkrétne ubytovanie v súkromí je potom vhodným doplnkom pre autenticitu zážitku, keď poskytovatelia tohto ubytovania sprostredkujú návštevníkom mnohostranný zážitok so zameraním na tradíciu a lokálnu kultúru.

2.3 Ponuka cestovného ruchu

Košický samosprávny kraj je veľmi bohatý na atraktivity cestovného ruchu, či už z pohľadu prírodných, alebo kultúrno historických pamiatok. Na území kraja sa nachádza hneď sedem prírodných pamiatok zapísaných na Zozname svetového dedičstva UNESCO. V nasledujúcej kapitole sú popísané UNESCO pamiatky nasledované prehľadom ďalších zaujímavých miest Košického kraja.

Na nasledujúcej mape Slovenska sú zakreslené všetky prírodné a kultúrne pamiatky UNESCO. Je prirodzené, že pamiatky nerešpektujú nastavené územné členenie, preto v nasledujúcich častiach nájdeme aj hraničné pamiatky a zaujímavé miesta, ktoré nemožno 100% zaradiť do jedného, či druhého kraja, pretože sú rozsiahle a zasahujú do viacerých krajov zároveň. Mapa ukazuje, že Slovensko je bohaté na UNESCO pamiatky, obzvlášť v strednej a východnej časti krajiny. Košický kraj sa pýši najväčšou koncentráciou prírodných pamiatok UNESCO.

Obrázok : Pamiatky UNESCO Slovenska

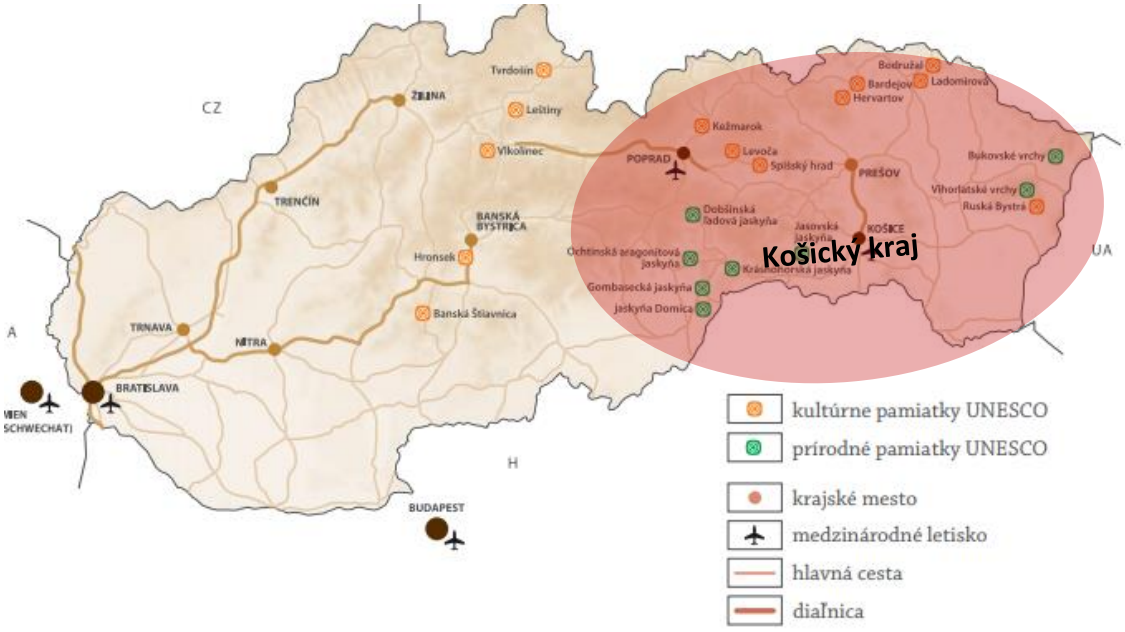

Zdroj: Unesco-slovakia.sk

2.3.1 Primárna ponuka

Táto časť sa venuje primárnej ponuke v Košickom kraji. Nejde o vyčerpávajúci zoznam pamiatok a atraktivít cestovného ruchu, ale ich výpočet slúži na priblíženie potenciálu primárnej ponuky kraja a, v ďalšej fáze, na analýzu adekvátnosti sekundárnej ponuky.

2.3.1.1 Prírodné atraktivity Košického kraja

Košický kraj má veľkú ponuku prírodných pamiatok zapísaných na zozname Svetového dedičstva UNESCO. Ide o rozmanité krasové jaskyne nachádzajúce sa hojne v Národnom parku Slovenský kras. Ten je rozlohou najväčším krasovým územím planinového typu v strednej Európe. Medzi prírodné pamiatky patrí tiež nespútaný Vihorlatský prales, ktorý sa nachádza z veľkej časti v Košickom kraji. Samotný vrchol Vihorlat patrí do Prešovského kraja.

Veľkým lákadlom pre turistov je **Národní park Slovenský raj**, ktorý každoročne hostí veľké množstvo návštevníkov. Ide o jeden z deviatich slovenských národných parkov a je výnimočný množstvom jaskýň, ktoré sa tu nachádzajú. Je ich približne 350. Často nie sú prístupné verejnosti. Jednou z nich je aj **Dobšinská ľadová jaskyňa,** ktorá je už spomenutá v časti o UNESCO pamiatkach Košického kraja. Významnou riekou Slovenského raja je **Hornád**, ktorý sformoval okolie a vytvoril podmienky vzniku napríklad roklinám **Veľký Sokol, Piecky alebo Kyseľ**, kde môžeme naraziť aj na vodopády. Najdlhším z vodopádov je **Závojový vodopád** vysoký 75 m, ktorý je najdlhším na celom Slovensku. Nájdeme tu tiež **Palcmanskú Mašu**. Ide o priehradu z roku 1956, na ktorej funguje od roku 1953 prečerpávacia vodná elektráreň Dobšiná. Na brehoch

Palcmanskej Maše a v jej blízkosti sa nachádzajú viaceré rekreačné a športové objekty, ktoré ponúkajú návštevníkom vyžitie vo všetkých sezónach.

Slovenský kras je označovaný ako jeden z najpozoruhodnejších národných parkov strednej Európy. Za národný park bol vyhlásený až v roku 2002. Radí sa tak medzi najmladšie, avšak kroky na ochranu prírody sa tu podnikali už v roku 1973 a to vyhlásením chránenej krajinnej oblasti. Unikátom Slovenského krasu sú jeho jaskyne (Ochtinská aragonitová jaskyňa, Domica, Gombasecká jaskyňa, Jasovská jaskyňa, Krásnohorská jaskyňa) ktoré spoločne s Aggeteleckým krasom v Maďarsku boli zapísané na Zoznam svetového prírodného dedičstva UNESCO. Nachádzajú sa tu tiež významné archeologické lokality, ktoré dokladajú osídlenie z mladšej doby kamennej pred 4 tisíc rokmi.

Vihorlatské vrchy sú pohorie sopečného pôvodu, ktoré je súčasťou Chránenej krajinnej oblasti Vihorlat. Rozprestierajú sa od Humenného cez východné Slovensko až na Ukrajinu k Užhorodu. Južne je pohorie ohraničené Podvihorlatskou pahorkatinou, kde sa nachádza aj vodná nádrž Zemplínska šírava. **Zemplínska šírava** je obľúbenou rekreačnou oblasťou a zároveň treťou najväčšou vodnou plochou Slovenska. Vznikla medzi rokmi 1961 a 1965 na rieke Laborec. Chránená krajinná oblasť Vihorlat vyniká svojou divokosťou a nedotknutosťou, nájdeme tu pozoruhodné scenérie i živočíchy ako napríklad vidlochvosta ovocného, chráneného fúzača alpského alebo nosorožteka kapucínskeho a ďalšie. V oblasti nájdeme tiež niekoľko jazier: **Morské oko**, Malé morské oko, Kotlík či Vinianske jazero, ktoré vznikali prevažne zosuvmi sopečných hornín. Zaujímavou vodnou plochou je tiež **Beňatinské jazero**, ktoré je pôvodne lomom, ktorý bol zatopený. Za zmienku stoja tiež drevené kostolíky, jedným z nich je už spomínaný **Chrám Prenesenia ostatkov svätého Mikuláša v Ruskej Bystrej,** nachádza sa tu ale aj **Chrám Nanebovstúpenia Pána, Chrám svätého Bazila Veľkého a Chrám svätého Michala Archanjela**.

Zemplínska Šírava je veľmi obľúbenou rekreačnou oblasťou a zároveň treťou najväčšou vodnou plochou Slovenska. Vznikla medzi rokmi 1961 a 1965 na rieke Laborec. Je tu možné požičať si lode, člny, vodné skútre a iné. V okolí lákajú ďalšie atraktivity ako **Viniansky hrad** či Vihorlat. Na brehu sa tiež nachádza **Thermal park Šírava,** ktorý je obľúbeným miestom pre vodnú zábavu, ale aj wellness a relaxáciu.

Chránená krajinná oblasť Latorica, pomenovaná po rieke, ktorá ňou preteká, je nížinná oblasť vyhlásená za CHKO v roku 1990 a v roku 2004 územne rozšírená. V roku 1993 bola zaradená na zoznam ramsarských lokalít medzinárodného významu, jedná sa o mokrade majúce význam predovšetkým ako biotopy vodného vtáctva. Ďalej oblasťou pretekajú rieky Ondava a Laborec. Celkovo teda ide o sústavu ramien riek, obklopených zaplavenými lesmi a mokraďami. To všetko utvára skvelé podmienky pre vodné vtáctvo nielen pre hniezdenie, ale aj ako miesto oddychu v prípade vtákov sťahovavých. Nachádza sa tu tiež množstvo chodníkov a mostíkov, ktoré sú samy o sebe turistickou atrakciou, ako napr. miestny lanový most v Boťanoch.

Volovské vrchy sú najväčšou časťou Slovenského rudohoria. Ide o krajinný celok s početnými horskými sedlami a vrcholmi. Najvyšším z nich je Zlatý stôl s výškou 1322 m.

Slanské vrchy, slovensko-maďarské pohorie vulkanického pôvodu, sú súčasťou karpatského vulkanického oblúka. Tiahnu sa od Prešova až do Maďarského Tokaja. Bohužiaľ pohorie nie je príliš známe ani navštevované, hoci ponúka krásnu prírodu a nabáda k turistike. Súčasťou Slanských vrchov je tiež **Herliansky gejzír.** Na úpätí Slanských vrchov sa nachádza aj významné archeologické nálezisko z doby bronzovej v obci **Nižná Myšľa**.

Senianske rybníky patria medzi najvýznamnejšie ornitologické lokality strednej Európy. Zároveň ide o národnú prírodnú rezerváciu, vyhlásenú v roku 1995 na ochranu vzácnych biosfér, vodného vtáctva a pre vedecko-výskumné a náučné účely. Senianske rybníky sú sústavou vybudovaných rybníkov s rozlohou takmer 700 ha. Historicky ide o oblasť mokradí a geologickej depresie.Tieto podmienky dali priestor pre život mnohým druhom vtákov - cez oblasť údajne tiahne až 160 druhov a hniezdi tu 50 druhov vtákov. Aj preto na území platí 4. a 5. stupeň ochrany.

2.3.1.2 Kultúrne pamiatky UNESCO

Jedným z turisticky najnavštevovanejších miest východného Slovenska je nepochybne spišský región. Na vápencovej skale, ktorá ponúka skvelý výhľad na široké okolie, je miesto, kde sa nachádza dominanta tejto lokality - **Spišský hrad.** Táto UNESCO pamiatka má čo ponúknuť nielen milovníkom histórie, ale aj priaznivcom prírody a výstupov. V regióne sa nachádza hneď niekoľko unikátnych pamätihodností, o ktoré sa delia Košický a susedný Prešovský kraj. Komplex, pozostávajúci zo Spišského hradu, **Spišskej Kapituly, Spišského Podhradia a Kostola sv. Ducha v Žehre,** bol zapísaný na Zoznam svetového dedičstva UNESCO v roku 1993.

Spišské Podhradie spadá spolu so Spišskou Kapitulou do Prešovského kraja, avšak turisti navštevujúci Spišský hrad a Žehru s veľkou pravdepodobnosťou zavítajú aj do spomínaných pamiatok v bezprostrednej blízkosti. Preto sú spomenuté v tomto dokumente, nakoľko je tu potenciál pre spoluprácu.

V malej obci Ruská Bystrá, ktorá sa nachádza blízko hranice s Ukrajinou, sa ukrýva ďalšia kultúrna pamiatka zapísaná na Zozname svetového dedičstva UNESCO. Gréckokatolícky **Chrám Prenesenia ostatkov svätého Mikuláša** je cerkev postavená v roku 1730. Na zoznam svetového dedičstva bola zapísaná v roku 2008. Ide o stavbu zrubového typu, ktorá je postavená z ihličnanových ručne tesaných trámov so stĺpikovou vežou, v ktorej sú ukryté zvony.

Krajské mesto **Košice** je s 240 tisíc obyvateľmi druhým najľudnatejším mestom Slovenska. Jeho bohatá história sa ukazuje v nespočetných gotických, barokových a klasicistických pamiatkach, ktoré tvoria najväčšiu mestskú pamiatkovú rezerváciu na Slovensku. Košice sa v roku 2013 pýšili titulom Európskeho hlavného mesta kultúry. Najznámejšou dominantou je gotický **Dóm svätej Alžbety**. Ďalšími miestami, ktoré stoja za návštevu,

sú napríklad gotická **Kaplnka svätého Michala, Urbanova veža** ako bývalá renesančná zvonica, **Levočský dom** a iné.

Košice majú veľkú výhodu v tom, že centrum je kompaktné a je možné ho celé prejsť peši bez nutnosti použiť mestskú hromadnú dopravu. Pripomienkou dávneho významu Košíc je tiež **Košický hrad**, ktorý sa nachádza nad mestom. Ide o stredovekú zrúcaninu zo začiatku 14. storočia.

Košice zaujmú tiež svojím nočným životom, ktorý je veľmi pestrý a ponúka rôznorodé vyžitie či už v podobe kultúrnych podujatí, tanečných klubov či posedenia pri pohári s dych vyrážajúcou okolitou scenériou. Miesta kultúrnej scény, ktoré určite stoja za návštevu, sú kultúrne centrá **Kulturpark**, **Kunsthale** a **Tabačka** či napríklad **Kino Úsmev.**

V Košiciach si na svoje prídu aj rodiny s deťmi. Nachádza sa tu **Detská historická železnica, rekreačný areál Alpinka či lanový park Tarzánia.** Ďalej sa tu nachádza tiež **Zoologická záhrada,** ktorá je treťou najväčšou zoologickou záhradou v Európe, **Dinopark** alebo napríklad vedecký **SteelPark.** Zaujímavosťou európskeho významu je fakt, že z Košíc sa **do 100 minút jazdy autom** návštevník dostane až **k osemnástim pamiatkam UNESCO**.

Vinohradnícka oblasť **Tokaj** sa rozprestiera v povodí rieky Bodrog čiastočne na Slovensku, a z väčšej časti v Maďarsku. Ide o unikátnu oblasť, ktorá nesie chránené územné označenie. Tokaj je totiž jednou z piatich oblastí na svete, v ktorých je možné vypestovať hrozno na výrobu prírodne sladkých vín. Tokaj je turisticky veľmi obľúbená oblasť, do ktorej smerujú výlety za vínom spojené napríklad s cyklistikou a turistikou. Niektoré výjazdy do okolia sa uskutočňujú tiež na lodiach po rieke Bordog.

Spišská Nová Ves je 16. najľudnatejším mestom Slovenska. Dominantou mesta je **kostol Nanebovzatia Panny Márie** s **najvyššou kostolnou vežou na Slovensku.** Kostol je situovaný v centre najdlhšieho šošovkovitého námestia v Európe. Za návštevu tiež stojí **miestna radnica, Provinčný dom, Galéria umelcov Spiša** a tiež ojedinelá divadelná budova **Reduta**.

Michalovce sú vnímané ako hospodárske a administratívne centrum Dolnozemplínskeho regiónu a sú tiež okresným mestom. Nachádzajú sa v priamej blízkosti Zemplínskej šíravy. V meste sa nachádza **mestské kultúrne stredisko, hvezdáreň,** niekoľko zaujímavých sakrálnych stavieb a je tiež bohaté na ubytovacie a stravovacie kapacity.

Rožňava, ktorej sa tiež hovorí kráska Gemera, vznikla ako banícke mesto. Svojho času sa tu ťažilo zlato, striebro, meď i železné rudy. Z pohľadu cestovného ruchu má v území strategickú polohu, keďže je ideálnym východiskom pri návšteve Slovenského krasu alebo Volovských vrchov. Mesto samotné je silne späté so svojou baníckou minulosťou, ktorú dnes predstavuje **Banícke múzeum**. Medzi významné miesta patrí historická **strážna veža** nachádzajúca sa uprostred námestia.

Gelnica je ďalším banským mestom. Ťažilo sa tu striebro a železná ruda, ale aj olovo a meď. V minulosti sa stala hlavným mestom siedmich juhospišských banských miest,

známych ako Heptapolitana, avšak nakoniec aj tu došlo k útlmu ťažby. Mesto leží na rieke Hnilec, cez ktorú vedie kamenný most z polovice 19. storočia. Medzi ďalšie pamätihodnosti Gelnice patrí **zrúcanina gotického hradu** z 13. storočia, stojaca na kopci Zámčisko, trojloďová gotická **bazilika Nanebovzatia Panny Márie**, ako aj neskorobarokový **Evanjelický kostol augsburského vyznania**. Technickými pamiatkami sú viaceré stavby odkazujúce na banskú minulosť. Vznikol tu i **Banský skanzen Gelnica**.

Medzev, podobne ako mnoho ďalších miest, bol založený nemeckými kolonistami v 13. storočí. Títo priniesli do Medzeva nemecký dialekt, tzv. mantáčinu, ktorá sa do 21. storočia udržala ako živý jazyk. Medzevu sa hovorí aj "hlavné mesto Nemcov na Slovensku," Je považovaný za centrum baníctva, ale i kováčstva, keďže v 19. storočí bol medzevský región najkoncentrovanejší z pohľadu kováčskeho remesla. Dodnes sa zachoval **Hámor v Šugovskej doline**, ktorý je súčasťou národnej kultúrnej pamiatky, kde sa nachádza aj technické múzeum.

Trebišov sa nachádza v dolnozemplínskom regióne a pýši sa niekoľkými kultúrnymi pamiatkami. Nachádza sa tu ranogotický nížinný **vodný hrad Parič** zo 14. storočia. **Barokovo-klasicistický kaštieľ**, ktorý nechal postaviť gróf Imrich Csáky, a ktorý vznikol čiastočne z materiálu po zničení hradu Parič, dnes slúži ako múzeum. Taktiež časť mestského parku slúži ako **prírodné múzeum** historických náletových stromov, krovín a rastlín. Zvyšok parku má charakter lesoparku a je obľúbeným miestom na prechádzky a bicyklovanie. Nájdeme tu aj **mauzóleum grófa Júliusa Andrássyho**, politika a štátnika, z roku 1893, ktoré je postavené v neogotickom slohu.

Počiatky kaštieľa **Betliar** postaveného na začiatku 18. storočia sú späté s rodom Andrássyovcov. Tí vlastnili aj hrad **Krásna Hôrka** postavený v 14. storočí, ktorý je dnes národnou kultúrnou pamiatkou. Betliar prešiel niekoľkými prestavbami naprieč architektonickými štýlmi. Interiér kaštieľa bol zaplnený zbierkami a vzácnym nábytkom rodu Andrássyovcov. Zaujímavý je tiež exteriér kaštieľa, ktorý je tvorený **prírodným parkom** s mnohými zaujímavými prvkami.

2.3.1.3 Pútnický turizmus

Svätojakubská cesta, v origináli Camino de Santiago, ktorá je značená kachličkami v tvare mušlí, prechádza samotným centrom Košíc. Hovorí sa, že hrob apoštola Jakuba bol nájdený podľa zjavenia súhvezdia v tvare mušle. Preto sa aj dnes pútnici, ktorí putujú ako z náboženských dôvodov, tak s túžbou spoznať po ceste samých seba, vydávajú po stopách mušle. Trasa vedie z Košíc do Bratislavy a odtiaľ pokračuje po európskej sieti vedúcej do Santiaga de Compostela v Španielsku - mesta, ktoré je pamiatkou zapísanou na Zozname svetového dedičstva UNESCO.

Kostol sv. Anny v Rudníku, vo svojej dobe ešte ako drevená kaplnka, slúžil hlavne baníkom, ktorí tadiaľ prechádzali za prácou do baní a modlili sa tu. Neskôr, v 18. storočí, sa na mieste konali púte a bol tu postavený kamenný kostol v rokokovom štýle.

Rastlinný kostol Sv. Ladislava je pútnickým miestom súvisiacim s tzv. Ladislavovým prameňom (Ladislavovou vyvieračkou). Ide o trámovú konštrukciu v tvare pôvodného kostola, ktorý tu bol postavený koncom 15. storočia. V priebehu ďalších storočí bol niekoľkokrát poškodený až zničený. Ide o magické miesto, na ktorom údajne došlo k niekoľkým zjaveniam a zázrakom.

Premonštrátsky kláštor s Kostolom svätého Jána Krstiteľa, nachádzajúci sa v Jasove, je barokovým komplexom rádu premonštrátskych rehoľných kanonikov a bol založený v roku 1766. Ide o národnú kultúrnu pamiatku. Interiér je ladený v barokovom štýle a medzi najvzácnejší chrámový mobiliár patrí kolekcia siedmich oltárov. Dominantou interiéru je kláštorná knižnica, ktorej vznik sa datuje do druhej polovice 13. storočia. Dnes obsahuje približne osemdesiattisíc knižných zväzkov. Časť pôvodnej zbierky sa nachádza v Slovenskej národnej galérii v Bratislave. V okolí kláštora je možné nájsť jedinú barokovú záhradu na Slovensku, ktorá sa zachovala v pôvodnej podobe**.**

Gréckokatolícky Chrám Zosnutia presvätej Bohorodičky v Klokočove patrí medzi najvýznamnejšie pútnické miesta veriacich východného obradu na Zemplíne. Uchováva sa tu jedna z dvoch druhých kópií ikony Bohorodičky, ktorá podľa tradície v roku 1670 – po zneuctení vojakmi – začala slziť. Pravidelne sa tu konajú rôzne pobožnosti. Odpustové slávnosti a púte sú organizované v auguste.

2.3.1.4 Aktívny turizmus

V Košickom kraji nie je o turistické aktivity núdza. Nechýba ani adrenalínová ponuka. Územie kraja je poprepájané cyklotrasami, chodníkmi turistického i prechádzkového charakteru. Nájdeme tu aj adrenalínové chodníky, ferraty alebo zjazdy na cyklistickom single tracku.

Ferrata HZS Kyseľ, ktorá bola otvorená v roku 2016, sa pýši dĺžkou necelých 1,5 km a obtiažnosťou C. Patrí teda k stredne ťažkým cestám. Na jej trase možno vidieť až 5 vodopádov. Vstup na ferratu je spoplatnený a výťažok je určený na ochranu prírody.

Splav rieky Hornád je možný na kanoe alebo kajaku. Dá sa splavovať v úsekoch Hrabušice - Čingov alebo Kysak - Košice. Splavy riek sa organizujú aj na **Latorici či Bordogu** a ďalších riekach, ktoré sú pre vodáctvo vhodné.

V okolí Košíc je možné si tiež zahrať **golf** a to rovno na dvoch ihriskách. Golf Club Rex Fox Malá Ida je 9-jamkové ihrisko, vzdialené 7 km od Košíc. Ihrisko je zaujímavé zasadením do okolitej prírody. Nájdeme tu vodné plochy a ramená potoka. Druhé ihrisko, Golfový klub Alpinka, je tiež 9-jamkové a je ideálne pre začiatočníkov. Neďaleko tohto ihriska sa nachádza herná **plocha pre paintball a airsoft.**

Na snehu majú lyžiari a snowboardisti v Košickom kraji na výber z niekoľkých možností, a to tak pre **zjazd ako aj beh na lyžiach.** Prevláda ponuka menších ski areálov vhodných pre rodinné lyžovanie či jazdu na snowboarde. **Adrenalínovú jazdu na snežných skútroch** je možné absolvovať v areáli SKI Rejdová, neďaleko Vyšnej Slanej.

Košický kraj je vybavený **cyklistickou infraštruktúrou**. V prípade cyklotrás je častým problémom, že nejde o segregované cyklocestičky, ale len o značenie na existujúcich dopravných komunikáciách. V kraji je postupne budovaná sieť moderných cykloodpočívadiel ako i ďalšej podpornej infraštruktúry cykloturizmu.

Samotné Košice sú tiež mestom športu a v roku 2016 boli takto aj oficiálne titulované. Organizuje sa tu najstarší **maratón** v Európe a nachádzajú sa tu tiež rozsiahle mestské lesy s hustou sieťou cyklotrás. Šport a športové vyžitie majú v Košiciach historickú tradíciu a preto nie je prekvapením, že priamo v meste je možné vyskúšať si aj niektoré neobvyklejšie športy ako sú jazda na **vodných lyžiach, wakeboarding, či lezenie.**

2.3.1.5 Kongresový turizmus

V rámci kongresového turizmu pochopiteľne najlepšiu ponuku nájdeme priamo v Košiciach a ich bezprostrednom okolí. Populárnymi zariadeniami sú Steel Arena s kapacitou 8 347 ľudí, kultúrne objekty Kunsthalle, Kasárne/Kulturpark či Tabačka Kulturfabrik. Z hotelov sú to predovšetkým ****Double Tree by Hilton Košice, ****Yasmin Hotel, ***Congress Hotel Centrum. V Spišskej Novej Vsi je to napríklad Koncertná sála divadelnej Reduty a ****Hotel Metropol. Na dolnom Zemplíne sú to napríklad ****Thermal Šírava v Kaluži alebo ****Hotel Mousson v Michalovciach.

Okrem zariadení v Košiciach, kde je možné zorganizovať konferenciu s väčšou kapacitou, sú k dispozícii predovšetkým menšie školiace priestory. V tomto segmente sú najlepšie hodnotené hotely štvorhviezdičkové. Najväčší podiel majú hotely trojhviezdičkové, ale nájdeme tu aj nehodnotené jednohviezdičkové hotely. Kongresové kapacity sa veľmi často nachádzajú na atraktívnych miestach, kde je možné spojiť pobyt aj s poznávaním, turistikou či ďalšími aktivitami, čo je veľmi dôležité napríklad pre podujatia teambuildingového typu.

2.3.1.6 Industriálny turizmus

Železničné prekladisko v Čiernej nad Tisou patrí medzi veľmi zaujímavé industriálne miesta. Možno dokonca povedať, že sa tu písali dejiny. Ide o významný dopravný uzol na pohraničnej trati Čop - Čierna nad Tisou, cez ktorý v minulosti jazdili vlaky na trase Praha - Moskva. Čierna nad Tisou hrala dôležitú úlohu aj pri obchodných kontaktoch medzi Československom a Sovietskym zväzom, keďže sa v nej stretávali trate širokého (1 520 mm) a normálneho (1 435 mm) rozchodu. Čierna nad Tisou bola teda najväčším suchozemským prístavom bývalého Československa a mala strategický význam v nákladnej doprave. V areáli prekladiska sa na ploche 10 km štvorcových rozprestiera koľajisko s celkovou dĺžkou 160 kilometrov koľají. Na prelome júla a augusta roku 1968 sa tu uskutočnila historická schôdzka medzi Alexandrom Dubčekom a Leonidom Brežnevom. Schôdzka trvala tri dni a zohrala významnú úlohu pri zrode augustových udalostí v Československu, vrátane invázie vojsk Varšavskej zmluvy. Prekladisko je v súčasnosti využívané minimálne a jeho budúcnosť je neistá, avšak predstavuje historicky a technicky veľmi zaujímavé miesto, ktoré má svojich obdivovateľov a veľký potenciál pritiahnuť do územia nové cieľové skupiny.

Východoslovenské železiarne (VSŽ) Košice, od roku 2000 už **U. S. Steel Košice**, vo vlastníctve americkej spoločnosti, sú najväčším slovenským podnikom na výrobu a

spracovanie ocele. Výstavba národného podniku začala v roku 1960. O päť rokov neskôr tu stála prvá vysoká pec, ktorá už tavila železo. Počas rokov sa areál rozširoval a vylepšovali sa technológie. Priamo do areálu závodu vedie širokorozchodná trať z Užhorodu. Železiarne mali československý význam a aj samotné Košice sa vďaka nim výrazne zmenili. Boli vytvorené tisíce pracovných miest. V čase najväčšieho rozmachu pracovalo pre VSŽ viac ako 20-tisíc ľudí. To spôsobilo príliv obyvateľov mesta a s ním spojenú výstavbu a modernizáciu Košíc. Aj v merítku československej histórie sa bývalé Východoslovenské železiarne stali industriálnym lídrom krajiny.

2.3.1.7 Agroturistika a vidiecka turistika

Agroturistika, ale aj vidiecka turistika sú sektory, v ktorých má Košický kraj čo ponúknuť. Je tu široká ponuka ubytovacích zariadení na dedine, na farme či priamo na ranči. Pobyt je neodmysliteľne spätý s prírodou, zvieratami, miestnymi výrobkami a tiež miestnymi ľuďmi. Zákazníci od agroturistiky a vidieckej turistiky očakávajú, že sa v okolí ubytovacích zariadení budú môcť vydať na výlety a turistiku, urobiť si piknik, previezť sa na bicykli či na koni, vyskúšať si starostlivosť o hospodárske zvieratá, nazbierať domáce ovocie alebo zeleninu, ochutnať miestne špeciality a vína, alebo čerstvo ulovenú rybu. Jedným z takýchto miest je napríklad Ranč Podlesok, ktorý sa nachádza v Slovenskom raji. Jeho prevádzka sa sústreďuje na chov hospodárskych zvierat, s ktorými ubytovaní prídu do styku, a svojim zákazníkom ponúka okrem ubytovania aj zrubovú reštauráciu, turistiku a cykloturistiku. Ďalším takto zaujímavým miestom je Granárium v Jablonove nad Turňou. Tento vidiecky penzión, ktorý sa nachádza v priestoroch kultúrnej pamiatky (bývalej sýpky), je rodinným podnikom a vlastní aj malý statok s voľným chovom oviec, kôz a ošípaných. Jeho súčasťou je aj malá vinica s vínnou pivnicou. Agroturistiku si tu užívajú miestni aj zahraniční turisti.

Nasledujúca mapa ukazuje prehľad týchto a ďalších atrakcií (kategórie: múzeá a pamiatky, príroda, hrady, zámky, kostoly, katedrály, jaskyne, vodné dobrodružstvá, agroturizmus a tradičná a ľudová tvorba) na území Košického kraja:

Zdroj: kosiceregion.com

2.3.2 Sekundárna ponuka

2.3.2.1 Supraštruktúra

2.3.2.1.1 Ubytovacie služby v Košickom kraji

V Košickom kraji sa podľa booking.com nachádza spolu 252 miest na ubytovanie. Ide o rôzne kategórie od hotelov, cez penzióny, ubytovanie v súkromí, apartmány, hostely až po kempy a ďalšie ubytovacie zariadenia.

Na mapke nižšie je možné vidieť distribúciu ubytovacích kapacít na území Košického kraja. Najväčšie možnosti ubytovania sú v samotných Košiciach. Veľká koncentrácia kapacít je tiež okolo Spišskej Novej Vsi a v Slovenskom raji. Ubytovanie je tiež možné nájsť okolo Rožňavy a Moldavy nad Bodvou, ďalej v okolí Trebišova a Michaloviec. Náročné hľadanie ubytovania čaká turistov predovšetkým v centrálnej časti západnej polovice kraja a tiež vo východnej časti Košického kraja mimo spomínaných miest Trebišov a Michalovce.

Obrázok : Distribúcia ubytovacích kapacít podľa Booking.com

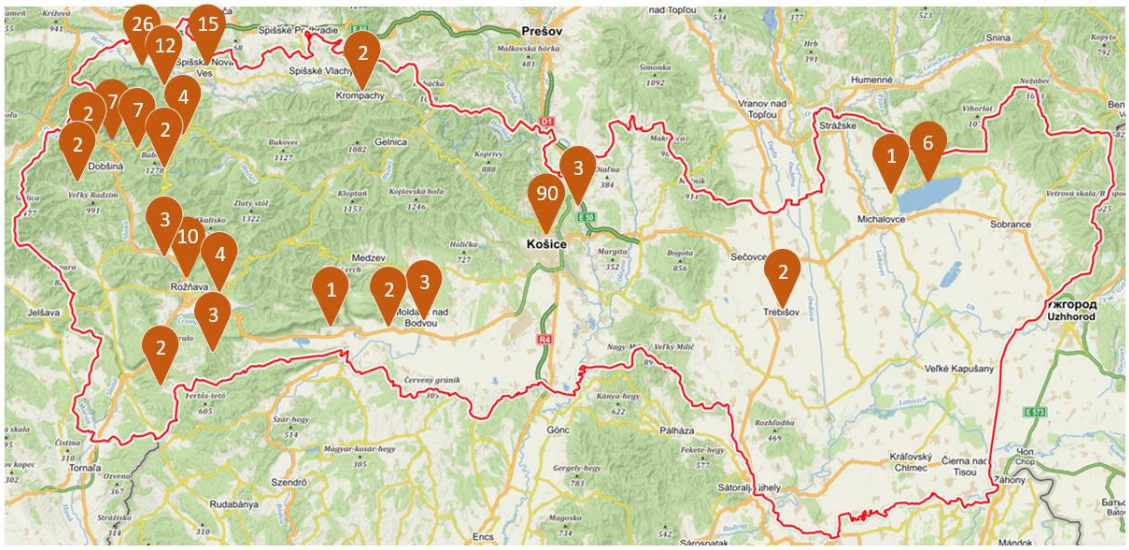

Zdroj: vlastné spracovanie, booking.com

Ak sa pozrieme na distribúciu pamiatok spomenutých v predošlej kapitole, v Košickom kraji môžeme čiastočne zaznamenať ich prekrytie s ubytovacími kapacitami. Rozhodne ale toto prekrytie nie je 100-percentné.

Obrázok : Distribúcia kľúčových pamiatok z predošlej kapitoly

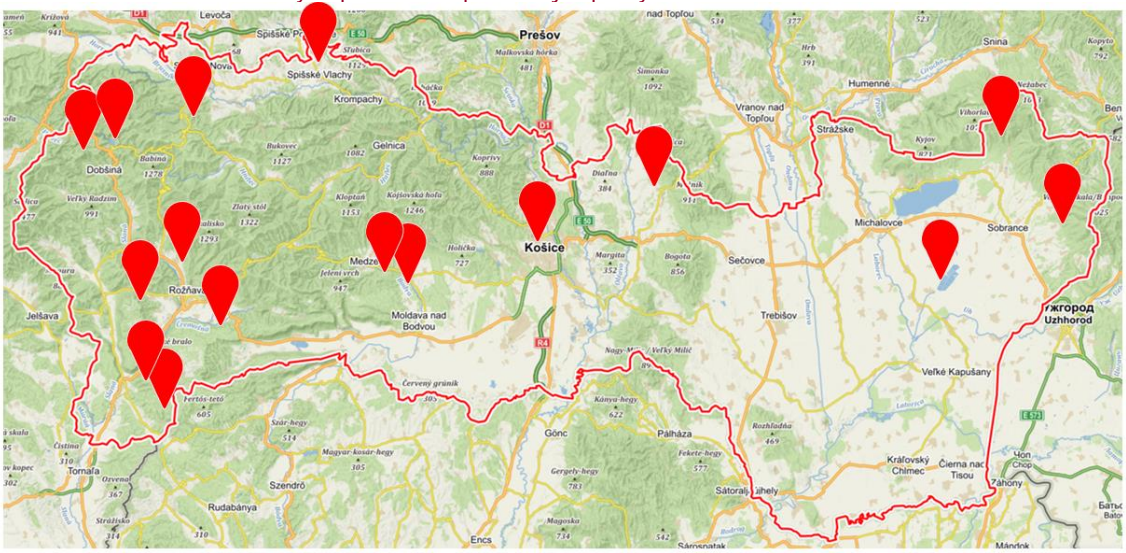

Zdroj: vlastné spracovanie

Nasledujúca mapa znázorňuje kombináciu ukazovateľov ubytovacích kapacít a kľúčových atraktivít Košického kraja. Môžeme pozorovať dobré pokrytie krajského mesta, okolie Slovenského raja a tiež jaskýň v okolí Rožňavy. Ľahko sa turisti ubytujú aj v okolí Michaloviec a Zemplínskej šíravy. Miestom, kde naopak možnosti ubytovania chýbajú, sú Senianske rybníky. Hoci ide o európsky významnú vtáčiu oblasť, ubytovanie tu podľa booking.com nenájdeme, a ani pri podrobnejšom hľadaní v internetovom prehliadači nebola nájdená žiadna alternatíva. Ďalším miestom bez ubytovania je oblasť Vihorlatských vrchov. Tu pri podrobnejšom prehliadaní ostatných serverov bolo nájdených niekoľko ubytovacích kapacít, ktoré sa ale nachádzajú skôr v Prešovskom kraji. UNESCO pamiatkou bez ubytovacích kapacít sa javí Ruská Bystrá s miestnym dreveným kostolom. Tu nebolo nájdené ubytovanie ani pri podrobnejšom hľadaní. Márne by sa po nocľahu turista obzeral tiež v okolí Spišského hradu a Žehry. Pokiaľ by však prekročil hranice Košického kraja do kraja Prešovského, našiel by kapacít dostatok.

Obrázok : Distribúcia ubytovacích kapacít vs. pamiatok

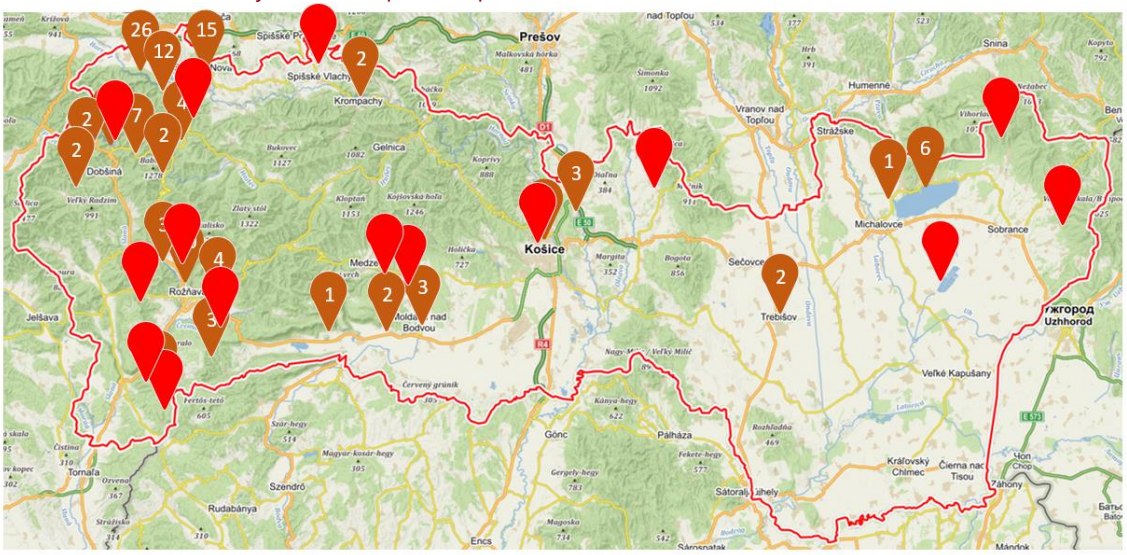

Zdroj: vlastné spracovanie

Pri podrobnejšom pohľade na typy ubytovaní v Košickom kraji podľa ponuky Booking.com vidíme, že najčastejšie ponúkaným typom sú apartmány, nasledované penziónmi a hotelmi. Ďalej tu nájdeme celú širokú škálu rôznych typov ubytovania. V porovnaní so susednými krajmi je Košický kraj tým s najmenším počtom ubytovacích kapacít. Zároveň ide o najmenej zaľudnený kraj na Slovensku. Čo do počtu UNESCO pamiatok, Košický kraj naopak víťazí, a to predovšetkým v súvislosti s prírodnými pamiatkami zapísanými na zozname UNESCO.

Tabuľka 16: Porovnanie počtu kapacít podľa typov v susedných krajoch

Typ ubytovacej kapacity	Košický kraj	Prešovský kraj	Banskobystrický kraj
Apartmány	88	354	180
Penzióny	61	169	55
Hotely	34	93	24
Prázdninové domy	22	65	53
Ubytovanie v súkromí	12	54	9
Chaty	9	26	17
Horské chaty	9	23	14
Hostely	6	2	3
Vidiecke domy	6	12	12
Bed & Breakfast	2	8	7
Motely	1	0	1
Vily	1	0	3
Kempy	1	3	1
Rezorty	0	7	0
Luxusné stany	0	0	1

Zdroj: vlastné spracovanie

Jedným z veľkých miestnych sprostredkovateľov ubytovania je Megaubytovanie.sk. Pri pohľade na mapu Košického kraja vidíme, že väčšie množstvo ubytovacích kapacít je možné nájsť v Košiciach, okolo Zemplínskej šíravy, v okolí Rožňavy, Dobšinej a Spišskej Novej vsi.

Obrázok : Ubytovacie kapacity v Košickom kraji

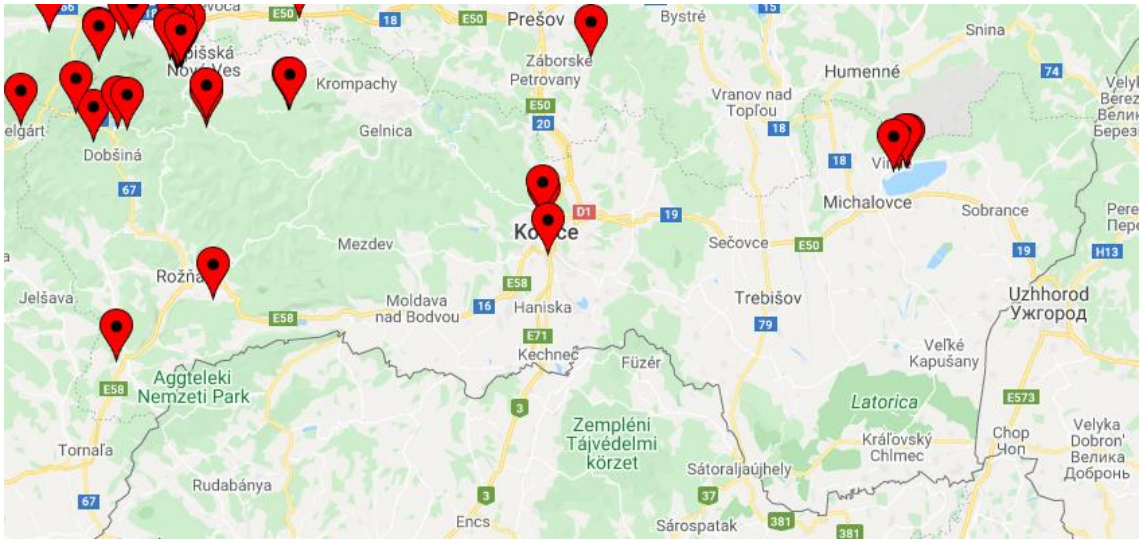

Zdroj: megaubytovanie.sk

Pri pohľade na celé Slovensko z perspektívy Megaubytovanie.sk je možné pozorovať, že najväčšia koncentrácia ubytovania je okolo pásu Národný park Veľká Fatra-Národný park Nízke Tatry-Národný park Vysoké Tatry a ďalej okolo väčších miest. Najmenšia koncentrácia ubytovacích zariadení je potom v Trenčianskom kraji, na juhu Banskobystrického kraja a vo východnej časti krajiny, ktorá zahŕňa tiež značnú časť Košického kraja.

Obrázok : Ubytovacie kapacity na Slovensku

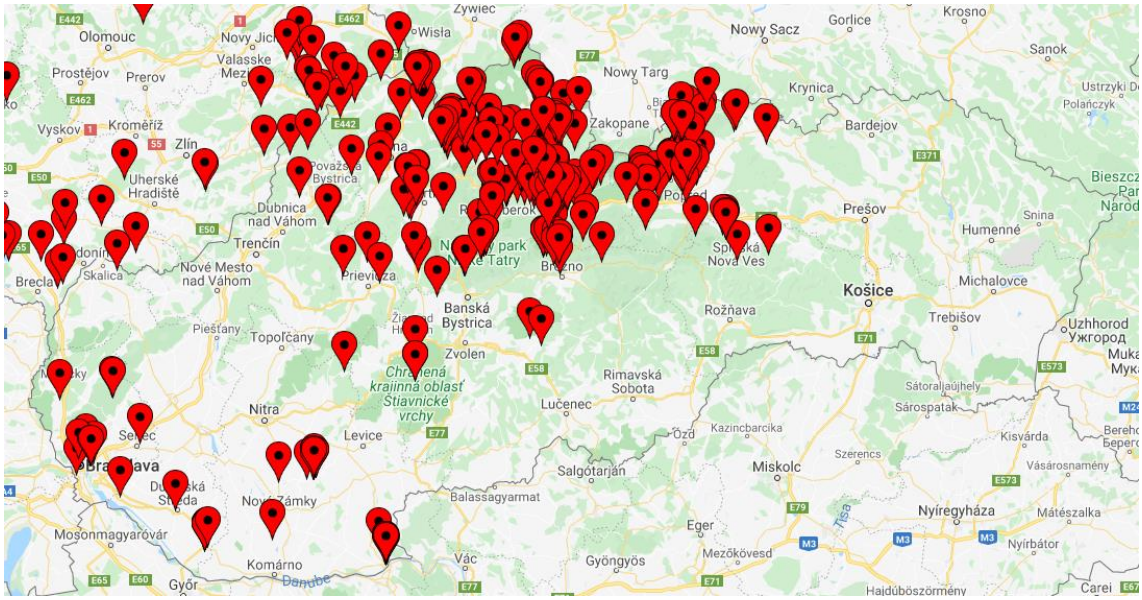

Zdroj: megaubytovanie.sk

2.3.2.1.2 *Stravovacie služby v Košickom kraji*

Podľa najväčšej cestovateľskej platformy na svete - Tripadvisor.com, je v Košickom kraji možné navštíviť celkom 368 reštaurácií. Podľa hodnotenia užívateľov, prvých osem najlepších reštaurácií sa nachádza v Košiciach. Ďalej sa o najlepšie podniky delia Košice

so Spišskou Novou Vsou až do 40. miesta, kde sa objavujú i Michalovce. Je pochopiteľné, že najviac užívateľov zavítalo do krajského mesta a tiež, že v krajskom meste bude najväčšia koncentrácia podnikov. V Košickom kraji nechýbajú okrem reštaurácií ani bary, bistrá, pivárne, kaviarne, cukrárne, pizzerie a ďalšie miesta. Reštaurácie ponúkajú celú škálu kuchýň. Okrem slovenskej aj taliansku, americkú, ázijskú (a to predovšetkým čínsku, vietnamskú, japonskú a thajskú), ale aj vegetariánske a vegánske reštaurácie a mnohé ďalšie.

Pri pohľade na mapy.cz s vyhľadaným kľúčovým slovom "reštaurácia" sa môžeme presvedčiť o tom, že rozloženie reštauračných zariadení je viac-menej rovnomerné vzhľadom k pamiatkam a väčším mestám. Môžeme si všimnúť, že v okolí Senianskych rybníkov, rovnako tak ako ubytovanie, nie sú k dispozícii ani stravovacie zariadenia. Je možné, že je to spôsobené tým, že sa v okolí nachádzajú iba menšie obce a ide o oblasť s najvyššou ochranou krajiny.

Obrázok : Reštaurácie Košického kraja

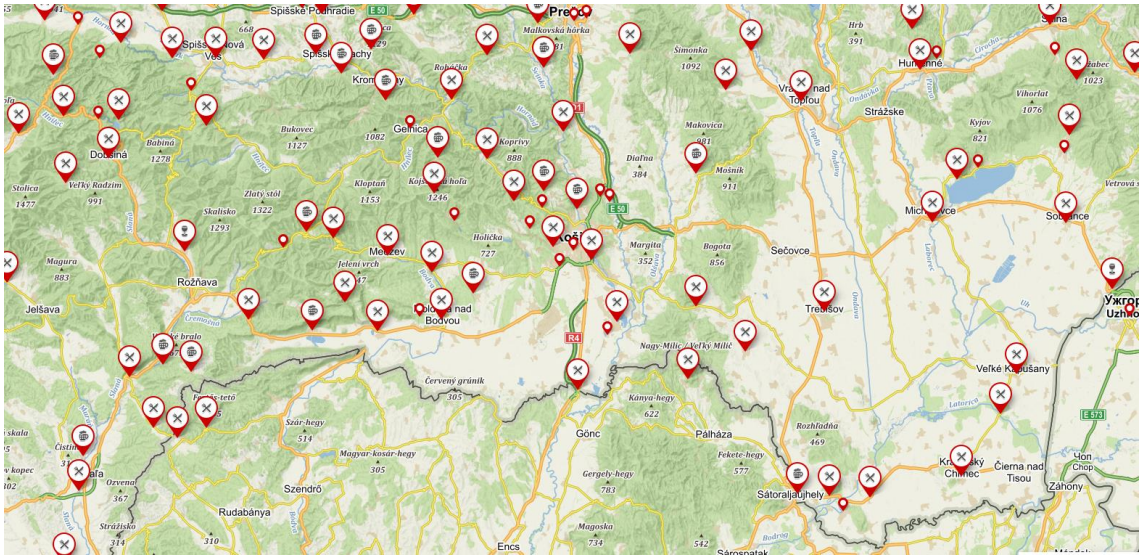

Zdroj: mapy.cz

2.3.2.2 Infraštruktúra

2.3.2.2.1 Zmenárne, TIC, požičovne, CK, CA

Zmenárne nájdeme v Košickom kraji predovšetkým vo väčších mestách a na štátnych hraniciach, čo je v dnešnej dobe celkom obvyklá situácia, ak vezmeme do úvahy veľkú mieru bezhotovostných platieb, možnosti výberov z bankomatu v mene danej krajiny a tiež fakt, že Slovensko je od roku 2008 súčasťou eurozóny. To zjednodušuje situáciu pre návštevníkov z eurozóny, ale aj pre okolité štáty Slovenska, ktoré z väčšiny sami eurom neplatia, ale využívajú euro ako hlavnú zahraničnú valutu.

Obrázok : Zmenárne

Zdroj: mapy.cz

Turistických informačných centier ponúka Košický kraj viac ako zmenární. Opäť ich nájdeme vo väčších mestách a stretneme sa s nimi aj na periférii. Na mape sú zaznamenané turistické informačné centrá, ale aj informačné úradné tabule - to je často prípad menších miest, kde sa neoplatí dedikovať pozíciu pre zamestnancov informačných centier, pretože často nie je miesto tak turisticky vyťažené. Za menšie miesta preberajú agendu tiež tie centrálne, kde turistom poskytnú informácie ohľadom širšieho územia.

Obrázok : Turistické informačné centrá

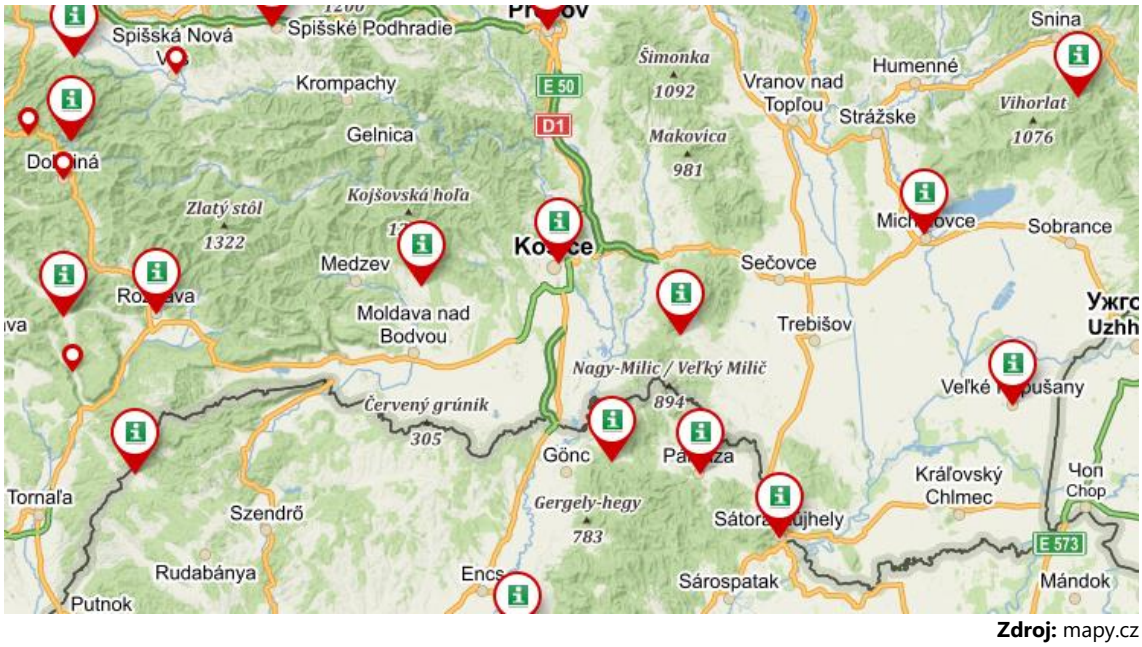

Zdroj: mapy.cz

Požičovní zaznamenáva mapa oveľa menej ako predtým spomínaných častí infraštruktúry. Na mape sa nachádza iba cyklistická požičovňa a požičovňa lyžiarskeho vybavenia v Košiciach, ďalej požičovňa lyží a lyžiarskeho vybavenia sa nachádza v ski areáli na Dedinkách. Po podrobnejšom hľadaní bolo zistené, že požičovní je v kraji oveľa

viac, len nie sú na mape zobrazené. Mimo mapy.cz bolo nájdených tiež niekoľko požičovní lodí a to v Košiciach, na Ružíne a okolo Zemplínskej šíravy.

Obrázok : Požičovne

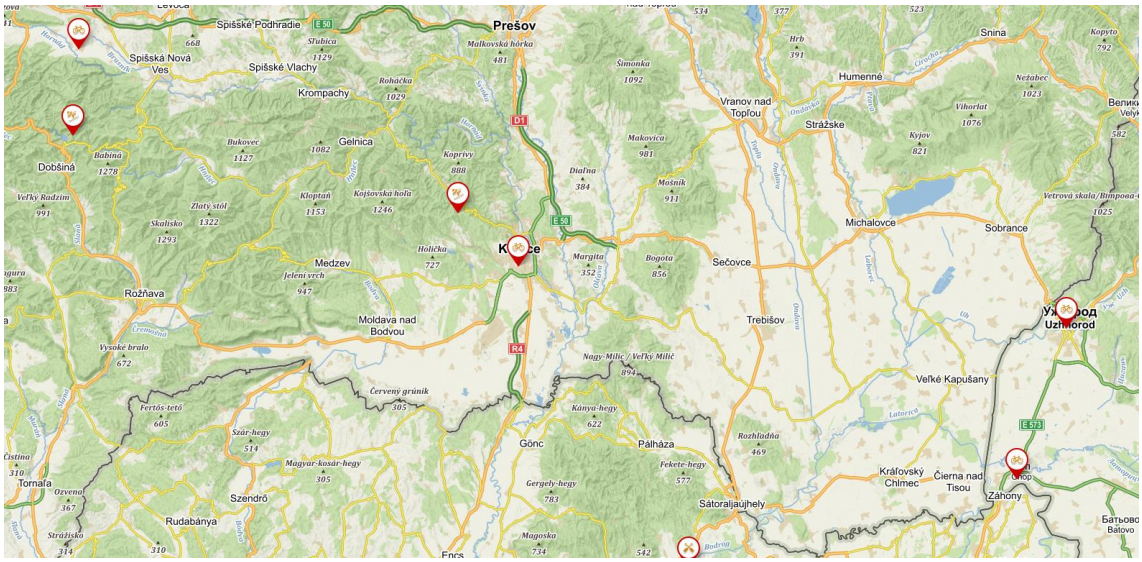

Zdroj: mapy.cz

Pri hľadaní cestovných kancelárií a cestovných agentúr bolo zistené, že mapy.cz neponúkajú pre Košický kraj žiadny výsledok, Google mapy sú v tomto ohľade úspešnejšie, avšak pojmy cestovná kancelária a cestovná agentúra sa zlievajú a výsledky sú rovnaké. Najväčšia koncentrácia cestovných kancelárií a agentúr je v krajskom meste Košice. Tu sú zastúpené jednak menšie spoločnosti, ale aj tie väčšie, akými sú napríklad Invia, Satur či FIRO-tour. Je častým javom, že sa cestovná kancelária nachádza v obchodnom centre, čo nie je inak ani v Košiciach. Miestnou zaujímavosťou je koncentrácia cestovných kancelárií na Alžbetinej ulici vedúcej k samotnému Dómu svätej Alžbety na hlavnom námestí. Nachádza sa tu okolo desiatich cestovných kancelárií a agentúr, ako ukazuje mapa nižšie.

Obrázok : CK a CA na Alžbetinej ulici

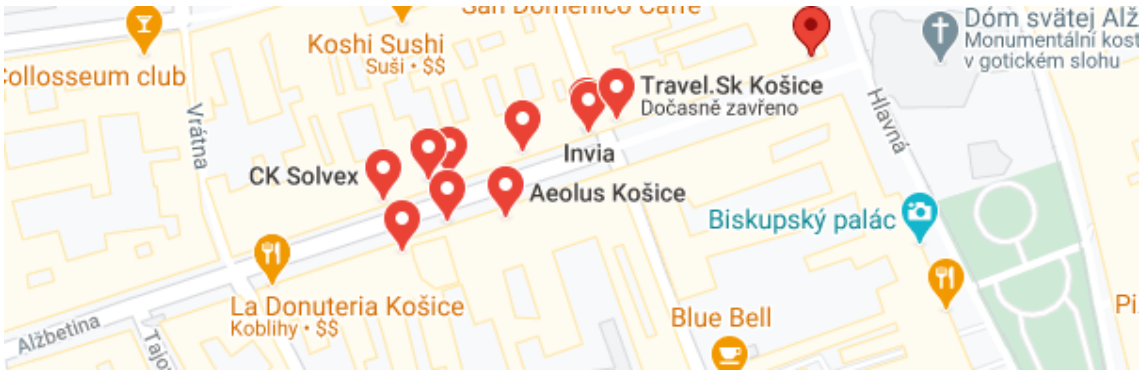

Zdroj: google.com

2.3.2.3 GAP analýza

2.3.2.3.1 Zhodnotenie aktuálneho stavu

Ponuka atraktivít v Košickom kraji je pestrá. Nachádza sa tu mnoho pamiatok národného aj nadnárodného významu, ktoré sú súčasťou Svetového dedičstva UNESCO. Je tu ponuka ako kultúrnych, tak predovšetkým prírodných pamiatok. Prírodné pamiatky ako napríklad sieť unikátnych jaskýň sú tromfom Košického kraja. Svoje si tu nájdu milovníci kultúry a návštev miest, ale i priaznivci pohorí, prírodných krás a turistických výstupov. V priestore sú tieto pamiatky dobre rozptýlené, takže sú dostupné ako pre domáci cestovný ruch, tak pre turistov z okolitých krajín (Ukrajiny, Maďarska, ale aj Poľska). Cesta medzi dvoma najvzdialenejšími bodmi Košického kraja trvá osobným automobilom približne 2,5 hodiny, čo robí z Košického kraja miesto, ktoré sa dá slobodne precestovať počas relatívne krátkeho časového úseku.

Dostupná supraštruktúra má rôzne pokrytie podľa konkrétnych typov. V rámci ubytovania sú pokryté skoro všetky miesta s turistickým významom. Je k dispozícii mnoho klasických druhov ubytovania od štvorhviezdičkových hotelov, cez penzióny, apartmány, ubytovanie v súkromí až po kempy a hostely. Stravovacími zariadeniami je pokryté predovšetkým krajské mesto, nasledované ostatnými mestami, rurálne oblasti sú pokryté najmenej, prípadne vôbec. To ale zodpovedá reálnym podmienkam a životnému štýlu, keďže v mestách môžeme pozorovať vyšší dopyt po stravovacích zariadeniach- Preto je ich tu prirodzene viac. Problémy môžu vznikať v rurálnych oblastiach, kde sa nachádzajú atraktivity cestovného ruchu a nie je tu dostatočná supraštruktúra. Takáto situácia môže vznikať napríklad v prípade silných sezónnych atraktivít.

Ďalšia infraštruktúra, ako sú turistické informačné centrá, turistické informačné kancelárie a tabule, zmenárne a požičovne najrôznejšieho vybavenia, sa v Košickom kraji nachádza najhojnejšie v krajskom meste. Je prirodzené, že ponuka zodpovedá koncentrácii ľudí a tým teda potenciálnemu dopytu. V dnešnej dobe je možné mnoho z vyššie spomenutých častí infraštruktúry doplniť alebo aj úplne nahradiť modernými technológiami. Či už sa jedná o bezhotovostné platby, online sprievodcu a informačné weby alebo dohľadávanie najrôznejších informácií. Na tento účel slúžia okrem iného web kosiceregion.com a mobilná aplikácia.

V rámci dopravy sa dá cez Košický kraj cestovať vlakmi, autobusmi a v meste prípadne ďalšími typmi dopravy ako napríklad električkou a zdieľanou dopravou. Diaľničné spojenie je zaistené medzi Košicami a Prešovom a tiež s maďarskou hranicou, s pokračovaním až do Budapešti. Je tu k dispozícii aj letecká doprava, priamo z Košíc.

2.3.2.3.2 Nastavenie cieľov

Hlavným zastrešujúcim cieľom je zvýšenie atraktivity Košického kraja ako územia rozvoja cestovného ruchu. Na to nadväzujú čiastkové ciele. Ide predovšetkým o zaistenie:

- Atraktívnej ponuky pre návštevníkov
- Dostupného ubytovania a stravovania v uspokojivej kvalite

- Kvalitných informačných zdrojov a marketingových nástrojov pre predstavenie kraja a pre inšpiráciu pre vycestovanie do Košického kraja
- Dobrej dopravnej dostupnosti vrátane kvalitných spojov hromadnej dopravy, ale aj trás a chodníkov pre chodcov
- Doplnkové služby, ktoré spestria a spríjemnia pobyt (požičovne, wellness, miesta pre športové vyžitie.)

2.3.2.3.3 Identifikácia medzier

V Košickom kraji je možné identifikovať niekoľko medzier, ktoré prekážajú dosiahnutiu nastavených cieľov. Ide napríklad o nedostatky v tom, že:

- Niektoré pamiatky nemajú plne vyťažený potenciál, nevie sa o nich, neponúkajú sa pri nich doplnkové služby.
- V rámci ubytovania, ktoré nie dobre pokrýva celý kraj, sa predovšetkým v niektorých územiach, ktoré sú obzvlášť zaujímavé, neponúkajú ubytovacie kapacity (viď Senianske rybníky). V kraji sa tiež nenachádzajú päťhviezdičkové hotely a nie je tu ani veľa ubytovaní, ktoré by boli niečím odlišné a zaujímavé a priťahovali by tak turistov svojou podstatou.
- Stravovacie zariadenia sú rozmiestnené predovšetkým v samotných Košiciach a ďalších väčších mestách kraja. Chýba stravovanie v rurálnejších oblastiach.
- Komunikácia Košického kraja. Chýba dobre vyhľadateľný portál (aplikácia), ktorý by ponúkal rady, informácie a inšpiroval k návšteve. Aktuálne najdostupnejšie informácie ponúka: Slovakia.travel, Tripadvisor a Wikipedia. Pri zadaní hesla "kam v Košickom kraji" a podobných do vyhľadávača, nie sú výsledky príliš uspokojivé. Pritom existuje veľmi zaujímavý Youtube kanál "Košice región turizmus," kde sú veľmi zaujímavé, pútavé videá lákajúce do Košického kraja. Youtube kanál je spätý s webom Kosiceregion.com, ktorý komunikuje aktuálne témy a trendy. Web je veľmi vydarený, bohužiaľ jeho umiestnenie vo vyhľadávači nie je vždy pri zadaní rôznych kľúčových slov spätých s Košickým krajom a turizmom najlepší. Ešte horšie dohľadateľný je taktiež veľmi vydarený web unesconadosah.sk, ktorý tiež ponúka zaujímavý obsah. Košický kraj sa môže pýšiť aj vlastnou turistickou aplikáciou (opäť veľmi vydarenou), ktorá je mobilnou offline verziou webu a obsahuje mnoho užitočných informácií pre turistu. Propagácia tejto aplikácie je však nedostatočná.
- Dopravná dostupnosť, ako automobilom, tak aj hromadnou dopravou, ale aj letecká dostupnosť majú potenciál k zlepšeniu. To isté platí pre turistické chodníky, pešie, cyklo a náučné chodníky.
- Doplnkové služby a infraštruktúra na spestrenie pobytu.

2.3.2.3.4 Návrh na zaplnenie medzier

Námety a návrhy, ako reagovať na medzery v ponuke označenej vyššie:

- Vyťaženosť atraktivít by sa dala všeobecne zlepšiť tým, že bude turistom poskytnutý komplexný balík služieb, ktorý naplní všetky ich potreby. Balíčkom služieb je myslené ubytovanie, stravovanie (vrátane kaviarní, barov, bistier, stánkov), miesto pre odpočinok (lavičky, prístrešky), toalety a doplnkové aktivity, či už športové alebo rekreačné (viac v poslednom bode). Zaujímavým miestom, ktoré priláka zákazníkov, totiž nemusí byť len kultúrna alebo prírodná pamiatka, ale aj miesto, kde stojí za to naobedovať sa, dať si dobrú kávu alebo sa ubytovať. Ďalším námetom, ako lepšie vyťažiť potenciál niektorých lokalít, je napríklad spolupráca Košického a Prešovského kraja na miestach ako je Spišský hrad a jeho okolie alebo oblasť Vihorlatu, a spoločná propagácia týchto miest ako spoločného dedičstva. Ďalej prepojenie jaskynných komplexov s ponukou zvýhodneného vstupného, či extra výhody, keď sa návštevník vydá do viacerých objektov. Gombasecká jaskyňa sa už nevyužíva ako sanatórium, čo bolo veľmi zaujímavé a lákavé, stálo by za to preskúmať, či by takáto možnosť bola opätovne prístupná a čo spôsobilo predošlé ustúpenie od tejto aktivity.
- Ubytovacia sekcia by mohla dostať podobný priestor na webe / v aplikácii ako stravovacia sekcia, s rovnakým zámerom kontroly kvality. V Košickom kraji určite chýba viac nevšedných ubytovacích kapacít, ako domčeky v korunách stromov, jurty, teepee a podobné koncepty hodiace sa do nádhernej prírody Košického kraja. Takto už samotné ubytovanie sa stáva zážitkom a nie je len miestom na prespanie.
- Rovnako tak stravovacie zariadenia. V posledných rokoch rastie význam lokálnych potravín, poctivých, domácich pokrmov, tiež kávová kultúra je na vzostupe. Väčšie mestá sa hemžia rôznorodými podnikmi s príjemnou atmosférou, ktoré ponúkajú nielen kávu alebo pokrm, ale aj gastronomický zážitok. Vznikajú rôzne blogy a dokonca knihy (v Česku napríklad Gastromapa Lukáša Hejlíka), ktoré podnecujú k návštevám rôznych zaujímavých miest. Ľudia nelenia cestovať za dobrou reštauráciou alebo kaviarňou. Gastroturizmus je obľúbený a má potenciál aj v Košickom kraji. Veľký podiel na dnešnej komunikácii majú sociálne siete, kde vystupujú influenceri (sledovaní tisíckami, niekedy aj miliónmi ľudí), ktorí sa živia reklamou a je dnes veľmi efektívne využiť ich služby na propagáciu čohokoľvek, vrátane cestovania, ubytovania a stravovania. Je tiež ľahké zacieliť na konkrétne auditórium, problémom však môže byť nákladovosť takejto komunikácie, ktorá sa dá vyriešiť správnym výberom influencerov pre spoluprácu.
- V Košickom kraji je veľa atraktivít, ktoré sa pýšia jedinečnosťou, prvenstvom, ojedinelosťou či zápisom do Guinessovej knihy rekordov. To je skvelý základ pre marketingovú komunikáciu. Bolo by vhodné investovať viac do propagácie webových stránok kosiceregion.com, unesconadosah.sk a Youtube kanálu "Košice región turizmus." Jedna vec je postaviť krásny web, ďalším krokom je ale priviesť na neho ľudí. K tomu je ideálne využiť odborníkov v marketingu a nastaviť dobre SEO, využiť PPC a ďalšiu platenú reklamu v rámci sociálnych sietí na to, aby sa cieľová skupina dozvedela o tom, že práve Košický kraj je pre nich tou pravou destináciou. Bolo by tiež žiaduce ponúknuť, vzhľadom ku geografickej blízkosti

krajín, jazykovú mutáciu v ukrajinčine a poľštine. Rovnako tak v týchto krajinách a jazykoch využiť cielenú platenú reklamu. Aplikácia Košického kraja by mohla byť ponúknutá v hlavičke webu, ako pop up, a zároveň aj ako ďalšia záložka webu. Aktuálne v záhlaví nedostáva toľko pozornosti, koľko by si zaslúžila. Ďalej by mohla lákať na ďalšie výhody, ako napríklad zvýhodnené podmienky po stiahnutí aplikácie a registrácii (zber dát o zákazníkoch, teda o cieľovej skupine). Ďalej by sa v aplikácii mohli nachádzať limitované kupóny na ubytovanie, do reštaurácií, kaviarní, ale aj na vstupy do rôznych pamiatok. V minulosti boli snahy zaviesť podobné kupóny a je vhodné v tomto pokračovať. Tieto kupóny by mohli byť financované daným subjektom, ktorý by týmto lákal zákazníkov a zároveň by prispieval do rozpočtu. Tým, že sa určité subjekty ukážu ako na webe, tak v aplikácii, prebieha ich reklama. To je následne možné nadviazať na určitý štandard kvality, keď podniky a subjekty musia spĺňať stanovené podmienky na to, aby sa mohli na webe / v aplikácii ukázať.

- Čo sa týka dopravy, tu sa ako riešenie ponúka financovanie. Je to jednoduchý návrh, avšak pochopiteľne náročný na realizáciu. Košickému kraju by prospelo dobudovanie diaľnic, opravy ciest, ale aj cyklotrás a chodníkov a trás pre peších (tiež bezbariérových, vďaka ktorým môže vzniknúť nový produkt pre hendikepovaných alebo kočíky). V neposlednom rade by prospelo rozšírenie leteckých liniek a ich dlhodobá stabilizácia, ktorá by mohla pomôcť prijímať viac prichádzajúcich turistov, a vysielať do sveta hrdých rezidentov Košického kraja, šíriacich jeho dobré meno.
- Posledným návrhom je dobudovanie doplnkovej infraštruktúry. Košický kraj má predovšetkým veľké množstvo prírodných atraktivít, čo znamená, že je väčšinou pre rekreáciu nutné, aby bolo priaznivé počasie. To je jednou z vecí, ktorá sa nedá naplánovať. Preto je vždy dobré mať záložný plán. Plán B môže mať podobu wellnessu, akvaparku, bowlingu, indoor športového areálu a pod. Kroky k vybudovaniu nového akvaparku neďaleko Čižatíc sa už podnikli. Po výstavbe bude dôležitá aj jeho marketingová podpora a zahrnutie do komunikačných plánov. Ďalšími možnosťami, ako návštevníkom spríjemniť pobyt, je napríklad požičovňa kolobežiek na zjazd nejakého vrchu, bobová dráha, chodník korunami stromov, tenisový kurt a ďalšie podobné doplnkové zážitky, ktoré urobia návštevu Košického kraja nezabudnuteľnou.

2.4 Ľudské zdroje

Potenciál ľudského kapitálu zohráva významnú úlohu pri rozvoji cestovného ruchu, či už na úrovni riadenia, alebo samotnej prevádzky primárnej a sekundárnej ponuky. Táto podkapitola má za úlohu zhodnotiť úroveň ľudského kapitálu a identifikovať medzery rozvoja cestovného ruchu z tohto uhla pohľadu.

2.4.1 Prístup k vzdelaniu

Prvým krokom k budovaniu ľudského kapitálu je príprava budúcich podnikateľov a zamestnancov, teda vzdelávanie. V Košickom kraji sa nachádza niekoľko stredných škôl umožňujúcich špecializáciu v odboroch, ktoré súvisia s rozvojom cestovného ruchu.

Tabuľka 17: Prehľad odborov stredných škôl súvisiacich s cestovným ruchom, Košický kraj

Odbor	Počet odborov / počet absolventov za rok 2019							
	Gelnica	Košice	Michalovce	Rožňava	Sobrance	Spišská Nová Ves	Trebišov	Celkom
Organizácia cestovného ruchu								
Manažment regionálneho cestovného ruchu		4/45	1/12			1/17		**6/74**
Primárna ponuka								
Agropodnikanie - agroturistika		1/0				1/22		**2/22**
Sekundárna ponuka								
Hotelová akadémia		2/74	2/52	1/14		1/30	1/17	**7/187**
Služby v cestovnom ruchu			1/13					**1/13**
Čašník, servírka		5/29	2/16	1/0		3/28	1/12	**12/75**
Kuchár		8/63	4/19	1/1	2/45	4/32	3/23	**22/183**
Hostinský, hostinská	2/13		2/0	3/14			3/46	**10/73**

Zdroj: Centrum vedecko-technických informácií SR, dostupné online

Vysoké školy sa v Košickom kraji nachádzajú celkom štyri. Ďalej tu sídli Podnikovohospodárska fakulta Ekonomickej univerzity v Bratislave.

Na Technickej univerzite v Košiciach, Fakulte baníctva, ekológie, riadenia a geotechnológií je otvorený odbor Geoturizmus pre celkom 50 nových študentov ročne (40 na dennom a 10 na externom štúdiu) na bakalárskom stupni a 40 nových študentov (30 na dennom a 10 na externom štúdiu) na inžinierskom stupni. Najbližšia ďalšia vysoká škola, ktorá ponúka študijný odbor súvisiaci s cestovným ruchom je Prešovská univerzita v Prešove, ktorej Fakulta manažmentu ponúka bakalársky študijný program Turizmus, hotelierstvo a kúpeľníctvo pre celkovo 100 nových študentov ročne (60 na dennom štúdiu a 40 na externom).

2.4.2 Zamestnanosť

Čo sa týka základných demografických charakteristík pracujúcich, je vhodné sa zamerať na úbytok/prírastok obyvateľstva, rozloženie miery nezamestnanosti a údaje o zamestnanosti a mzdách v sektore cestovného ruchu.

V posledných niekoľkých rokoch nedochádzalo v Košickom kraji k úbytku obyvateľov. Žiadne významné zmeny v počte obyvateľov sa nekonali ani na úrovni okresov - s výnimkou okolia mesta Košice, ktoré je, ako mestská aglomerácia, vo fáze rastu. Košický

kraj však patrí ku krajom s najvyššou mierou nezamestnanosti (dlhodobo je na druhom až treťom mieste so 7,6 % nezamestnanosťou v roku 2019), pričom hodnoty sa v rámci kraja významne líšia. Prekvapivo veľmi nízka je miera nezamestnanosti v Košiciach (3-4 % podľa oblasti), pod krajským priemerom sa tiež drží Spišská Nová Ves (6,5 %). V ostatných územiach je však nezamestnanosť významne vyššia, dlhodobo najvyššia je v Rožňave (12,1 % v roku 2019).

Zamestnanosť v zariadeniach primárnej ponuky a v podnikoch cestovného ruchu nie je sledovaná so štatisticky vypovedajúcou hodnotou. Podiel osôb zamestnaných v cestovnom ruchu možno však odhadovať z počtu osôb pracujúcich v ubytovacích a stravovacích službách a v umení, zábave a rekreácii. V Košickom kraji pracovalo v roku 2018 v ubytovacích a stravovacích službách zhruba 2,5 tis. osôb. Podobne aj v oblasti umenia, zábavy a rekreácie. V roku 2019 vzrástol počet pracovníkov až na dvojnásobok, avšak išlo iba o dočasnú reakciu na MS v ľadovom hokeji. V porovnaní s celou Slovenskou republikou ide o 12,5 % všetkých pracovníkov v týchto sektoroch, čo je vzhľadom k počtu obyvateľov mierne pod priemerom.

Graf 20: Zamestnanosť v sektoroch cestovného ruchu v Košickom kraji

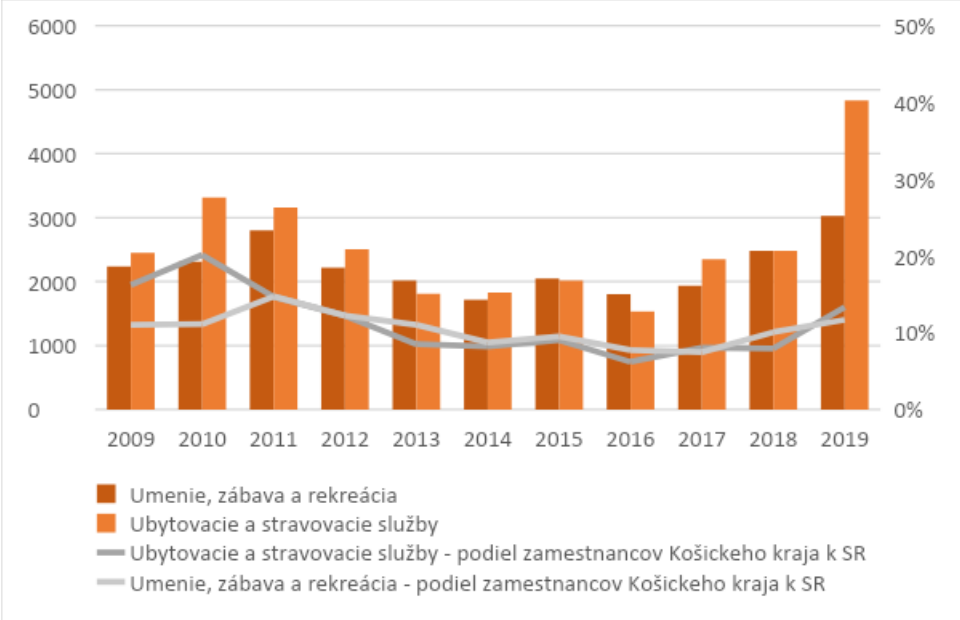

Zdroj: Štatistický úrad SR, vlastné spracovanie

Priemerná mzda v cestovnom ruchu sa pohybuje okolo 740 EUR / mesiac, teda pod celoštátnym priemerom. V rámci Košického kraja sa však jej výška veľmi líši v závislosti od konkrétnej lokality. V turisticky obľúbených oblastiach - Spišská Nová Ves a Košice - je priemerná mzda cca 815 EUR / mesiac.

Pracovníci v cestovnom ruchu sú takmer výhradne koncentrovaní v Košiciach, v okrese Michalovce a v Spišskej Novej Vsi. Táto skutočnosť je v súlade so zistením, že sekundárna ponuka mimo tieto oblasti je veľmi obmedzená a miestami takmer neexistuje.

Graf 21: Podiel zamestnanosti jednotlivých okresov v cestovnom ruchu v Košickom kraji

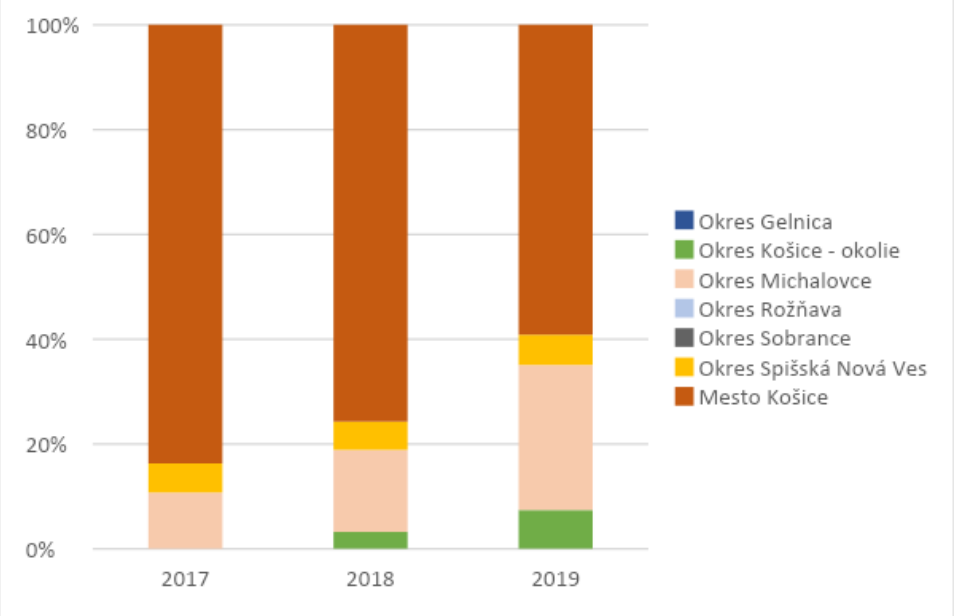

Zdroj: Štatistický úrad SR, vlastné spracovanie

2.4.3 Záver

V Košickom kraji je relatívne široká ponuka odborov súvisiacich s cestovným ruchom, ktoré sa vyučujú na stredných školách a sú navyše rozložené do takmer všetkých okresov. Stredné školy tak každoročne vyprodukujú necelú stovku mladých dospelých so špecializáciou na manažment cestovného ruchu, ďalej zhruba dva tucty špecializovaných na agroturistiku a približne päťsto osôb vyučených v pohostinstve. Ďalej je ponúknutý vysokoškolský odbor pre 50 študentov na bakalárskom stupni a 40 študentov na inžinierskom stupni, ktorý sa zameriava na riadenie cestovného ruchu – Geoturizmus na TUKE. Najbližšia ďalšia možnosť je na neďalekej Prešovskej univerzite v Prešove, ktorá má akreditáciu pre bakalársky odbor Turizmus, hotelierstvo a kúpeľníctvo pre približne 100 študentov ročne.

V Košickom kraji je počet obyvateľov stabilizovaný, nedochádza k ich významnému úbytku, čo je dôležité pre perspektívny rozvoj podnikania v cestovnom ruchu, konkrétne v zariadeniach sekundárnej ponuky služieb. Mimo Košíc a Spišskej Novej Vsi je aj z tohto hľadiska pozitívne, že v oblastiach s obrovským potenciálom primárnej ponuky a nedostatočnou sekundárnou ponukou je zároveň vysoká miera nezamestnanosti a relatívne nízke priemerné mzdy v sektore. Znamená to, že je tu k dispozícii dostatočná potenciálna pracovná sila s nízkymi nákladmi, ktorú je možné zamestnať pri budovaní a prevádzke napr. pohostinských zariadení, požičovní a ďalších podporných infraštruktúr, teda je tu významný podnikateľský potenciál. Na druhej strane vysokú mieru nezamestnanosti sprevádzajú negatívne sociálno-ekonomické efekty, ktoré majú vplyv na atraktivitu lokality pre návštevníkov a prispievajú k suboptimálnej návštevnosti týchto

lokalít. Typickým príkladom takejto oblasti je Rožňava a okolie, Senianske rybníky, CHKO Latorica, okolie Trebišova a pod.

2.5 Dopravná dostupnosť

Košický kraj má strategickú polohu. Ide totiž o dopravný uzol európsky významných ciest. Zo západu na východ ide o trasu medzi Českou republikou, Rakúskom, Ukrajinou až Ruskom. Zo severu na juh potom z Poľska a Pobaltia do Maďarska a na Balkán. Dopravná infraštruktúra tomu však nezodpovedá a finančné prostriedky vyčlenené na rozvoj dopravnej siete nepokrývajú požiadavky cestovného ruchu.

2.5.1 Analýza možností dopravy do kraja

Všeobecne možno potvrdiť, že napojenie kraja na nadradenú dopravnú infraštruktúru je slabé. Okrem spojnice Košíc a Prešova sa v kraji takmer nenachádzajú kvalitné a udržiavané cesty II. a III. triedy, diaľnica v kraji je bolestivo nedostačujúca.

Obrázok : Dopravné spojenie Prešov-Košice

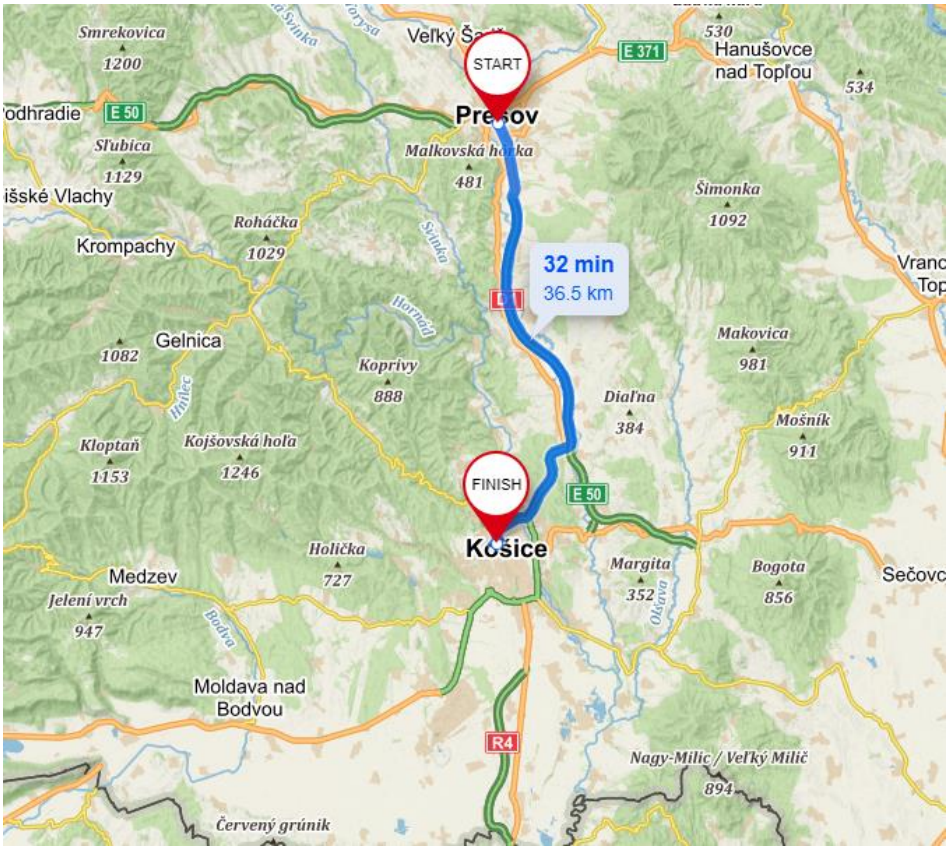

Zdroj: mapy.cz

Hlavnými spôsobmi, ako sa do Košíc dopraviť je samozrejme jazda automobilom, vlakom, autobusom, prípadne lietadlom. Nasledujúca tabuľka ukazuje, zhruba v akom čase a akú vzdialenosť je nutné prekonať, aby sa cestujúci dopravili do Košíc. Vybrané boli okolité veľké mestá, ktoré zjednodušene považujeme za hlavné zdrojové destinácie.

Tabuľka 18: Prehľad dopravnej dostupnosti do Košíc z vybraných miest

Zdrojová destinácia	Dopravný prostriedok	Vzdialenosť (km)	Čas	Priemerná rýchlosť (km/h)
Praha	automobil	663	7 h 30 min	88 km/h
	vlak	705	8 h	88 km/h
	autobus	652	10 h 38 min	61 km/h
	lietadlo		1 h 10 min	
Brno	automobil	461	5 h 30 min	84 km/h
	vlak	584	7h 45 min	75 km/h
	autobus	586	8 h 40 min	68 km/h
Bratislava	automobil	404	4 h 30 min	90 km/h
	vlak	443	5 h 50 min	76 km/h
	autobus	421	5 h 54 min	71 km/h
Budapešť	automobil	261	3 h 30 min	75 km/h
	vlak	271	3 h 30 min	77 km/h
	autobus cez Užhorod	430	9 h 25 min	46 km/h
Krakow	automobil	227	3h 45 min	61 km/h
	vlak cez Ostravu	536	7 h 30 min	71 km/h
	autobus	516	10 h 15 min	50 km/h
Užhorod	automobil	97	1 h 40 min	58 km/h
	vlak	156	2 h 20 min	67 km/h
	autobus	106	3 h 20 min	32 km/h
Prešov	automobil	37	30 min	74 km/h
	vlak	37	30 min	74 km/h
	autobus	37	30 min	74 km/h

Zdroj: Vlastné spracovanie

Všeobecne možno konštatovať, že, vzhľadom na nižšiu kvalitu ciest, sa cesta autom vo väčšine prípadov časovo zhruba vyrovná ceste vlakom do Košíc. Autobusové spoje sú často nastavené tak, aby obslúžili čo najviac lokalít, a preto nie sú časovo výhodné. Dobudovanie diaľničného ťahu do Košíc by uľahčilo a urýchlilo napojenie na ďalšie dopravné tepny. Zjednodušene to môžeme pozorovať na trase Prešov-Košice, kde trasy pre automobil, autobus aj vlak vedú paralelne a tým pádom je vzdialenosť aj časové trvanie totožné . Rýchlosť prepravy však v žiadnom z prípadov nie je príliš vysoká.

Do Košíc vedú zo západu Slovenska "dve cesty". Severná - z Prešova a južná - cez Nitru, Zvolen, Rimavskú Sobotu a Rožňavu. Spodná cesta nie je diaľničným ťahom, preto cesta po nej zaberie viac času. Na nasledujúcej mape je možné vidieť znázornenie hlavných

ciest vedúcich z vyššie spomenutých destinácií ako je Bratislava, Praha, Krakow, Budapešť či Užhorod.

Obrázok : Hlavné ťahy spojujúce Košice

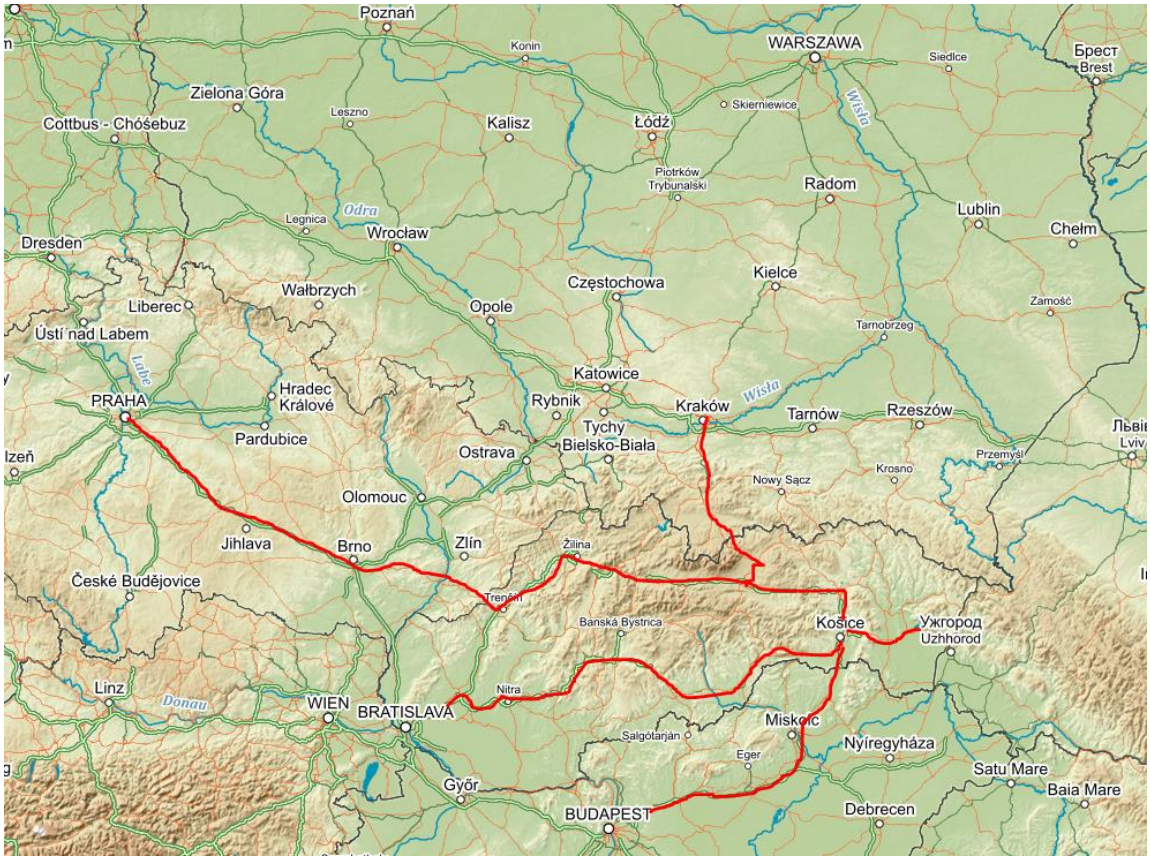

Zdroj: mapy.cz, vlastné spracovanie

Košice majú druhé najväčšie medzinárodné letisko na Slovensku, čo do počtu pravidelných liniek a pasažierov. Od centra mesta je vzdialené 15 minút jazdy a je s mestom spojené autobusovými linkami. Súčasný terminál bol uvedený do prevádzky na konci roka 2004 a po technickej aj bezpečnostnej stránke spĺňa európske aj medzinárodné kritériá. Pravidelné lety odtiaľto lietajú do okolitých hlavných miest (Varšavy a Viedne), ale tiež do Londýna. Letecké spoločnosti operujúce na košickom letisku sú Austrian Airlines, Czech Airlines, Eurowings, Polish Airlines LOT, Ryanair a WizzAir. Letisko má kapacitu tisíc pasažierov za hodinu. Letisko je užívateľmi Google hodnotené 3,7 bodmi z piatich. Všeobecne má letisko vydarený marketing a komunikáciu, ktorá je znateľná aj pri komunikácii s ľuďmi píšucimi recenzie, ale aj aktivitou na sociálnych médiách a webových stránkach.

Letecká doprava je však závislá na zahraničných súkromných leteckých spoločnostiach, ktoré spoje na letisko v Košiciach plánujú podľa finančnej výhodnosti pre spoločnosť, nie pre kraj. Spravidla na letisko lietajú spoje nízkonákladových spoločností, často skôr za účelom vytvorenia prestupového bodu než využitia Košíc ako lákavého cieľa pre svojich cestujúcich. Za posledných 10 rokov destinácie obsluhované letiskom fluktuovali a boli zrušené aj linky, ktoré privážali takmer výhradne turistov (napr. z Tel Avivu).

2.5.2 Analýza prepravy v kraji

V rámci regiónu je možné využiť autobusové aj vlakové spojenie. Pri ceste smerom do Michaloviec je možné využiť vlaky cez Trebišov, ktoré pokračujú na Humenné, ale i autobusy, ktorými je možné dostať sa cez Sobrance až na hranicu s Ukrajinou. Tieto spoje sú dostupné zhruba raz za hodinu v pracovných dňoch. Vlaky sa pred Trebišovom môžu vydať smerom na Slovenské Nové Mesto a ďalej do Čiernej nad Tisou a do Čopu. Z Trebišova tiež vedú spoje do Veľkých Kapušian ďalej cez ukrajinskú hranicu.

Z Košíc vedie severná trať do Prešova, ale aj pozdĺž hranice kraja cez Margecany, kde sa delí na vetvu vedúcu pozdĺž rieky Hnilec na Dedinky a vetvu vedúcu cez Krompachy, Spišské Vlachy, Spišskú Novú Ves a ďalej na Poprad.

Spodná trasa z Košíc vedie cez Moldavu nad Bodvou na Rožňavu, kde sa delí na trate do Jelšavy a na Dobšinú. Trať cez Rožňavu vedie do Bratislavy, kde jazdí rýchlik Gemeran, ktorý zastavuje v Rožňave, v Moldave nad Bodvou, Košiciach a niektoré spoje vedú do Prešova. Ďalšou traťou vedúcou do Bratislavy je trať rýchlika Tatran, ktorá ide z Košíc (prípadne Humenného) cez Kysak, Margecany, Spišskú Novú Ves a Bratislavu.

Posledný, južný lúč vlakovej trate vedie z Košíc na juh do Maďarska. Zo Spišskej Novej Vsi vedie trať do stanice Poprad-Tatry, ktorú vlak prejde za 30 minút. Autobusová doprava priamo spája väčšinu veľkých miest Košického kraja, ako sú Krompachy, Gelnica, Medzev, Sobrance, Veľké Kapušany a ďalšie, s Košicami.

Nasledujúca mapa zachytáva modrou farbou železničné trate Košického kraja. Žltá farba znázorňuje priame autobusové spojenie s Košicami. Lietadlo označuje polohu medzinárodného letiska.

Obrázok : Vlakové a autobusové trasy v Košickom kraji, žltá farba pre autobusové linky, modrá pre vlakové

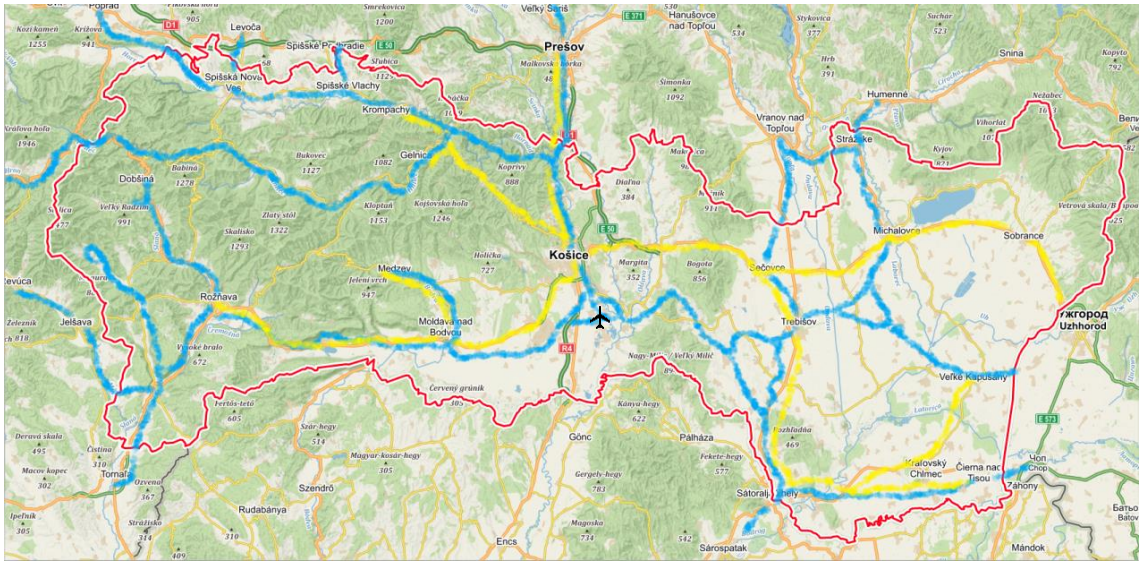

Zdroj: mapy.cz/idos.cz, vlastné spracovanie

V rámci integrovanej dopravy Košického kraja vznikol program na modernizáciu integrovanej dopravy. Ten vychádza zo strategického plánu rozvoja dopravy SR, ktorý vypracovalo Ministerstvo dopravy a výstavby Slovenskej republiky. V rámci tohto sú nastavené ciele na modernizáciu železničných tratí, obnovu a dostavbu pozemných komunikácií i zníženie hlučnosti ciest. V Košiciach došlo v mestskej doprave k výmene vozového parku a zakúpené boli nové električky a autobusy za pomoci spolufinancovania z eurofondov. S ohľadom na nové vozidlá je tiež potrebné modernizovať a udržiavať aktuálnu infraštruktúru, čo v rámci obmedzených finančných možností môže byť náročnou úlohou.

Ďalej v Košiciach nie je plne vyťažený potenciál električiek, ktoré neobsluhujú sídlisko Ťahanovce, a nie je isté, ako sa vyvinie situácia s trolejbusmi, ktoré boli v roku 2015 zrušené. Všeobecne sa ale úroveň železničnej a autobusovej dopravy zlepšuje, avšak hromadná doprava nemôže konkurovať automobilovej doprave svojou rýchlosťou. V menších mestách je obslužnosť hromadnou dopravou obmedzená a preto je penetrácia domácností s automobilmi veľmi vysoká. To ale znižuje počty cestujúcich vo verejnej doprave, čo tlačí opäť na obmedzenie jej prevádzky a vytvára sa tak slučka. Mestské dopravné podniky sú stratové a mesto samotné nezvláda pokryť celú stratu. Je preto nutné centrálne vyriešiť otázku financovania napríklad z dotácií, či lepšou motiváciou cestujúcich pre využívanie hromadnej dopravy. Cestovné lístky na mestskú hromadnú dopravu sú v porovnaní s cestovnými lístkami v Prahe porovnateľné čo do cien krátkodobých cestovných lístkov (30 a 60 minút), celodenný lístok vyjde o niečo lacnejšie v Košiciach než v Prahe, zatiaľčo mesačný je až o 4 eurá drahší ako v českej metropole. Najväčší rozdiel je možné zaznamenať u ročného cestovného lístka, jeho cena v Košiciach prevyšuje tú pražskú zhruba o 100 eur.

2.5.3 Kvalita dopravy návštevníka

Mapa, ktorá sa nachádza nižšie, spája pohľad na železničnú trať a priame autobusové trate s atraktivitami spomínanými v predošlej kapitole Ponuka cestovného ruchu. Všeobecne možno konštatovať, že dopravná sieť je dobrá v spojení s väčšími mestami, kde sú pravidelné, ba aj časté dopravné spoje či už vlakové, alebo autobusové. Košický kraj je špecifický svojím obrovským prírodným bohatstvom, jaskyňami, kopcami a ďalšími atraktivitami, ktoré spravidla nie sú v tesnej blízkosti veľkých miest a preto dopravné spojenie do miest, v ktorých sa priamo nachádza nejaká atraktivita, takmer neexistuje. Pokiaľ sa teda turisti nemôžu za svojím cieľom dopraviť peši či na bicykli, s najväčšou pravdepodobnosťou sa nezaobídu bez automobilu alebo autobusu.

Cyklisti sú navyše v Košickom kraji najčastejšie vedení po cestách druhej a tretej triedy, ktoré bývajú v horšom stave, a samozrejme nie je možné sa na nich vyhnúť bežnej premávke. Tento fakt nízkej dostupnosti obmedzuje dopyt po atraktivitách z jednoduchého dôvodu - buď sa turisti k atraktivitám nemôžu dostať, alebo je to pre nich natoľko komplikované, že nemajú chuť to ani skúšať.

V letných mesiacoch roku 2019 boli novo vypravované špeciálne sezónne vlaky pre turistov, konkrétne na linkách Spišská Nová Ves - Spišské Podhradie, Košice - Muráň, Košice - Slavošovce, Košice - Dobšiná, Košice - Banská Bystrica. Rozhodne ide o

významný krok smerom k podpore návštevnosti lokalít, ktoré sú týmito vlakmi obsluhované. V prípade, že nedôjde k systematickému zvýšeniu počtu liniek do turisticky atraktívnych lokalít, je vypravovanie sezónnych spojov (vlakových či autobusových) alternatívnym riešením.

Obrázok : Atraktivity Košického kraja v kontexte autobusových a železničných tratí - atraktivity sú vyznačené červeno, trate modro (vlak) a žlto (autobus)

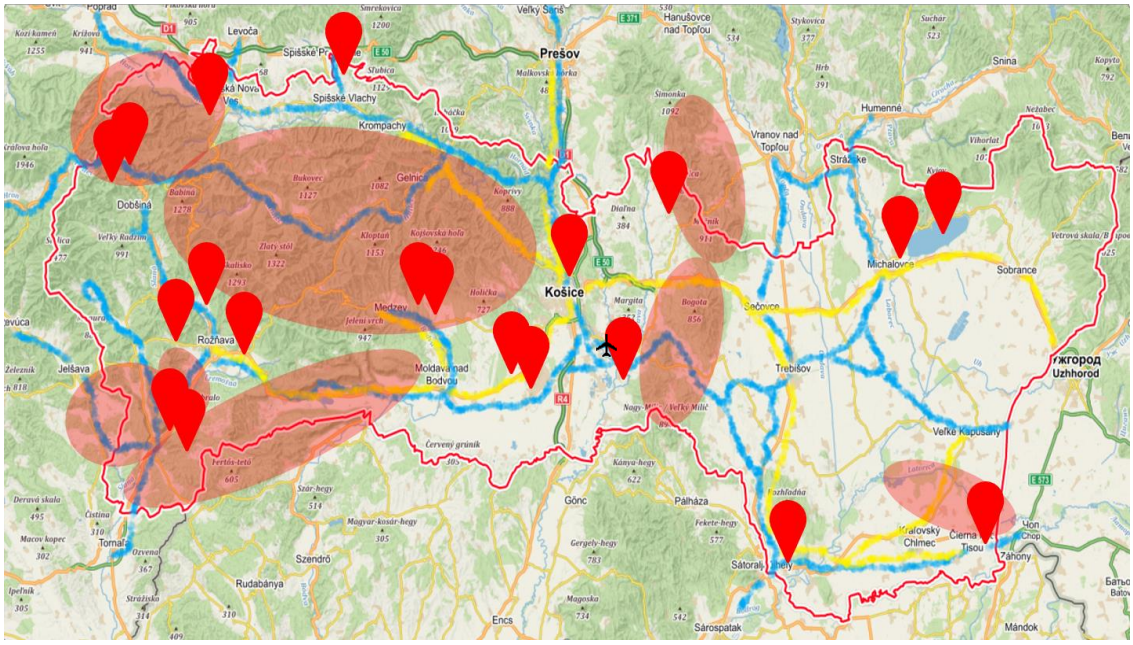

Zdroj: mapy.cz/idos.cz

Z dotazníkov medzi návštevníkmi i miestnymi obyvateľmi vyplýva, že kvalita najmä cestnej infraštruktúry je bariérou pre vstup návštevníkov - obmedzuje dĺžku ich pobytu aj rozsah navštívených miest. Žiarivým príkladom je Slovenský kras, kde je dostupnosť zlá akýmkoľvek prostriedkom. Vlakové a autobusové spojenie je natoľko komplikované, že bežného návštevníka odradí (najmä seniorov či skupiny s deťmi) a spojenie autom je okrem nízkej kvality ciest sťažené nevyhovujúcimi parkoviskami.

2.5.4 Záver

Dopravná infraštruktúra je jednoznačne jedným z najslabších článkov v rozvoji cestovného ruchu v Košickom kraji. Veľmi by mu prospelo zlepšenie dopravnej dostupnosti, vrátane kvalitných spojov hromadnej dopravy, nových destinácií leteckej dopravy, ale aj trás a chodníkov pre peších turistov. Najmä dobudovanie diaľnic a opravy ciest by značne dopomohli pozdvihnutiu úrovne dostupnosti, ale aj samotného zážitku z návštevy. Samozrejme by rozvoj infraštruktúry bol veľkým benefitom aj pre miestnych obyvateľov. Ďalej tiež budovanie a úprava súčasných cyklotrás, chodníkov a trás pre peších (vrátane bezbariérových, vďaka ktorým môže vzniknúť nový produkt pre hendikepovaných alebo kočíky) si zaslúži pozornosť, a to vrátane značenia a informácií o týchto trasách. V neposlednom rade by prospelo rozšírenie a modernizácia letiska, ktoré by mohlo prijímať viac prichádzajúcich turistov, a vysielať do sveta rezidentov Košického

kraja. Napojenie leteckej dopravy na niektoré z veľkých tranzitných letísk otvára dvere mnohým možným návštevníkom z rôznych kútov sveta. V rámci zlepšenia dopravnej dostupnosti sa ako riešenie ponúka jej financovanie, čo je jednoduchý návrh, avšak pochopiteľne náročný na realizáciu.

- **Dostupnosť do kraja:** Prístup prakticky z akejkoľvek strany (takmer) akýmkoľvek prostriedkom je zdĺhavý a komplikovaný. Veľmi chýba dobré cestné spojenie s Bratislavou. Dostupnosť vlakom je lepšia. Letecká doprava nie je dlhodobo pravidelná čo sa týka destinácií, hoci sa už preukázal potenciál turizmu za tradíciami a prírodou (z Izraela), či možnosť víkendového city-breaku (napr. pre skupiny mladých turistov z rôznych západných metropol).
- **Doprava v rámci kraja:** verejná doprava je dobrá len medzi vybranými uzlami. Veľká časť turisticky atraktívnych lokalít nie je jednoducho dostupná ani vlakom, ani autobusom. Sezónne vlakové spoje túto situáciu pomohli riešiť. Cestná doprava umožňuje návštevu atraktivít, avšak v obmedzenej kvalite a spravidla po cestách nižších tried. Cyklotrás vedených mimo cesty (po samostatnej oddelenej komunikácii) nie je veľa a všeobecne je sieť cyklotrás v kraji riedka.
- **Kvalita dopravy:** Cestná doprava v kraji nie je príliš kvalitná. Cesty sú na niektorých miestach málo udržiavané, čo komplikuje dopravu autami, autobusmi aj na bicykli. Parkoviská pri niektorých prírodných či odľahlejších atraktivitách nie sú vyhovujúce svojou dostupnosťou, službami alebo kapacitou. Úroveň kvality vlakovej a autobusovej dopravy kopíruje očakávaný priemer Slovenska.

2.6 Analýza Košického kraja ako prostredia pre rozvoj CR

Cestovný ruch v Košickom kraji má silné aj slabé stránky, ktoré sú bližšie opísané v predchádzajúcich podkapitolách. Táto časť opisuje, ako v súhrne rôzne aspekty cestovného ruchu vytvárajú prostredie, v ktorom je možný jeho rozvoj. Z pohľadu prichádzajúcich návštevníkov je okrem už popísaných oblastí veľmi významným rozhodovacím faktorom tiež subjektívny pocit bezpečia v destinácii. Bez objektívneho aj subjektívneho zaistenia bezpečia tak nemôže k rozvoju CR dochádzať. Z pohľadu stakeholderov je zase kľúčová inštitucionálna podpora podnikateľského prostredia, pokiaľ možno s aktívnymi iniciatívami na podporu CR. Oba pohľady sú v tejto podkapitole analyzované.

2.6.1 Analýza bezpečnosti kraja ako destinácie

Košický kraj je po Bratislavskom kraji druhý jednak v absolútnom počte spáchaných trestných činov, ako aj v počte trestných činov na počet obyvateľov, a to už niekoľko dekád. V násilnej a mravnostnej trestnej činnosti dokonca zaujíma prvé miesto medzi krajmi. Keďže ide o dlhodobý jav, je pravdepodobné, že najmä občania Slovenska majú o vysokej miere kriminality povedomie, a to môže ovplyvniť ich ochotu kraj navštíviť.

Graf 22: Počet vybraných trestných činov v Košickom kraji, roky 2009-2019

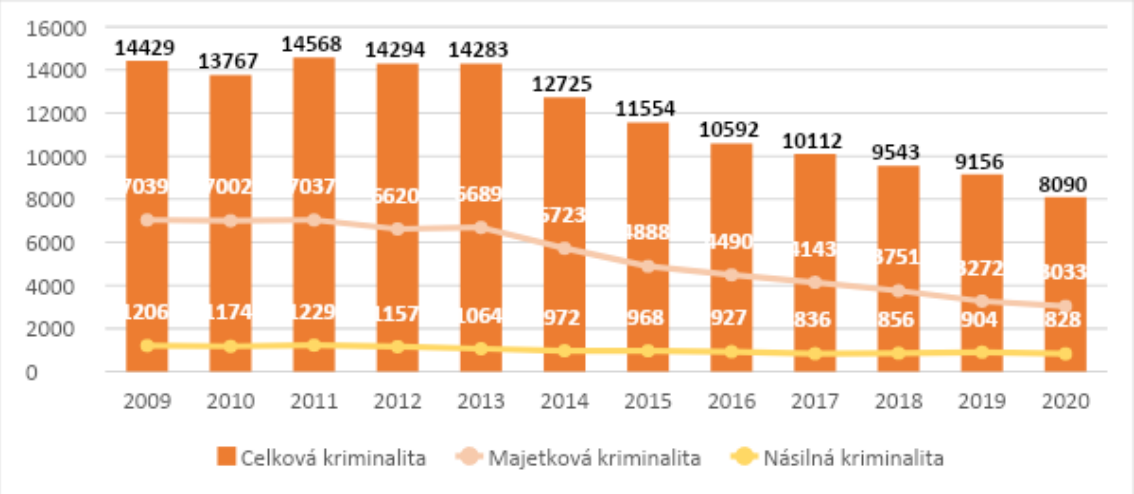

Zdroj: Ministerstvo vnútra SR - Štatistika kriminality SR

Pri dvoch oblastiach, ktoré môžu najviac ovplyvniť pobyt návštevníkov v kraji, je možné sledovať priaznivý klesajúci trend v počte zistených činov. U majetkových trestných činov, krádeží a lúpeží, klesol počet na menej ako polovicu (7 039 činov v roku 2009 a 3 272 činov v roku 2019) [7]. Počet násilných činov za rovnaké obdobie klesol o štvrtinu (z 1 206 na 904 činov)[8], hoci prvenstvo v SR si kraj stále drží.

Pre rozvoj cestovného ruchu je však nemenej dôležitý subjektívny pocit bezpečia návštevníkov, ktorý pred cestou vychádza z ich predstavy a informovanosti o destinácii a v priebehu cesty z celkového pocitu na mieste.

Z dotazníkových prieskumov vyplýva, že bezpečnosť je jedným z aspektov, ktorý návštevníci aj potenciálni návštevníci berú do úvahy pri plánovaní pobytu v kraji. Zhruba desatina návštevníkov uviedla, že bezpečnosť je niečo, čo je potrebné v Košickom kraji zlepšiť. U potenciálnych návštevníkov tiež zhruba desatina uviedla bezpečnosť ako jeden z dôvodov, ktorý im v návšteve bráni. Z celkového vyznenia dotazníkov však zároveň vyplýva, že výrazne prevažuje pozitívne vnímanie Košického kraja a jeho primárnej ponuky an ebola zaznamenaná žiadna negatívna skúsenosť či akútny pocit nebezpečenstva. [9]

2.6.2 Analýza stakeholderov

Podpora stakeholderov v ich snahe o rozvoj cestovného ruchu spočíva ťažiskovo v podpore oblastí, ktoré sú analyzované v predchádzajúcich podkapitolách - teda makroekonomické charakteristiky CR, ponuka (primárna aj sekundárna), dopyt, ľudské zdroje a dopravná dostupnosť. Prostredie pre rozvoj CR sa vyznačuje dostatočnými finančnými, legislatívnymi, informačnými, organizačnými a marketingovými nástrojmi,

[7] Hodnoty v roku 2020 sú významne ovplyvnené protiepidemickými opatreniami, ako referencia je preto použitý rok 2019.

[8] Detto

[9] Podrobnejšie viď kapitola *Vyhodnotenie dotazníkového prieskumu medzi návštevníkmi*, kde sú hodnoty uvedené presne a rozdelené medzi českých a slovenských respondentov.

ktoré, ak sú vhodne využité, spoločne napomáhajú stakeholderom cestovného ruchu rozvíjať svoju činnosť.

2.6.2.1 Štruktúra podpory v cestovnom ruchu

Na celoštátnej úrovni funguje pre podporu cestovného ruchu zákon č. 91/2010 Z. z. o podpore cestovného ruchu (najnovšia verzia s účinnosťou od 28. 11. 2020, ďalej len "zákon"). Zákon stanovuje podmienky fungovania, financovania a realizácie aktivít štátu, krajov, obcí a najmä oblastných organizácií cestovného ruchu. Avšak reálne rozdelenie úloh pri konkrétnych produktoch cestovného ruchu zákon ponecháva na dohode organizácií pôsobiacich v danom území. V nasledujúcich prípadoch sú kompetencie zákonom dané tak, že je potrebné ich rozlíšenie v regióne:

- Tvorba koncepcie rozvoja cestovného ruchu a ročného plánu aktivít v kraji (kraj, KOCR, obec)[10]: predpokladá sa spolupráca, v prípade obce iba na území obce, zároveň však môže obec vytvárať plány bez ďalšieho určenia zákonom;
- Organizácia podujatí pre obyvateľov a návštevníkov (KOCR, OOCR)[11]: spôsob určenia kompetencií zákon nestanovuje;
- Iniciácia alebo zabezpečenie tvorby, manažmentu a prezentácie produktov cestovného ruchu, a to aj prostredníctvom turistického informačného centra (KOCR, OOCR)[12]: spôsob určenia kompetencií zákon nestanovuje;
- Môže zriadiť alebo založiť turistické informačné centrum (KOCR, OOCR)[13]: spôsob určenia kompetencií zákon nestanovuje;

Z prieskumu medzi subjektmi vyplynulo, že v súčasnej dobe subjekty spolupracujú na takej úrovni, že nedochádza k významným nezhodám v oblastiach, kde kompetencie nie sú zákonom jednoznačne určené. Naopak, z vyjadrenia aktérov vyplýva, že komunikácia a súčinnosť pri tvorbe strategických materiálov je dostatočná, organizácia tých akcií, ktoré sú plánované, funguje dobre. Čo sa týka tvorby produktov cestovného ruchu, kompetenčne nedochádza k nezhodám, avšak produkty nie sú v niektorých oblastiach dostatočne rozvinuté.

V prostredí vytvorenom na základe zákona vznikla celá hierarchia organizácií cestovného ruchu priamo v Košickom kraji. Táto hierarchia je však neucelená, nie všetky OOCR sú členmi KOCR, nie všetky územia sú pokryté členstvom v OOCR a s výnimkou mesta Košice sú všetky ostatné územia rozdelené medzi viaceré správne jednotky (či už do susedného kraja či susednej krajiny). Nasledujúca schéma zjednodušene zobrazuje aktuálnu hierarchiu hlavných aktérov cestovného ruchu.

[10] zákon č. 91/2010 Z. z. o podpore cestovného ruchu - §5 b) pre kraj; §6 b)-c) pre obec; §11 j)-k) pre KOCR
[11] zákon č. 91/2010 Z. z. o podpore cestovného ruchu - §11 g) pre KOCR, §15 f) pre OOCR
[12] zákon č. 91/2010 Z. z. o podpore cestovného ruchu - §11 m) pre KOCR, §15 l) pre OOCR
[13] zákon č. 91/2010 Z. z. o podpore cestovného ruchu - §11 o) pre KOCR, §15 q) pre OOCR

Obrázok : Schéma hierarchie organizácií cestovného ruchu v Košickom kraji

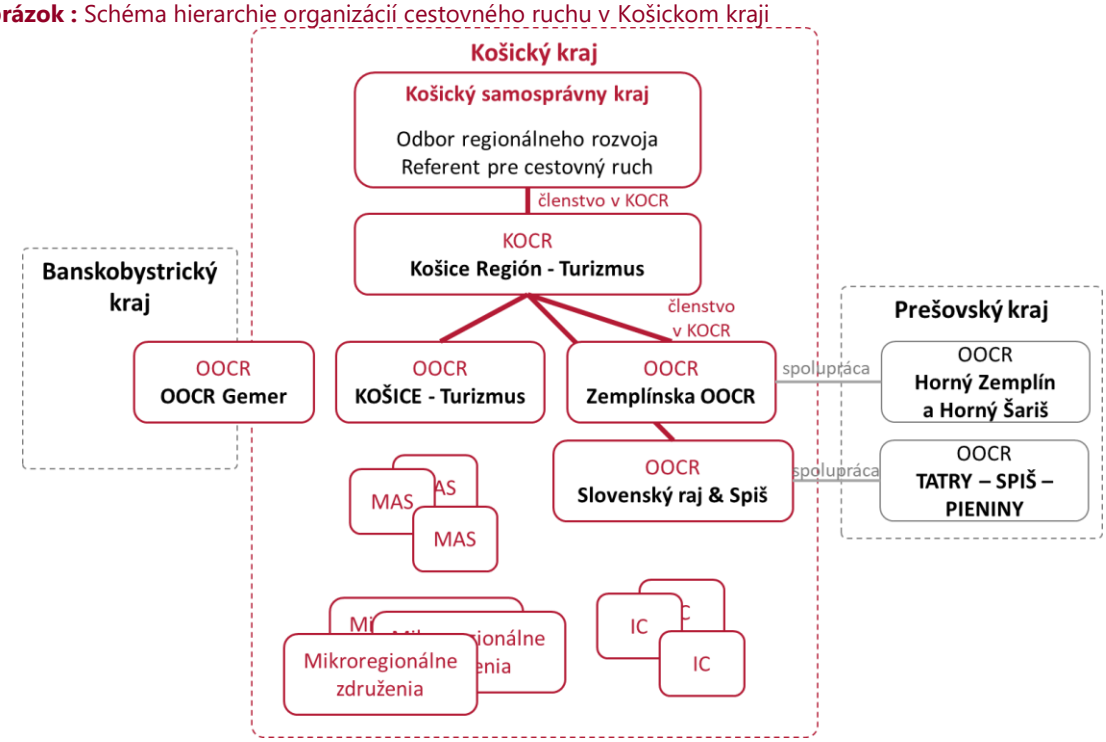

Zdroj: Vlastné spracovanie

Región Tokaj a región Abov nemajú žiadne systematické zastúpenie prostredníctvom OOCR. Avšak aj samotná štruktúra už existujúcich zoskupení je veľmi rozmanitá, čo sa týka počtu aj zloženia ich členov.

Na úrovni kraja sú súbežne dva celky - Košice Región Turizmus a **Košický samosprávny kraj (KSK)**. V KSK nie je zavedený samostatný odbor cestovného ruchu, agenda spadá pod odbor regionálneho rozvoja, ktorý má pre cestovný ruch alokovaných dvoch referentov. Rozsah pôsobnosti je striktne vymedzený zákonom. Nakoľko je agenda napĺňaná a nakoľko funguje spolupráca s ostatnými orgánmi za účelom podpory cestovného ruchu, možno usudzovať len obmedzene, na základe subjektívneho hodnotenia účastníkov a dokončených projektov, marketingových aktivít a rozpočtu.

KSK je jedným zo zakladajúcich členov **KOCR Košice Región Turizmus (KRT)**. Náplň práce organizácie je daná zákonom. KRT môže organizovať vlastné aktivity (akcie, projekty, spolupráce) i podporovať svojich členov, avšak spolupráca a koordinácia aktivít s nečlenmi je obmedzená. KRT realizuje aj vlastné projekty na celom území Košického kraja.

KOŠICE Turizmus má celkom 56 členov, z toho 1 samosprávu (mesto Košice) a 55 súkromných podnikateľských subjektov a neziskových organizácií. Je členom KOCR Košice Región Turizmus a územie, ktoré pokrýva (či by z pohľadu regiónov cestovného ruchu pokrývať mohlo), nie je rozdelené medzi viacero samosprávnych jednotiek.

Zemplínska OOCR má celkom 24 členov, z toho 8 samospráv a 16 súkromných podnikateľských subjektov a neziskových organizácií. Je členom KOCR Košice Región Turizmus.

OOCR Slovenský raj & Spiš má celkom 48 členov, z toho 14 samospráv a 34 súkromných podnikateľských subjektov a neziskových organizácií. Je členom KOCR Košice Región Turizmus a súvisiace územie (NP Slovenský raj a Spiš) je rozdelené medzi Košický, Prešovský a čiastočne tiež Banskobystrický kraj.

OOCR GEMER má celkom 17 členov, z toho 9 samospráv a 8 súkromných podnikateľských subjektov a neziskových organizácií. Nie je členom žiadnej KOCR, pretože územie, ktoré pokrýva (Gemer), je rozdelené medzi Košický a Banskobystrický samosprávny kraj. Na strane Košického kraja sú členom iba mesto Rožňava a obec Betliar, a v organizácii nie sú zastúpené ani obce, na ktorých území ležia pamiatky pod ochranou UNESCO. Väčšina členov sídli na území Banskobystrického kraja.

Ostatné organizácie pre podporu rozvoja cestovného ruchu stoja mimo tejto štruktúry.

Roztrieštená hierarchia má za následok vysokú disparitu medzi konkrétnymi lokalitami – v kraji sa tak nachádzajú lokality, ktoré majú ľahší prístup k podpore poskytovanej systémom oblastných organizácií cestovného ruchu, a tiež lokality, ktoré spolupracujú len nesystémovo a možnosti rozvoja majú obmedzené (čiže tí, ktorí nie sú členovia alebo v ich lokalite nepôsobí žiadna OOCR), čo spôsobuje zaostávanie rozvoja. Tento dôsledok je veľmi zreteľne vidieť napríklad v oblasti Slovenského krasu, ktorý má obrovský primárny potenciál, avšak výsledná návštevnosť a povedomie o lokalite medzi (potenciálnymi) návštevníkmi tomu zďaleka nezodpovedajú, nakoľko v lokalite chýba kvalitné systémové zastúpenie aktérov prostredníctvom OOCR. (Aj keď v oblasti OOCR Gemer pôsobí, administratívne rozdelenie bráni lepšiemu zastúpení záujmov miestnych aktérov cestovného ruchu.)

Hodnotenie spolupráce s OOCR a s KOCR bolo analyzované v rámci riadených rozhovorov a dotazníkového prieskumu a tiež v predchádzajúcich štúdiách[14]. Z nich vyplýva, že podpora rozvoja cestovného ruchu je menej komplikovaná pre členov OCR, ktorí majú ľahší prístup k finančným prostriedkom. Spolupráca KOCR a OOCR na projektoch vyplýva často z vybraných cieľov KOCR, ktoré podľa opýtaných nie vždy reflektujú vyjadrené potreby konkrétnych lokalít. Nastáva tak situácia, kedy sa realizujú jednotlivé projekty bez prihliadnutia k potrebám členov.
Ďalšou slabinou označenou zástupcami aktérov cestovného ruchu bol nedostatok finančných prostriedkov a osôb, ktoré by zabezpečili koordináciu aktivít na lokálnej úrovni. Počet zamestnancov OOCR tiež napovedá ich možnostiam podpory rozvoja cestovného ruchu – OOCR s iba jedným zamestnancom nemajú kapacitu tvoriť významné zmeny. Výstupy KOCR v kraji sú často sústredené na jej členov, čo do určitej miery vyplýva zo zákonnej úlohy KOCR a ich možností financovania a komunikácie. Nie je tak však plne rozvinutá platforma, ktorá by systematicky zastrešila koordináciu medziregionálnych projektov/produktov/podujatí pre všetkých aktérov cestovného ruchu. Niektorí aktéri preto vyjadrili pocit sťaženého prístupu k akejkoľvek podpore a

[14] Napríklad Marketingová analýza Košického kraja, spracovateľ Inštitút hospodárskej politiky

nízku motiváciu koordinácie svojich aktivít, čím naopak môže dochádzať k vzájomnej súťaživosti, ktorá v tomto kontexte rozvoju bráni.

2.6.2.2 Finančná podpora aktivít v cestovnom ruchu

Finančná podpora je jedným z hlavných nástrojov podpory rozvoja cestovného ruchu. Štruktúru financovania organizácií cestovného ruchu stanovuje zákon č. 91/2010 Z. z. o podpore cestovného ruchu v paragrafoch §28-§31.

V rámci Košického kraja je v hierarchii najvyššie Košický samosprávny kraj.

Kraj

Kraj má vo svojom rozpočte alokované prostriedky na podporu cestovného ruchu. Priama podpora prebieha prakticky výhradne cez KOCR a dotačný program Terra Incognita. Pre predstavu, ciele rozpočtu KSK v roku 2021-23 s ohľadom na cestovný ruch sú stanovené nasledovne:

- Zabezpečiť propagáciu ponuky cestovného ruchu
- Podporiť destinačný manažment
- Realizovať aktivity na zvyšovanie povedomia a prenos know-how (konferencie, workshopy a pod.)
- Podporiť infraštruktúru v cestovnom ruchu
- Podporiť významné podujatia

Súvisiace ukazovatele výstupu sú pre nasledujúce roky stanovené tak, aby tieto ciele napĺňali. Ich znenie v čase schvaľovania rozpočtu 2021-23 je uvedené v nasledujúcej tabuľke.

Tabuľka 19: Ukazovatele výstupu rozpočtu KSK pre cestovný ruch, roky 2021-2023

Ukazovateľ výstupu	2021	2022	2023
počet inovatívnych propagačných kampaní, minimum	3	3	3
počet programov pre spoluprácu s aktérmi v cestovnom ruchu, minimum	2	2	2
počet produktov v cestovnom ruchu, minimum	6	7	7
počet aktivít realizovaných na zvyšovanie povedomia a prenos know-how v oblasti cestovného ruchu (konferencie, workshopy a pod.), minimum	2	2	2
počet projektov skvalitnenia turistickej infraštruktúry, minimum	3	3	3
počet významných podujatí, minimum	2	2	2

Zdroj: Rozpočet KSK na rok 2021-23, vlastné spracovanie

Na túto formu podpory alokoval KSK pre rok 2021 celkom 1 677 400 € na bežné výdaje a 324 740 € na kapitálové výdaje. Prehľad rozdelenia tejto čiastky je uvedený v nasledujúcej tabuľke.

Tabuľka 20: Bežné a kapitálové výdavky na cestovný ruch, rozpočet KSK pre rok 2021

Smerovanie alokácie	Čiastka
Bežné výdavky	**1 677 400 €**
Úrad KSK - časť venujúca sa agende cestovného ruchu - výdavky na aktivity cestovného ruchu	65 000 €
Členský príspevok KOCR – KRT (*pokrytie výdavkov na mzdy, poistné a príspevku do poisťovní, na prevádzkové výdavky, na propagáciu regiónu prostredníctvom účasti na výstavách, mediálne a marketingové kampane, mediálnu a on-line podporu, prezentačné a informačné materiály, manažment turizmu v regióne, spolufinancovanie cezhraničných projektov, Regionálny informačný bod a na celkovú propagáciu a produktívnu podporu ponuky cestovného ruchu nášho kraja doma i v zahraničí*)	800 000 €
Terra Incognita – poskytnutie dotácií	632 400 €
Terra Incognita – implementácia programu	180 000 €
Kapitálové výdavky	**324 740 €**
Beňatina - Beňatinské jazero (realizácia projektu v rámci Terra Incognita)	124 740 €
ZipLine pri Gombaseku (realizácia projektu v rámci Terra Incognita)	200 000€

Zdroj: Rozpočet KSK na rok 2021-23, vlastné spracovanie[15]

Z uvedenej tabuľky je zrejmé, že všetka priama podpora cestovného ruchu zo strany KSK prebieha prostredníctvom programu Terra Incognita. Prostredníctvom tohto programu sú podporené najmä veľké investičné projekty s výrazným dopadom na cestovný ruch v kraji, väčšie akcie (medzinárodné a s nadregionálnym dopadom) a ekoturizmus. V predchádzajúcich rokoch boli cieľom podpory tiež produkty cestovného ruchu.

Nepriama forma podpory z rozpočtu kraja prebieha prostredníctvom rôznych výziev, ktoré môžu byť použité na financovanie vybraných aspektov cestovného ruchu, napríklad opravy kultúrnych pamiatok, podpory zamestnanosti, regionálneho rozvoja a pod. V takom prípade je však rozvoj cestovného ruchu len druhotným cieľom.

Ako vyplýva z vyššie uvedeného, dlhodobá finančná podpora cestovného ruchu je založená na programe Terra Incognita, ktorý bol prvýkrát spustený v roku 2013. Prvotným dôvodom bolo zvolenie mesta Košice za Európske hlavné mesto kultúry, avšak podpora rôznych projektov pretrváva v rámci jednotlivých vypísaných výziev naďalej. Ako z pohľadu realizovaných projektov, tak na základe spätnej väzby žiadateľov možno tento program hodnotiť ako veľmi úspešný. V súčasnosti ide o prakticky jediný dlhodobý systematický nástroj finančnej podpory pre aktérov mimo hierarchie OOCR, resp. aj pre nečlenov KOCR.

[15] Rozpočet dostupný online https://web.vucke.sk/files/sk/uradna-tabula/financie/rozpocet/rozpocet-roky-2021-2023/vo5zast22bod10-4main.pdf

V programe v posledných piatich rokoch alokácia prostriedkov významne rástla. Zameranie sa presunulo z tvorby malých produktov cestovného ruchu na podporu veľkých podujatí, ekoturizmus a veľkých rozvojových projektov, čo je v súlade s udržateľnou stratégiou rozvoja cestovného ruchu.

Oblasti podpory v rámci programu Terra Incognita od roku 2017 uvádza nasledujúca tabuľka.

Tabuľka 21: Oblasť poskytnutia dotácií z programu Terra Incognita, 2017-2021

Oblasť poskytnutia dotácii, účelových finančných prostriedkov/výzva	Program	Alokácia programu
2021	**Celkom**	**827 400 €**
1.Podpora podujatí s dôrazom na rozvoj cestovného ruchu, zvyšovanie počtu návštevníkov (prenocovaní) a propagáciu destinácie	1.1.Medzinárodné podujatia	55 000 €
	1.2. Regionálne podujatia	50 000 €
	1.3. Covid 19	177 400 €
2.Podpora infraštruktúry s dôrazom na zvýšenie atraktívnosti Košického kraja a zlepšenie konkurencieschopnosti a imidžu Košického kraja	2.1.Ekoturizmus	150 000 €
	2.2.Veľké rozvojové projekty na podporu konkurencieschopnosti Košického kraja	400 000 €
Pozn. – oprávnené sú (takmer) všetky subjekty so sídlom v Košickom kraji		
2020	**Celkom**	**790 000 €**
1.Podpora podujatí s dôrazom na rozvoj cestovného ruchu, zvyšovanie počtu návštevníkov (prenocovaní) a propagáciu destinácie	1.1.Medzinárodné podujatia	150 000 €
	1.2. TOP podujatia	70 000 €
	1.3. Inkubátor podujatí	100 000 €
2.Podpora infraštruktúry s dôrazom na zvýšenie atraktívnosti Košického kraja a zlepšenie konkurencieschopnosti a imidžu Košického kraja	2.1.Ekoturizmus - mikroregióny	120 000 €
	2.2.Veľké rozvojové projekty na podporu konkurencieschopnosti Košického kraja	400 000 €
Pozn. – oprávnené sú (takmer) všetky subjekty so sídlom v Košickom kraji		
2019	**Celkom**	**220 000 €**
1.TOP lokality		60 000 €
2.Kreatívny cestovný ruch		60 000 €

3.Tradície inšpirujú inovácie – posilňovanie regionálnej identity	*Iba pre kultúrne organizácie v zriaďovateľskej pôsobnosti KSK*	100 000 € (účelové navýšenie rozpočtu)
2018	**Celkom**	**120 000 €**
1.TOP lokality		60 000 €
2.TOP výlety	*Podpora už existujúcich ciest - Vínnej, Gotickej a Železnej*	60 000 €
2017	**Celkom**	**70 000 €**
1.TOP lokality		30 000 €
2.TOP výlety	*Podpora ciest - Vínnej, Gotickej a Železnej*	40 000 €

Zdroj: Výzvy Terra Incognita, vlastné spracovanie

Organizácie cestovného ruchu majú zákonom stanovených niekoľko druhov príjmov, ktoré sú ďalej podmienené či obmedzené:

a) **členské príspevky,**
b) **dotácie zo štátneho rozpočtu (ďalej len „dotácia“)**,
c) dobrovoľné príspevky samosprávy, fyzických osôb a právnických osôb na aktivity organizácie cestovného ruchu,
d) príjmy z činnosti, z predaja produktov a služieb,
e) odmeny za sprostredkovanie,
f) výnosy z činnosti turistických informačných centier,
g) príjmy z predaja reklamnej plochy,
h) nenávratné finančné príspevky z domácich a zahraničných zdrojov vrátane príspevkov z prostriedkov Európskej únie,
i) ostatné príjmy.

Hrubo vyznačené položky v zozname vyššie tvoria spravidla najväčšiu časť rozpočtových príjmov. Pri súčasnom nastavení financovania OCR je tak reálne možné zvyšovať rozpočtové príjmy buď vlastnou činnosťou, alebo získavaním nových členov, najmä z radov obcí s nenulovou hodnotu vybranej dane za ubytovanie.

Výšku **členských príspevkov** si každá organizácia stanovuje sama (resp. valné zhromaždenie jej členov), pričom členský príspevok oblastnej organizácie krajskej organizácii je najmenej 10 % z členských príspevkov získaných oblastnou organizáciou od obcí a podnikateľských subjektov v predchádzajúcom kalendárnom roku. **Dotáciu** poskytuje ministerstvo. V prípade KOCR je to v rovnakej výške ako je členský príspevok vyššieho územného celku v predchádzajúcom roku, pričom maximálna výška dotácie je ohraničená 10 % z vybratej dane za ubytovanie všetkých členských obcí OOCR, ktoré sú členmi KOCR v predchádzajúcom roku. **OOCR** získava dotáciu v rovnakej výške ako je súhrnná hodnota vybratých členských príspevkov v predchádzajúcom roku, pričom maximálna výška dotácie je ohraničená 90 % súhrnnej hodnoty vybratej dane za ubytovanie u všetkých členských obcí OOCR v predchádzajúcom roku. Dôležité je

spomenúť, že dotáciu je možné použiť na marketing a propagáciu, tvorbu a podporu udržateľných produktov cestovného ruchu, podporu atraktivít danej lokality, infraštruktúru cestovného ruchu okrem výstavby ubytovacích zariadení, vzdelávacie aktivity zamerané na skvalitnenie a rozvoj destinácie, tvorbu stratégií, prieskumy a pod. a, naopak, nedá sa využiť na mzdy a prevádzkové náklady, úvery či iné záväzky.

Tabuľka 22: Dotácia pre KOCR/OOCR, 2017-2020, zaokrúhlené na celé jednotky

Organizácia	2017	2018	2019	2020
KOCR Košice Región Turizmus	63 272 €	60 424 €	57 350 €	68 784 €
OOCR Slovenský raj & Spiš	23 800 €	39 400 €	34 960 €	52 040 €
OOCR Košice Turizmus	261 338 €	263 412 €	283 008 €	286 792 €
Zemplínska OOCR	19 500 €	26 400 €	33 652 €	42 100 €
OOCR Gemer	-	- (vznik)	-	28 557 €

Zdroj: Ministerstvo dopravy a výstavby, vlastné spracovanie

Analýza modelu financovania pri maximalizácii možnej dotácie (teda za predpokladu, že všetky obce s nenulovou vybranou daňou za ubytovanie sú členmi niektorej z OOCR) ukázala, že rozdiel nároku na dotáciu a maximálnej možnej dotácie je markantný najmä pre oblastné organizácie. Konkrétne v roku 2019 bol rozdiel reálnej a maximálne potenciálnej dotácie na úrovni **KOCR celkovo 22 334 €** (v predchádzajúcich rokoch ide o jednotky až dve desiatky tisíc Eur) a na úrovni **OOCR celkovo 409 426 €** (v predchádzajúcich rokoch by bol rozdiel cca 100-400 tisíc Eur).

KOCR

KOCR Košice región turizmus využila v roku 2019 niekoľko spôsobov podpory svojich členov a cestovného ruchu ako celku. Zo svojho rozpočtu v roku 2019 podporilo projekty členov (teda OOCR) **vo výške 57.889,17 €**. Projekty v OOCR Košice Turizmus sa týkali prakticky výhradne jednorazových podujatí. Rovnako to bolo v prípade Zemplínskej OOCR. Naopak v OOCR Slovenský Raj & Spiš boli podporené projekty pre podporu dopravnej dostupnosti a informovanosti návštevníkov. Z vlastných projektov KRT v poslednej dobe podporil rozvoj doplnkovej infraštruktúry a obnovu unikátnych atraktivít. Zvyšné financie KRT využíva na marketingovú podporu, koordináciu akcií, vzdelávaciu činnosť a prevádzku organizácie.

OOCR

Prehľad rozpočtových výnosov jednotlivých organizácií ukazuje nasledujúca tabuľka:

Tabuľka 23: Prehľad zdrojov KOCR/OOCR, 2017-2019

KOCR Košice Región Turizmus	2017	2018	2019
Tržby z predaja služieb	675 €	31 820 €	212 371 €

Tržby za predaný tovar	15 446 €	17 210 €	28 290 €
Osobitné výnosy	- 67 591 €	17 912 €	32 841 €
Prijaté členské príspevky	610 840 €	980 906 €	1 038 120 €
Dotácie	118 412 €	148 096 €	57 350 €
Spolu + ostatné	**789 092 €**	**1 202 114 €**	**1 370 038 €**
OOCR Slovenský raj & Spiš*	**2017**	**2018**	**2019**
Tržby z predaja služieb			
Tržby za predaný tovar			
Osobitné výnosy			
Prijaté členské príspevky			
Dotácie			
Spolu			
OOCR Košice Turizmus	**2017**	**2018**	**2019**
Tržby z predaja služieb	261 842 €	268 898 €	272 802 €
Tržby za predaný tovar	6 111 €	12 718 €	14 177 €
Osobitné výnosy	22 000 €	28 426 €	28 679 €
Prijaté členské príspevky	283 567 €	287 392 €	296 550 €
Dotácie	271 338 €	263 412 €	283 008 €
Spolu	**845 467 €**	**861 372 €**	**895 285 €**
Zemplínska OOCR*	**2017**	**2018**	**2019**
Tržby z predaja služieb			
Tržby za predaný tovar			
Osobitné výnosy			
Prijaté členské príspevky			
Dotácie			
Spolu			
OOCR Gemer	**2017**	***2018**	**2019**
Tržby z predaja služieb	0 €	0 €	1 €
Tržby za predaný tovar	0 €	0 €	0 €
Osobitné výnosy	0 €	0 €	0 €
Prijaté členské príspevky	0 €	72 653 €	34 771 €
Dotácie	0 €	0 €	18 853 €
Spolu	**0 €**	**72 653 €**	**53 625 €**

* *Nebolo zistené*

Zdroj: Rozpočty alebo účtovné uzávierky KOCR/OOCR, vlastné spracovanie

OOCR vo výsledku operujú s veľmi rôznorodými rozpočtami. Zďaleka najvyšší rozpočet má OOCR Košice Turizmus, pôsobiaca na území mesta Košice. Jej rozpočet dosahuje takmer výšku rozpočtu KOCR. Členský príspevok mesta Košice pritom predstavuje len šestinu príjmov. OOCR Slovenský raj & Spiš a Zemplínska OOCR majú porovnateľné výšky rozpočtu. V prípade OOCR Gemer nebola zistená výška rozpočtu, avšak OOCR pôsobí

prevažne na území Banskobystrického kraja a spolupracuje s miestnou KOCR (nie je jej členom). Alokované prostriedky tak nie sú využité pre podporu rozvoja Košického kraja.

Pre svojich členov potom môžu OOCR zo svojho rozpočtu vytvárať prostredie pre rozvoj, ktoré je opäť obmedzené finančnými prostriedkami aj malým počtom zamestnancov, ktorí majú celkovú realizáciu a koordináciu aktivít na starosti.

Menšie obce, respektíve prakticky všetky obce okrem mesta Košice, majú obmedzené zdroje (finančné aj ľudské), ktoré by sa systematicky o rozvoj cestovného ruchu starali. Opäť je tak koordinácia ich aktivít náročná, pokiaľ nie sú priamo členom niektorej z OOCR. Toto platí najmä pre oblasti Tokaja a Gemera. Aktéri pôsobiaci v týchto oblastiach majú sťažené podmienky pre akýkoľvek rozvoju.

Čo sa týka využívania podpory zo strany podnikateľov a prevádzkovateľov služieb v cestovnom ruchu, či už súčasných alebo len potenciálnych, možno potvrdiť, že v mnohých prípadoch podporu v cestovnom ruchu využívajú nedostatočne. Mnoho lokalít má veľký potenciál pre ďalší rozvoj (či už sprístupnením súčasných atraktivít, čiastočnou rekonštrukciou alebo len vytvorením siete podporných služieb), avšak ich reálne zapojenie do ponuky cestovného ruchu tomuto potenciálu nezodpovedá. To ukazuje na nie celkom efektívne prostredie pre rozvoj, či už z dôvodu nedostatku zdrojov alebo motivácie.

Posilnenie podpory je v súčasnom systéme financovania možné dvoma spôsobmi:

- navýšením finančných príspevkov Košického samosprávneho kraja napríklad vyššou podporou programu Terra Incognita, či podporou rôznych iných dotačných schém;
- zvýšením počtu členov OOCR z radov obcí, ktoré vyberajú daň z ubytovania. Súčasný objem dotácie plynúci zo zákona o cestovnom ruchu je priamo závislý od vybranej dane z ubytovania (medzi účastníkmi systému riadenia cestovného ruchu). Pokiaľ by tak všetky obce vyberajúce ubytovaciu daň boli členmi OOCR a všetky OOCR členmi KOCR, zvýšila by sa dotácia o rádovo stovky tisíc EUR (napríklad za rok 2019 cca o 430 tis. EUR).

2.6.2.3 Marketingová podpora aktivít v cestovnom ruchu

Webové stránky propagujúce kraj ako celok (https://www.kosiceregion.com/) prevádzkuje KOCR. Sú na nich zobrazené atraktivity zo všetkých regiónov v kraji (teda aj z tých, ktoré nie sú pokryté členstvom v KOCR). Na stránkach sú tiež podujatia a ďalšie informácie užitočné pre návštevníkov. Ďalej každá OOCR prevádzkuje svoje vlastné stránky, kde uvádza novinky zo svojej oblasti. Spravidla tiež obce, turistické informačné centrá a ostatní aktéri v cestovnom ruchu uvádzajú lokálne informácie na svojich vlastných stránkach. Základný prehľad informácií pre návštevníka je však najucelenejší na úrovni KOCR. Na základe analýzy uvedených stránok možno potvrdiť, že úvodnú informáciu návštevník o kraji dostáva ako nezávislú, s primerane rozloženou podporou všetkých lokalít, v ktorých sa atraktivity nachádzajú.

Z dotazníkového prieskumu vyplýva, že návštevníci si chválili tlačené vydanie prehľadu podujatí, ktoré vychádzalo v rámci programu Terra Incognita.

Aktívnu marketingovú komunikáciu s návštevníkmi podrobne zmapovala Marketingová analýza Košického kraja[16]. Zo záverov tejto analýzy vyplýva, že všetky OCR využívajú väčšinu dostupných prvkov SMART marketingu a z komunikačných kanálov prevažne využívajú sociálne siete a printové médiá, až potom webové stránky. Ostatné kanály sú využívané len roztrieštene a lokálne. Samotná komunikácia potom prebieha buď prostredníctvom sociálnych médií či priamo v informačných centrách.

Avšak v čase, keď protiepidemiologické opatrenia neumožňujú konanie spoločenských akcií, nemožno spoľahlivo vyhodnotiť ich systematickú marketingovú podporu, teda to, či sú významné podujatia mapované a následne adekvátne zastúpené v marketingovej komunikácii na tej úrovni významnosti, ktorú dosahujú.

2.6.2.4 Spolupráca stakeholderov na najnižšej úrovni

Spolupráca medzi poskytovateľmi služieb a prevádzkovateľmi zariadení v cestovnom ruchu môže spočívať v niekoľkých oblastiach. Primárne zahŕňa spoločnú či vzájomnú propagáciu komplementárnych a doplnkových služieb, poskytovanie informácií o ďalších subjektoch a v optimálnom prípade aj poskytovanie komplexných (tlačených) materiálov o ponuke služieb ďalších podnikateľov.

- Ďalšou oblasťou je už priamo tvorba spoločných produktov, aktívna účasť na spoločných akciách a projektoch nezávisle na vymedzenom území.

V Košickom kraji však obe formy spolupráce nie sú veľmi rozvinuté. Informovanosť o ďalších službách je poskytovaná len v individuálnych a izolovaných prípadoch. Podnikatelia príliš nevnímajú motiváciu informovať o ďalšej ponuke návštevníka a vzájomne tak podporiť ochotu návštevníka zotrvať v destinácii. Neboli identifikované prípady, keď sú návštevníci zasielaní do zariadení s komplementárnym službami (v meste Košice sa tak občas stáva, v iných lokalitách prakticky vôbec).

Spoločná realizácia projektov či tvorba produktov cestovného ruchu stojí na aktivite niekoľkých jedincov. Zmýšľanie v danej oblasti je skôr individualizované, ochota spolupracovať nízka a súvisiaca komunikácia veľmi zložitá. V kraji existuje len niekoľko vzorových príkladov úspešných produktov, ktoré ale nie sú dostatočne komunikované ako motivátor k ďalším podobným aktivitám.

2.6.3 Záverečné vyhodnotenie

Kapitola sa venovala dvom oblastiam: bezpečnosti a stakeholderom vytvárajúcim prostredie pre iniciatívy v cestovnom ruchu.

Hlavné závery analýzy bezpečnosti v kraji:

[16] Spracovateľ Inštitút hospodárskej politiky

- Bezpečnosť kraja z pohľadu objektívnych štatistík kriminality nie je v porovnaní s inými krajmi Slovenska na dobrej úrovni. Dlhodobo sa drží na druhom mieste v počte spáchaných trestných činov na počet obyvateľov. V násilnej a mravnej trestnej činnosti je dokonca Košický kraj na prvom mieste v počte spáchaných činov na počet obyvateľov.
- Pozitívnym trendom je však klesajúci počet majetkových trestných činov, krádeží a lúpeží, počet násilných trestných činov taktiež dlhodobo klesá.
- Subjektívne vnímajú horšie bezpečnosť v kraji zahraniční návštevníci než Slováci (resp. Česi, s ktorými bol vedený dotazníkový prieskum). Zhruba desatina (potenciálnych) návštevníkov uviedla bezpečnosť ako problém.
- Napriek tomu všetkému prevažuje pozitívne vnímanie Košického kraja ako destinácie.

Nasledujúce zistenia sa týkajú výsledkov analýzy záujmových skupín a prostredí systematickej podpory rozvoja cestovného ruchu:

- Čo sa týka zákonných kompetencií, v súčasnej dobe subjekty spolupracujú na takej úrovni, že nedochádza k významným nezhodám v oblastiach, v ktorých kompetencie zákonom nie sú jednoznačne určené.
- Podpora tvorby produktov cestovného ruchu nie je silná, a to najmä kvôli nedostatočnej komunikácii na lokálnej úrovni a chýbajúcim finančným zdrojom.
- Hierarchia organizácií, ktoré podporu cestovného ruchu majú zabezpečovať (štát, kraj, obce, OOCR, ...) je veľmi rozdrobená a nepokrýva tie oblasti, ktoré by si to zaslúžili.
    - Konkrétne OOCR GEMER nie je členom žiadnej KOCR, ani v Banskobystrickom, ani v Košickom kraji. Aj napriek bohatej primárnej ponuke má tak obmedzené zdroje pre svoj rozvoj a potenciál teda zostáva z veľkej miery nevyužitý.
    - V OOCR KOŠICE Turizmus nie sú vôbec zastúpené okolité obce, členovia sú koncentrovaní v katastri mesta a nedochádza tak k využitiu potenciálu okolitých lokalít, napríklad formou jednodňových výletov z mesta.
    - Veľké množstvo obcí členstvo odmieta.
- Výsledkom tejto hierarchie je nerovnomerný prístup k financovaniu projektov (nečlenovia KOCR/OOCR nie sú podporovaní z rozpočtu pre OCR), komplikovaná koordinácia akýchkoľvek projektov, ktoré zasahujú do viacerých lokalít a zložitejšia propagácia nepokrytých lokalít.
- Z celkového hodnotenia aj z pripomienok respondentov v dotazníkoch vyplýva, že slabým miestom je komunikácia na lokálnej úrovni (či už z dôvodu nedostatku ľudských zdrojov či motivácie). Je potom ťažké podporovať projekty cez hranice daného územia či len zapojiť aktérov pôsobiacich priamo v území.
- Na najnižšej úrovni samotných poskytovateľov služieb a prevádzkovateľov atraktivít chýba vzájomná spolupráca aspoň na úrovni vzájomnej propagácie doplnkových nekonkurenčných služieb. V ideálnom prípade by mala byť

spolupráca nielen na propagačnej úrovni, ale aj pri tvorbe podujatí, mini-projektov či väčších projektov/produktov.

- Program Terra Incognita možno hodnotiť kladne. Je jediným dlhodobým systematickým nástrojom podpory rozvoja cestovného ruchu pre všetkých aktérov a alokácia jeho prostriedkov navyše postupne narastá. Zameranie programu je v súlade s očakávanými cieľmi.
- Aj napriek všeobecnej deklarácii potreby podpory a rozvoja cykloturistiky sa nedarí dosiahnuť adekvátne výsledky.
- Marketingová podpora na krajskej úrovni je rovnomerná pokiaľ ide o propagáciu stálej ponuky atraktivít. V čase pandemickej krízy nemožno hodnotiť úroveň mapovania a marketingovej podpory eventov.

2.7 Vyhodnotenie dotazníkového prieskumu a rozhovorov

2.7.1 Vyhodnotenie prieskumu medzi odbornou verejnosťou

Za účelom zistenia postojov a názorov odborníkov pôsobiacich v cestovnom ruchu v Košickom kraji prebehol medzi nimi dotazníkový prieskum. Z odbornej verejnosti boli oslovení zástupcovia podnikateľov v cestovnom ruchu (dotýkajúcich sa odboru priamo či sekundárne), organizácií pre rozvoj cestovného ruchu či správnych celkov. Cieľom prieskumu nebolo získanie štatisticky významných údajov, ale získanie podnetov a zistení pravdepodobných nálad. Nemenej dôležitým cieľom bolo zapojenie odbornej verejnosti do tvorby stratégie a smerovanie k tomu, aby boli so stratégiou vnútorne stotožnení.

Dotazníkový prieskum prebiehal online a bol dostupný všetkým, ktorí spĺňali definíciu zástupcu odbornej verejnosti a mali záujem o vyjadrenie svojho názoru. Celkovo dotazník dokončilo **95 respondentov**. Išlo o zástupcov nasledujúcich sektorov:

Sektor	Počet
Verejný	48
Súkromný	26
Neziskový	20

V rámci týchto sektorov sa zástupcovia zaradili do týchto organizácií:

Organizácia	Počet
Obec, mesto, dobrovoľný zväzok obcí (mikroregión)	34
Organizácia destinačného manažmentu (DMO)/miestna akčná skupina (MAS)	1
Informačné centrum/sprievodca	5
Ubytovacie/stravovacie zariadenie	17
Cestovná kancelária	1

Športové/voľnočasové zariadenie	4
Kultúrne zariadenie alebo kultúrna pamiatka	12
Iné (prosím, upresnite):	17
- Nezisková org./občianske združenie	*7*
- územná samospráva	*5*
- verejná správa	*3*
- iné podnikanie	*2*

Súhrn odpovedí na jednotlivé otázky vrátane textových odpovedí a ich analýza sú uvedené v prílohe.

Názory odbornej verejnosti sú pomerne konzistentné naprieč všetkými zdrojmi, z ktorých boli získavané. Hlavné zistenia vyplývajúce priamo z dotazníkového prieskumu sú nasledujúce:

- Tretina opýtaných nepovažuje podmienky pre rozvoj cestovného ruchu v Košickom kraji za vyhovujúce.
- Za hlavné bariéry rozvoja považujú respondenti nedostatočnú dopravnú infraštruktúru, nedostatočnú sprievodnú infraštruktúru a nedostatočnú kvalitu sprievodných služieb a osôb zamestnaných v turizme. Ani jeden z respondentov nesúhlasil s tvrdením, že nedostatky cestovný ruch nemá.
- Za spôsoby, ako najlepšie podporiť rozvoj cestovného ruchu, označili najčastejšie systematickú podporu malých aktivít/produktov/projektov – podporu rozvoja aj v menších lokalitách. Ďalej apelovali na rozvoj už existujúcich atraktivít a súvisiacej podpornej infraštruktúry.
- Respondenti sa prakticky presne zhodli na tom, že Košický kraj ponúka najmä rekreačný, kultúrno poznávací a športový cestovný ruch.
- Viac ako polovica opýtaných nespolupracuje so žiadnou OOCR. Dôvodom je spravidla to, že im spolupráca nebola ponúknutá (ak OOCR na ich území pôsobí), a to najčastejšie na Dolnom Zemplíne.
- Tí, ktorí s OOCR spolupracujú, túto spoluprácu hodnotia prevažne kladne. Medzi hlavné nedostatky spolupráce potom uvádzajú nedostatočnú podporu projektov (či už ich nedokončenie alebo úplnú absenciu), málo zamestnancov či nedostatočnú propagáciu.
- Za najväčšie bariéry v rozvoji cestovného ruchu, ktoré mali respondenti popísať vlastnými slovami, označili nedostatok financií, kvalitu služieb, nedostatočnú spoluprácu medzi aktérmi a nedostatočnú infraštruktúru. Nedostatok financií a kvalita služieb pritom relatívne najviac vadila tým, ktorí neboli členmi OOCR. Na dopravnú infraštruktúru si najviac sťažovali zástupcovia z regiónu Slovenský raj & Spiš a na sekundárnu ponuku (resp. infraštruktúru CR) si relatívne najviac sťažovali v Košiciach.

- Dopravná infraštruktúra najviac chýbala tiež ubytovacím a stravovacím zariadeniam a kultúrnym pamiatkam. Ľudské zdroje zas výrazne viac chýbali športovým/voľnočasovým zariadeniam.
- Z prieskumu medzi tými, ktorí nie sú členmi OOCR vyplýva, že nie sú presvedčení o návratnosti hodnoty členského príspevku – financovanie uprednostňujú obmedzené na konkrétne výstupy/projekty, avšak v praxi náklady OOCR nemožno jednoducho a jednoznačne rozdeliť na konkrétne výstupy, ide často o synergické a kvalitatívne efekty spolupráce. V tejto oblasti je tak vhodná väčšia informovanosť potenciálnych členov.

2.7.2 Vyhodnotenie prieskumu medzi miestnymi obyvateľmi

Za účelom zistenia postojov a názorov obyvateľov Košického kraja prebehol dotazníkový prieskum. Za obyvateľa bol považovaný každý, kto buď priamo býva v Košickom kraji, alebo ho pravidelne aspoň raz týždenne navštevuje. Cieľom prieskumu nebolo získanie štatisticky významných údajov, ale získanie podnetov a zistení pravdepodobných nálad. Nemenej dôležitým cieľom bolo zapojenie miestnych obyvateľov do tvorby stratégie a smerovania k tomu, aby boli so stratégiou vnútorne stotožnení.

Dotazníkový prieskum prebiehal online a bol dostupný všetkým, ktorí spĺňali definíciu miestneho obyvateľa a mali záujem o vyjadrenie svojho názoru. Celkovo dotazník dokončilo 734 respondentov. Štruktúra respondentov bola nasledujúca:

Miestni obyvatelia	Muži	Ženy	Spolu
Košický kraj - Mesto Košice	123	195	**320**
Košický kraj - Abov	14	36	**50**
Košický kraj - Dolný Zemplín	16	21	**37**
Košický kraj - Gemer	27	42	**69**
Košický kraj - Slovenský raj	21	22	**43**
Košický kraj - Spiš	1	2	**3**
Košický kraj - Tokaj	62	127	**189**
Susedný kraj (Prešovský kraj alebo Banskobystrický kraj)	5	7	**12**
Zvyšná časť Slovenska	2	2	**4**
Maďarsko	0	0	**0**
Ukrajina	0	1	**1**
Poľsko	0	0	**0**
Česko	0	0	**0**
Iná zahraničná krajina	0	0	**0**
Spolu	**271**	**455**	**734**

Súhrn odpovedí na jednotlivé otázky vrátane textových odpovedí a ich analýza sú uvedené v prílohe.

Prevažujúci postoj miestnych obyvateľov k rozvoju cestovného ruchu je pozitívny. Takmer 100 % respondetov súhlasí s tým, že cestovný ruch pomáha tiež rozvoju kraja a je potrebné ho podporovať z verejných prostriedkov. Návštevníkov vítajú.

Na základe všetkých odpovedí boli formulované hlavné zistenia:

1. Väčšina návštevníkov ničím miestnych obyvateľov neobťažuje a ak áno, väčšinou je to neporiadkom, a to najmä u obyvateľov Spiša a Dolného Zemplína.
2. Návštevnosť krajov považujú miestni za primeranú, avšak mimo letnej sezóny viac vnímajú, že by mohla byť vyššia.
3. Vplyvy cestovného ruchu vnímajú miestni obyvatelia pozitívne, potenciálne negatívne vplyvy nevnímajú príliš zle.
4. Miestni obyvatelia uvádzajú ako lákavé miesta aj množstvo atraktivít mimo hlavných turistických prúdov (podľa ich návštevnosti), najmä: Turzov, Gelnica, Smolník a Kojšovská hoľa.
5. Okrem respondentov pochádzajúcich iných častí Košického kraja boli cestovnému ruchu najviac naklonení obyvatelia Tokajskej vinohradníckej oblasti.
6. Medzi najvýznamnejšie opatrenia, ktoré by na podporu cestovného ruchu miestni obyvatelia navrhli, patria: vybudovanie **diaľnic, cyklotrás a turistického značenia; systémové MHD spojenie** do atraktivít a kvalitná dopravná infraštruktúra; kvalitná **propagácia** v zahraničí a na webe; budovanie turistických služieb, oddychových zón a gastro služieb; výstavba aquaparku/termálnych kúpeľov; podpora zaujímavých, inovatívnych aktivít pre návštevníkov.

2.7.3 Vyhodnotenie prieskumu medzi návštevníkmi a potenciálnymi návštevníkmi

Za účelom zistenia postojov a názorov návštevníkov aj potenciálnych návštevníkov Košického kraja prebehol dotazníkový prieskum. Cieľom prieskumu nebolo získanie štatisticky významných údajov o návštevníkoch, ale získanie podnetov a zistení pravdepodobných nálad. Návštevnosť Košického kraja a štatistické údaje o nej uvedené v iných častiach analýzy boli vždy prevzaté z dát Štatistického úradu SR alebo z už realizovaných marketingových prieskumov.

Vzhľadom na protiepidemické opatrenia, ktoré efektívne zabránili prieskumu medzi aktuálnymi návštevníkmi, prebehol dotazníkový prieskum v paneli respondentov. Celkovo sa ho zúčastnilo 500 respondentov zo Slovenska a 500 respondentov z Česka. Štruktúra respondentov bola nasledujúca:

Respondenti zo Slovenska	**Muži**	**Ženy**	**Spolu**
Návštevníci za posledných 5 rokov	139	152	**291**
Potenciálni návštevníci	102	107	**209**
Spolu	241	259	**500**
Respondenti z Česka	**Muži**	**Ženy**	**Spolu**
Návštevníci za posledných 5 rokov	39	37	**76**

Potenciálni návštevníci	205	219	**424**
Spolu	244	256	**500**

Súhrn odpovedí na jednotlivé otázky, vrátane textových odpovedí a ich analýzy, sú uvedené v prílohe.

Prevažujúce hodnotenia návštevy či dojmu z Košického kraja ako turistickej destinácie boli pozitívne. Respondenti si cenili prírodné i historické a kultúrne atraktivity. Na základe všetkých odpovedí boli formulované hlavné zistenia a bol identifikovaný ich potenciál pre rozvoj cestovného ruchu v kraji.

1. **Existujú rozdiely medzi vnímaním Košického kraja medzi Slovákmi a Čechmi.** Slováci majú kraj viac spojený s mestom Košice a jeho významnými atraktivitami, zatiaľ čo Česi ho majú spojený s prírodou, jaskyňami a s tým spojenými atraktivitami.
   Záver pre cestovný ruch: Pre Čechov je mesto Košice a "city break" v ňom príliš vzdialené, resp. zle dostupné. V tomto prípade je tak vhodné vytvoriť podmienky či priamo produkty cestovného ruchu zamerané na dlhšie pobyty v prírode, dlhšie pobyty v Košiciach s výletmi do prírody v okolí. V prípade Slovákov je vhodné využiť marketingové kanály pre propagáciu prírody, ktorá nie je zasiahnutá masovým turizmom – na rozdiel od iných typických prírodných destinácií na Slovensku.
2. **Najvýznamnejšou slabinou pobytu bola kvalita a počet toaliet pri atraktivitách a dopravná dostupnosť/parkovanie**. Túto slabinu viac vnímali staršie osoby, ktoré sú všeobecne viac citlivé na kvalitu infraštruktúry v destinácii.
   Záver pre cestovný ruch: Vybudovanie vhodných odpočinkových priestorov a parkovacích miest je úplným základom pre motiváciu návštevníka zotrvať v destinácii dlhšie, než je samotná návšteva vybranej atraktivity – ide tak o zásadný nedostatok. Ide o finančnú investíciu, ktorú spravidla nie je vhodné pokryť súkromnými prostriedkami. Systematické budovanie týchto prvkov by preto malo byť súčasťou investičného plánu príslušných samospráv. Jej dokončenie však pomôže naplniť potreby návštevníkov a postupne posilní obraz Košického kraja ako kraja, ktorý je pripravený na návštevníkov, a v ktorom je cestovanie jednoduché a príjemné. Súvisiace predĺženie pobytu návštevníkov má potom zásadný vplyv na tržby z cestovného ruchu.
3. **Hlavným dôvodom, prečo Košický kraj doposiaľ niektorí respondenti nenavštívili, bola vzdialenosť** a zlá dopravná dostupnosť, nedostatočné povedomie o ponuke, protiepidemiologické opatrenia, ale tiež zdravotné ťažkosti a nedostatok času.
   Záver pre cestovný ruch: Vzdialenosť a kvalita príjazdovej dopravnej infraštruktúry je bariéra, ktorú samosprávny kraj nemôže príliš ovplyvniť. Je však možné zapracovať na partnerstve s dopravcami, či už leteckými alebo vlakovými dopravnými spoločnosťami. Návštevnosť vysoko závisí od dostupnosti. Pokiaľ by

tak dopravné spojenie bolo minimálne komplikované a cenovo dostupné, i za cenu podpory vybraných spojení z krajského rozpočtu, zvýšia sa tržby z cestovného ruchu. Zároveň je potrebné systematicky budovať verejnú dopravnú infraštruktúru v rámci kraja tak, aby pokryla turisticky zaujímavé miesta v čase, kedy môžu byť žiadané.

4. **Vysoko boli hodnotené destinácie Slovenský raj, jaskyne zapísané na zozname UNESCO, Spišský hrad, mesto Košice a Slovenský kras.** Tieto destinácie sú medzi návštevníkmi aj potenciálnymi návštevníkmi známe, pre niektorých však samotná informácia nie je dostatočnou motiváciou k návšteve. Priamo v destinácii potom podľa vyjadrenia respondentov chýbajú vzájomne prepojené informácie o atraktivitách a službách v okolí, ktoré by samotný pobyt predĺžili. Ďalej v Košickom kraji existuje viacero potenciálne atraktívnych miest, ktoré nie sú známe.

   Záver pre cestovný ruch: Pri strategickom plánovaní je vhodné vytvárať produkty cestovného ruchu tak, aby návštevnosť v turisticky exponovaných destináciách bola čo najviac rozložená časovo aj geograficky. Zároveň je vhodné do tvorby produktu zahrnúť tiež menej známe destinácie, vytvoriť povedomie o týchto destináciách a zvýšiť návštevnosť/predĺžiť pobyt návštevníkov bez toho, aby boli presýtené hlavné atraktivity.

5. **Slovenský kras je hodnotený ako veľmi lákavá a krásna destinácia, nezodpovedá to však údajom o návštevnosti.** Respondenti bez ohľadu na vek, pohlavie a pôvod označili Slovenský kras za jednu z najlákavejších destinácií v Košickom kraji. Zároveň tiež ide o destináciu, ktorá je pre návštevníkov zle dostupná a vnímajú v jej okolí nedostatočnú infraštruktúru a služby.

   Záver pre cestovný ruch: Slovenský kras je jednou z destinácií s najväčším potenciálom pre rozvoj návštevnosti. Je už zapísaná do povedomia potenciálnych návštevníkov, má vhodnú geografickú polohu pre zahraničných návštevníkov a jednotlivé atraktivity v nej sú blízko pri sebe. Pre rozvoj sú nutné dve podmienky – zlepšenie dopravnej infraštruktúry (ako možnosti dopravy na miesto, tak aj možnosti parkovania) a podpora rozvoja služieb v okolí. Atraktivity Slovenského krasu sú vhodným kandidátom pre tvorbu úspešných produktov cestovného ruchu.

6. **Starší respondenti horšie hodnotili infraštruktúru (dopravnú, odpočinkovú) v kraji, avšak mali lepšiu predstavu o primárnej ponuke**. Okrem vyššie vymenovaných vysoko hodnotených destinácií boli v porovnaní s mladými viac naklonení návšteve Zemplína. Častejšie tiez označili zdravotné ťažkosti ako dôvod, prečo do Košického kraja neplánujú zavítať.

   Záver pre cestovný ruch: Starší návštevníci už majú informácie o atraktivitách Košického kraja a do istej miery sú aj motivovaní ho navštíviť. Existujú však konkrétne bariéry, ktoré im v tom bránia. Potrebujú najmä výbornú dopravnú infraštruktúru a dostatočnú možnosť odpočinku v mieste pobytu. Na prekonanie bariér postačuje zvýšená podpora hromadnej dopravy do vybraných destinációcií a zabezpečenie toaliet, občerstvenia, posedenia a informačných služieb (vrátane

sprievodcov). Vzhľadom na zdravotné ťažkosti potenciálnych návštevníkov je možné ich motiváciu zvýšiť vytvorením bezbariérových priestorov vo vybraných atraktivitách, a to prírodných aj historických/kultúrnych.

7. **Mladší respondenti mali menšie povedomie o ponuke cestovného ruchu v kraji a oveľa horšie tak hodnotili informačné služby v turizme.** V porovnaní so staršími respondentmi boli viac naklonení návšteve mesta Košice, čo však môže byť spôsobené nedostatočnou informovanosťou o inej ponuke. Pre mladších (potenciálnych) návštevníkov je tiež relatívne menšou prekážkou vzdialenosť.
   Záver pre cestovný ruch: Vzhľadom na to, že zásadnou bariérou návštevy z pohľadu mladších respondentov bol nedostatok informácií, ponúka sa priamo riešenie – zvýšenie informovanosti. Pred príjazdom ide o aplikácie inovatívnej marketingovej stratégie zameranej na mladých (sociálne médiá, influenceri, filmový turizmus, propagácia adrenalínových zážitkov a pod.) s tým, že tieto osoby musia mať dostatočnú motiváciu pre dlhší pobyt (vzhľadom na vzdialenosť je napríklad krátky city break v Košiciach možný len pri vyhovujúcom leteckom alebo železničnom spojení). Touto motiváciou je informovanosť o ďalších atraktivitách, i v okolí Košíc. Na mieste je potrebné podporiť informačné služby na oficiálnych turistických informačných miestach aj u poskytovateľov služieb. Mladí ľudia ďalej uviedli mesto Košice ako miesto, ktoré by ich lákalo navštíviť – ponúka sa tak vytvorenie produktu kombinujúceho návštevu Košíc prispôsobenú mladým, spojenú s aktívnym využitím voľného času v prírode okolo Košíc.
8. **Ďalšie zistenia**. Okrem odpovedí, ktoré sa opakovali väčšinovo, sa v dotazníku objavilo aj niekoľko ďalších zaujímavých podnetov:
   a. Košický kraj je často spájaný s alkoholom (pivom, vínom aj tvrdým alkoholom);
   b. Košický kraj nie je spájaný so žiadnou kultúrnou akciou. S výnimkou MS v hokeji a Medzinárodného maratónu mieru prakticky žiadny respondent žiadnu akciu nespomenul;
   c. Ľudia z Košického kraja, keď boli hodnotení, vždy boli hodnotení kladne (ľudia sú pohostinní, milí, príjemní);
   d. Najmä českí respondenti si pri zmienke o Košickom kraji spomenuli najprv na susedné krajiny (Ukrajina, Maďarsko) alebo na historické územia (Podkarpatská Rus, Uhorsko);
   e. Okrem historických a prírodných zaujímavostí existujú v podvedomí tiež železiarne, divadlá a letisko;
   f. Rómov si s Košickým krajom spájajú Česi viac než Slováci (podľa odpovedí v dotazníku);
   g. Hoci väčšina respondentov si Košický kraj spája s nárečím a východniarmi a uznáva špecifickosť územia, neoznačili tradičnú kultúru za dôvod pre návštevu;
   h. Často sa opakovali sťažnosti na neporiadok. Niektorí respondenti ho vnímali pri turistických atraktivitách, iní tiež v okolí ciest a v súvislosti s oblasťami s početnou populáciou Rómov.

2.7.4 Vyhodnotenie riadených rozhovorov so zástupcami záujmových skupín

Riadené rozhovory sú nástrojom pre hlbšiu analýzu rôznych strategických záujmov a problematických oblastí. Za týmto účelom bolo oslovených 13 zástupcov rôznych záujmových skupín (OOCR, ochrany prírody, prevádzkovateľov služieb aj verejnej správy) a geografických oblastí. Z toho 6 oslovených rozhovor absolvovalo a 1 poslal písomné vyjadrenie. Pre zachovanie anonymity nebudú uvádzané bližšie údaje.

Štruktúra rozhovoru bola zhodná pre všetkých zúčastnených. Rozhovor sa týkal primárnej ponuky, sekundárnej ponuky, destinačnej spolupráce a marketingu a celkovo pozostával z ôsmich základných otázok. Pre každého respondenta boli otázky ďalej prispôsobené, aby zodpovedali jeho oblasti pôsobenia.

V mnohých otázkach z rozhovorov sa odpovede opakovali, resp. reflektovali na podobné témy. Možno tak zostaviť závery týkajúce sa týchto tém:

- **Ubytovanie**: V mnohých lokalitách kraja chýba diverzita ubytovacích zariadení. V prírodných lokalitách nie sú ani hotely vyššej úrovne ani veľkokapacitné zariadenia, ani dostatok drobných súkromných ubytovateľov pre inovatívne formy turizmu.
- **Infraštruktúra a služby**: Kvalita a dostupnosť služieb je dobrá v turistických centrách, ale v menej navštevovaných miestach a na periférиách je podstatne horšia. Je zrejmá nedostatočná motivácia malých podnikateľov a ich zamestnancov. Budovanie kvalitnej siete služieb je začarovaným kruhom medzi nízkou návštevnosťou a nízkou ponukou.
- **Menej známe atraktivity**: Chýba im okrem dostatočnej propagácie tiež základná infraštruktúra a ponuka služieb pre návštevníkov.
- **Doprava**: Pozitívne hodnotenie majú sezónne spoje medzi dopravnými uzlami a atraktivitami. Na druhej strane chýbajú cyklotrasy, stabilné letecké spojenie pre vybudovanie zahraničnej klientely a kvalitná cestná infraštruktúra.
- **Marketing**: Je označovaný za oblasť, ktorú rieši KOCR a OOCR samostatne a prichádza tak o synergie. Marketing by mal byť výraznejší v zahraničí aj v iných krajoch na Slovensku a jeho plán by mal vychádzať zo spolupráce viacerých aktérov v kraji.
- **Spolupráca**: Spolupráca subjektov je veľmi individuálna, v rámci KOCR / OOCR je väčšinou veľmi dobrá. Avšak komunikácia na nižšej úrovni nie je systematická a medzi subjektmi sa skôr prejavuje súťaživosť. V rámci OOCR Slovenský raj & Spiš prebieha dobrá spolupráca s obcami a ďalšími miestnymi subjektmi, naopak v OOCR Gemer nie je ochota sa zapájať.
- **Financovanie**: Finančné prostriedky, ktorými disponujú OOCR (členské príspevky, štátna dotácia) nepokrývajú príliš mnoho aktivít ani zamestnancov. Väčšinou pokryjú marketing a tým to končí. Tvorba vlastných produktov je potom obmedzená na rôzne dotačné schémy, ktoré majú mnohé obmedzujúce podmienky. Niektoré územia majú problém financie získať , pretože nie sú členom OOCR/KOCR a nemajú prístup k prostriedkom vyhradeným pre členov.

Dobre bol hodnotený dotačný program Terra Incognita. Bolo mu však vytknuté, že podporuje dosť jednorazových akcií, ktoré nepomáhajú systematicky zvyšovať návštevnosť kraja.

2.8 Záver analytickej časti

Analýza súčasného stavu cestovného ruchu v Košickom kraji sa dotkla mnohých oblastí. Pre prehľadnosť sú závery z analýzy preto rozdelené metódou SWOT. SWOT analýza je nástroj pre zhodnotenie stavu systému z pohľadu pozitívnych a negatívnych položiek a vnútorných a vonkajších aspektov. Výsledkom je súbor slabých / silných stránok a príležitostí / hrozieb identifikovaných na základe predchádzajúcej analýzy stavu systému a ide o jednoduchý a prehľadný nástroj pre následné stanovenie strategických cieľov.

- Silné stránky - oblasti, v ktorých cestovný ruch a jeho východiská už teraz vynikajú;
- Slabé stránky - oblasti, v ktorých cestovný ruch a jeho východiská majú v súčasnosti ťažkosti;
- Príležitosti – oblasti ovplyvnené vonkajšími aspektmi, v ktorých cestovný ruch a jeho východiská môžu získať výhodu voči konkurencii, pokiaľ sa aktéri prispôsobia okolnostiam;
- Hrozby - oblasti ovplyvnené vonkajšími aspektmi, v ktorých cestovný ruch a jeho východiská môžu strácať proti konkurencii, pokiaľ nebudú prijaté primerané opatrenia.

Silné stránky

- V Košickom kraji sa nachádza silné zastúpenie turistických atraktivít - prírodných, historických, kultúrnych, folklórnych a iných. Nechýbajú tu ani pamiatky zapísané na zozname svetového dedičstva UNESCO ako i miesta, ktoré sú svetovými unikátmi alebo sa dokonca dostali so svojimi jedinečnými vlastnosťami do Guinessovej knihy rekordov.
- Marketingová činnosť KOCR je dobre hodnotená, marketingové kampane majú kladné posúdenie rozsahu pôsobnosti. Webové stránky KOCR vyvážene prezentujú významné atraktivity zo všetkých častí kraja a pútavým spôsobom lákajú návštevníka k rezervácii pobytu. Košický kraj sa môže pýšiť aj vlastnou turistickou aplikáciou, ktorá je mobilnou offline verziou webu. Je veľmi vydarená, obsahuje mnoho užitočných informácií pre turistov.
- Zavedenie sezónnych dopravných spojov pomáha dopravnej dostupnosti lokalít, ktoré sú vzdialenejšie od dopravných uzlov.
- V miestach, kde je dopyt po cestovnom ruchu vysoký, je cestovný ruch tiež rozvinutý a návštevníci nepociťujú významné nedostatky v rozsahu alebo kvalite služieb a infraštruktúry.
- Košický kraj napĺňa tie potreby návštevníkov, ktoré súvisia s pobytom v (relatívne nedotknutej) prírode - teda objavovanie seba samého, možnosť individualizácie programu v destinácii, čisté okolité prostredie a pod.

- Jednotliví aktéri cestovného ruchu a kraj vytvárajú komplexné strategické materiály pre rozvoj cestovného ruchu vychádzajúce z pravidelných podrobných prieskumov medzi návštevníkmi.
- Košický kraj má veľmi dobré predpoklady pre využitie súčasných trendov cestovného ruchu a takmer vo všetkých prípadoch má už základné predpoklady pre ich rozvoj.
- Terra Incognita je kladne hodnotený nástroj financovania rôznych aspektov cestovného ruchu. Je jediným dlhodobým systematickým nástrojom podpory rozvoja cestovného ruchu pre všetkých aktérov a jeho alokácia prostriedkov navyše postupne narastá. Zameranie programov je v súlade s očakávanými cieľmi.
- Z prieskumu medzi miestnymi obyvateľmi vyplýva, že podporujú cestovný ruch ako odvetvie a vnímajú jeho dopady pozitívne.
- Spolupráca s OCR je ich členmi hodnotená kladne na úrovni OOCR aj KOCR.
- V Košickom kraji sa nachádzajú stredné školy aj vysoká škola, ktoré ponúkajú možnosť študovať manažment cestovného ruchu, navyše na neďalekej univerzite v Prešove je tiež vysokoškolský obor pre záujemcov o cestovný ruch.

Slabé stránky

- Ekonomická rozvinutosť kraja (najmä niektorých lokalít) je pomerne nízka. Pre miestnych obyvateľov je tak začiatok podnikania zťažený relatívne vysokými vstupnými prekážkami.
- Dopravná infraštruktúra je jednoznačne jedným z najslabších článkov v rozvoji cestovného ruchu v Košickom kraji. Zlá je dostupnosť ako príjazdová (chýba diaľnica, pravidelné letecké spoje do vhodných destinácií či iná podpora návštevníkov zo vzdialenejších oblastí), tak aj v rámci kraja. Verejná doprava v kraji spája najmä hlavné dopravné uzly pre miestnych obyvateľov, a neberie do úvahy potenciál niektorých turistických atraktivít, ku ktorým sa návštevníci bez auta (niekedy ani s autom) nemajú ako dostať. Kvalita ciest mimo hlavných ťahov je tiež nízka.
- Cyklodoprava po kraji je komplikovaná, hoci sa v kraji nachádza mnoho lokalít s potenciálom pre rozvoj cykloturistiky a táto téma bola predmetom mnohých stratégií. Chýbajú samostatné cyklotrasy mimo ciest pre motorové vozidlá.
- Návštevnosť je koncentrovaná len do 3 lokalít, kde vznikajú až 4/5 všetkých prenocovaní.
- Dopyt je koncentrovaný do teplých mesiacov, V zime a všeobecne v chladnejších mesiacoch je návštevnosť nízka.
- Sekundárna ponuka mimo mesta Košice a Spiša je návštevníkmi vnímaná nedostatočne, či už z pohľadu kvality alebo dostupnosti.
- Niektoré pamiatky nemajú plne vyťažený potenciál, nevie sa o nich, neponúkajú sa tam doplnkové služby.
- Ubytovacie zariadenia nepokrývajú dobre celý kraj, ale len niektoré oblasti. V iných lokalitách, ktoré sú zaujímavé, chýbajú ubytovacie kapacity úplne- viď

Senianske rybníky, Slanské vrchy a Nižná Myšľa, alebo Volovské vrchy. V kraji sa tiež nenachádzajú päťhviezdičkové hotely a nie je tu ani veľa ubytovania, ktoré by bolo odlišné a zaujímavé a priťahovalo návštevníkov svojou podstatou.

- Stravovacie zariadenia sú rozmiestnené predovšetkým v samotných Košiciach a ďalších väčších mestách kraja. Chýba stravovanie vo vidieckych oblastiach.
- Chýba dobre vyhľadateľný portál, ktorý by ponúkal rady, informácie a inšpiroval k návšteve - web Kosiceregion.com nie je vo vyhľadávačoch na prvých miestach a ešte horšie dohľadateľný je taktiež veľmi vydarený web unesconadosah.sk. Tiež mobilná aplikácia, hoci je veľmi vydarená, nie je dostatočne propagovaná.
- Aj s ohľadom na to, že nie je potrebné a ani žiaduce vyhovieť všetkým potenciálnym skupinám návštevníkov, je zrejmé, že veľká časť potrieb návštevníkov nie je naplnená. Čo sa týka subjektívneho vnímania, ide najmä o pripravenosť poskytovateľov služieb na cestovný ruch. Z infraštruktúrnych potrieb potom nie sú naplnené najmä požiadavky na kvalitu služieb, dostupnosť a dopravnú obslužnosť v miestach atraktivít či jazykovú vybavenosť pracovníkov v cestovnom ruchu.
- Doplnková infraštruktúra je nedostatočná, chýbajú odpočinkové miesta, toalety, parkoviská, občerstvenie a ďalšie vhodné "príležitosti na míňanie peňazí" návštevníkov.
- Nie všetky turisticky atraktívne lokality sú spravované OOCR či porovnateľnou organizáciou.
- Štruktúra destinačného manažmentu je nejednotná a nevyvážená. Oblasti s vysokým potenciálom (Gemer, Abov okrem mesta Košice) majú ťažký prístup k finančným zdrojom na podporu rozvoja cestovného ruchu.
- Existuje len malý počet komplexných produktov cestovného ruchu, ktoré by spájali viac aktérov či území. Aj tie produkty, ktoré už sú vytvorené, nie vždy fungujú (príklad - nedostupnosť kostolov na Gotickej ceste, ktoré sú hlavnou súčasťou produktu).
- Spolupráca medzi súkromnými subjektmi cestovného ruchu je nízka. Nedochádza k sprostredkovaniu informácií o ponuke doplnkových služieb či o prírodných atraktivitách v okolí. Lokálny marketing priamo v destinácii je všeobecne nesystémový a nespolupracuje so všetkými aktérmi, ktorí by z neho mohli profitovať.
- Aj napriek dostatku lokálnych a krajských stratégií nedochádza k (najmä finančnej) podpore tých oblastí, ktoré sú označované za najviac problematické.
- Bezpečnosť kraja z pohľadu objektívnych štatistík kriminality nie je v porovnaní s inými krajmi Slovenska na dobrej úrovni. Dlhodobo sa drží na druhom mieste v počte spáchaných trestných činov na počet obyvateľov. V násilnej a mravnej trestnej činnosti je dokonca Košický kraj na prvom mieste v počte spáchaných činov na počet obyvateľov.

Príležitosti

- Nízka ekonomická rozvinutosť Košického kraja v rámci Slovenska je vyvažovaná väčším dôrazom štátu na jeho rozvoj prostredníctvom niektorých podporných programov cielených na pozdvihnutie tzv. málo rozvinutých regiónov a s tým súvisiacimi širšími možnosťami čerpania dotácií (v rámci Slovenska alebo EÚ). Je tak možné hľadať synergické efekty pre cestovný ruch pre projekty výstavby dopravnej infraštruktúry, zvyšovanie jazykovej kompetencie obyvateľov či podpory kultúry.
- Následkom pandémie koronavírusu a súvisiacich protiepidemiologických opatrení budú pre návštevníkov v strednodobom horizonte atraktívne geograficky blízke lokality. Za predpokladu, že noví návštevníci budú mať z Košického kraja dobrý dojem, je možné zvýšiť dopyt prinajmenšom o tých, ktorí sa po odskúšaní budú vracať a o tých, ktorí prídu na základe ich odporúčaní.
- Podpora spolupráce so susednými krajmi a Maďarskom pomáha vytvárať synergické efekty - zjednodušením pohybu turistov v lokalitách presahujúcich hranice kraja.
- V Košickom kraji sa nachádza veľký potenciál pre turistické produkty zamerané na divokú prírodu a jej zachovanie - najmä ekoturizmus (zodpovedné cestovanie do prírodných oblastí) a agroturistiku (cestovný ruch spojený so zážitkami v poľnohospodárstve).
- Veľký potenciál agroturistiky ako autentickej, šetrnej a zážitkovo intenzívnej formy cestovného ruchu umožňuje diverzifikovať príjmy jeho aktérom, znižuje sezónnosť zárobku, rozširuje možnosti podpory z verejných prostriedkov a tým pomáha stabilizovať ponuku aj dopyt cestovného ruchu v danej lokalite.
- Košický kraj má veľmi dobré predpoklady využiť tiež potenciál technických pamiatok, ktoré po sprístupnení vytvárajú celú novú kategóriu atraktivít.
- V Košickom kraji je veľa miest vhodných pre cykloturistiku - dobudovaním cyklotrás je možné osloviť novú širokú cieľovú skupinu návštevníkov.
- V Košickom kraji je k dispozícii relatívne veľký podiel pracovnej sily, ktorá je vhodná na prevádzku zariadení v cestovnom ruchu (práca je z veľkej časti nenáročná na kvalifikáciu a skúsenosti, ale je náročná na počet pracovníkov).
- Posilňovanie sociálnej súdržnosti obyvateľov prostredníctvom spolupráce s národnostnými menšinami by viedlo k zlepšeniu subjektívneho vnímania bezpečnosti návštevníkov.
- Podpora produktov cestovného ruchu, a to ako na krajskej úrovni, tak na úrovni lokálnej, má veľký potenciál využiť niekoľko aktuálnych trendov, vyrovnať rozdiely v návštevnosti v čase a v priestore, podporiť rozvoj cestovného ruchu v lokalitách s horšou infraštruktúrou a využiť ďalšie synergické efekty spolupráce.
- Je možné navýšiť finančné prostriedky OOCR a KOCR, pokiaľ sa podarí zaistiť členstvo viacerých obcí v OOCR, a to najmä tých, ktoré vyberajú daň z

ubytovania. Potenciál pre navýšenie štátnej dotácie OOCR na území Košického kraja je približne 300-400 tis. EUR ročne.

- Z dotazníkov medzi (potenciálnymi) návštevníkmi z Česka vyplýva, že častým dôvodom, prečo ešte Košický kraj nenavštívili, je, že ich to nenapadlo. Práve z tohto vyplýva vysoká potreba práce so zvyšovaním povedomia o kraji. Podporou marketingu a dostatočnou informovanosťou o možnostiach dopravy do kraja a možnostiach trávenia času v ňom je možné osloviť veľkú cieľovú skupinu.
- Košický kraj nie je spájaný so žiadnym pravidelným spoločenským podujatím (športovým, kultúrnym, gastro, ...) - ak by takéto podujatie vzniklo, posilní sa povedomie o cestovnom ruchu a podporí rozvoj služieb v okolí podujatia.
- Mnoho slovenských respondentov dotazníka uviedlo, že si spájajú Košický kraj s východoslovenskou kultúrou, avšak ponuka produktov či aktivít, pri ktorých by návštevník mohol túto špecifickú kultúru viac preskúmať, je obmedzená. Zaradením rôznych podujatí či lokálnych aktivít. a ich marketingovou podporou najmä v zahraničí, je možné osloviť ďalšiu cieľovú skupinu.

Hrozby

- Pandémia COVID-19 je vnímaná ako príležitosť a zároveň hrozba pre celé odvetvie cestovného ruchu. V krátkodobom horizonte má jednoznačne negatívne dopady, keď sa návštevnosť obnoví v najlepšom prípade až v roku 2022. Avšak strednodobé a dlhodobé vplyvy veľmi závisia od schopnosti subjektov v cestovnom ruchu vysporiadať sa s novými východiskami a s novými požiadavkami návštevníkov. Pokiaľ má byť hrozba pretvorená na príležitosť, musí dôjsť k spolupráci na všetkých úrovniach podpory cestovného ruchu - od národnej (vrátane štátnej správy), cez krajskú, až k lokálnej úrovni a to po stránke finančnej, marketingovej, systémovej/legislatívnej, koordinačnej, či inej. Táto spolupráca musí ísť ruka v ruke s ochotou poskytovateľov služieb a prevádzkovateľov rôznych zariadení v cestovnom ruchu prispôsobiť sa situácii, vytvoriť zodpovedajúce prostredie pre návštevníkov a vhodne ich osloviť.
- Potenciálni prevádzkovatelia služieb v lokalitách, v ktorých je návštevnosť vysoko sezónna, nemusia mať dostatočné predpoklady pre pokrytie finančných výkyvov v priebehu roka. Riešením môže byť spojenie služieb cestovného ruchu s iným druhom podnikania (poľnohospodárstvo, remeselná výroba, výroba potravín), ktoré je atraktívne aj pre návštevníkov.
- Nedostatočná spolupráca aktérov na lokálnej úrovni a nízka koordinácia aktivít medzi lokálnymi záujmovými subjektmi a krajom môže viesť k oslabovaniu potenciálu cestovného ruchu.
- Budovanie dopravnej infraštruktúry a siete cyklotrás je závislé na mnohých faktoroch, ktoré sú mimo kompetencie aktérov v cestovnom ruchu. Pokiaľ nedôjde k budovaniu potrebnej dopravnej infraštruktúry, nenaplní sa potenciál cestovného ruchu a kraj tak príde o jeho priaznivé vplyvy.

Návrhová časť

3 Návrhová časť

Úvod

Táto časť dokumentu *„Stratégia udržateľného cestovného ruchu v Košickom kraji"* nadväzuje na predchádzajúcu komplexnú analytickú časť. Strategická časť obsahuje návrhy programových opatrení pre rozvoj udržateľného cestovného ruchu, ktoré vznikli syntézou všetkých analytických prác.

Návrh opatrení je rozdelený na regionálnu úroveň, ktorá sleduje územie Košického kraja ako celok, a územnú úroveň, ktorá opisuje strategické opatrenia na úrovni konkrétne definovaných území. Diagram nižšie predstavuje základnú schému hierarchie strategických cieľov a opatrení.

Obrázok1: Diagram strategickej časti

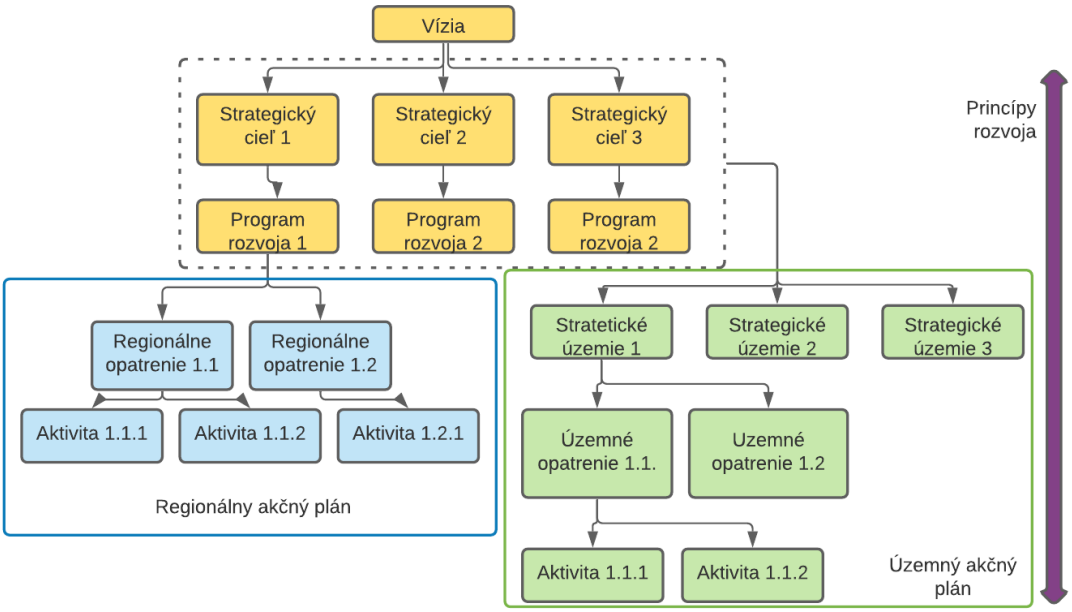

Zdroj: Košice Región Turizmus

3.1 Nastavenie vývoja vízie a CR

Vízia je vyjadrením ambícií, podľa ktorých by mal Košický kraj ísť v oblasti rozvoja cestovného ruchu. Vízia by mala mať dlhodobú povahu, a preto je nastavená s výhľadom aspoň na rok 2030. Pri dosahovaní cieľov stratégie môže cestovný ruch priniesť do kraja hospodársku prosperitu vo forme zamestnanosti a príjmov, ako aj prispieť k celkovému zlepšeniu jeho imidžu. Vízia tak naznačuje želané smerovanie strategického rozvoja Košického kraja v oblasti cestovného ruchu. Pritom sa spolieha na silné stránky kraja, chopí sa svojich príležitostí a vhodným spôsobom ich rozvíja s cieľom vytvoriť podmienky pre trvalo udržateľný rozvoj cestovného ruchu. Úlohou krajskej samosprávy a najmä krajskej organizácie cestovného ruchu (KOCR) Košice Región Turizmus (KRT) je iniciovať

strategické zmeny a na základe aktívnej komunikácie povzbudzovať aktérov na území, aby spolupracovali na spoločnom napĺňaní vízie. K tomu napomáha tento dokument.

3.1.1 VÍZIA 2030

Cestovný ruch v Košickom kraji prispieva k hospodárskemu a sociálnemu rozvoju kraja, je nástrojom prosperity miestneho obyvateľstva a má pozitívny vplyv na zlepšenie jeho vonkajšieho imidžu. Kraj vytvára stabilné podmienky pre aktivity organizácií cestovného ruchu, ktoré vytvárajú atraktívne destinácie s konkurencieschopnými produktmi cestovného ruchu.

Košický kraj je atraktívnym turistickým cieľom a vyváženou a stabilnou destináciou.

Táto vízia tak vytvára predpoklady pre rozvoj cestovného ruchu na území kraja, čo povedie k:

- udržateľnému využívaniu dostupného potenciálu cestovného ruchu;
- zintenzívneniu rozvoja oblastí so štrukturálnymi problémami;
- účinnejšiemu uplatňovaniu zásad riadenia destinácie a marketingu na úrovni kraja, turistických destinácií a konkrétnych lokalít;
- lepšie turisticky prístupnému územiu s kvalitnou sieťou dopravnej infraštruktúry;
- atraktívnejšej ponuke produktov cestovného ruchu zodpovedajúcej súčasným trendom a požiadavkám návštevníkov;
- posilnenie imidžu kraja, a to tak pre obyvateľov, ako aj pre návštevníkov zo Slovenska i zahraničia;
- inováciám prostredníctvom digitálnych technológií a inteligentných riešení, ktoré prispejú k vytvoreniu vyššej pridanej hodnoty pre služby.

Splnenie vízie si vyžaduje osobitné strategické ciele, ktoré by sa mali vymedziť v kratšom časovom rámci. Jednotlivé ciele potom prispievajú k dosiahnutiu vízie. Strategické ciele sa transformujú na rozvojové programy a prostredníctvom akčného plánu na osobitné opatrenia. Rozvojový program je súhrnom opatrení, ktoré špecifikujú ukazovatele a môžu sa hodnotiť po období vykonávania.

Nasledujúci diagram znázorňuje definované strategické ciele, rozvojové programy a ich vzájomný vzťah spojený so základným strategickým rámcom trvalo udržateľného rozvoja cestovného ruchu Košického kraja:

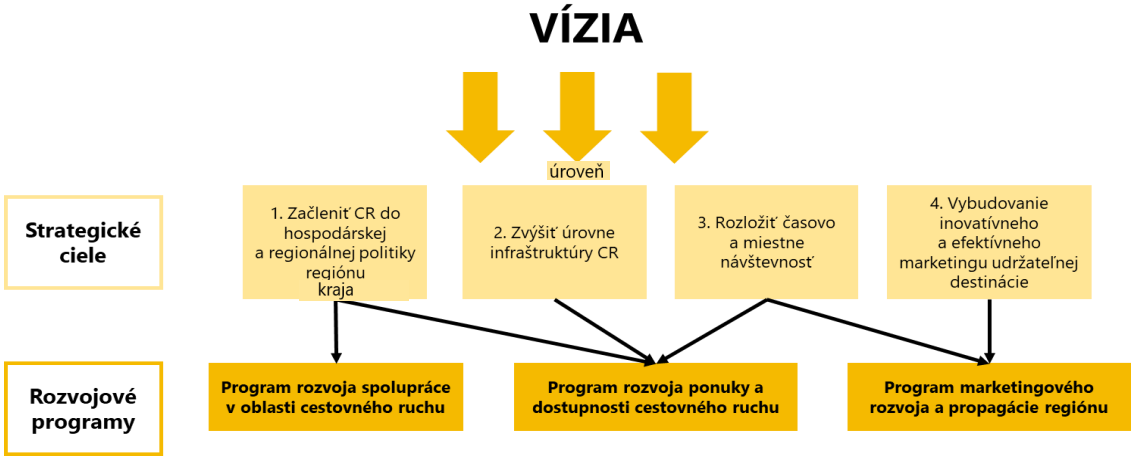

3.1.2 Strategické ciele

Strategické ciele a rozvojové programy sú podrobnejšie opísané ďalej v texte.

Č.	Strategický cieľ	Popis
SC1	Začleniť CR do hospodárskej a regionálnej politiky kraja	Cieľom je ukotviť cestovný ruch ako prioritnú oblasť politiky Košického samosprávneho kraja (KSK) z dôvodu vysokého potenciálu cestovného ruchu v regionálnom rozvoji. Strategickým cieľom je zlepšiť koordináciu aktivít v rámci Košického kraja, jeho inštitúcií a ďalších aktérov v kraji, s cieľom posilniť význam cestovného ruchu v rámci ekonomiky a regionálnej politiky kraja. Zahŕňa aj zameranie sa na spoluprácu kraja na medziregionálnej a cezhraničnej úrovni, ktorej cieľom je zvýšiť stupeň prepojenia ponuky cestovného ruchu pre návštevníkov a systematickejšiu podporu rozvoja cestovného ruchu v pohraničných regiónoch kraja.
SC2	Zvýšiť úroveň infraštruktúry CR	Cieľom je rozvíjať súčasnú infraštruktúru a dokončovať základnú infraštruktúru v poddimenzovaných lokalitách tak, aby infraštruktúra spĺňala očakávania návštevníkov Košického kraja. Strategickým cieľom je podpora kvality a rozvoj potenciálu cestovného ruchu zo strany KSK a KRT. Cieľom podporovaných činností je zlepšiť využívanie existujúcich predpokladov s cieľom využiť ich na ponuku cestovného ruchu vo forme špecifických produktov cestovného ruchu. Dôležitou súčasťou je aj uľahčenie a sprístupnenie turistických destinácií s cieľom zlepšiť mobilitu návštevníkov

		v kraji medzi jednotlivými turistickými destináciami a atrakciami.
SC3	Rozložiť časovo a miestne návštevnosť	Cieľom je rozložiť počet návštevníkov tak, aby nedochádzalo k overturizmu a preplneniu, ale ani k nevyužitiu potenciálu. Strategickým cieľom je zatraktívniť existujúce kľúčové destinácie a zároveň explicitne zamerať vybrané činnosti riadenia destinácií a marketingovej podpory na menej exponované miesta a dátumy počas celého roka. Podporované aktivity sú navrhnuté tak, aby motivovali návštevníkov k tomu, aby sa nesústreďovali okolo niekoľkých obvyklých turistických destinácií, ale aby sa rozptýlili v celom kraji. Sekundárnym dôsledkom je podpora rozvoja podnikateľského prostredia v lokalitách mimo tradičných turistických destinácií.
SC4	Vybudovanie inovatívneho a efektívneho marketingu udržateľnej destinácie	Cieľom je vybudovanie marketingu pre propagáciu Košického kraja ako udržateľnej destinácie. Marketing vychádza z marketingových aktivít, ktoré sú uskutočňované v súčasnosti a ktoré kombinujú tradičné nástroje a rozvojové projekty. Rozvojové projekty sú súčasťou škály nástrojov, nakoľko prispievajú k zvýšeniu povedomia o Košickom kraji aj bez priamej marketingovej podpory.

3.1.3 Rozvojové programy

Program rozvoja ponuky a dostupnosti cestovného ruchu: Košický kraj má veľmi solídne predpoklady pre primárnu ponuku cestovného ruchu. Úlohou kraja je teda vytvoriť vhodné podmienky pre ich udržateľné dlhodobé využívanie. Rozvojový program je preto zameraný na úlohu aktérov v cestovnom ruchu pri podpore vytvárania infraštruktúry a služieb cestovného ruchu, najmä v menej exponovaných oblastiach kraja. Rieši sa aj oblasť regionálnej dostupnosti, prístupnosti a dopravných spojení medzi jednotlivými turistickými destináciami a atrakciami v kraji.

Program rozvoja spolupráce v cestovnom ruchu: KSK a KRT sú významnými aktérmi v oblasti cestovného ruchu. Vytvárajú podmienky pre činnosť mnohých subjektov pôsobiacich v Košickom kraji. Rozvojový program je preto zameraný na zlepšenie spolupráce v destinácii a prístupu kraja k posilneniu tejto spolupráce jednak priamo v kraji, ako aj vo vzťahu k jeho okoliu.

Program marketingového rozvoja a propagácie destinácie: KRT a KSK by mali spolupracovať na podpore vzniku atraktívnych produktov cestovného ruchu, programov a turistických balíkov. Na základe stanovenej marketingovej stratégie, ktorá má jasne definovaný positioning a stojí na reálnom dopyte, by sa mala realizovať integrovaná marketingová komunikácia. Tento rozvojový program je preto zameraný na rozvoj marketingovej a komunikačnej stratégie Košického kraja v oblasti cestovného ruchu. Táto

stratégia musí zodpovedať reálnym možnostiam kraja a využívať zdroje spolupracujúcich partnerov v území destinácie i v jej širšej blízkosti, pričom je žiaduca komunikácia najmä s organizáciami cestovného ruchu v Prešovskom a Banskobystrickom kraji. Základom konkurencieschopnosti je pozitívny obraz destinácie. Treba mať na pamäti, že ak je návštevník spokojný, vráti sa do kraja a odporučí návštevu aj ďalším potenciálnym návštevníkom.

Navrhovaný strategický rámec predpokladá, že cestovný ruch bude v nadchádzajúcich rokoch jedným z dôležitých hospodárskych odvetví kraja a prispeje k jeho celkovému rozvoju a prosperite. Aby sa tento projekt mohol realizovať, stratégia sa musí zamerať nielen na Košický kraj a jeho aktérov, ale aj na priľahlé okolie (najmä Prešovský kraj), ktoré tak môže dotvoriť prirodzenú destináciu pre rozvoj cestovného ruchu. Dosiahnutie stratégie si bude vyžadovať stotožnenie sa s princípmi udržateľného rozvoja a ekoturizmu. Výsledkom by mal byť udržateľný nárast počtu návštevníkov a zvýšenie príjmov z cestovného ruchu.

3.2 Stratégia a akčný plán

Programy rozvoja sú rozpracované do jednotlivých opatrení, ktoré tvoria akčný plán stratégie. V rámci spracovania stratégie rozlišujeme 2 typy opatrení:

- **Regionálne opatrenia**: sú zamerané na komplexný rozvoj kraja, a teda predstavujú nástroje s pôsobnosťou v celom kraji;
- **Územné opatrenia**: v rámci tejto časti stratégie sú definované konkrétne strategické územia rozvoja cestovného ruchu v Košickom kraji. Ich delenie sa odvíja od prirodzeného geografického a organizačného členenia. Pre tieto územia bol vytvorený komplexný rozvojový plán v podobe územných opatrení a na nich nadväzujúcich aktivít.

V nadväznosti na opatrenia a ich konkrétne činnosti boli spracované akčné plány. Podieľali sa na nich pracovné skupiny, ktoré zahŕňajú verejný a súkromný sektor, organizácie ochrany prírody, komunity a ďalšie zainteresované strany.

3.2.1 Regionálna úroveň

V súvislosti so strategickými cieľmi a rozvojovými programami sú stanovené regionálne opatrenia, ktoré sú zamerané na celý Košický kraj. Jednotlivé opatrenia sú stanovené so zámerom využiť cestovný ruch na rozvoj kraja, jeho imidžu a podporu prosperity podnikateľov a miestnych obyvateľov.

Rozvojový program	Regionálne opatrenia	Činnosti
I. Program rozvoja ponuky a dostupnosti cestovného ruchu	I.1 Vytváranie podmienok pre trvalo udržateľný rozvoj infraštruktúry a služieb cestovného ruchu	I.1.1 Vytvoriť atraktívne podmienky a metodickú podporu podnikateľského prostredia v cestovnom ruchu s cieľom rozvíjať cestovný ruch v kraji
		I.1.2 Podporovať a prezentovať trvalo udržateľné formy cestovného ruchu, najmä agroturistiku, ekologické farmy, miestnych poľnohospodárov, miestnu výrobu a certifikované miestne produkty
		I.1.3 Starať sa o prírodné a kultúrne pamiatky kraja a hľadať ich vhodné využívanie pre ďalší trvalo udržateľný rozvoj cestovného ruchu a voľnočasových aktivít v kraji
		I.1.4 Pokračovať v podpore existujúcich služieb a podporovať posilňovanie siete služieb v okolí turistických atrakcií, najmä v oblasti pohostinstva a napr. požičiavania športového vybavenia.
		I.1.5 Vybudovať základnú relaxačnú infraštruktúru okolo vybraných potenciálnych lokalít
	I.2 Podpora dostupnosti turistických atrakcií	I.2.1 Vybudovať infraštruktúru v oblasti statických dopravných riešení (parkovanie na atraktívnych miestach), cyklistických staníc, multimodálnych terminálov Bike&Ride, infraštruktúry vodnej turistiky
		I.2.2 Iniciovať a pokračovať v budovaní cyklotrás vo väzbe na existujúce cyklistické komunikácie a prepájať nimi turistické ciele
		I.2.3 Iniciovať výstavbu moderných náučných chodníkov a atraktívnych turistických trás v menej exponovaných oblastiach kraja v súvislosti s ich napojením na významné turistické destinácie (atrakcie) v okolí
		I.2.4 Podporovať regionálnu prepojenosť posilnením sezónnej kyvadlovej dopravy (skibusy, cyklobusy, sezónne vlaky)
		I.2.5 Spolupracovať s poskytovateľmi dopravných služieb pri koordinácii dopravných spojení
		I.2.6 Podporovať rozvoj nových strategických leteckých trás pre prichádzajúcich návštevníkov
	I.3 Rozvoj kvality cestovného ruchu	I.3.1 Budovať a spravovať infraštruktúru cestovného ruchu okolo atraktivít a zvyšovať ich kvalitu
		I.3.2 Motivovať k zvyšovaniu kvality cez využívanie osobitných značiek kvality – napr. regionálny produkt, ekologický produkt, ...
	I.4 Rozvoj turistických destinácií v menej exponovaných oblastiach kraja	I.4.1 Identifikovať konkrétne lokality rozvoja v zónach C
		I.4.2 Budovať nové atraktívne turistické ciele v nadväznosti na bod I.4.1
	I.5 Rozvoj informačných služieb v kraji	I.5.1 Vybudovať jednotný informačný a navigačný systém pre orientáciu návštevníkov
		I.5.2 Obnoviť turistické značenie
II. Program rozvoja spolupráce	II.1 Vytvorenie podmienok pre rozvoj riadenia destinácií v kraji	II.1.1 Priebežne komunikovať so strategickými partnermi o smerovaní CR - zapájať sa do plánovania dopravných a iných investičných aktivít, pripomienkovať dokumenty s vplyvom na cestovný ruch
		II.1.2 Podporovať miestne aktivity s pozitívnym vplyvom na CR
		II.1.3 Motivovať obce a zástupcov záujmových skupín cestovného ruchu, aby sa pripojili k OOCR
		II.1.4 Podporovať vytváranie partnerstiev medzi aktérmi v cestovnom ruchu aj s cieľom vytvoriť výhodu pre návštevníka - návštevník získava výhody pri návšteve partnerských zariadení

Rozvojový program	Regionálne opatrenia	Činnosti
	II.2 Podpora regionálnej a cezhraničnej spolupráce v oblasti cestovného ruchu	II.2.1. Podporovať medziregionálnu a nadregionálnu spoluprácu
	II.3 Posilnenie spolupráce medzi aktérmi a rozvoj ľudských zdrojov	II.3.1 Spolupracovať s univerzitami a strednými školami, ktoré ponúkajú štúdium cestovného ruchu (stáže/súťaže/komunikácia/podpora pri písaní školských prác)
		II.3.2 Vytvoriť platformu pre spoluprácu medzi aktérmi
		II.3.3. Zdieľať know-how a informácie
III. Program marketingového rozvoja a propagácie kraja	III.1 Vybudovanie dlhodobo udržateľného destinačného marketingu	III.1.1 Plánovať propagáciu kraja prostredníctvom udržateľného cestovného ruchu
		III.1.2 Vybudovať jednotný positioning kraja, v ktorom má každá oblasť svoje miesto
	III.2 Zvýšenie povedomia o Košickom kraji	III.2.1 Realizovať ročné kampane
		III.2.2 Podporovať podujatia
		III.2.3 Cielene propagovať na Slovensku i priamo v Košickom kraji
		III.2.4 Cielene propagovať na perspektívnych zdrojových trhoch
	III.3 Vytvorenie konkurencieschopných produktov cestovného ruchu	III.3.1 Vytvárať vhodné podmienky pre rozvoj produktov CR
		III.3.2 Získavať a odovzdávať know-how a dobrú prax pri tvorbe produktov CR
		III.3.3 Podporovať sieťovanie zúčastnených aktérov
	III.4 Ukotvenie dát ako základu pre správne rozhodovanie	III.4.1 Zabezpečiť pravidelné marketingové prieskumy
		III.4.2. Zbierať dáta o podnikateľoch

3.2.1.1 Regionálne opatrenia pre I. Program rozvoja ponuky a dostupnosti cestovného ruchu

RO I.1	VYTVÁRANIE PODMIENOK PRE TRVALO UDRŽATEĽNÝ ROZVOJ INFRAŠTRUKTÚRY A SLUŽIEB CESTOVNÉHO RUCHU

Ciele opatrenia:

- Zlepšiť úroveň infraštruktúry cestovného ruchu v Košickom kraji a vytvoriť podmienky pre súkromné investície do infraštruktúry cestovného ruchu

Akčná stratégia:

Podiel tržieb z aktívneho cestovného ruchu Košického kraja je v rámci Slovenskej republiky, v porovnaní s inými krajmi, nízky (3,75 %, pozri kapitolu 2.1.3 analytickej časti). V domácom cestovnom ruchu sú však predaje silné a Košický kraj je na treťom mieste medzi všetkými krajmi. To naznačuje významný potenciál tohto druhu cestovného ruchu pre ďalší rozvoj destinácie.

Základná turistická infraštruktúra a služby zohrávajú zásadnú úlohu v celkovej príťažlivosti, konkurencieschopnosti a najmä hospodárskych výhodách cestovného ruchu v turistickej destinácii. Úroveň základnej a sprievodnej infraštruktúry musí zodpovedať potrebám a kapacite územia. To predpokladá jej neustále dopĺňanie, modernizáciu, obnovu a prispôsobovanie sa moderným trendom, ktoré umožnia návštevníkom kraja poskytovať kvalitné služby.

Krajská samospráva má za úlohu podporovať rozvoj tejto infraštruktúry za pomoci nástrojov v oblasti regionálneho rozvoja, územného plánovania, atď.

Úlohou KOCR je vytvárať podmienky na realizáciu dôležitých verejných a súkromných investícií prostredníctvom svojich činností. Na tento účel by sa na vytvorenie týchto podmienok mali uplatňovať nástroje informačnej a koordinačnej podpory a finančné štruktúry, ktoré má KOCR k dispozícii.

Investície do infraštruktúry verejného cestovného ruchu (športová a rekreačná infraštruktúra, vybraná kúpeľná infraštruktúra, kongresová infraštruktúra atď.) a investície do zlepšenia verejného priestoru sa najčastejšie realizujú prostredníctvom miest, obcí a iných verejných subjektov. Rozvoj verejnej infraštruktúry cestovného ruchu možno podporiť využitím a vytvorením vhodných dotačných programov.

Výstavba komerčnej infraštruktúry cestovného ruchu, ako sú ubytovacie, stravovacie, rekreačné a zábavné zariadenia, sa nesmie príliš podporovať s cieľom zachovať rovnaké podmienky na trhu. Úlohou kraja je však najmä vytvoriť priaznivé podnikateľské prostredie, ktoré priláka súkromné investície v kraji aj v oblasti cestovného ruchu. Cieľom týchto investícií by malo byť prispieť k inovácii služieb cestovného ruchu a viesť tak k produktom s vyššou pridanou hodnotou. Výsledkom by malo byť zvýšenie pridanej hodnoty z cestovného ruchu na miestnej úrovni, čo pomôže celému Košickému kraju z hospodárskeho hľadiska.

Nástroje:

- Rozpočet KSK, KOCR, OOCR, rozpočty miest a obcí
- Národné dotačné programy (prostredníctvom ministerstiev)
- Európske investičné fondy a štrukturálne fondy (programy cezhraničnej spolupráce)

Zodpovedá	Indikátor	Cieľová hodnota	Metóda hodnotenia	Časový rámec
I.1.1 Vytvoriť atraktívne podmienky a metodickú podporu podnikateľského prostredia v cestovnom ruchu s cieľom rozvíjať cestovný ruch v kraji				
KSK, KOCR, OOCR, mestá, obce	Pravidelné stretnutia KSK a KOCR so zástupcami miest a záujmových skupín	Aspoň 4 krát ročne	Spočítanie plánovaných činností	nepretržite

I.1.2 Podporovať a prezentovať trvalo udržateľné formy cestovného ruchu, najmä agroturistiku, ekologické farmy, miestnych poľnohospodárov, miestnu výrobu a certifikované miestne produkty				
KOCR	Podiel finančných prostriedkov poskytnutých na projekty udržateľného cestovného ruchu	Najmenej 50 %	Porovnanie počtu	1x ročne
I.1.3 Starať sa o prírodné a kultúrne pamiatky kraja a hľadať ich vhodné využívanie pre ďalší trvalo udržateľný rozvoj cestovného ruchu a voľnočasových aktivít v kraji				
KOCR, OOCR	Spoločné hodnotenie atraktívnosti a aktualizácia stratégie	Každé dva roky	N/A	Každé dva roky
I.1.4 Pokračovať v podpore existujúcich služieb a podporovať posilňovanie siete služieb v okolí turistických atraktivít, najmä v oblasti pohostinstva a napr. požičiavania športového vybavenia.				
KOCR, OOCR, KSK	Počet podporovaných prevádzkovateľov služieb	Doplnenie podľa potreby atraktivity	Vyhodnotenie podľa zámeru oblasti	1x ročne
I.1.5 Iniciovať vybudovanie a vybudovať základnú relaxačnú infraštruktúru okolo vybraných potenciálnych lokalít				
KSK, KOCR	Počet podporovaných projektov zameraných na túto tému	Podľa súboru identifikovaných miest	Porovnanie počtu	Do 10 rokov

RO I.2 PODPORA DOSTUPNOSTI TURISTICKÝCH ATRAKCIÍ

Ciele opatrenia:

- Zlepšiť dopravnú dostupnosť turistických atraktivít a destinácií na území Košického kraja vhodnými formami dopravy (pešia, cyklodoprava, cestná doprava, vodná doprava, verejná doprava, železničná doprava, letecká doprava atď.)

Akčná stratégia:

Kvalita dopravnej infraštruktúry a dostupnosť turistických destinácií a lokalít je kľúčovým predpokladom rozvoja cestovného ruchu v rámci Košického kraja. Primerane nastavené dopravné spojenia s rôznymi formami dopravy (pešia, cyklistická, cestná, železničná, vodná, verejná doprava, atď.) tak môžu zvýšiť konkurencieschopnosť územia kraja v rámci cestovného ruchu. V lokalitách s vyššou intenzitou cestovného ruchu alebo v lokalitách prírodnej hodnoty je potrebné uprednostniť verejnú dopravu alebo jej šetrné formy.

Úlohou krajskej samosprávy, najmä vo vzťahu k jej dopravnej politike, je však vytvorenie podmienok na zlepšenie základnej dopravnej infraštruktúry a zároveň zohľadnenie potrieb v oblasti cestovného ruchu.

Kľúčovými problémami Košického kraja sú nedostatočná dopravná dostupnosť z väčšiny ostatných slovenských regiónov a rôzna dopravná dostupnosť v rámci územia Košického kraja. Prístupnosti do kraja by najviac pomohla výstavba diaľničných spojení s hlavným mestom a prípadne so susednými štátmi, ako aj významný rozvoj a stabilizácia leteckých trás pre prichádzajúcich turistov, čo súvisí aj s investičnými projektmi na letisku a zabezpečením dopravy na letisko/z letiska. Z hľadiska turistického využívania dopravy priamo v kraji, dlhodobo nedostatočnú dopravnú dostupnosť majú lokality v Slovenskom krase, v Slovenskom raji (z Košíc), vo Vihorlate a v ďalších oblastiach mimo hlavných ciest. Posilnenie autobusových spojení s atraktívnymi územiami, posilnenie a systematizácia železničných tratí vo vzťahu k autobusovej doprave a rozvoj multimodálnej dopravy (najmä kombinácia autobusovej, cyklistickej, železničnej dopravy) by významne pomohli rozvoju cestovného ruchu v tejto oblasti.

Pomoc by mala zahŕňať aj riešenie pre statickú dopravu a to v spolupráci s obcami. Cieľom je najmä zlepšenie siete parkovísk, odpočívacích plôch, navigačných a informačných systémov, a to najmä na miestach, ktoré sú v územiach systematicky zaťažených turistickou dopravou. V rámci riešenia statickej dopravy by mala byť súčasťou aj výstavba novej infraštruktúry pre rozvoj alternatívnych foriem dopravy (nabíjacie stanice pre automobily/elektrické bicykle a iné inteligentné riešenia uľahčujúce zodpovedný pohyb návštevníkov v území).

Stále je vhodné systematicky podporovať rozvoj cyklistiky ako takej - koordinovať rozvoj siete diaľkových a regionálne dôležitých trás vrátane ich značenia, údržby a vytvárania podmienok pre rozvoj cyklotrás a oblastí pre off-roadovú cyklistiku.

Nástroje:

- Rozpočet KSK, KOCR, OOCR, rozpočty miest a obcí
- Národné dotačné programy (prostredníctvom ministerstiev)
- Európske investičné fondy a štrukturálne fondy (programy cezhraničnej spolupráce)

Zodpovedá	Indikátor	Cieľová hodnota	Metóda hodnotenia	Časový rámec
I.2.1 Vybudovať infraštruktúru v oblasti statických dopravných riešení (parkovanie na atraktívnych miestach), cyklistických staníc, multimodálnych terminálov Bike&Ride, infraštruktúry vodnej turistiky				
KOCR, KSK, obce	Podpora projektov s daným cieľom	N/A	N/A	nepretržite
I.2.2 Iniciovať a pokračovať v budovaní cyklotrás vo väzbe na existujúce cyklistické komunikácie a prepájať nimi turistické ciele				
KSK, mestá, obce	Dĺžka cyklotrasy vybudovanej v km	Podľa plánu	Porovnanie počtu	nepretržite
I.2.3 Iniciovať výstavbu moderných náučných chodníkov a atraktívnych turistických trás v menej exponovaných oblastiach kraja v súvislosti s ich napojením na významné turistické destinácie (atrakcie) v okolí				
KSK, KOCR, obce, občianske združenia, neziskové organizácie, spoločenstvá vlastníkov	Počet nových trás	Podľa plánu	Porovnanie počtu	nepretržite
I.2.4 Podporovať regionálnu prepojenosť posilnením sezónnej kyvadlovej dopravy (skibusy, cyklobusy, sezónne vlaky)				
KOCR v spolupráci s OOCR a obcami	Počet sezónnych služieb	> 15 liniek/rok	Porovnanie hodnôt	1x ročne
I.2.5 Spolupracovať s poskytovateľmi dopravných služieb pri koordinácii dopravných spojení				
KOCR, OOCR, KSK	Koordinované dopravné spojenia	N/A	N/A	Raz ročne
I.2.6 Podporovať rozvoj nových strategických leteckých trás pre prichádzajúcich návštevníkov				
KSK, letisko Košice	Počet plánovaných leteckých destinácií (aj sezónnych)	> 5 destinácií	Porovnanie počtu zdrojových/cieľových bodov	Po 5 rokoch

RO I.3	ROZVOJ KVALITY CESTOVNÉHO RUCHU

Ciele opatrenia:

- Zlepšiť kvalitu cestovného ruchu, pokiaľ ide o zabezpečenie dostatočnej úrovne verejnej infraštruktúry v turistických destináciách a v ich okolí, na zlepšenie zážitku návštevníkov

Akčná stratégia:

Kvalita základnej infraštruktúry cestovného ruchu v Košickom kraji je rôznorodá a reakcie návštevníkov na ňu tomu zodpovedajú. Miesta s vyššou návštevnosťou turistov sú zvyčajne dobre vybavené, infraštruktúra zodpovedá aktuálnym požiadavkám a služby sú vhodná aj pre náročných návštevníkov (Košice, Spišský hrad, turistické lokality Slovenského raja). Naopak, existuje množstvo miest, kde infraštruktúra niekedy nepokrýva ani základné potreby návštevníkov, aj keď ide o lokality so zrejmým potenciálom (Slovenský kras, Zemplín).

Infraštruktúra okolo turistických atrakcií musí byť schopná reagovať na všetky bežné potreby návštevníkov. Hlavným zodpovedným subjektom za jej budovanie sú obce a OOCR. Úlohou KOCR je podpora napríklad prostredníctvom vytipovania konkrétnych potrieb a upozornenia na nedostatočnú infraštruktúru v tej ktorej oblasti, či predstavenie výstupov z dotazníkov spokojnosti návštevníkov (tých prieskumov, ktoré sú v správe KOCR) a pod. Krajská samospráva má za úlohu do finančných nástrojov pre cestovný ruch začleniť oblasť rozvoja tejto infraštruktúry.

Verejná infraštruktúra používaná na vytvorenie kvalitného miesta odpočinku plní niekoľko základných funkcií. Musí umožniť návštevníkovi relaxovať, zvyčajne na lavičkách, piknikových miestach alebo iných možnostiach sedenia, a to aj s možnosťou ochrany pred rôznymi hydrometeorologickými podmienkami (priame slnko, dážď, vietor). Ďalšou funkciou je funkcia hygienická, kde má každý návštevník možnosť používať toalety a pitnú vodu, aspoň na miestach, kde to umožňujú miestne podmienky. Technická infraštruktúra zahŕňa odpadkové koše a triedené odpadkové koše s pravidelným zberom. V neposlednom rade verejná infraštruktúra poskytuje informačné služby, značky, smerovníky a ostatné formy značenia.

Medzinárodne porovnateľné jednotné priemyselné technické predpoklady pre kvalitu (normy/ normy stanovujúce minimálne požiadavky na danú službu) a certifikáciu výrobkov (napr. cyklisti vítaní, certifikácia regionálnych produktov) sa používajú na štandardizáciu úrovne kvality služieb, ktorých držiteľmi sú profesijné združenia alebo verejné inštitúcie. Tieto systémy sú však úplne dobrovoľné. Úlohou kraja by mala byť podpora zvýšenia počtu úradne certifikovaných subjektov na území kraja. To možno dosiahnuť zvýhodnením oficiálne certifikovaných subjektov v rámci spolupráce na regionálnych projektoch alebo marketingových činnostiach. Rovnaká zásada by sa mala uplatňovať aj pri podpore z kraja v rámci dotačných programov pre jednotlivé subjekty (napr. podpora turistických informačných centier). Stanovenie požiadaviek na súlad s oficiálnou certifikačnou schémou nie je nezákonným porušením verejnej pomoci, pretože prístup k týmto systémom je rovnaký pre všetky subjekty.

Občerstvenie a pohostinstvo sú súčasťou infraštruktúry súkromných subjektov, ich základná podpora je súčasťou regionálneho opatrenia *I.1 Vytváranie podmienok pre trvalo udržateľný rozvoj infraštruktúry a služieb cestovného ruchu*.

Základná infraštruktúra môže zahŕňať aj zabezpečenie statickej dopravy, ktorá sa už rieši v regionálnom opatrení *I.2 Podpora dostupnosti turistických atrakcií.*

Nástroje:

- Rozpočet obcí, OOCR s podporou KSK a KOCR
- Národné dotačné programy (prostredníctvom ministerstiev)
- Európske investičné fondy a štrukturálne fondy (programy cezhraničnej spolupráce)

Zodpovedá	Indikátor	Cieľová hodnota	Metóda hodnotenia	Časový rámec
I.3.1 Budovať a spravovať infraštruktúru cestovného ruchu okolo atraktivít a zvyšovať ich kvalitu				
Obce, OOCR, KSK, KOCR	Počet prvkov infraštruktúry cestovného ruchu – nových alebo skvalitnených	Pokrytie všetkých vybraných lokalít/ atraktivít	Porovnanie stavu infraštruktúry s mapou atraktivity	Po 5 rokoch
I.3.2 Motivovať k zvyšovaniu kvality cez využívanie osobitných značiek kvality – napr. regionálny produkt, ekologický produkt, ...				
OOCR, KOCR, KSK	Počet použitých značiek kvality	> 2	Porovnanie počtu	ročný

RO I.4	ROZVOJ TURISTICKÝCH DESTINÁCIÍ V MENEJ EXPONOVANÝCH OBLASTIACH KRAJA

Ciele opatrenia:

- Cieľom je rozmiestniť návštevníkov geograficky vďaka využitiu prírodných a kultúrnych predpokladov v menej exponovaných oblastiach kraja.

Akčná stratégia:

Dostupný potenciál cestovného ruchu je veľmi rôznorodý aj na miestach, ktoré nie sú vystavené cestovnému ruchu, čo umožňuje aj tam rozvíjať širokú škálu (moderných) foriem cestovného ruchu. Bremeno masového cestovného ruchu vo vybraných lokalitách sa teda porovnáva s potenciálom všetkých oblastí v kraji.

Ambíciou KOCR a KSK je systematicky sa starať o menej exponované lokality, aby mohli byť zahrnuté do základnej turistickej ponuky Košického kraja. Hodnota celkového potenciálu kraja v oblasti cestovného ruchu je ovplyvnená používaním každej lokality na jeho území, takže KOCR by mala monitorovať a priebežne vyhodnocovať hodnotu potenciálu cestovného ruchu a spôsob jeho dlhodobého využívania v súlade s obmedzeniami územia.

Oblasti, ktoré majú vysoký potenciál, ale ich návštevnosť tomu nezodpovedá, sú primárnymi aktérmi tohto opatrenia. Úloha KOCR spočíva v identifikácii týchto lokalít, identifikácii medzier v infraštruktúre, podpore poskytovania infraštruktúry, marketingovej podpore a koordinácii záujmových činností.

Úlohou krajskej samosprávy však nie je byť hlavným investorom pri budovaní turistických destinácií a atrakcií. Táto úloha by mala byť v prvom rade záležitosťou aktérov na území (mestá, obce, súkromní podnikatelia, investori atď.), kde môže kraj v osobitných prípadoch podporovať činnosti týchto aktérov (finančne, metodicky).

Základná infraštruktúra cestovného ruchu v menej exponovaných lokalitách je vybudovaná prostredníctvom investičných projektov. Tieto projekty iniciujú obce, mestá alebo súkromné subjekty a koordinuje ich, pokiaľ je to možné, KOCR.

Nástroje:

- Rozpočet KSK, KOCR, OOCR, rozpočty miest a obcí
- Národné dotačné programy (prostredníctvom ministerstiev)
- Európske investičné fondy a štrukturálne fondy (programy cezhraničnej spolupráce)

Zodpovedá	Indikátor	Cieľová hodnota	Metóda hodnotenia	Časový rámec
I.4.1 Identifikovať konkrétne lokality rozvoja v zónach C				
KOCR	Súbor identifikovaných miest	1	Porovnanie počtu	Do 1 roka

I.4.2 Budovať nové atraktívne turistické ciele v nadväznosti na bod I.4.1				
KSK, KOCR	Počet podporovaných atraktívnych turistických destinácií	Podľa súboru identifikovaných miest	Približne 20 % ročne (spolu 100 % za 5 rokov)	Do 5 rokov

RO I.5 ROZVOJ INFORMAČNÝCH SLUŽIEB V KRAJI

Ciele opatrenia:

- Zlepšiť kvalitu informačných služieb v kraji tak, aby návštevníci mali vždy dostatok ľahko dostupných informácií na realizáciu svojho pobytu v kraji

Akčná stratégia:

Informačné služby spočívajú v poskytovaní informácií v turistických informačných centrách (TIC), budovaní a aktualizácii informačných tabúľ, označovaní turistických trás a prevádzkovaní navigačného systému pre návštevníkov.

Informačný a navigačný systém (okrem značenia turistických trás, ktorý je jednotný po celom Slovensku a v Českej republike) v mestách, v blízkosti atrakcií a inde mimo turistického značenia nie je jednotný a môže byť mätúci pre orientáciu návštevníkov. Jednou z úloh KOCR je usilovať sa o budovanie jednotného navigačného systému v Košickom kraji. Navigačný systém by mal byť prepojený nezávisle od turistickej oblasti, v ktorej sa nachádza, a v ideálnom prípade by navigačné prvky mali odkazovať aj na atrakcie v iných častiach Košického kraja.

Zároveň je vhodné naďalej podporovať údržbu siete peších trás spravovaných Klubom slovenských turistov (KST). Ak sú trasy z akéhokoľvek dôvodu prerušené, existujúce trasy by mali byť riadne prepojené.

Nástroje:

- Rozpočet KSK, KOCR, OOCR, rozpočty miest a obcí
- Národné dotačné programy (prostredníctvom ministerstiev)
- Európske investičné fondy a štrukturálne fondy (programy cezhraničnej spolupráce)

Zodpovedá	Indikátor	Cieľová hodnota	Metóda hodnotenia	Časový rámec
I.5.1 Vybudovať jednotný informačný a navigačný systém pre orientáciu návštevníkov				
KSK, KOCR	Vybudovaný jednotný systém	1	Porovnanie počtu	Do 5 rokov
I.5.2 Obnoviť turistické značenie				
KOCR, KST	Počet km obnoveného turistického značenia a počet informačných tabúľ	Podľa potreby	N/A	Pravidelne po 5 rokoch

3.2.1.2 Regionálne opatrenia pre II. Program rozvoja spolupráce v oblasti cestovného ruchu

RO II.1	VYTVORENIE PODMIENOK PRE ROZVOJ RIADENIA DESTINÁCIÍ V KRAJI

Ciele opatrenia:

- Profesionalizácia organizačnej štruktúry riadenia destinácií v Košickom kraji

Akčná stratégia:

Základná organizačná štruktúra riadenia destinácií spočíva v spolupráci KOCR, OOCR, krajskej samosprávy a miestnych samospráv ako i ďalších záujmových subjektov, ktorá je zakotvená v základnom rámci Zákonom o podpore cestovného ruchu č. 91/2010.

Kľúčovou úlohou pre toto strategické obdobie je podpora vzájomnej spolupráce KSK, KOCR, OOCR a dotknutých miest a obcí. Spolupráca má ísť oboma smermi. Po prvé, smerom nahor, ku krajskej samospráve, s ktorou je potrebné podnietiť diskusie o strategických zámeroch, a ktoré môžu mať vplyv na cestovný ruch v kraji. Po druhé, je potrebné viac zapojiť OOCR a najmä obce a mestá do vzájomnej komunikácie a podporovať miestne aktivity s pozitívnym vplyvom na cestovný ruch v rámci možností KOCR. Po tretie, musí sa podporovať aj spolupráca medzi koncovými poskytovateľmi služieb a ich aktívne prepojenia generujúce synergiu ponuky cestovného ruchu v území destinácie.

Vzhľadom na finančný model stanovený zákonom, je potrebné viac motivovať obce, ktoré využívajú svoju ubytovaciu kapacitu, na vstup do OOCR. Predovšetkým je potrebné lepšie komunikovať a informovať o úlohe organizácií cestovného ruchu, ich príspevku pre obce a synergiách pre celý kraj.

Podmienkou funkčného systému riadenia destinácií je dôsledné uplatňovanie princípu 3K (komunikácia, koordinácia a kooperácia) a rešpektovanie rozdelenia činností, najmä medzi krajskou a oblastnými OCR. Hierarchické postavenie krajskej a oblastných OCR by sa malo využiť v prospech rozvoja cestovného ruchu v kraji. Je tiež potrebné zakotviť jasnejšie úlohy a povinnosti všetkých aktérov v komunikácii a, pokiaľ je to možné, eliminovať duplicitu činností pri zachovaní autonómie rozhodovania každého subjektu.

Nástroje:

- Rozpočet KSK, KOCR, OOCR, rozpočty miest a obcí
- Národné dotačné programy (prostredníctvom ministerstiev)
- Európske investičné fondy a štrukturálne fondy (programy cezhraničnej spolupráce)

Zodpovedá	Indikátor	Cieľová hodnota	Metóda hodnotenia	Časový rámec
II.1.1 Priebežne komunikovať so strategickými partnermi o smerovaní CR - zapájať sa do plánovania dopravných a iných investičných aktivít, pripomienkovať dokumenty s vplyvom na cestovný ruch.				
KSK, KOCR, OOCR, obce	Počet stretnutí s relevantnými aktérmi	Aspoň 4 krát ročne	Spočítanie plánovaných činností	nepretržite
II.1.2 Podporovať miestne aktivity s pozitívnym vplyvom na CR				
OOCR, KOCR	Počet podporovaných aktivít	> 10 ročne	Porovnanie podľa výročných správ	nepretržite
II.1.3 Motivovať obce a zástupcov záujmových skupín cestovného ruchu, aby sa pripojili k OOCR				
OOCR, KOCR	Počet nových členov z obcí	Podľa potreby	Porovnanie podľa výročných správ	Raz ročne

II.1.4 Podporovať vytváranie partnerstiev medzi aktérmi v cestovnom ruchu aj s cieľom vytvoriť výhodu pre návštevníka - návštevník získava výhody pri návšteve partnerských zariadení				
KOCR, OOCR	Vytvorené stimuly/zámery spolupráce; Počet schôdzí	N/A Na mesačnej báze	N/A Porovnanie počtu	Hodnotenie za 5 rokov

RO II.2	**PODPORA REGIONÁLNEJ SPOLUPRÁCE NA MEDZIREGIONÁLNEJ A CEZHRANIČNEJ ÚROVNI V OBLASTI CESTOVNÉHO RUCHU**			
Ciele opatrenia: ▪ Využívanie spolupráce s regiónmi, vnútroštátnymi inštitúciami a na cezhraničnej úrovni na rozvoj cestovného ruchu				
Akčná stratégia: Administratívna hranica Košického kraja nie je z hľadiska cestovného ruchu hranicou prirodzeného územia. Hoci je celé územie kraja rozdelené na turistické oblasti, tieto územia nie sú celkom prirodzene geograficky definovanými územiami. Z tohoto dôvodu je pre účel tohto opatrenia potrebné pokračovať v spolupráci so susednými regiónmi, ako aj v cezhraničnej spolupráci s Maďarskom. Zároveň sa tým naďalej posilňuje atraktivita "Východu" Slovenska, ktorý nie je nevyhnutne (a najmä z pohľadu návštevníka) rozdelený na Prešovský a Košický kraj. Úlohou KOCR je podporovať vzájomnú diskusiu medzi aktérmi a uľahčiť komunikáciu jednotlivých zainteresovaných strán na takto širšie zadefinovanom území. Z hľadiska územia pozdĺž hranice s Maďarskom je vhodné prepojiť aktivity v oblasti budovania verejnej infraštruktúry, dopravného prepojenia týchto dvoch území, ako aj mäkkých aktivít v oblasti vzdelávania, marketingu, spolupráce a výmeny skúseností. Neopomenuteľnou súčasťou je aj spolupráca na úrovni viacerých regiónov a spolupráca kraja s inštitúciami na štátnej úrovni, ktorá môže významne ovplyvniť kvalitu ponuky cestovného ruchu kraja a jeho konkurencieschopnosť (napríklad národné inštitúcie UNESCO, Slovakia Travel, Slovenský vodohospodársky podnik, Štátna ochrana prírody SR, Slovenská správa jaskýň, Železničná spoločnosť Slovensko, Asociácia športu pre všetkých SR a pod.). Medziregionálna spolupráca sa musí uskutočniť aj na dôležitých medziregionálnych, národných a medzinárodných produktoch, ako sú pamiatky UNESCO, diaľkové cyklistické trasy EuroVelo, regionálne značky výrobkov a pod.				
Nástroje: ▪ Komunikačné a strategické plánovacie nástroje				
Zodpovedá	**Indikátor**	**Cieľová hodnota**	**Metóda hodnotenia**	**Časový rámec**
II.2.1. Podporovať medziregionálnu a nadregionálnu spoluprácu				
KOCR a spolupracujúce subjekty	N/A	N/A	N/A	N/A

RO II.3	**POSILNENIE SPOLUPRÁCE MEDZI AKTÉRMI A ROZVOJ ĽUDSKÝCH ZDROJOV**
Ciele opatrenia: ▪ Využívanie spolupráce s miestnymi samosprávami, cieľovými organizáciami, poskytovateľmi služieb cestovného ruchu a súvisiacimi odvetviami. ▪ Zlepšenie dostupnosti a kvality ľudských zdrojov v cestovnom ruchu a súvisiacich službách.	

Akčná stratégia

V Košickom kraji je viacero skupín aktérov, ktorí majú priamy vplyv na rozvoj cestovného ruchu, ale medzi nimi neexistuje systematická koordinácia aktivít.

Hlavným dlhodobým cieľom spolupráce medzi aktérmi je postupný rozvoj cestovného ruchu podľa strategicky definovaného rámca. Za predpokladu, že aktéri budú identifikovaní so znením strategických cieľov a ich celkovým prínosom pre kraj a jeho obyvateľov, vzájomná podpora pri dosahovaní týchto cieľov môže výrazne uľahčiť spoločné úsilie.

Zainteresované strany by mali byť (v potrebnom rozsahu) informované aj o tom, čo sa deje v Košickom kraji nielen z hľadiska plánovania krajskej samosprávy (a obecných samospráv), ale aj s ohľadom na relevantné činnosti OCR a kľúčových aktérov cestovného ruchu. Všetky zainteresované strany by mali byť informované napríklad o realizácii veľkej marketingovej kampane, organizácii podujatia nadregionálneho/regionálneho významu alebo o nových možnostiach financovania aktivít.

Kľúčové zainteresované strany by mali mať možnosť včas sa vyjadriť k strategickým plánom, plánovaným projektom a činnostiam, aby sa ich vyjadrenie mohlo zohľadniť v počiatočnej fáze návrhu. Menší aktéri majú mať možnosť presadzovať svoje záujmy prostredníctvom OOCR, ktoré potom zastupujú svojich členov v rokovaniach na vyššej úrovni.

Zároveň je potrebné zabezpečiť, aby zainteresované strany mohli vyjadriť spätnú väzbu po uskutočnení aktivity (strategický plán, marketingová kampaň, podujatie), pričom spracovanie spätnej väzby sa stane bežnou súčasťou hodnotenia činnosti.

Podstatnou súčasťou, najmä pre menších, ale veľmi dôležitých aktérov (najmä obce, ale aj OOCR), je vzájomná výmena skúseností a know-how. V súčasnosti je sporadicky a takmer výlučne založená na osobných vzťahoch. Z hľadiska zlepšenia kvality riadenia destinácií je však potrebné vytvoriť platformu na systematickú výmenu skúseností, či už riadenú jednotlivými aktérmi (samostatné pravidelné stretnutia) alebo centrálne (konferencie s príspevkami aktérov).

V neposlednom rade je možné kombinovať marketingové činnosti, pri ktorých KOCR môže tieto marketingové činnosti centralizovať, a tak prevziať bremeno OOCR v prípade významnejších činností alebo v kontexte propagácie kraja ako celku. OOCR na druhej strane riadi podporu menších aktivít a projektov miestneho významu.

Úlohou KOCR je vytvoriť priestor pre tieto činnosti, iniciovať diskusie a zhodnotiť ich príspevky, a následne zahrnúť získané výstupy do svojich činností tam, kde to považuje za vhodné.

Úlohou ostatných aktérov je vyjadrovať svoje stanoviská, prenášať know-how a budovať dlhodobé a konštruktívne vzťahy nezávisle od (navonok) konkurenčného vzťahu subjektov.

Zároveň sú jedným z hlavných faktorov rozvoja spolupráce ľudské zdroje. Ak majú byť turistické destinácie na území kraja vnímané ako vynikajúce, je potrebné pracovať s rozvojom kvality ľudských zdrojov v destinačnom manažmente aj na úrovni jednotlivých poskytovateľov.

Znalosti, vedomosti a skúsenosti pracovníkov sa priamo odrážajú na úrovni konečného produktu a jeho vnímaní návštevníkom, ako aj vo vzájomných vzťahoch pracovníkov v destinačnom manažmente. V tejto oblasti by úlohou krajskej samosprávy mala byť podpora povedomia o cestovnom ruchu, a to najmä vo vzťahu k mestám, obciam a poskytovateľom služieb cestovného ruchu verejného sektora, dosahovaná najmä prostredníctvom aktivít a činností KOCR.

Nástroje:

- Rozpočet KSK, KOCR, OOCR, rozpočty miest a obcí
- Národné dotačné programy (prostredníctvom ministerstiev)
- Európske investičné fondy a štrukturálne fondy (programy cezhraničnej spolupráce)

Zodpovedá	Indikátor	Cieľová hodnota	Metóda hodnotenia	Časový rámec
II.3.1 Spolupracovať s univerzitami a strednými školami, ktoré ponúkajú štúdium cestovného ruchu (stáže/súťaže/komunikácia/podpora pri písaní školských prác)				
KSK, KOCR, OOCR	N/A	N/A	N/A	nepretržite
II.3.2 Vytvoriť platformu pre spoluprácu medzi aktérmi				
KOCR	Vytvorená platforma	1	Kontrola realizácie	ročný
II.3.3 Zdieľať know-how a informácie				
KOCR, OOCR	Počet prenosov informácií	> 2 ročne	Porovnanie počtu	ročný

3.2.1.3 Regionálne opatrenia pre III. Program marketingového rozvoja a propagácie kraja

RO III.1	VYBUDOVANIE DLHODOBO UDRŽATEĽNÉHO DESTINAČNÉHO MARKETINGU

Ciele opatrenia:

- Posilnenie základných mechanizmov marketingu destinácií v kraji s ohľadom na udržateľnosť cestovného ruchu

Akčná stratégia

Systematický a udržateľný marketing destinácií je vstupným bodom pre efektívnu regionálnu propagáciu, v ktorej má každý subjekt jasne definovanú úlohu a schopnosti v hierarchii marketingu sú jasne identifikované. Opatrenie sa teda zaoberá kľúčovými prvkami marketingu, ako je strategické plánovanie marketingových aktivít a budovanie obrazu destinácie vo vnímaní (potenciálnych) návštevníkov.

Úlohou KOCR je systematické plánovanie marketingových činností s prihliadnutím na plánovanú udržateľnosť. V tomto prípade sa udržateľnosť odráža najmä v identifikácii strategických cieľov a výbere produktových tém a línií. Základom je vytvorenie marketingovej stratégie cestovného ruchu, identifikácia dôležitých aktérov s hlavnými cieľmi stratégie, a jej aktívne využívanie.

Samotná propagácia má väčší vplyv, ak je jej jadro zjednotené v celom kraji. Predpokladom dosiahnutia trvalo udržateľného marketingu je teda to, aby sa každá oblasť identifikovala s jadrom positioningu a bola schopná nájsť si svoje miesto vo vytvorenom vnímaní kraja.

Bližšie informácie k tomuto opatreniu sú súčasťou samostatného dokumentu s názvom "Marketingová stratégia cestovného ruchu Košického kraja", ktorý je základným koncepčným dokumentom Košického kraja v oblasti marketingu cestovného ruchu.

Nástroje:

- Rozpočet KSK, KOCR, OOCR, rozpočty miest a obcí
- Národné dotačné programy (prostredníctvom ministerstiev)
- Európske investičné fondy a štrukturálne fondy (programy cezhraničnej spolupráce)

Zodpovedá	Indikátor	Cieľová hodnota	Metóda hodnotenia	Časový rámec
III.1.1 Plánovať propagáciu kraja prostredníctvom udržateľného cestovného ruchu				
KOCR, KSK, OOCR	Pravidelné stretnutia záujmových skupín vrátane KSK so zameraním na marketing	2x ročne	Zápisy zo stretnutí	priebežne
III.1.2 Vybudovať jednotné vnímanie positioningu kraja, v ktorom má každá oblasť svoje miesto				
KOCR	Vnímanie positioningu návštevníkmi	Aspoň 50% reaguje na kľúčové pojmy positioningu	Marketingové prieskumy	Po 2 rokoch

RO III.2 ZVÝŠENIE POVEDOMIA O KOŠICKOM KRAJI

Ciele opatrenia:

- Zvýšiť povedomie o Košickom kraji na úrovni lokálnej, národnej aj medzinárodnej

Akčná stratégia

Jednou z najväčších prekážok pre návštevu Košického kraja je neznalosť ponuky, a to v zahraničí, ako aj v rámci Slovenska, a často aj v rámci Košického kraja samotného. Primárna ponuka je rozmanitá a dostačujúca, pokiaľ je zároveň dostatočne komunikovaná cieľovým skupinám.

Účelom tohto opatrenia je posilniť celkové vnímanie kraja najmä medzi potenciálnymi návštevníkmi a zvýšiť tak počet nových návštevníkov, ktorí môžu ďalej šíriť svoje pozitívne dojmy z absolvovaného pobytu.

Úlohou KOCR je tak príprava a realizácia ročných kampaní, ktoré sú pilierom marketingových činností. Podľa ročnej témy je možné pripravovať aj sezónne produkty cestovného ruchu a zjednocovať a zefektívňovať marketingové činnosti na viacerých úrovniach destinačného manažmentu. Spolu s realizáciou ročných kampaní prebieha aj cielená propagácia obsahu pre vybrané prioritné skupiny návštevníkov a potenciálnych návštevníkov na Slovensku a v zahraničí.

Súčasťou podpory zviditeľnenia Košického kraja sú podujatia, ktoré môže KOCR podporovať rôznymi spôsobmi – od marketingovej podpory (zahrnutie podujatí do svojich propagačných materiálov, prezentácia na webe, sociálnych sieťach a pod.) cez koordinačnú a informačnú podporu, až po finančnú podporu v prípade, že podujatie zapadá do strategických cieľov a do témy ročnej kampane.

Bližšie informácie k tomuto opatreniu sú súčasťou samostatného dokumentu s názvom "Marketingová stratégia cestovného ruchu Košického kraja", ktorý je základným koncepčným dokumentom Košického kraja v oblasti marketingu cestovného ruchu.

Nástroje:

- Rozpočet KOCR a OOCR
- Regionálny rozpočet, rozpočty miest a obcí

Zodpovedá	Indikátor	Cieľová hodnota	Metóda hodnotenia	Časový rámec
III.2.1 Realizovať ročné kampane				
KOCR	Počet realizovaných kampaní *(je nutné sledovať aj dosah, ale pre indikátor to nie je vhodný nástroj)*	Kampaň/rok	Vyhodnotenie kampaní	ročne
III.2.2 Podporovať podujatia				
KOCR, OOCR	Celkový počet návštevníkov podujatí (partnerských)	Nárast o 10 %	Informácia o počte predaných lístkov od partnerov	Za 5 rokov
III.2.3 Cielene propagovať na Slovensku i priamo v Košickom kraji				
KOCR	Počet sledujúcich na sociálnych sieťach, počet unikátnych návštevníkov webu	Nárast 20 % za 5 rokov	Sledovanie návštevnosti a analytických výstupov online nástrojov	Za 5 rokov
III.2.4 Cielene propagovať na perspektívnych zdrojových trhoch				
KOCR, OOCR	Počet marketingových výstupov v zahraničí	> 10 výstupov v každej perspektívnej krajine	Vyhodnotenie výstupov	Každé dva roky

RO III.3	VYTVORENIE KONKURENCIESCHOPNÝCH PRODUKTOV CESTOVNÉHO RUCHU

Ciele opatrenia:

- Vytvoriť podmienky pre vytvorenie komplexného produktového portfólia pre cestovný ruch v turistických oblastiach a regiónoch a jeho rozvoj na základe produktových stratégií

Akčná stratégia

Atraktívnosť destinácie určuje kvalita produktov a tém cestovného ruchu pre marketingovú komunikáciu. Tvorcom ponuky produktov sú predovšetkým poskytovatelia služieb a atraktívni operátori. Úlohou organizácií cestovného ruchu je prepojiť tieto entity a podporiť komplexné ponuky produktov a témy pre ich komunikáciu. Úspech týchto produktov je určený nielen kvalitou ponuky, ale aj produktovými stratégiami spracovateľov.

KSK ani KOCR nie sú hlavnými tvorcami ponuky produktov. Ich hlavnou úlohou je aktívne pomáhať navzájom spájať ponuku kraja tak, aby mohla byť ponúkaná jednotlivým zdrojovým trhom a cieľovým segmentom návštevníkov v súlade so súčasným dopytom a trendmi. Kľúčové produkty turistických oblastí a organizácií cestovného ruchu vytvoria komplexné portfólio produktov kraja.

Osobitnou súčasťou ponuky produktov kraja sú podujatia, ktoré majú veľmi pozitívny vplyv na návštevnosť, prispievajú k zvýšeniu prestíže a imidžu ich miesta konania a pomáhajú znižovať vplyv sezónnosti. Kvalitné podujatia si však vyžadujú profesionálnu organizáciu, dostatočný čas na prípravu a stabilné financovanie, čo zvyčajne nie je možné bez verejnej finančnej podpory. KSK by preto mal naďalej systematicky podporovať kľúčové podujatia s medziregionálnym dosahom.

Bližšie informácie k tomuto opatreniu sú súčasťou samostatného dokumentu s názvom "Marketingová stratégia cestovného ruchu Košického kraja", ktorý je základným koncepčným dokumentom Košického kraja v oblasti marketingu cestovného ruchu.

Nástroje:

- Rozpočet KSK, KOCR a OOCR
- Regionálny rozpočet, rozpočty miest a obcí
- Národné dotačné programy
- Európske investičné fondy a štrukturálne fondy (programy cezhraničnej spolupráce)

Zodpovedá	Indikátor	Cieľová hodnota	Metóda hodnotenia	Časový rámec
III.3.1 Vytvárať vhodné podmienky pre rozvoj produktov CR				
KOCR	Počet vytvorených produktov CR v kraji	Nárast o 10 %	Porovnanie hodnôt	Do 5 rokov
III.3.2 Získavať a odovzdávať know-how a dobrú prax pri tvorbe produktov CR				
KOCR, OOCR	Počet stretnutí o know-how	> 1x ročne	Výstupy zo stretnutí	Každé dva roky
III.3.3 Podporovať sieťovanie zúčastnených aktérov				
OOCR	Počet realizovaných stretnutí s potenciálom networkingu	>20 za 3 roky	Informácie o konaní stretnutí	priebežne

RO III.4	UKOTVENIE DÁT AKO ZÁKLADU PRE SPRÁVNE ROZHODOVANIE

Ciele opatrenia:

- Zlepšiť využívanie údajov a informácií na rozhodovanie aktérov cestovného ruchu v Košickom kraji

Akčná stratégia

Vytvorenie databázy a informačnej základne na monitorovanie rozvoja ponuky a dopytu v oblasti cestovného ruchu je nevyhnutnou súčasťou zásad riadenia destinácií. Overené údaje a informácie umožňujú všetkým zainteresovaným stranám prijímať lepšie strategické rozhodnutia a lepšie operatívne riadiť svoje činnosti. Základným poskytovateľom údajov v cestovnom ruchu je Štatistický úrad Slovenskej republiky a Ministerstvo dopravy a výstavby SR, ktorý vytvárajú základné informačné databázy.

Na zvýšenie efektívnosti zberu údajov a informácií v cestovnom ruchu a na zdieľanie nákladov je možné použiť prístup k zberu údajov opísaný v *Metodickom postupe pre systém monitorovacích ukazovateľov vývoja destinácie*[17] , ktorý je súčasťou Kategorizácie organizácií pre správu destinácií a Agentúry CzechTourism. Tento metodický pokyn stanovuje, ktoré údaje sa majú zbierať na akej úrovni. Úlohou KSK a KOCR v súvislosti s dostupnými administratívnymi zdrojmi údajov je vytvoriť dostatočne spoľahlivý súbor údajov a informácií. Na vyhodnotenie ukazovateľov stanovených na úrovni tejto stratégie je tiež potrebné vytvoriť informačnú a dátovú základňu. Táto dátová základňa by sa mala vytvoriť pomocou moderných nástrojov business intelligence (BI) alebo osvedčených systémov na monitorovanie rozvoja cestovného ruchu na úrovni destinácie (napr. GAS).

Marketingové informácie sú tiež dôležitou súčasťou informačnej a dátovej základne cestovného ruchu, ktorá slúži na správne riadenie marketingovej komunikácie organizácií destinačného manažmentu v kraji a tiež poskytovateľov služieb. Ide najmä o informácie získané z používania internetových vyhľadávačov alebo sociálnych sietí. Okrem toho, prieskumy vykonávané na vnútroštátnej úrovni dopĺňajú profilové a motivačné prieskumy alebo moderné metódy zberu údajov prostredníctvom signalizačných údajov mobilných operátorov.

Úlohou KSK a najmä KOCR je tiež vzdelávať aktérov cestovného ruchu v téme dostupných zdrojov údajov a ich využitia pri rozhodovaní.

Bližšie informácie k tomuto opatreniu sú súčasťou samostatného dokumentu s názvom "Marketingová stratégia cestovného ruchu Košického kraja", ktorý je základným koncepčným dokumentom Košického kraja v oblasti marketingu cestovného ruchu.

Nástroje:

- KOCR rozpočet

Zodpovedá	Indikátor	Cieľová hodnota	Metóda hodnotenia	Časový rámec
III.4.1 Zabezpečiť zber a analýzu dát				
KOCR	Počet marketingových prieskumov	>raz ročne	Výsledky prieskumu	Sezónne
III.4.2. Zbierať dáta o podnikateľoch				
OOCR	Počet získaných vyjadrení podnikateľov	Podľa potreby	Vyjadrenie môže mať formu prieskumu, písomnej pripomienky, aktívnej účasti na stretnutí	1x ročne

[17] K dispozícii tu: https://docplayer.cz/200144466-Metodicky-postup-pro-system-sledovani-ukazatelu-o-vyvoji-destinace.html

3.2.2 Územná úroveň

Pre každé strategické územie bola vypracovaná podskupina územných opatrení, ktoré sú rozpracované do jednotlivých činností. Každé strategické územie má teda svoj vlastný akčný plán rozvoja.

Rozdelenie na strategické územia je založené na tradičných (turistických) oblastiach Košického kraja a zohľadňuje súčasné administratívne rozdelenie a zastúpenie v OOCR alebo iných skupinách aktérov. Zoradenie je abecedné:

- **Dolný Zemplín** – zahŕňa okresy Sobrance, Michalovce a severnú časť trebišovského okresu, pričom príslušníci miestnej OOCR sa sústreďujú takmer výlučne na celom Zemplíne.
- **Gemer** – zahŕňa okres Rožňava (a pokračuje na území Banskobystrického kraja)
- **Košice – mesto & Abov** – sa týka územia Košíc a okresu Košice – okolie
- **Slovenský raj & Spiš** – zahŕňa oblasť okolo Spišskej Novej Vsi a Národného parku Slovenský Raj
- **Tokaj** – zahŕňa len relatívne malé územie špecifické pre tokajskú vinohradnícku oblasť (s presahom na Maďarsko) na juhu okresu Trebišov

3.2.2.1 Územné opatrenia: Dolný Zemplín

Dolný Zemplín je oblasť typická pre sezónnu a geografickú koncentráciu návštevníkov. Väčšina prespávajúcich návštevníkov trávi čas v lete v okolí Zemplínskej šíravy. Celkovo sú územné opatrenia určené na obnovenie prestíže lokality, väčšie rozdelenie návštevnosti počas roka a na podporu návštevnosti v menej exponovaných miestach.

I	**Program rozvoja ponuky a dostupnosti cestovného ruchu**
	I.1 Rozvoj základnej infraštruktúry v okolí atraktivít I.1.1 Prioritizácia budovania základnej infraštruktúry v okolí Zemplínskej šíravy a ďalších vybraných destinácií I.1.2 Vytvorenie plánu rozvoja CHKO Latorica, vrátane súvisiacej infraštruktúry I.1.3 Podpora rozvoja služieb v okolí atraktivít vo vybraných územiach
	I.2 Podpora dopravnej dostupnosti autom aj na bicykli I.2.1 Pokračujúca spolupráca pri budovaní cyklotrás v oblasti, s dôrazom na cyklotrasy vedené mimo komunikácie pre motorové vozidlá I.2.2 Dobudovanie dopravnej dostupnosti k atraktivitám
	I.3 Podpora rozvoja nových atraktivít I.3.1 Rozvoj zábavných a voľnočasových aktivít (aquapark, cyklotrasy, geotermálne zdroje) I.3.2 Podpora rozvoja ekoturizmu, agroturizmu a ďalších trendov udržateľného cestovného ruchu
II	**Program rozvoja spolupráce v cestovnom ruchu**
	II.1 Intenzívnejšie kooperácie so záujmovými skupinami v oblasti, a s ľudskými zdrojmi II.1.1 Zvýšenie počtu obcí, ktoré sú členom ZOOCR II.1.2 Zvýšenie počtu podnikateľských subjektov, ktorí sú členom ZOOCR II.1.3 Spolupráca so záujmovými subjekty pri budovaní základnej infraštruktúry II.1.4 Spolupráca so školami (strednými i vysokými), poskytovanie stáží s praxou, aktívna prezentácia medzi absolventskými ročníkmi odborov pridružených cestovnému ruchu II.1.5 Podpora tvorby lokálnych partnerstiev medzi podnikateľskými subjektmi
	II.2 Zefektívnenie riadenia DMO II.2.1 Prerozdelenie vybraných činností smerom ku KOCR – efektívne prerozdelenie úloh a územia

	II.2.2 Posilnenie počtu zamestnancov / spolupracovníkov Zemplínskej OOCR z príspevkov členskej základne
	II.3 Posilnenie spolupráce s okolitými lokalitami cestovného ruchu II.3.1 Spolupráca s OOCR Horný Zemplín II.3.2 Spolupráca na tvorbe produktov cestovného ruchu s OOCR Horný Zemplín, najmä v oblasti CHKO Vihorlat II.3.3 Komunikácia s oblasťou Tokaj, najmä pri tvorbe a propagácii produktov vínnej turistiky
III	**Program rozvoja marketingu a propagácie destinácie**
	III.1 Diverzifikácia produktovej ponuky III.1.1 Tvorba produktov pre vytipované segmenty klientely III.1.2 Zaradenie vína do produktov (z vinohradníckych oblastí v okolí Zemplínskej šíravy a južne od CHKO Latorica, z Tokaja) III.1.3 Vytvorenie prostredia pre propagáciu slow travel – podpora ekoturizmu
	III.2 Obnova prestíže turistických atraktivít III.2.1 Dôraz na jasnú a prehľadnú informovanosť návštevníkov o kvalite vody rekreačných vodných plôch III.2.2 Tvorba produktov cestovného ruchu pre lukratívnu klientelu - napr. balíčky pre teambuildingy III.2.3 Spolupráca s významnými osobnosťami v rekreačných aktivitách, ktoré je možné v kraji prevádzkovať (športovci, umelci na hudobných festivaloch a pod.)

3.2.2.2 Územné opatrenia: Gemer

Gemerský región a Slovenský kras majú obrovský potenciál primárnej ponuky. Je tu jedinečná koncentrácia prírodných pamiatok UNESCO, ako aj množstvo kultúrnych a historických cieľov. Návštevnosť sa však nezhoduje s ponukou z rôznych dôvodov. Ich väčšiu rovnováhu majú docieliť aj navrhované územné opatrenia. Okrem toho majú územné opatrenia za úlohu zabezpečiť dostatočnú sekundárnu infraštruktúru v okolí atrakcií, zvýšiť ich dopravnú dostupnosť a zachovať pozitívny dojem z návštevy oblasti.

I	**Program rozvoja ponuky a dostupnosti cestovného ruchu**
	I.1 Rozvoj základnej infraštruktúry v okolí atraktivít I.1.1 Rozvoj základnej infraštruktúry v okolí pamiatok UNESCO a ďalších vytipovaných destinácií I.1.2 Podpora rozvoja služieb v okolí atraktivít vytipovaných destinácií I.1.3 Vytváranie podmienok pre rozvoj ubytovania
	I.2 Podpora dopravnej dostupnosti I.2.1 Podpora dopravnej dostupnosti k vytipovaným destináciám (autom aj na bicykli) I.2.2 Podpora kyvadlových spojov v čase zvýšenej návštevnosti (sezónne vlaky / autobusy)
II	**Program rozvoja spolupráce v cestovnom ruchu**
	II.1 Intenzívnejšie kooperácie so záujmovými skupinami v oblasti II.1.1 Zvýšenie počtu obcí, ktoré sú členom OOCR II.1.2 Zvýšenie počtu podnikateľských subjektov, ktoré sú členom OOCR II.1.3 Spolupráca so záujmovými subjektmi pri budovaní základnej infraštruktúry
	II.2 Posilnenie spolupráce s KOCR II.2.1 Posilnenie komunikácie KOCR s OOCR Gemer aj s jednotlivými obcami, ktoré sa v území nachádzajú (a nie sú nevyhnutne členmi OOCR) II.2.2 Koordinácia marketingových aktivít s KOCR
	II.3 Posilnenie spolupráce s okolitými lokalitami II.3.1 Posilnenie spolupráce s časťou OOCR Gemer nachádzajúcej sa mimo Košický kraj a spolupráca s Banskobystrickým krajom, najmä v oblasti informačných služieb a marketingovej komunikácie II.3.2 Koordinácia aktivít pri tvorbe produktov cestovného ruchu s OOCR Gemer II.3.3 Komunikácia so zástupcami Národného parku Aggtelek, najmä pri tvorbe a propagácii produktov súvisiacich s krasovými územiami a útvarmi

III	**Program rozvoja marketingu a propagácie destinácie**
	III.1 Diverzifikácia produktovej ponuky III.1.1 Tvorba produktov pre vytipované segmenty klientely III.1.2 Zaradenie technických pamiatok i produktov súvisiacich s historickými atraktivitami do produktovej ponuky
	III.2 Zvýšenie povedomia / Zlepšenie dobrého mena destinácie III.2.1 Dôraz na informovanosť (potenciálnych) návštevníkov o miestnych atraktivitách a ponúkaných službách III.2.2 Propagácia oblasti v zahraničí – Maďarsko, Česko III.2.3 Dôraz na prezentáciu kraja ako čistej a bezpečnej destinácie - najmä pri samotnom pobyte návštevníkov je kladený dôraz na prvý dojem

3.2.2.3 Územné opatrenia: Mesto Košice a Abov

Mesto Košice je často východiskovým bodom pre návštevníkov alebo ich jediným cieľom. Počet prenocovaní niekoľkokrát presahuje ostatné oblasti a samotné mesto je ukotvené vo verejnom povedomí ako "metropola východu". Územné opatrenia majú celkovo zvýšiť návštevnosť mimo sezóny a motivovať návštevníkov, aby sa zdržali (a prenocovali) aj mimo mesta, a to najmä v prípadoch, keď títo považujú Košice za východiskový bod svojho pobytu.

I	**Program rozvoja ponuky a dostupnosti cestovného ruchu**
	I.1 Rozvoj podujatí s medzinárodným významom (odborné/kongresové aj voľnočasové) I.1.1 Podporovať a rozvíjať existujúcu infraštruktúru I.1.2 Vytvárať podmienky pre vznik podujatí najmä B2B, s cieľom pritiahnuť novú atraktívnu ponuku
	I.2 Predĺženie doby pobytu návštevníkov I.2.1 Koordinácia dopravnej dostupnosti lokálnych dopravných uzlov mimo mesta Košice I.2.2 Motivácia návštevníkov finančnými stimulmi (zľavové karty medzi partnerskými inštitúciami a pod.) I.2.3 Rozvoj základnej infraštruktúry v okolí pamiatok UNESCO a ďalších vytipovaných destinácií I.2.4 Podpora rozvoja služieb v okolí atraktivít – v území vytipovaných destinácií
	I.3 Podpora rozvoja oblastí v okolí mesta Košice I.3.1 Identifikácia lokalít primárnej ponuky v okolí Košíc, ktoré majú potenciál pre krátke výlety mimo mesta
II	**Program rozvoja spolupráce v cestovnom ruchu**
	II.1 Intenzívnejšia kooperácia so záujmovými skupinami mimo mesta Košice II.1.1 Spolupráca s obcami v oblasti Abova, prípadne stimul k členstvu v OOCR II.1.2 Spolupráca s podnikateľskými subjektmi v oblasti Abov, prípadne stimul k členstvu v OOCR II.1.3 Posilnenie spolupráce medzi OOCR Košice turizmus a KRT
	II.2 Strategická kooperácia s KOCR II.2.1 Pravidelná spolupráca Košice turizmus a Košice región turizmus pri strategickom plánovaní II.2.2 Koordinácia hlavných marketingových línií s KRT
III	**Program rozvoja marketingu a propagácie destinácie**
	III.1 Posilnenie produktovej ponuky v mimosezóne III.1.1 Tvorba produktov cestovného ruchu zameraných na večerné aktivity nezávislé na ročnom období III.1.2 Tvorba produktov pre vytipované segmenty klientely III.1.3 Tvorba produktov cestovného ruchu pre lukratívnu klientelu - napr. balíčky pre teambuildingy, city break, MICE III.1.4 Dôraz na prezentáciu mesta a okolia ako modernej a živej destinácie
	III.2 Posilnenie informovanosti o meste a okolí III.2.1 Dôraz na informovanosť návštevníkov o atraktivitách, ku ktorým sa môžu vydať po návšteve mesta Košice

	III.2.2 Propagácia mesta Košice ako centra „Východu“ a zároveň aj východiskového bodu pre ďalšie cestovanie III.2.3 Tvorba produktov spájajúcich mesto Košice s ďalšími lokalitami v Košickom kraji

3.2.2.4 Územné opatrenia: Slovenský raj & Spiš

Oblasť kompetencií OOCR Slovenský Raj & Spiš možno rozdeliť na dve tematické časti: svojou povahou jedinečný Národný park Slovenský raj a, pre cestovný ruch kľúčovú historickú pamiatku, Spišský hrad a jeho okolie. Vďaka týmto lokalitám (a im priľahlým atraktivitám) je celá oblasť jednou z obľúbených destinácií aj pre návštevníkov zo vzdialenejších regiónov Slovenska. Územné opatrenia majú za úlohu rozložiť celkový počet návštevníkov do obdobia celého roka, využiť trendy šetrného a udržateľného cestovného ruchu (ekoturizmus, agroturizmus) a posilniť spoluprácu s okolitými regiónmi.

I	**Program rozvoja ponuky a dostupnosti cestovného ruchu**
	I.1 Rozvoj trvalo udržateľného turizmu I.1.1 Podpora rozvoja poskytovateľov služieb v ekoturizme, agroturizme, cykloturizme, banskom turizme a v ďalších udržateľných smeroch cestovného ruchu I.1.2 Podpora rozvoja služieb a produktov vo vymedzených územiach I.1.3 Propagácia bezpečnosti pohybu turistov v národnom parku a minimalizácia ich vplyvu na okolité prostredie (požiarna bezpečnosť, správa odpadu, regulácia vstupu)
	I.2 Rozloženie návštevnosti časovo a geograficky I.2.1 Organizácia podujatí mimo hlavnej sezóny I.2.2 Podpora rozvoja služieb v strediskách zimných športov I.2.3 Podpora transformácie zimných stredísk I.2.4 Podpora rozvoja infraštruktúry
	I.3 Podpora dopravnej dostupnosti atraktivít v oblasti I.3.1 Stále trvajúca podpora rozvoja cestnej dopravnej dostupnosti do Slovenského raja I.3.2 Koordinácia dopravnej dostupnosti verejnou dopravou (vlaky, autobusy) v turisticky vyťažených časoch I.3.3 Budovanie parkovacích miest v okolí vytipovaných lokalít s potenciálom ich rozvoja I.3.4 Pokračujúca podpora budovania cyklotrás, splavných úsekov riek a turistických chodníkov v miestach, kde je to s ohľadom na ochranu prírody vhodné, vrátane príslušnej infraštruktúry (servisné body, odpočinkové miesta, informačné tabule a pod.)
II	**Program rozvoja spolupráce v cestovnom ruchu**
	II.1 Prioritizácia spolupráce s organizáciami cestovného ruchu mimo Košického kraja, najmä s Prešovským a Banskobystrickým krajom a so Správnou NP Slovenský raj II.1.1 Spolupráca pri strategickom plánovaní s cieľom vybudovať destináciu, ktorá je konkurencieschopná vo vzťahu k tradičným horským destináciám II.1.2 Koordinácia tvorby produktov cestovného ruchu II.1.3 Marketingová spolupráca v zmysle vzájomnej propagácie susedných lokalít
	II.2 Posilnenie spolupráce s prevádzkovateľmi služieb v cestovnom ruchu na sledovanom území II.2.1 Motivácia prevádzkovateľov služieb v oblasti ekoturizmu a agroturizmu k členstvu v OOCR II.2.2 Komunikácia so záujmovými skupinami pri strategickom plánovaní (nezávisle na členstvo v OOCR)
III	**Program rozvoja marketingu a propagácie destinácie**
	III.1 Posilnenie produktovej ponuky v mimosezóne III.1.1 Tvorba produktov cestovného ruchu zameraných na zimné športy, relaxačné a wellness pobyty, klimatické kúpele, teambuildingy a ďalšie aktivity menej závislé na ročnom období pre vytipované segmenty klientely
	III.2 Posilnenie informovanosti o destináciu v okolitých krajoch

	III.2.1 Propagácia Slovenského raja a Spiša v ďalších blízkych turistických cieľoch (v Prešovskom a Banskobystrickom kraji) III.2.2 Tvorba produktov spájajúcich destináciu s ďalšími lokalitami v Košickom kraji
	III.3 Propagácia udržateľných foriem cestovného ruchu III.3.1 Zacielenie marketingových aktivít na propagáciu ekoturizmu, agroturizmu a ďalších udržateľných foriem cestovania III.3.2 Propagácia produktov súvisiacich s cykloturistikou, a to vrátane marketingovej spolupráce s okolitými krajmi

3.2.2.5 Územné opatrenia: Tokaj

Tokajská lokalita je v porovnaní s inými územiami malá, ale je taká špecifická, že si vyžaduje samostatné zadelenie. Tokaj sa nachádza na juhu dolného Zemplína, ale žiadna z obcí prevádzkujúca vínnu turistiku nie je členom Zemplínskej OOCR. Okrem toho tokajská oblasť leží nielen na Slovensku, ale aj v Maďarsku, takže spolupráca musí byť cezhraničná. Okrem tejto priority sú územné opatrenia určené na zvýšenie dopravy v kraji aj mimo sezóny, zabezpečenie infraštruktúrnych zariadení a posilnenie spolupráce s dolným Zemplínom a Maďarskom.

I	**Program rozvoja ponuky a dostupnosti cestovného ruchu**
	I.1 Rozloženie návštevnosti v priebehu celej sezóny a v rámci celého územia I.1.1 Tvorba produktov mimo hlavnej sezóny I.1.2 Spolupráca s okolitými lokalitami pri tvorbe spoločných produktov cestovného ruchu (napr. Ponuka atraktivít v CHKO Latorica a na rieke Bodrog) I.1.3 Tematická diverzifikácia produktov – voda, cyklo, a pod.
	I.2 Podpora rozvoja služieb I.2.1 Podpora projektov so zameraním na rozšírenie a skvalitnenie služieb
	I.3 Podpora dopravnej dostupnosti atraktivít v oblasti I.3.1 Stále trvajúca podpora rozvoja cestnej dopravnej dostupnosti I.3.2 Pokračujúca podpora budovania cyklotrás napojených na významné cyklistické magistrály, vrátane príslušnej infraštruktúry (servisné body, odpočinkové miesta, informačné tabule a pod.)
II	**Program rozvoja spolupráce v cestovnom ruchu**
	II.1 Posilnenie spolupráce so Zemplínsku OOCR a KOCR KRT II.1.1 Komunikácia a spolupráca pri strategickom plánovaní II.1.2 Koordinácia tvorby produktov cestovného ruchu, najmä v prípade vinárskych výrobkov s obcami východoslovenskej vinárskej oblasti II.1.3 Marketingová spolupráca v zmysle vzájomnej propagácie susedných lokalít
	II.2 Rozvoj ľudských zdrojov II.2.1 Spolupráca so strednými školami a prípadne aj vysokými školami, ktoré ponúkajú odbory blízke vinárskemu cestovnému ruchu – ponuka stáží, praxe, spolupráca pri tvorbe akademických prác II.2.2 Budovanie systému partnerskej spolupráce s malými a strednými podnikateľmi II.2.3 Podpora malého a stredného podnikania s cieľom rozvoja ekonomiky pre miestnych obyvateľov
	II.3 Cezhraničná spolupráca II.3.1 Komunikácia a spolupráca pri strategickom plánovaní so záujmovými skupinami cestovného ruchu v maďarskej časti Tokajskej oblasti
III	**Program rozvoja marketingu a propagácie destinácie**
	III.1 Posilnenie základu destinačného marketingu III.1.1 Pokračovanie v rozvoji brandu, formy komunikácie a produktových a komunikačných priorít marketingu Tokaja a jeho rozšírenie o ďalšie témy (voda, cyklo) III.1.2 Veľmi úzka spolupráca v marketingových aktivitách so Zemplínskou OOCR, najmä pri prezentácii nadregionálnych produktov či akcií krajského a vyššieho nadregionálneho významu

	III.1.3 Pravidelný zber dát medzi návštevníkmi a ich vyhodnocovanie
	III.2 Posilnenie produktovej ponuky v mimosezóne III.2.1 Tvorba produktov cestovného ruchu zameraných na pobyty v prírode (CHKO Latorica), relaxačné a wellness pobyty, teambuildingy, vodné športy na Bodrogu a ďalšie aktivity menej závislé na ročnom období III.2.2 Propagácia produktov vo vytipovaných lokalitách v Košiciach a v maďarských regionálnych centrách – v mestách Miskolc, Nyíregyháza
	III.3 Posilnenie značky lokality III.3.1 Dôraz na prestíž lokality v očiach turistov i miestnych obyvateľov
	III.4 Propagácia udržateľných foriem cestovného ruchu III.4.1 Zacielenie marketingových aktivít na propagáciu ekoturizmu, agroturizmu a ďalších udržateľných foriem cestovania III.4.2 Propagácia produktov súvisiacich s cykloturistikou, vodnou turistikou, a to vrátane marketingovej spolupráce s Maďarskom

3.3 Zóny rozvoja v Košickom kraji

V Košickom kraji je možné identifikovať územia s rôznou úrovňou potenciálu rozvoja aj už vybudovanej infraštruktúry. Ide o niekoľko veľkoplošných a maloplošných areálov, ktoré boli zo strategických dôvodov rozdelené nasledovne:

Zóna A	Ide o územia, ktoré majú vysoký potenciál pre cestovný ruch, čo znamená, že v sebe zahŕňajú turistické atraktivity a ciele, ktoré sa vyznačujú vysokou návštevnosťou alebo potenciálom vysokej návštevnosti. Zároveň je v týchto zónach vybudovaná infraštruktúra cestovného ruchu na vysokej úrovni, ktorá zodpovedá očakávaniu návštevníkov, zaisťuje im dostatočnú oporu pri doprave do miesta, v pohostinstve a v aktívnej aj odpočinkovej fáze pobytu.
Zóna B	Ide o územia, ktoré majú vysoký potenciál pre cestovný ruch, čo znamená, že v sebe zahŕňajú turistické atraktivity a ciele, ktoré sa vyznačujú vysokou návštevnosťou alebo potenciálom vysokej návštevnosti. Infraštruktúra v týchto zónach je na základnej, najviac strednej úrovni. Kapacitne úplne neodpovedá dopytu návštevníkov, je zastaraná alebo nedostatočná v kvalite alebo v rozsahu služieb.
Zóna C	Ide o územia, ktoré majú stredný potenciál pre cestovný ruch, čo znamená, že v sebe zahŕňajú turistické atraktivity a ciele, ktoré majú potenciál návštevnosti, ale zvyčajne nie sú primárnym dôvodom návštevy. Infraštruktúra v týchto zónach je na základnej, najviac strednej úrovni. Kapacitne úplne neodpovedá dopytu návštevníkov, je zastaraná alebo nedostatočná v kvalite alebo v rozsahu služieb.
Zóna D	Ide o územia, v ktorých sa nachádzajú turistické ciele, ktoré majú potenciál rozvoja, ale v súčasnosti nie sú primárnym a zvyčajne ani sekundárnym cieľom návštevy. Turistický ruch v mieste je tvorený rodinnými príslušníkmi a služobnými cestami. Turistické zaujímavosti majú nízku, skôr náhodnú návštevnosť. Infraštruktúra je veľmi základná, okrem ubytovacích zariadení sa obmedzuje na služby pre miestnych obyvateľov. Podpora zo strany OCR spočíva v príprave možností rozvoja a strategických plánov.

Zóny CR v Košickom kraji

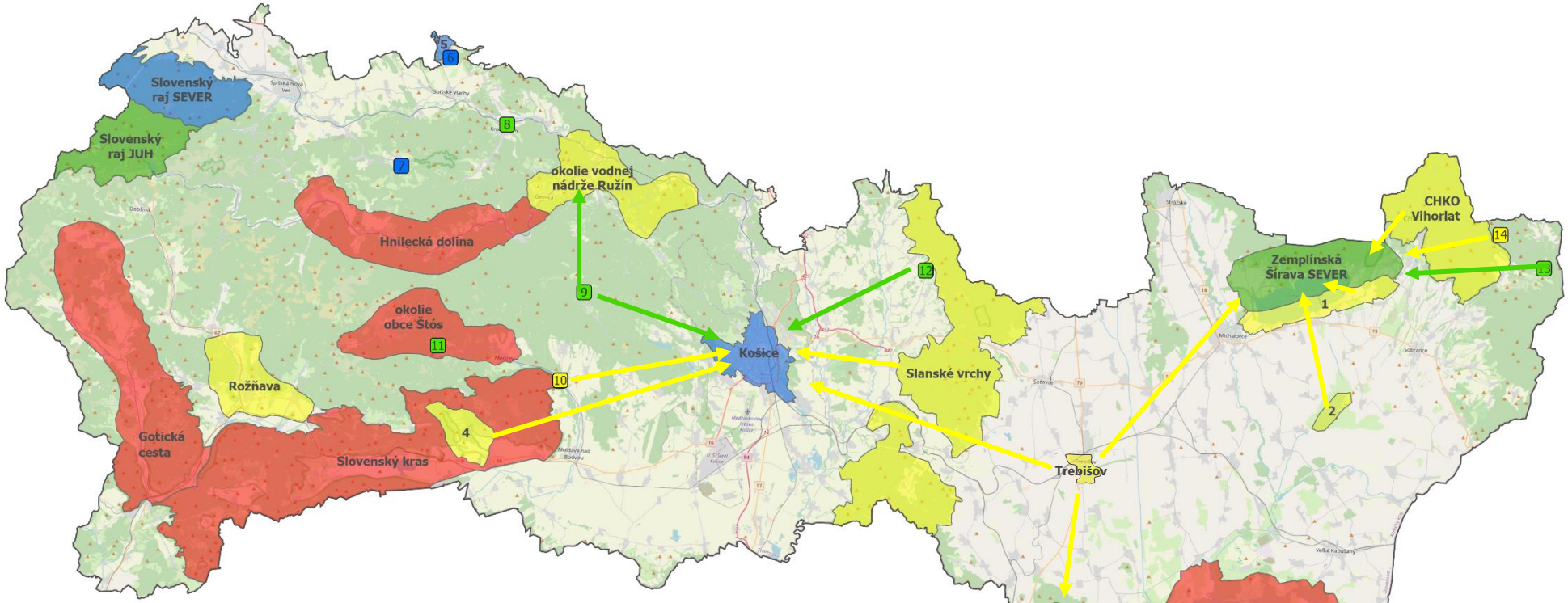

Vysvetlivky

Zóna A: Vysoký potenciál CR s vybudovanou infraštruktúrou pre CR

Zóna B: Vysoký potenciál CR s nedostatočnou infraštruktúrou pre CR

Zóna C: Stredne vysoký potenciál CR s potrebou oblasť výrazne podporiť z hľadiska atraktivity aj infraštruktúry s cieľom pro povýšenie do vyššej kategórie počas implementácie stratégie

Zóna D: Stredne vysoký potenciál CR s potrebou oblasť výrazne podporiť z hľadiska atraktivity aj infraštruktúry bez priestoru pro hlubšie rozvoj počas mplementáciu stratégie

Popis veľkoplošných areálov:

a) **Košice (A)**: Mesto Košice je jednoznačne jedným z primárnych cieľov návštevníkov Košického kraja. Vytvára prirodzené centrum pre ďalšie výlety a spája niekoľko druhov cestovného ruchu. Infraštruktúra je veľmi pokročilá, vie zaistiť rôzne potreby návštevníkov a je všeobecne na vysokej úrovni. Okrem toho je tu aj destinačný management pokročilý a do značnej miery samostatný.

b) **Slovenský raj – SEVER (A)**: Severná časť Slovenského raja má veľkú návštevnosť vďaka prírodným krásam v okolí rieky Hornád a v priľahlých roklinách. Zároveň služby cestovného ruchu sú vysoko rozvinuté pre potreby návštevníkov.

c) **UNESCO na Spiši (A)**: Spišský hrad, a jeho širšie okolie s ďalšími pamiatkami zapísanými na Zozname svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO, je klasickou turistickou atraktivitou, ktorá dobre funguje v priebehu celého roku a zamestnáva časť populácie okolitých obcí. Spolu s Levočou a Spišským Podhradím ide o medziregionálny veľkoplošný areál.

d) **Slovenský raj – JUH (B)**: Hornaté územie nad Dobšinou, zahrnujúce aj Palcmanskú Mašu, má čo ponúknuť svojim návštevníkom, nie vždy ale dôsledne napĺňa ich očakávania.

e) **Zemplínska šírava – SEVER (B)**: Táto vodná plocha je medzi Slovákmi a Čechmi takmer legendárna, so svojou ponukou vodných športov, zábavy a dostupnej relaxácie. Napriek tomu je existujúca infraštruktúra v tomto veľkoplošnom areáli zastaraná a kvalitatívne nedostačujúca, bez schopnosti konkurovať alternatívam v zahraničí. Areál taktiež zahŕňa ponuku cestovného ruchu v meste Michalovce.

f) **Tokaj (B)**: Spojenie maďarskej a slovenskej strany vinárskej oblasti Tokaj je turisticky veľmi atraktívne. Sezónnosť služieb a absencia komplexných produktov cestovného ruchu však znižujú využitie tunajšieho miestneho potenciálu.

g) **Okolie vodnej nádrže Ružín (C)**: Ružín patrí k najviac panoramatickým vodným plochám na Slovensku a je už teraz obľúbeným rekreačným miestom pre vodné športy. Kvalita a rozsah služieb v okolí je však stále predmetom rozvoja. Prirodzené ohniská areálu sú v Gelnici a v Margecanoch. Ponuka sa zameriava na vodnú plochu a s ňou spojené aktivity, na pešiu turistiku a cykloturistiku, pričom novú príležitosť pre tento veľkoplošný areál predstavujú predovšetkým kúpele Thurzov.

h) **Rožňava (C)**: Rožňava zažíva v posledných rokoch pokles návštevnosti z dôvodu oprav Krásnej Hôrky. Po znovuotvorení areálu je možné čakať zvýšený záujem. Vybavenosť je však potreba rozvinúť.

i) **Zemplínska šírava JUH (C)**: Južné pobrežie Zemplínskej šíravy sa teší záujmu návštevníkov najmä vďaka objektu južnej hrádze. Vybavenosť tejto južnej strany priehrady je však omnoho nižšia a nedosahuje úroveň jej severnej časti.

j) **Senianske rybníky (C)**: Senianske rybníky (rozlohou najväčšia sústava rybníkov na Slovensku) sú pre určité skupiny návštevníkov veľmi zaujímavým cieľom a to najmä kvôli unikátnym ekosystémom. Pre túto skupinu sú tu aj dostatočne vyvinuté služby, ktoré však nepokrývajú potreby iných návštevníkov.

k) **CHKO Vihorlat (C)**: Oblasť Vihorlatu je vyhľadávaná najmä ako cieľ jednodňových výletov, turistických výstupov i ľahších túr. Na mieste však je len veľmi málo infraštruktúry, ktorá by motivovala návštevníkov k predĺženiu pobytu, generovala prenocovania a ekonomicky tak podporila aj širšie územie.

l) **Streda nad Bodrogom a okolie (C):** Táto časť vinárskej oblasti Tokaj je menej rozvinutá a v súčasnosti len postupne buduje turistické služby. Ide o cezhraničnú destináciu.

m) **Slanské vrchy (C)**: Ich malá vzdialenosť od Košíc a relatívne nízka turistická náročnosť vytvárajú podmienky pre ďalší rozvoj cestovného ruchu. V súčasnosti sú Slanské vrchy v tieni iných, viac známych, vrchovín, avšak pre turistov vyhľadávajúcich menej exponované miesta, pre rodiny, či pre konanie teambuildingov, majú významný potenciál.

n) **Hnilecká dolina (D)**: Ide o pomerne rozsiahle územie v Slovenskom rudohorí, ktorým preteká rieka Hnilec. Táto dolina začína v Slovenskom raji a končí pri vodnej nádrži Ružín. Vzhľadom na jej odľahlosť od navštevovaných turistických centier, má do budúcnosti silné predpoklady pre rozvoj ekoturizmu a slow turizmu.

o) **Slovenský kras (D)**: Ide o unikátne krasové územie presahujúce až na územie Maďarska. Na maďarskej strane je zrejmé, že potenciál tohto cezhraničného celku je pre návštevníkov viac využitý, zatiaľ čo na slovenskej strane chýba v niektorých častiach aj základná infraštruktúra (parkoviská, pohostinstvo).

p) **CHKO Latorica (D)**: Zatiaľ veľmi prehliadaná časť Košického kraja, ktorá sa však môže pýšiť niektorými unikátnymi prvkami ekosystémov. Infraštruktúra je tu minimálna, zvyčajne takmer žiadna.

q) **Okolie obce Štós (D)**: V okolitých obciach je niekoľko zaujímavostí, ktoré môžu prispievať k využitiu potenciálu klimatických kúpeľov Štós. Ide najmä o obce Medzev, Smolník a Úhorná.

r) **Gotická cesta (D)**: Územie Gotickej cesty je komplexne spracovaný produkt cestovného ruchu, avšak jeho aktuálna vybavenosť pre prichádzajúcich návštevníkov je minimálna, a atraktivity sú, v niektorých prípadoch, priamo nedostupné.

s) **Trebišov (C)**: Trebišov je centrom južného Zemplína a rozprestiera sa v juhozápadnej časti Východoslovenskej nížiny. Je to lokalita bohatá na kultúrne pamiatky.

Popis maloplošných areálov:

1) **Poráč (A)**: Je veľmi dobre pripravený areál pre zimné športy. Sekundárne je atraktívny aj v letnom období, a tiež v medziobdobiach (jar a jeseň), a to aj vďaka svojej blízkosti k planine Galmus.
2) **Žehra (A)**: V obci sa nachádza UNESCO pamiatka Kostol Ducha Svätého. Návštevnosť je tiež podporovaná blízkosťou k Spišskému hradu a Spišskej Kapitule. Atraktivita je veľmi dobre pripravená v oblasti turistických služieb.
3) **Krompachy (B)**: Takisto ako v prípade Poráča ide o rozvinutú lokalitu pre zimné športy.
4) **Kojšovská hoľa (B)**: Vrch Volovských vrchov, kde sa nachádza aj rovnomenná rekreačná oblasť zameraná historicky prevažne na zimné športy a v súčasnosti stále vyhľadávanejší bod aj pre cyklistov. Blízkosť Košíc napomáha posilňovaniu miestneho cestovného ruchu.
5) **Štós (B)**: Napriek tomu, že medzi slovenskými kúpeľmi má Štós veľkú konkurenciu, je jednými z mála klimatických kúpeľov v krajine. Kúpele sú zároveň unikátne poskytovaním speleoterapie v neďalekej Jasovskej jaskyni. Lokalita má dobré predpoklady pre rozvoj a zvyšovanie návštevnosti.
6) **Herľany (B)**: Herľany sú, najmä vďaka Herlianskemu gejzíru, dobre zakotvené v podvedomí (potenciálnych) návštevníkov. Neponúkajú však veľa motivácie pre viac ako krátku návštevu na trase za iným cieľom.
7) **Inovce/Beňatina (B)**: Prihraničná obec Inovce vo Vihorlatských vrchoch je unikátna svojím dreveným kostolíkom. Medzi obcami Beňatina a Inovce sa nachádza obľúbená prírodná pamiatka - jazero (zatopený lom) Beňatina.
8) **Jasov (C)**: Jasovský kláštor je významná kultúrno historická pamiatka v blízkosti Košíc. Lokalita je dostatočne zaujímavá pre samostatný výlet, alebo ako zastávka na trase za iným cieľom (napríklad v Slovenskom krase). Okrem areálu kláštora je turistickým atraktorom tiež Jasovská jaskyňa, ktorá je prírodnou pamiatkou UNESCO. Cieľom pre rozvoj územia je motivácia k predĺženiu pobytu návštevníka a zvýšenie jeho útraty počas pobytu.
9) **Ruská Bystrá (C)**: Takisto ako v obci Inovce, aj v Ruskej Bystrej sa nachádza významná kultúrna pamiatka - drevený Chrám Prenesenia ostatkov svätého Mikuláša, ktorý je navyše aj súčasťou zápisu UNESCO.
10) **Zádielska tiesňava (C):** V Zádielskej tiesňave sa nachádzajú kaskádovité vodopády, viac ako 100 drobných jaskýň a veľa ďalších prírodných zaujímavostí. Oblasť je obľúbenou destináciou pre skalolezenie, má potenciál rozvoja a dobrú cestnú dostupnosť od Košíc ako vstupnej brány kraja.

3.4 Monitorovanie vývoja a nastavenie spolupráce

Predmetom tejto časti je implementačná časť stratégie, ktorá vytvára podmienky na plnenie opatrení, činností a projektov, uvedených v návrhovej časti stratégie.

3.4.1 Organizačné zabezpečenie implementácie

S cieľom zabezpečiť vykonávanie je nevyhnutné vymedziť úlohy jednotlivých subjektov zapojených do vykonávania stratégie.

Subjekt	**Strategické plánovanie** strednodobý dokument
KSK	Stratégia rozvoja cestovného ruchu v kraji v nadväznosti na stratégiu rozvoja kraja - dlhodobá stratégia - zameraná predovšetkým na podporu rozvoja predpokladov CR a infraštruktúry, na podporu destinačnej spolupráce a na rozvoj spolupráce v rámci celého kraja (najmä vo vzťahu k regionálnemu rozvoju).
KOCR	Marketingová stratégia cestovného ruchu v kraji Stratégia vychádza z Rámcovej stratégie rozvoja CR v kraji.
OOCR	Stratégia rozvoja a dlhodobá marketingová stratégia cestovného ruchu na úrovni oblasti - plán je prepojený s marketingovou stratégiou KOCR.
obce, mestá	Časť venovaná cestovnému ruchu v koncepcii rozvoja mesta.
Subjekt	Operačný/realizačný dokument
KSK	Plán rozpočtu a návrh aktivít odboru regionálneho rozvoja
KOCR	Ročný plán aktivít krajskej OCR
OOCR	Ročný plán aktivít oblastnej OCR
obce, mestá	Samostatný dokument zvyčajne neexistuje.
Subjekt	**Financovanie cestovného ruchu**
KSK	Spolufinancovanie KOCR. Grantová a dotačná politika v oblasti cestovného ruchu - podpora OOCR prostredníctvom KOCR (investičné projekty, prevádzková podpora a marketingové projekty). Poskytnutie spolufinancovania projektov na základe európskej a národnej podpory. Spolufinancovanie podporných programov, dotačné tituly.
KOCR	Štátna dotácia na základe zákona o cestovnom ruchu. Dotačný manažment (monitorovanie dotačných zdrojov, príprava žiadostí, poradenstvo, atď.). Finančná podpora OOCR prostredníctvom členstva a spolupráce/účasti na aktivitách/činnostiach/projektoch (najmä v oblasti marketingu). Príjmy z vlastnej činnosti.
OOCR	Štátna dotácia na základe zákona o cestovnom ruchu Príprava podkladov pre rozhodovanie na úrovni oblasti (podklady na zdôvodnenie/obhajobu podpory). Príprava dokumentov pre dotačný manažment (podklady k žiadostiam). Členská základňa zaisťuje základné zdroje pre činnosti OOCR. Členskú základňu tvoria konkrétni individuálni aktéri, obce, skupiny aktérov združenia / asociácie / mikroregióny atď.). Príjmy z vlastnej činnosti.

obce, mestá	Obecný rozpočet a jeho kapitola, ktorá sa zameriava na cestovný ruch, kultúru a regionálny rozvoj.
Subjekt	**Servisná činnosť**
KSK	Na úrovni krajského úradu sa nerealizuje.
KOCR	Podpora spoločných služieb v oblasti marketingu. Najmä vo vzťahu k OOCR. Dotačný manažment v prospech svojej vlastnej organizácie a OOCR. Servisná podpora štatistických výstupov pre seba a pre OOCR.
OOCR	Podpora marketingových služieb pre subjekty cestovného ruchu.
obce, mestá	Na úrovni miest a obcí sa nerealizuje.
Oblasť	**3K spolupráca**
KSK	Komisia pre cestovný ruch Referát cestovného ruchu na Oddelení regionálneho rozvoja
KOCR	Funkcia koordinátora vo vzťahu k národnej agentúre cestovného ruchu, intenzívna spolupráca s OOCR, zabezpečenie/koordinácia medzinárodnej spolupráce.
OOCR	Funkcia oblastného koordinátora vo vzťahu ku krajskej úrovni, spolupráca s mestami/obcami, podnikateľskými a neziskovými subjektmi.
obce, mestá	Zástupca odboru cestovného ruchu mestskej samosprávy alebo lokálny koordinátor, ktorý má na zodpovednosti rozvoj cestovného ruchu v danom mikroregióne.
Subjekt	**Projektové činnosti v cestovnom ruchu**
KSK	Realizované len v špecifických prípadoch a v súvislosti s národnou a európskou finančnou intervenciou.
KOCR	Pokrytie projektového manažmentu, najmä vo vzťahu k národným a európskym projektom finančnej intervencie.
OOCR	Zabezpečenie projektového manažmentu pre oblastné projekty OCR a úzka spolupráca s KOCR.
obce, mestá	Realizované len v špecifických prípadoch konkrétnych investičných projektov.
Subjekt	**Marketing**
KSK	Na úrovni krajského úradu sa nerealizuje.
KOCR	Prevádzka krajského Turistického portálu. Koordinácia marketingových aktivít, najmä vo vzťahu k národnej agentúre cestovného ruchu a vybraným zdrojovým trhom. Podpora a koordinácia tvorby produktov, zabezpečenie jednotnej prezentácie produktov CR ponúkaných v kraji. Realizácia aktivít B2B a B2C ako servisnej činnosti vo vzťahu k OOCR. Poskytovanie informácií o projektoch v zahraničí (zhromažďuje ich národná agentúra cestovného ruchu). Rešpektovanie produktových tém a imidžového marketingu jednotlivých OOCR, ako aj národnej agentúry cestovného ruchu. Informačná povinnosť voči OOCR pri použití akéhokoľvek prvku z OOCR.
OOCR	Prevádzka oblastného turistického portálu a prezentácia oblasti na sociálnych sieťach. Podpora tvorby a udržiavania produktov cestovného ruchu a ich marketingová podpora. Spolupráca s KOCR pri prezentácii a propagácii pripravených produktov. Komunikačné aktivity B2B a B2C v oblasti cestovného ruchu (marketingové kampane) zamerané najmä na domáci CR alebo blízke trhy.

	Poskytovanie informácií o projektoch v zahraničí (zhromažďuje ich národný DMO). Rešpektovanie produktových tém a imidžového marketingu národnej agentúry cestovného ruchu a KOCR.
obce, mestá	Na úrovni obcí a miest sa nerealizuje.
Subjekt	**Destinačný management**
KSK	Stanovenie základnej koncepcie kraja v oblasti inštitucionalizácie cestovného ruchu v kraji.
KOCR	Implementácia a kontinuálny rozvoj systému spolupráce v kraji, podpora oblastí / OOCR
OOCR	Intenzívna spolupráca s aktérmi v tejto oblasti. Funkčná spolupráca s KOCR a so susednými OOCR.
obce, mestá	Na úrovni obcí a miest sa nerealizuje.
Subjekt	**Vzdelávanie v CR, poradenstvo**
KSK	Na úrovni krajského úradu sa nerealizuje.
KOCR	Zabezpečenie vzdelávacích programov, riadenie a koordinácia systému vzdelávania.
OOCR	Úzka spolupráca s KOCR za účelom propagácie vzdelávacích programov a kurzov.
obce, mestá	Kooperácia v prípade vlastných iniciatív.
Subjekt	**Vyhodnotenie, štatistika, kontrola**
KSK	Vyhodnotenie cestovného ruchu v kraji, najmä z hľadiska infraštruktúry cestovného ruchu, úrovne destinačnej spolupráce a väzieb medzi CR na ďalšie odvetvia v kraji a na regionálny rozvoj.
KOCR	Vyhodnotenie vlastných činností - vypracovanie výročnej správy/správy o činnosti. Vyhodnotenie marketingovej podpory cestovného ruchu v kraji, segmentácia klientely, zdrojových trhov, profilu návštevníka, efektu marketingových aktivít. servisná podpora štatistických výstupov pre seba a pre OOCR.
OOCR	Vyhodnotenie vlastných činností - vypracovanie výročnej správy/správy o činnosti.
obce, mestá	Vyhodnotenie vlastných činností - vypracovanie výročnej správy/správy o činnosti.

3.4.2 Ako sa stratégia hodnotí a aktualizuje

Hodnotenie stratégie sa uskutočňuje prostredníctvom hodnotenia implementácie opatrení, činností a projektov, prostredníctvom plánu činnosti na daný rok a marketingového plánu. V hodnotení sa používajú ukazovatele uvedené na úrovni strategického cieľa a jednotlivých akcií stratégie, ktoré sú súčasťou projektovej časti. Časový rámec hodnotenia ukazovateľov, metóda hodnotenia a ukazovatele sú uvedené priamo pre každé opatrenie.

V prípade potreby sa odporúča aktualizovať stratégiu počas prípravného obdobia nového ročného plánu činnosti.

3.4.3 Vybrané nástroje finančnej implementácie

Tento oddiel obsahuje zoznam vykonávacích nástrojov pokrývajúcich plánované finančné zdroje na vykonávanie stratégie na regionálnej a vnútroštátnej úrovni. Zahŕňa aj plánované finančné nástroje nového programového obdobia 2021+, ktoré sú použiteľné na financovanie rozvoja cestovného ruchu v kraji.

A. REGIONÁLNE DOTAČNÉ PROGRAMY

V roku 2021+ sa očakáva, že Terra Incognita bude aj naďalej kľúčovým zdrojom financovania cestovného ruchu v kraji.

Terra Incognita

Cieľom dotačného programu je podpora kultúrneho cestovného ruchu v Košickom kraji vo verejnom záujme a v súlade s cieľmi Košického kraja.

B. EURÓPSKE DOTAČNÉ PROGRAMY

V roku 2021 začalo v rámci Európskych dotačných programov nové programové obdobie. V čase spracovania stratégie stále prebiehali plánovacie procesy jednotlivých schém a programov. Na základe prvotných informácií je zrejmé, že určite bude vytvorený priestor na čerpanie finančných prostriedkov z týchto zdrojov v Košickom kraji aj na aktivity realizované v cestovnom ruchu.

3.4.4 Plán činnosti - prehľad

Ročný plán činnosti zahŕňa opatrenia, činnosti a projekty uvedené v časti Stratégia a akčný plán. Pre každú činnosť existuje krátky opis, časový horizont vykonávania a v prípade potreby očakávané pridelenie finančných prostriedkov. Subjekty sa podieľajú na realizácii plánu činnosti podľa toho, ako je uvedený v jednotlivých činnostiach / projektoch stratégie. Plán činnosti obsahuje aj ukazovateľ, ktorého opis je uvedený pre každé opatrenie stratégie CR. Prioritné aktivity / projekty sú označené tučným písmom.

Číslo	Činnosť	Zodpovedá	Prioritná zóna	Finančný mechanizmus	Indikátor	Cieľová hodnota	Metóda hodnotenia	Časový rámec
1 - Regionálne opatrenia pre I. Program rozvoja ponuky cestovného ruchu a dostupnosti								
1.1 . Vytváranie podmienok pre trvalo udržateľný rozvoj infraštruktúry a služieb cestovného ruchu								
1.1.1	Vytvoriť atraktívne podmienky a metodickú podporu podnikateľského prostredia v cestovnom ruchu s cieľom rozvíjať cestovný ruch v kraji	KSK, KOCR, OOCR, mestá, obce	A, B, C, D	KOCR rozpočet OOCR rozpočet KSK rozpočet Rozpočet obcí, miest	Pravidelné stretnutia KSK a KOCR so zástupcami miest a záujmových skupín	Aspoň 4 krát ročne	Spočítanie plánovaných činností	nepretržite
1.1.2	Podporovať a prezentovať udržateľné formy cestovného ruchu, najmä agroturistiku, ekologické farmy, miestnych poľnohospodárov, miestnu výrobu a certifikované miestne výrobky	KOCR	A, B, C, D	Dotačné programy, KOCR rozpočet	Podiel finančných prostriedkov poskytnutých na projekty udržateľného cestovného ruchu	Najmenej 50 %	Porovnanie počtu	1x ročne
1.1.3	Starať sa o prírodné a kultúrne pamiatky kraja a hľadať ich vhodné využívanie pre ďalší trvalo udržateľný rozvoj cestovného ruchu a voľnočasových aktivít v kraji	KOCR, OOCR	A, B, C, D	Dotačné programy, KOCR rozpočet	Spoločné hodnotenie atraktívnosti a aktualizácia stratégie	Každé dva roky	N/A	Každé dva roky
1.1.4	Pokračovať v podpore existujúcich služieb a podporovať posilňovanie siete služieb v okolí turistických atrakcií, najmä v oblasti pohostinstva a napr. požičiavania športového vybavenia.	KOCR, OOCR, KSK	B, C	Dotačné programy, KOCR rozpočet	Počet podporovaných prevádzkovateľov služieb	Doplnenie podľa potreby atraktivity	Vyhodnotenie podľa zámeru oblasti	1x ročne
1.1.5	Iniciovať vybudovanie a vybudovať základnú relaxačnú infraštruktúru okolo vybraných potenciálnych lokalít	KSK, KOCR, mestá, obce	C	KSK rozpočet KOCR rozpočet Rozpočet obcí, miest	Počet podporovaných projektov zameraných na túto tému	Podľa súboru identifikovaný ch miest	Porovnanie počtu	Do 10 rokov

Číslo	Činnosť	Zodpovedá	Prioritná zóna	Finančný mechanizmus	Indikátor	Cieľová hodnota	Metóda hodnotenia	Časový rámec
1.2 – Podpora dostupnosti turistických atrakcií								
1.2.1	Vybudovať infraštruktúru v oblasti statických dopravných riešení (parkovanie na atraktívnych miestach), cyklistických staníc, multimodálnych terminálov Bike&Ride, infraštruktúry vodnej turistiky	KOCR, KSK, obce	B, C	Dotačné programy, KOCR rozpočet, KSK rozpočet	Podpora projektov s daným cieľom	N/A	N/A	nepretržite
1.2.2	Iniciovať a pokračovať v budovaní cyklotrás vo väzbe na existujúce cyklistické komunikácie a prepájať nimi turistické ciele	KSK, mestá, obce	Podľa cyklo-stratégie	Dotačné programy, KSK rozpočet, Rozpočet obcí a miest	Dĺžka cyklotrasy vybudovanej v km	Podľa plánu	Porovnanie počtu	nepretržite
1.2.3	Iniciovať výstavbu moderných náučných chodníkov a atraktívnych turistických trás v menej exponovaných oblastiach kraja, v súvislosti s ich napojením na významné turistické destinácie (atrakcie) v okolí	KSK, KOCR, obce, občianske združenia, neziskové organizácie, spoločenstvá vlastníkov	B, C	Dotačné programy, KOCR rozpočet, Rozpočet obcí a miest	Počet nových trás	Podľa plánu	Porovnanie počtu	nepretržite
1.2.4	Podporovať regionálnu prepojenosť posilnením sezónnej kyvadlovej dopravy (skibusy, cyklobusy, sezónne vlaky)	KOCR v spolupráci s OOCR a obcami	A, B, C	KOCR rozpočet	Počet sezónnych služieb	> 15 liniek/rok	Porovnanie hodnôt	1x ročne
1.2.5	Spolupracovať s poskytovateľmi dopravných služieb pri koordinácii dopravných spojení	KOCR, OOCR, KSK	A, B, C, D	N/A	Koordinované dopravné spojenia	N/A	N/A	Raz ročne
1.2.6	Podporovať rozvoj nových strategických leteckých trás pre prichádzajúcich návštevníkov	KSK, letisko Košice	N/A	KSK rozpočet, Rozpočet mesta Košice	Počet plánovaných leteckých destinácií (aj sezónnych)	> 5 destinácií	Porovnanie počtu zdrojových/cieľových bodov	Po 5 rokoch
1.3 - Rozvoj kvality cestovného ruchu								

Číslo	Činnosť	Zodpovedá	Prioritná zóna	Finančný mechanizmus	Indikátor	Cieľová hodnota	Metóda hodnotenia	Časový rámec
1.3.1	Budovať a spravovať infraštruktúru cestovného ruchu okolo atraktivít a zvyšovať ich kvalitu	Obce, OOCR, KSK, KOCR	A, B, C	Dotačné programy, KOCR rozpočet, rozpočet obcí a miest	Počet prvkov infraštruktúry cestovného ruchu – nových alebo skvalitnených	Pokrytie všetkých vybraných lokalít/ atraktivít	Porovnanie stavu infraštruktúry s mapou atraktivity	Po 5 rokoch
1.3.2	Motivovať k zvyšovaniu kvality cez využívanie osobitných značiek kvality – napr. regionálny produkt, ekologický produkt, ...	OOCR, KOCR, KSK	A, B, C, D	OOCR rozpočet, KOCR rozpočet, KSK rozpočet	Počet použitých značiek kvality	> 2	Porovnanie počtu	ročný
1.4 – Rozvoj turistických destinácií v menej exponovaných oblastiach kraja								
1.4.1	Identifikovať konkrétne lokality rozvoja v zónach C	KOCR	C	N/A	Súbor identifikovaných miest	1	Porovnanie počtu	Do 1 roka
1.4.2	Budovať nové atraktívne turistické ciele v nadväznosti na bod I.4.1	KSK, KOCR	C	Dotačné programy, KOCR rozpočet	Počet podporovaných atraktívnych turistických destinácií	Podľa súboru identifikovaný ch miest	Približne 20 % ročne (dohromady 100 % za 5 rokov)	Do 5 rokov
1.5 Rozvoj informačných služieb v kraji								
1.5.1	Vybudovať jednotný informačný a navigačný systém pre orientáciu návštevníkov	KSK, KOCR	A, B, C, D	KOCR rozpočet	Vybudovaný jednotný systém	1	Porovnanie počtu	Do 5 rokov
1.5.2	Obnoviť turistické značenie	KOCR, KST	A, B, C, D	KOCR rozpočet	Počet km obnoveného turistického značenia a počet informačných tabúľ	Podľa potreby	N/A	Pravidelne po 5 rokoch
2. Regionálne opatrenia pre II. Program rozvoja spolupráce v cestovnom ruchu								
2.1 - Vytvorenie podmienok pre rozvoj riadenia destinácií v kraji								
2.1.1	Priebežne komunikovať so strategickými partnermi o smerovaní CR - zapájať sa do plánovania dopravných a iných investičných aktivít, pripomienkovať dokumenty s vplyvom na cestovný ruch	KSK, KOCR, OOCR, obce	N/A	N/A	Počet stretnutí s relevantnými aktérmi	Aspoň 4 krát ročne	Spočítanie plánovaných činností	nepretržite
2.1.2	Podporovať miestne aktivity s pozitívnym vplyvom na CR	OOCR, KOCR	A, B, C, D	N/A	Počet podporovaných aktivít	> 10 ročne	Porovnanie podľa výročných správ	nepretržite

Číslo	Činnosť	Zodpovedá	Prioritná zóna	Finančný mechanizmus	Indikátor	Cieľová hodnota	Metóda hodnotenia	Časový rámec
2.1.3	Motivovať obce a zástupcov záujmových skupín cestovného ruchu, aby sa pripojili k OOCR	OOCR, KOCR	N/A	N/A	Počet nových členov z obcí	Podľa potreby	Porovnanie podľa výročných správ	Raz ročne
2.1.4	Podporovať vytváranie partnerstiev medzi aktérmi v cestovnom ruchu aj s cieľom vytvoriť výhodu pre návštevníka - návštevník získava výhody pri návšteve partnerských zariadení	KOCR, OOCR	N/A	N/A	Vytvorené stimuly/zámery spolupráce; Počet schôdzí	N/A Na mesačnej báze	N/A Porovnanie počtu	Hodnotenie za 5 rokov
2.2. Podpora regionálnej spolupráce na medziregionálnej a cezhraničnej úrovni v oblasti cestovného ruchu								
2.2.1	Podporovať medziregionálnu a nadregionálnu spoluprácu	KOCR a spolupracujúce subjekty	A, B, C, D	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A
2.3 Riadenie kvality cestovného ruchu a ľudských zdrojov								
2.3.1	Spolupracovať s univerzitami a strednými školami, ktoré ponúkajú štúdium cestovného ruchu (stáže/súťaže/komunikácia/podpora pri písaní školských prác)	KSK, KOCR, OOCR	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	nepretržite
2.3.2	Vytvoriť platformu pre spoluprácu medzi aktérmi	KOCR	A, B, C, D	KOCR rozpočet	Vytvorená platforma	1	Kontrola realizácie	ročný
2.3.3	Zdieľať know-how a informácie	KOCR, OOCR	A, B, C, D	KOCR Rozpočet OOCR rozpočet	Počet prenosov informácií	> 2 ročne	Porovnanie počtu	ročný
3. Regionálne opatrenia pre III. Program marketingového rozvoja a propagácie kraja								
3.1 Vytvorenie destinačného marketingu s ohľadom na udržateľnosť								
3.1.1	Plánovať propagáciu kraja prostredníctvom udržateľného cestovného ruchu	KOCR, KSK, OOCR	N/A	KOCR rozpočet	Pravidelné stretnutia záujmových skupín vrátane KSK so zameraním na marketing	2x ročne	Zápisy zo stretnutí	priebežne

Číslo	Činnosť	Zodpovedá	Prioritná zóna	Finančný mechanizmus	Indikátor	Cieľová hodnota	Metóda hodnotenia	Časový rámec
3.1.2	Vybudovať jednotné vnímanie kraja, v ktorom má každá oblasť svoje miesto	KOCR	N/A	KOCR rozpočet	Vnímanie positioningu návštevníkmi	Aspoň 50% reaguje na kľúčové pojmy positioningu	Marketingové prieskumy	Po 2 rokoch
3.2 Zvýšenie povedomia o Košickom kraji								
3.2.1	Realizovať ročné kampane	KOCR	A, B, C, D	KOCR rozpočet, KSK rozpočet	Počet realizovaných kampaní *(je nutné sledovať aj dosah, ale pre indikátor to nie je vhodný nástroj)*	Kampaň/rok	Vyhodnotenie kampaní	ročne
3.2.2	Podporovať podujatia	KOCR, OOCR	A, B, C, D	KOCR rozpočet	Celkový počet návštevníkov podujatí (partnerských)	Nárast 10 %	Informácia o počte predaných lístkov od partnerov	Za 5 rokov
3.2.3	Cielene propagovať na Slovensku i priamo v Košickom kraji	KOCR, OOCR	A, B, C, D	KOCR rozpočet, Rozpočet OOCR	Počet sledujúcich na sociálnych sieťach, počet unikátnych návštevníkov webu	Nárast 20 % za 5 rokov	Sledovanie návštevnosti a analytických výstupov online nástrojov	Za 5 rokov
3.2.4	Cielene propagovať na perspektívnych zdrojových trhoch	KOCR, OOCR	A, B	KOCR rozpočet, OOCR rozpočet	Počet marketingových výstupov v zahraničí	> 10 výstupov v každej perspektívnej krajine	Vyhodnotenie výstupov	Každé dva roky
3.3. Vytvorenie konkurencieschopných produktov cestovného ruchu								
3.3.1	Vytvárať vhodné podmienky pre rozvoj produktov CR	KOCR	A, B, C, D	KOCR rozpočet	Počet vytvorených produktov CR v kraji	Nárast o 10 %	Porovnanie hodnôt	Do 5 rokov
3.3.2	Získavať a odovzdávať know-how a dobrú prax pri tvorbe produktov CR	KOCR, OOCR	A, B, C, D	KOCR rozpočet, OOCR rozpočet	Počet stretnutí o know-how	> 1x ročne	Výstupy zo stretnutí	Každý rok
3.3.3	Podporovať sieťovanie zúčastnených aktérov	OOCR	A, B, C, D	OOCR rozpočet	Počet realizovaných stretnutí s potenciálom networkingu	>20 za 3 roky	Informácie o konaní stretnutí	priebežne

Číslo	Činnosť	Zodpovedá	Prioritná zóna	Finančný mechanizmus	Indikátor	Cieľová hodnota	Metóda hodnotenia	Časový rámec
3.4. Ukotvenie dát ako základu pre správne rozhodovanie								
3.4.1	Zabezpečiť zber a analýzu dát.	KOCR	A, B, C, D	KOCR rozpočet, OOCR rozpočet	Počet marketingových prieskumov	>raz ročne	Výsledky prieskumu	Sezónne
3.4.2	Zbierať dáta o podnikateľoch	OOCR	Všetky	OOCR rozpočet	Počet získaných vyjadrení podnikateľov	Podľa potreby	Môže mať formu prieskumu, pripomienky, aktívnej účasti na stretnutí	1x ročne